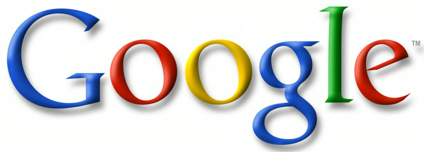

ANNALES

ACADEMICI.

CIↃIↃCCCLII—CIↃIↃCCCLIII.

LUGDUNI-BATAVORUM,

EX TYPOGRAPHEO J. G. LA LAU. | PROSTAT APUD E. J. BRILL.

1856.

Quae hoc annalium volumine continentur, haec sunt:

ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA.

Pag.

Nomina Professorum, caet. . . . . 3.
Oratio Rect. Magn. . . . . 5.
Acta in Senatu . . . . 69.
Series Lectionum . . . . 72.
Numerus Studiosorum. . . . . 81.
Doctores creati . . . . 82.

ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA.

Nomina Professorum, caet. . . . . 89.
Oratio Rect. Magn. . . . . 91.
Acta in Senatu . . . . 125.
Series Lectionum . . . . 126.
Numerus Studiosorum. . . . . 134.
Doctores creati . . . . 135.

ACADEMIA GRONINGANA.

Pag.

Nomina Professorum, caet. . . . . 141.
Oratio Rect. Magn. . . . . 143.
Ordo Lectionum. . . . . 166.
Numerus Studiosorum . . . . 172.
Doctores creati . . . . 173.

ATHENAEUM AMSTELODAMENSE.

Nomina Professorum . . . . 179.
Acta et gesta in Conventibus, caet. . . . . 180.
Series Lectionum . . . . 181.
Numerus Studiosorum. . . . . 186.
Inwijdings-Rede van den Hoogleeraar Jhr. Mr. Jo. de Bosch Kemper. . 187.
Lijkrede op D. J. van Lennep *door Mr.* H. J. Koenen. . . . . 211.

ATHENAEUM DAVENTRIENSE.

Nomina Professorum, caet. . . . . 251.
Ordo Lectionum. . . . . 252.

ACADEMIA

LUGDUNO-BATAVA.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORUM,

QUI,

INDE A. D. IX FEBR. MDCCCLII AD VIII FEBR. MDCCCLIII,

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS

GIDEON JANUS VERDAM.

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS

NICOLAUS CHRISTIANUS KIST.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

G. J. VERDAM.
C. G. C. REINWARDT, quantum aetas et valetudo sinebant.
J. VAN DER HOEVEN.
A. H. VAN DER BOON MESCH.
F. KAISER.
G. H. DE VRIESE.
P. L. RYKE, Prof. extraord.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

M. SIEGENBEEK, quantum aetas et valetudo sinebant.
J. BAKE.
J. M. SCHRANT.
A. RUTGERS.
T. G. J. JUYNBOLL.
J. H. STUFFKEN.
C. G. COBET.
R. P. A. DOZY, Prof. extraord.

1*

IN FACULTATE MEDICA.

M: J. MACQUELYN, quantum aetas et valetudo sinebant.
Obiit d. 4 Aprilis 1852.
C. PRUYS VAN DER HOEVEN.
G. C. B. SURINGAR.
F. W. KRIEGER.
A. E. SIMON THOMAS, Prof. extraord.
H. HALBERTSMA JUST. FIL., Prof. extraord.

IN FACULTATE JURIDICA.

H. G. TYDEMAN, quantum aetas et valetudo sinebant.
C. J. VAN ASSEN.
H. COCK.
J. DE WAL.
S. VISSERING.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

W. A. VAN HENGEL, quantum aetas et valetudo sinebant.
N. C. KIST.
J. F. VAN OORDT J. G. FIL. Obiit d. 11 Decembris 1852.
J. H. SCHOLTEN.

P. O. VAN DER CHIJS, titulo Prof. extraord.

J. A. BOOGAARD, in Theatro anatomico Prosector.
C. A. X. G. F. SICHERER, Lector Literarum Germanicarum.

GIDEONIS JANI VERDAM

DE IIS,

QUAE ACADEMIAE LUGDUNO-BATAVAE,

INDE A DIE IX FEBR. MDCCCLII USQUE AD DIEM VIII FEBR. MDCCCLIII,

PROSPERA ET LUGENDA ACCIDERUNT,

NARRATIO,

HABITA DIE VIII M. FEBRUARII A. MDCCCLIII, QUUM MAGISTRATU ACADEMICO ABIRET.

ACCEDIT

ORATIO

DE

JUSTA PERTRACTANDI ET VERI INVESTIGANDI RATIONE SYSTEMATICA A MATHEMATICIS TEMERIUS NEGLECTA, DILIGENTISSIMO STUDIO DISCIPLINAS MATHEMATICAS PERFICIENTIBUS, EARUMQUE AMBITUM AMPLIFICANTIBUS,

QUAM, EADEM SOLENNITATE HABENDAM, CONSCRIPSERAT.

AUDITORES SPECTATISSIMI, EXOPTATISSIMI!

Consideranti mihi saepenumero magna et eximia, hâc aetate, disciplinarum Mathematicarum incrementa, — ad horum rationem et indolem diligentius attendenti, — admirabilem porro progressionem, at vero etiam progrediendi et usque properandi summum studium spectanti, — etsi quamplurium Mathematicorum, ingenio praestantissimorum, magnam suspicerem industriam, qua id eos imprimis operam dare, et in hoc uno elaborare apparet, ut disciplinas, in quibus habitant, perficiant, earumque ambitum amplificent, — attamen in multis multorum pervestigationibus aliquid minus bene factum, non satis observatum, nisi potius neglectum esse visum est. Subit namque cogitatio, de magno rerum thesauro, quo quidem largiter sumus locupletati, recte prudenterque utendo; et quaestio oritur, num ipsa pervestigandi inveniendique, aut pertractandi et amplificandi ratio sit justa firmaque et stabilis, neque diversa ab illa Methodo certa, qua utendum, quaeque in vero indagando perpetuo adhibenda est? Nullane igitur vitia lateant, partesve nullae infirmae debilesque, nisi aegrae, celentur sub pulchrâ speciosissimâque, adeo quae laudanda videtur, disciplinarum mathematicarum formâ? Igitur num veram viam sequantur, recteque procedant, qui cognitionem emendare, perficere, et amplificare aut dilatare student, id est, si ad rationis normam examinent pertractent et efficiant, quid pervestigare, componere, exacuere, et, quo usque potest, absolvere sibi proposuerint? Tum vero multos, vel acutissimos quidem, progredientes videmus, pluraque pervestigantes, et nova invenientes, at veram viam haud raro relinquentes, cum ad ipsam cognoscendi rationem, quae sola dux esse et passus regere potest, attendere paene negligant.

Haec, aliaque plura, quae nunc explicare praetereo, reputanti, saepiusque, quid quidem de iis sit statuendum, inquirenti, haud temere nec inconsiderate existimare mihi videbar, si *justam veramque pertractandi et investigandi rationem systematicam, in disciplinarum mathematicarum perficiendarum et amplificandarum studio, nimis esse neglectam* judicarem. Quod si hîc pronuntiem, nisi probarem, at certe quodammodo explicarem oporteret, quae tandem sint, quibus in hanc opinionem adducar.

Quapropter, cum primum illam tenere optarem Majorum consuetudinem, qua Academiae Rector, munus suum solenniter depositurus, praemissa oratione de quodam argumento, enarret quae, anno Magistratûs sui, Academiae acciderunt, haud alienum videbatur, si, quo mihi, hâc ipsâ solennitate, esset verba faciundi materies, de illo ipso, quod modo enunciavi, judicio dicerem, meamque qualemcunque sententiam aperirem. Collegi igitur et composui, quae mecum de dicto argumento reputaveram, et Orationem conscripsi *de justâ pertractandi et veri investigandi ratione systematicâ, a Mathematicis temerius neglectâ, diligentissimo studio disciplinas mathematicas perficientibus, earumque ambitum amplificantibus.*

Verum enimvero cum etiam iis, quae Academiae imprimis lugenda acciderunt, enarrandis, dicendi materies praebeatur copiosior, continuo haesitavi, verens ne Auditorum patientiâ nimis abuterer, si conscriptam meam orationem haberem. Quam ob rem, ne hâc in re aliquantum offendere videar, neve sermo fiat justo longior, hanc mihi detis veniam, A. A. H. H.! enixe rogo, ut, quae bona quaeque tristia nobis fuerunt, cum, ex praescripto, mihi sint enarranda, ea, quae de laudato argumento annotavi, nunc non attingam, ideoque ab oratione habendâ abstineam. Quod cum ita faciendum constituerim, ne reprehensuri sitis aut improbaturi, eo magis sperare posse mihi videor, si dixero atque affirmavero, eorum me etiam, quae de fatis, — ut dicitur, — conscripsi et prelo destinavi, ne omnia quidem pronuntiaturum aut recitaturum. Nam et in hisce brevitati magis esse consulendum mihi visum est, ideoque, quae fusius exposui et explicavi, contrahenda esse, minori igitur compendio esse colligenda, breviusque enarranda, judicavi.

Accedo igitur ad illam muneris, mihi hodie praesertim mandati, partem, quâ de iis, quae, me Rectore, Academiae prospera evenerunt, tristiaque et lugenda acciderunt, mihi est commemorandum. Mihique utinam accidisset, quod, cum Magistratum capessiveram, optavi ardenterque oravi, ut nulla nisi bona et laetanda mihi forent enarranda! At bona multa etsi Deus Optimus nobis largitus est, proque his etsi ingentes gratias agendi nobis est materies, prosperis tamen tristissima mixta fuerunt.

Et jam statim acerbo afficimur dolore, si Amplissimorum Curatorum Ordinem intuemur. Vacuum namque cernimus locum, dignissime quem tenuit, splendidissime quem ornavit, Vir Nobilissimus et Excellentissimus HENRICUS JACOBUS BARO VAN DOORN VAN WESTKAPELLE.

Calamitate domesticâ graviter adflictus, — fractus nisi forte animi dolore, ex iniqua re percepto, — valetudine certe perquam adversâ correptus, — etsi periculose quidem aegrotaverat, ita ut omnes de Viri praecellentissimi vitâ maxime solliciti essemus, tamen ut Suis, ut Nobis, ut Regi, ut Patriae redderetur, sperare posse nobis videbamur. Jamque mihi gratulabar, fore ut, hâc solennitate, gratiam sincerissimam possem referre, non modo ob Ordinem Vestrum, Viri Amplissimi! magnâ clade adhuc immunem, at vel etiam ob Virum honestissimum, animi constantiâ, fide et verissimo Patriae amore spectatissimum, genere, sed magis etiam ingenii praestantiâ et cultu animoque excelso, vere nobilissimum, et virtute haud minus quam muneris dignitate amplissimum, ob hunc, inquam, Virum, quem omnes maxime suspiciebant, convalescentem nobisque conservatum. At Deo Sapientissimo aliter visum! maximoque luctu et moerore sumus afflicti, Nos, qui levatos jam jam nosmet ipsos opinabamur!

Amplissimi defuncti vitam exponere ab officio meo alienum censeo. At vero etiam, si hoc negotium mihi esset mandatum, vires meas plane impares judicarem et esse ingenue confiterer. Attamen, quod in genere et paucis de Viri desideratissimi magnis meritis memorare possum, dicam.

Cum igitur ingenio eximio et acutissimo esset praeditus, haud ita multo postquam, anno 1807, huic Academiae, celeberrimos in quâ nactus erat Praeceptores, valedixerat, summâ excellens eruditionis et doctrinae laude, se exercere coepit in ejusmodi curriculo honorifico, quo ad rempublicam

capessendam perveniret. Et brevi quidem ad varia munera gravissima gerenda vocatus, maximisque deinceps rebus moderandis et administrandis praefectus aut praepositus, multa utilissime peregit praeclarissimeque fecit aut saluberrime constituit, ita ut in altissimam sedem dignitatis et honoris adscenderit, singulari prudentiâ et honestate dignissimum semper se praestans, qui ab omnibus maximi aestimaretur; quin etiam Rex Augustissimus, Regiaque Domus, ingenii ejus animique praeclaras virtutes et eximiam fidem magni facerent, tum vero etiam ejus consilia in rebus gravissimis, de quibus, Patriaene utiles forent et exoptabiles, an nocivae potius, nisi forte perniciosae, dubitabatur.

Faustum igitur ac felix Academiae nostrae cessit, tantum Virum, regio decreto 10[i] Maji, anno 1845, successorem in Illustrium Curatorum Collegio datum esse Viro Amplissimo Baroni van Lynden van Hemmen, haud ita multo ante mortuo. Et valde laetabamur de hoc Viro praecellentissimo novo Academiae Curatore dicto. Persuasissimum namque nobis non modo erat, fore ut, nobilitate suâ nominisque amplitudine, Academiae splendorem augeret, sed etiam ut nobis esset futurus Curator dignissimus et exoptatissimus, ipse qui, ingenio suo eximio, magnâ doctrinâ perpolito, rerumque multarum scientiâ exornato, disciplinarum bonarumque artium stator erat et fautor, justusque institutionis academicae aestimator. Spes itaque nobis erat certa, talem futurum, qualem, quousque bonâ valetudine fruebatur, eum cognitum judicaremus, summâ nempe quâ erat prudentiâ humanitate et voluntate, bonique tuendi et usque procurandi studio integerrimo, una cum Illustrissimis Collegis, in Academiae rebus curandis diligentissimus, sapienti consilio, officioque, si postularetur, maximâ industriâ eniti juvare et favere numquam non paratissimus, quum de Academiae commodis procurandis et augendis, de iis, quae bona erant et usu comprobata, conservandis, — temerius saltem non mutandis, — deque juribus Academiae ejusque dignitate tuendis, ageretur.

Est igitur eheu! verissimum, magnam si dicimus cladem, quam Academia, hujus praestantissimi Viri morte, accepit. Et vos etiam, Viri Amplissimi! quem amisimus praeclare de Academiâ meritum Curatorem, Vos amisistis optimum collegam, Academiae rerum moderandarum socium exoptatissimum; — estque inter Vos, qui, simul fere cum defuncto Curator

nobis datus, amici sui, per longam annorum seriem certissimi, obitu luctuoso, summum perceperit dolorem [1]).

Utinam! quod vehementer optamus, brevi habeamus, quo erigamur gaudeamusque, quod Regi Augustissimo ex votis sincerissimis cesserit, talem defuncto Curatori successorem dignissimum se elegisse, qui Academiae Leidensi splendidissimo sit ornamento, ad ejus res curandas aptissimus et diligentissimus, Vobisque, Viri Amplissimi, gratissimus et acceptissimus.

Ex Ordine Professorum desideramus plures Viros Clarissimos, Academiae ornamenta. Horum tres rude erant donati. Unus vero e numero Professorum docentium vitâ decessit, cujus igitur obitu majorem cladem accepit Academia, non modo quod ipsa amisit celeberrimum disciplinarum cultorem, verum etiam quod discipuli diligentissimo magistro, duce maxime venerando, et impigro adjutore orbatos se sentiunt.

Et magnum sane luctum nobis attulit dies *undecimus* Decembris anni praeterlapsi, quo Vir Clarissimus maximeque Venerandus JOANNES FREDERICUS VAN OORDT, Theologiae Doctor et Professor Ordinarius, morte occubuit. Eodem die, quo scilicet, ante hos tredecim annos, *undecimo* mensis Decembris anni 1839, ex hoc ipso suggestu, ornatissima veraque verba eum dicentem audiveramus, quibus munus professorium, in nostrâ Academiâ, solenniter auspicaretur.

Jamque abhinc biennium, cardialgiâ cum saepius laboravisset, morbo ingravescente, doloribus vehementioribus cruciabatur. Maximâ porro afflictus calamitate, Uxoris optimae carissimaeque obitu inopinato, et corporis dolorum vis justissimo animi dolore augebatur. Attamen hosce fortiter et aequissimo animo perferendos, adque gravissimorum officiorum momenta imprimis attendendum esse, religiose existimans, a munere digne et diligenter obeundo non cessabat, donec, anno praecedenti, post ferias aestivas, dolorum vehementiâ victus et fractus, se abstinere majori animi contentione cogebatur. Et valetudinis recuperandae spes aliqua etsi eique nobisque

---

[1]) Vid. *Annotatio* I.

affulserit, attamen fallacem esse hominum spem fragilemque vitam hîc quoque apparuit. Accidit namque, quod primum non opinabatur, ut morbi vis subito quasi se rumperet, optimumque Virum, tot tantaque mirabili patientiâ passum, sed Deo verbisque et promissis divinis confidentissimum, tolleret.

Natus erat Roterodami, anni 1794 die 23 Novembris, Patre JANO GUILLIELMO VAN OORDT, mercaturam faciente. Indolis ingeniique bonitate maxime se commendabat, omnibusque curis, quas parentes in liberis honeste et liberaliter educandis collocabant, plane satisfaciebat. Itaque, cum in ea studia imcumbere ardenter optaret, quibus ad Dei cultum erudiretur, ut aliquando verba divina recte interpretari et sacro Ministerio rite fungi posset, anno 11° hujus saeculi, ex institutione viri doctissimi NODELL, — tunc temporis qui Gymnasii Roterodamensis Rector erat, magnamque literarum, imprimis latinarum, doctrinae famam habebat, — profectus, in numerum civium Academiae Rheno-trajectinae (in qua patruus, Vir clarissimus GABRIEL VAN OORDT, Theologiam docebat) receptus est. Per octo, quos in hâc Academiâ commoratus est, annos, cum Literarum humaniorum tum Theologiae studiis totum se dedit. Studiorum rectam rationem et successum Praeceptores clarissimi maxime laudabant. Sed etiam excelluisse eum, et exemplum ad imitandum fuisse, uno ore testantur omnes, qui supersunt, aequales et, quos studiorum similitudine sibi conciliavit, amici, egregii qui erant Academiae Rheno-trajectinae alumni, summâque deinde doctrinae praestantiâ conspicui, et ad munera gravissima et honorificentissima gerenda vocati. Igitur ad annum usque 1819 Theologiae studiis operam dedit [1]), eoque anno Sacri Ministerii candidatis adscriptus, antequam summis, quos in Theologiae disciplinâ petierat, honoribus ornaretur, verborum divinorum Interpretis munere, in pago *Neerlangbroek*, constitutus est. Anno demum 1821 (die 3 Aprilis), doctam a se conscriptam dissertationem, *de Religione Christianâ, ad conjunctionis et societatis studia alenda ac promovenda, cum aptissimâ tum efficacissimâ*, cum publice defendisset, omnium Praeceptorum maximâ laude et exspectatione commendatus, *Theologiae Doctor* creatus est. Neque doctrinâ tan-

[1]) Vid. *Annotatio* II.

tummodo et eruditione sed etiam muneris functione praestabat. Jamque hoc satis laudis ei fuisset, cum Euangelii Nuncius verus Ecclesiaeque Antistes bonus et diligens haberetur; sed quo erat praeditus eximio ingenio, quâque indole alacri, egregii et ad dicendum prompti Concionatoris famam habebat, itemque, jure ac merito, verborum divinorum Interpres existebat subtilissimus. Hisce quidem laudibus et ingenii dotibus conspicuus, non aliter potuit, quin alii, in aliis dioecesibus, sacrorum antistitem eum optarent. Igitur, intra triennii spatium, trium urbium, *Goesae* nempe *Edami* et *Alcmariae* illi cives, ex religionis Christianae reformatae, ut dicitur, principiis atque praeceptis qui Deum colebant, ad munus ecclesiasticum gerendum eum vocabant. Alcmariensium voluntati obtemperavit. At, anno nondum praeterlapso, Rheno-trajectinam stationem, sibi oblatam, accepit. Et quam caros ultrajectinos habuerit Ecclesiae socios, quorum magnam verecundiam et caritatem sibi conciliarat, ex eo patet, quod in urbem natalem venire, ad verborum divinorum interpretandorum ministerium suscipiendum, noluerit, neque tamen in Academiâ Rheno-trajectinâ Professoris Extraordinarii munus honorificum, sibi oblatum, obire potius voluerit. At recusare non potuit, cum, anno 1829, vocaretur, ut Viro Clarissimo EELCONI TINGAE, dum vivebat in Academiâ Groninganâ Theologiae Professori Ordinario, succederet. Igitur Groningam abiit, et munus professorium solennitur auspicatus est, die 20 Februarii a°. 1829, habitâ oratione *de Eloquentiae sacrae naturâ.* Et per duo lustra, quibus in Academiâ Groninganâ sacrae disciplinae praecepta tradidit, cum praeceptor erat diligentissimus, praeeundi et adjuvandi alacritate paratissimus, institutionisque subtilitate et egregiâ ratione praestantissimus, — tum vero concionator academicus spectatissimus, usu quoque et ingenii dotibus ad has officiorum partes explendas aptissimus, ideoque urbis pariter ac Academiae civibus hoc nomine utilissimus et gratissimus, — tum denique Theologus meritissimus, indefessus qui studiis vigilabat, meditandoque et inquirendo animum acrius intendebat, scriptisque doctissimis edendis, id omni ope praestare enitebatur, ut, ad theologicam disciplinam perficiendam et promovendam, huic ipsi optime serviret [1]). Habitabat inprimis in theologicae

---

[1]) Vid. *Annotatio* III.

disciplinae parte practicâ; Dogmaticam docebat et Homileticam; Theologiam, pastoralem quam vocant, tradebat, caet. Hanc igitur institutionis suae partem praecipuam et gravissimam ducebat. Attamen in hâc unice versari ac manere, neque ei placebat, nec satis existimabat; sed pluries egredi, aliasque partes, cum affines tum remotiores, contemplari, et multifariâ exercitatione discipulorum studiis maxime favere plurimumque prodesse oportere, sibi persuasum habebat. Et quemadmodum judicabat, sic praeclare fecit. Quod si mihi esset probandum, testes non modo haberem multos, qui ex ipsius scholis, Groningae habitis, profecti sunt, Viros doctissimos plurimumque venerandos, sed indicare aut citare sufficeret, quae exstant annotata de multis scholis, quas quotannis de variis Theologiae argumentis habere solebat; quibus quidem haud scio quid magis miremur, aut multifariam, quam tenebat, scientiam, summamque doctrinae et eruditionis praestantiam, an incredibilem industriam et alacritatem, suaeque doctrinae in studiosae juventutis usum conferendae singulare studium. Vere igitur Academiae Groninganae erat decori, factisque et consiliis cum Religionis causae Ecclesiaeque rebus, nec minus civium commodis, huc pertinentibus, optime consulere studeret, minime mirandum, quod omnes aegre ferebant, immo vehementer dolebant, talem virum abiturum. Et tamen sic evenit anno 1839, quum nostrae inclytae Academiae Curatores Illustres Theologiae docendae provinciam, diu quam dignissime administrarat Vir Clarissimus LUCAS SURINGAR, jam anno 1833 mortuus, quum hanc, inquam, provinciam suscipiendam Viro Clarissimo VAN OORDT detulerant. Et vicissim, arcta, quae inter eum et collegas amicosque Groninganos intercesserat necessitudo, causa gravissima exsistebat, cur primum de Leidensi cathedrâ vacante accipiendâ dubitaret. At tandem vocationi cessit, et Theologiae professionem ordinariam, in nostrâ Academiâ, solenniter auspicatus est, die 11 Decembris a°. 1839, habitâ oratione *de Vero, in Theologiâ unice sectando.* Et hâc oratione Vir Clarissimus luculenter et egregie ostendit, quis esset, quove praeditus ingenii acumine et quantâ eruditione praestabat, — quam recte de liberali instituendi et investigandi ratione censebat — quo acri at honesto veri reperiundi studio ardebat, — quâ sincerâ mente et bonâ voluntate se commendabat, talemque se futurum, qualem eum cognovimus, nempe praeceptorem academicum praeclarum et

diligentissimum, — ad juvandum paratissimum, — ad suscepta perficienda maxime alacrem, — comitate facilem, — hilaro animo gratum, — ab opinionibus praejudicatis liberum, — alios de vero, quid iis videbatur, quidve cogitabant, lubenter audientem, — mentis acie, quoad licebat, videre et contemplari decere, ideoque ingenia ac mentes nullis vinculis cohiberi oportere, existimantem, — attamen statorem constantem judicemque severum, si veritatis divinae causa ageretur [1]).

Et quemadmodum in statione Groninganâ, ad munus academicum bene explendum, in duplici officio exsequendo omnem operam posuerat, sic et Leidae fecit. Primum nempe ut bonâ institutione, cum scholis academicis tum orationibus sacris, juvenes Theologiae studiosos ad sanctissimam provinciam informaret, deinde ut studiis vigilaret, investigandoque et commentando disciplinae materiem melius conformaret, itaque ipsae disciplinae perficiendae aut illustrandae inserviret [2]).

Sed quidquid agebat aut peragere animum inducebat, — sive ad studia aut ad muneris officia pertinebat, — sive ad rem sacram una cum aliis bene administrandam vel moderandam, — sive ad quodcunque cujuscunque generis negotium bonum honestum et utile gerendum aut constituendum, — id praesertim omni ope efficiendum esse censebat, ut summa Religionis Christianae praestantia clarius splendidiusque enitesceret, ejusdemque sanctus cultus, ad bene beateque vivendum aptissimus et efficacissimus, etiam atque etiam promoveretur. Ergo hanc ipsam perfectius cognoscere, et alios melius docere, suum officium judicabat. Hoc ei erat persuasissimum, nullamque curam aut operam, nullum laborem, nullasve difficultates superandas, verebatur aut vitabat, ut et fidei et persuasioni responderet, et officio et vocationi satisfaceret.

Ob hasce virtutes magnaque ob merita et multa bene facta, quam carus fuerit, et quanti sit aestimatus, illo quidem luctuoso desideratissimi defuncti exsequiarum die, verbis candidissimis, ad sepulcrum solenniter pronuntiatis, magnâque frequentiâ collegarum amicorum discipulorum et civium adstante, praeclarissime expressum est [3]).

---

[1]) Vid. *Annotatio* IV.
[2]) De scriptis Cl. VAN OORDT vid. *Annotatio* VI.
[3]) Vid. *Annotatio* V.

E numero Professorum emeritorum tres desideramus viros clarissimos, MACQUELINUM, MAHNIUM, BERNARDUM, quorum hicce tertius, etsi inter rude donatos proprie non recensitus, attamen juribus Professoris et honore fruebatur. Singulorum vitas breviter exponere quandoquidem ex praescripto oportet, primum quidem, ut ordine dicam, de MACQUELINO, cujus, anno praecedenti, mensis Aprilis dies quartus fuit supremus, mihi est dicendum.

Natus erat MICHAEL JACOBUS MACQUELYN *Delphis Batavorum*, anno 1771 die 10 mensis Septembris. Patrem habuit GUALTHERUM MACQUELYN, civem delphensem, navis mercatoriae quondam magistrum. Ingenio praeditus; artium liberalium studiis aptissimo, tali etiam fructus est institutione, quâ juvenum ingenia recte conformantur et ad disciplinas bene colendas erudiuntur. In literarum studia haud infeliciter incubuit, duce viro doctissimo, optimeque de literis merito, HENRICO HOOGEVENIO, Scholarum Delphensium tunc temporis Rectore. Adjutore autem imprimis usus est GYSBERTO VAN EGMOND, viro doctissimo, ejusdem Gymnasii Prorectore, quem semper maximi aestimavit, posteaque etiam socerum habuit. Horum duumvirorum praeceptis largiter instructus, cum Medicinam aliquando factitare posse optaret, ideoque hujus artis studiis se dare constituisset, a°. 1789 Academiae Leidensis civibus adscriptus est.

Erant eo tempore, inter celeberrimos Academiae nostrae Professores, Viri Clarissimi EDUARDUS SANDIFORTIUS, OOSTERDYKIUS, PARADYSIUS, BRUGMANSIUS, omnes in medendi scientiâ et arte principes, magnâ eruditione doctrinâque et peritiâ longe lateque celeberrimi. Hosce igitur praeceptores nactus, discere ab iis, doctrinae copiam haurire et sibi adparare ex eorum egregiâ institutione, et his iisdem ducibus maxime se exercere, MACQUELINUS omni ope enitebatur. Hos ipsos, velut exempla, intueri et imitari strenue consectabatur; colere autem eosdem summâque pietate prosequi numquam desiit. At Praeceptores clarissimi egregium hunc habebant Academiae alumnum, de quo sperabant exspectabantque, fore ut, inter Medicos eruditissimos et expertissimos, dignum aliquando teneret locum, cuique, stadiis academicis laudatissime decursis, jure ac merito, summos

in arte medicâ honores tribuendos esse judicabant, quum, anno 1795, die 14 Novembris, doctam a se conscriptam dissertationem *de vomitu* publice defenderat.

Medicinam in urbe natali exercere coepit, idque, per triginta deinceps annos, felicissime et laudatissime facere perrexit. Praxi verumtamen medicâ aegrotantium saluti servire non satis sibi ducebat, at vero magis sese erudire, studiorumque ipse amantissimus, studiis etiam atque etiam operam dare haud cessabat, germanum Medicinae Doctorem doctrinâ assidue praestare oportere recte judicans, ideoque et in artis emolumentum perpetuo esse meditandum et lucubrandum ad ejusdem officiorum momenta omnino pertinere. Et facto quidem ostendit quid sit illud, praestare velle et posse utiliter ad doctrinae et artis utilitatem conferre. Etenim quantum ei erat otii, tantum studiis suppeditabat, doctisque commentationibus praebendis, sive etiam, una cum aliis Medicis expertissimis, publicae notitiae tradendo, cum quod ex aliorum tum quod ex propriis meditationibus et investigationibus collegerat, disciplinae et arti medicae optime servire et prodesse posse omnem operam dabat [1]). Cumque in arte exercendâ, sive privatim sive publice (si quidem et Poliateri provinciam *Delphis* administrabat), maxime praestaret, meritam doctrinae non modo sed etiam magnae peritiae famam sibi comparavit. Et bono quo erat ingenio, subtili doctrinâ conformato, assiduâ meditatione variâque exercitatione subacto, e longâ sane quidem diuturnâque experientiâ, quotidie quasi, largiter hauriendi copia ei erat, et hausta bene adhibendi, aut, ad id faciendum, praecipiendi quamlibet opportunitatem avide adpetebat et arripiebat. At erat imprimis in eo magna solertia et mira quaedam facultas, seu proprium nativumque acumen, quo protinus, ad aegrotantium lectulos, aegritudinis morbive naturam et indolem, causam vel fontem, claro et aperto velut oculo, agnoscebat aut detegebat et perspiciebat, tum vero, quânam viâ optimâ, in curando, si posset, procedendum, statim videbat et recte monstrabat vel praecipiebat.

Haec non latebant, at celebritate potius cognita erant. Quapropter, quum, anno 1824, Academiae nostrae Curatores Illustres deliberabant,

[1]) Vid. *Annotatio* VII.

quem potissimum, ad Medicinam practicam docendam, vocarent in locum Viri Clarissimi Krausii, propter infirmam valetudinem honestâ rude donati, Macquelinum, utpote Medicum, diutinâ ac multiplici experientiâ in arte versatum et tritum, eundemque scholae Oosterdykianae et Paradysianae eximium alumnum, dignissimum judicabant, cui hanc primariam provinciam mandarent. Munus honorificum, inopinato sibi oblatum, accepit, et Medicinae practicae professionem ordinariam solenni ritu auspicatus est, die 2 Octobris, anno 1824, cum verba faceret *de Medicinae practicae Doctore, fideli artis Historico.*

Per sex fere lustra medicinam inter cives suos fecerat, nec umquam ex urbe natali migrare cogitaverat, tertiumque et quinquagesimum vitae annum agebat, cum in nostrâ Academiâ docere coepit; attamen juvenili vigore et ardore partes suas, haud leves illas, suscepit et alacriter implevit. Valetudine namque gaudebat firmâ, immo robustâ, ita ut per duodeviginti annos, quotidie ad aegrotantium lectulos docere, praecipere, et longae experientiae fructus communicare continuaverit, — tum vero alibi consulto servire, aut quo, officiorum munerisve mandati causâ, evocabatur, statutis diebus adesse, non cessaverit, — scriptis denique aut doctis commentationibus, ad artem disciplinamve promovendam conferre, haud destiterit nec supersederit [1]). Semel quoque Rectoris munus academicum gessit, plurimaeque de anno haud infelici gratias agendi causae ei exstiterunt [2]), quum, d. 8 Februarii a. 1830, Magistratum solenniter deposuit, habitâ oratione *de nonnullis Philosophiae Naturalis partibus, cum institutione Medicinae arctius conjungendis.* Praesertim autem vigilabat omnemque curam et operam collocabat in eo, ut praeceptis studiosae juventutis institutioni prodesset. Et gratus erat discipulis Magister, numquam qui non alacer, firmissimo semper passu et fronte serenâ, appropinquabat, jocari amans, in rebus attamen gravioribus maxime serius, sed hilaritate comem ultro se praebens, et adjuvare paratissimus.

Anno 1842, cum per duodeviginti annos, in munere obeundo, diligentissimus fuisset, ob aetatem plus quam septuagenariam, honorifica quies

---

[1]) Vid. *Annotatio* VIII.
[2]) Vid. *Annotatio* IX.

ei concessa est, eique dignissime successit Vir Clarissimus GERARDUS CONRADUS BERNARDUS SURINGAR, eo tempore in Illustri Athenaeo Amstelodamensi Medicinae practicae Professor ordinarius. Otium vere ei fuit literatum; classicorum namque scriptorum studio delectabatur. Nec illi cognoscendi sciendique, quo semper flagrarat, amori indulgere desiit, quo rationem modumque, quibus ars medica in variis tractibus perficiebatur, animadvertere et cognoscere pergebat. Sed decem senectutis otiosae anni non omnes ei felices fuerunt. Duobus namque supremis, cum vitae laboriosissimae defatigationibus paene consumtus esset, visûsque et auditûs usu magis magisque deficiente, grandioris aetatis incommodis et molestiis graviter premebatur.

Sesquimense post MACQUELINI obitum vix praeterlapso (d. 20 m. Maji a. 1852), ecce in novo luctu eramus, ob mortem Viri Clarissimi, omnibus accepti maximeque aestimati, GUILIELMI LEONARDI MAHNE, in Ordine Philosophiae theoreticae et Literarum humaniorum Professoris emeriti. Hic pariter octogenarius, cui jam anno hujus saeculi 43°. honorificâ quiete frui licuisset. Nihilominus ad annum usque h. s. 46um docendi munus obiit. Tum vero, podagrae imprimis cruciatu magis magisque vexatus, Auditoribus allocutione valedicens, a praelectionibus cessavit. Corporis autem incommoda et dolores perferens, horumque patientissimus, valetudine satis bonâ fruebatur, et mente animoque ad supremum usque vitae diem vigebat. Itaque, quod semper optaverat, literis nempe diligenter colendis tempus impendere, ab hoc non abstinuit, sed investigando et meditando, et e suâ doctrinae copiâ hauriendo, literarum disciplinae optime servire perrexit, recte quidem existimans, ad extremum usque vitae spatium de literis bene mereri quemque oportere literarum cultorem et statorem. Et vere ipse sic fecit. Quas enim, ab anno 1829 ad annum 1834 subinde publici juris fecerat *Danielis Wyttenbachii Davidisque Ruhnkenii*, et aliorum in republicâ literariâ principum Virorum, *Epistolas mutuas*, has ipsas, anno 1847, egregiis supplementis, omnium doctorum approbatione, auxit. Triennio post *Ciceronis Synonyma* cum annotationibus suppeditavit. Et opusculo, triennio ante

edito, *Miscellaneaque Latinitatis* continenti, cum alteram partem addere in animum induxisset, hanc conscripsit, et conscriptam prelo mandavit, jamque, quod addendum restabat, dictaverat, cum paucis post diebus de vitâ migraret. Itaque opusculum editum videre et inspicere posse Auctori non licitum est. At quo quidem documento melius probaremus, Virum Clarissimum, optimum eundemque et probum, animique candore omnibus commendatissimum, labore indefesso ac singulari studii et cognitionis amore, id laudatissime operam dedisse, ut otium suum foret fructuosissimum. Sed ad ipsius vitae cursum propius paullisper attendamus.

Natus erat Amstelodami, anno saeculi praecedentis 72°. Pater, qui Proxeneta erat, mercaturae negotiis maxime occupatus, cum omnem, quam vellet, liberorum honestae ac liberali educationi curam gerere non posset, filium, natu maximum, sexto ejus aetatis anno, *Tremoniam (Dortmund)* misit, quâ *Westphaliae* urbe cognati ei et genere propinqui habitabant. Verum etiam urbis Gymnasium, optimâ praeceptorum institutione, inclytum erat maximeque florebat, ut nullus, bono ingenio praeditus, discendique amore commendabilis, hujus Gymnasii scholas frequentaret, quin literarum humaniorum studii suavitate caperetur. At talem Mahnius se praestitit discipulum, qui, doctrinarum subsidiis large et liberaliter instructus, annoque 1789 in patriam reversus, cum celeberrimi deinceps Wyttenbachii, Amstelodamensis Athenaei nomen qui, eo tempore, sui nominis famâ magis magisque nobilitabat, hujus, inquam, summi viri scholas cum diligenter et avide audiverit, egregiâ institutione incitatus, literarum studiis totum se dedere, et in his, patre omnino consentiente, vitae suae tabernaculum collocare constituit. Brevi quidem inter eximios Wyttenbachii discipulos numerabatur, celeberrimo praeceptori ita se commendans, ut hunc benevolum semper habuerit fautorem optimumque patronum. Singularis industriae magnorumque progressuum egregium specimen praebuit anno 1793, cum per lustrum Wyttenbachii institutione usus erat. Doctam namque, ad instar speciminis academici a se conscriptam, edidit *Diatriben de Aristoxeno, Pilosopho peripatetico*, quam, in *Bibliothecâ criticâ*, maxime laudavit Wyttenbachius, ut, cum opusculum extra patriam innotuisset, aliquot annis post *Lipsiae* sit repetitum. Hanc attamen doctrinae et eruditionis existimationem nonnulli, in patriâ nostrâ, censores Mahnio in-

videre et obtrectare videbantur, eam quippe censuris imminuere et violare conati sunt. Ergo, contra horum injurias ut se defenderet, scripsit *Epicrisin censurarum Bibliothecae criticae*, quam tamen anno demum 1808 edidit, quum Gymnasii Amisfurtani Rector erat.

Anno namque 1793, cum parentes Amstelodamo Trajectum ad Rhenum habitatum concessissent, ibique exspectans, donec optata aliis studiorum suorum fructu serviendi occasio offerretur, interim hanc nactus opportunitatem, quâ Academiae Rheno-trajectinae Professorum scholas audire posset, iis imprimis interfuit, quas SAXIUS, SEGARIUS et BONDAMIUS habebant, horumque Virorum Clarissimorum, WYTTENBACHII amicorum, certissimam benevolentiam sibi conciliavit. Cum vero octo circiter menses in hâc Academiâ commoratus erat, Gymnasii Amisfurtani Conrector creatus est, annoque 1794 Amisfurtum abiit, nec ita multo post (anno nempe 1796) Gymnasii Rector renunciatus est, in locum Viri Doctissimi HANAE, Amstelodamensis Gymnasii Rectori qui successerat. MAHNIUS digne quidem et laudabiliter hanc provinciam, per duodecim annos, administrabat. Civibus haud minus quam discipulis carus erat, neque de hâc statione discessisset, si rei familiari satis succurrere potuisset. Quapropter, ac praesertim igitur ut rebus suis melius prospiceret, gratum ei erat, quod anno 1809 *Ziericzeam*, ubi Gymnasii Rector obierat, vocabatur. Jamque aliquot annis ante, mortuo Viro Clarissimo SAXIO, hujus cathedram vacantem accepisset, si probabiliore ac honestiore conditione, quâ muneris professorii reditus ad cultum suppeditaret, oblata fuisset.

Septennium, quod MAHNIUS Rectoris munere *Ziericzeae* functus est, tempus fuit, Patriae imprimis, ob NAPOLEONTIS dominationem, difficillimum. At MAHNIO, plura etsi dura essent asperaque, tamen multa quoque acciderunt, quorum memoriam gratus conservabat. Maxime namque ei favebat Vir Clarissimus HULTHEMIUS, Academiae Bruxellanae Rector Magnificus, cui Gymnasii Ziericzeani rerum moderandarum negotium datum erat. Hic vir eruditissimus, idemque honestissimus, MAHNIO benevole indicabat rationem modumque, quibus de institutione, deque rebus suis, bene sperare posset, prudenter dummodo et diligenter rem agere pergeret. Hujus consilia scholis Ziericzeanis multum profuerunt. Ipsum autum MAHNIUM erigebat, monebat invitabatque ut doctis scriptis literarum studiis in-

serviret [1]). Quanti denique MAHNII doctrinae praestantiam faceret, identidem probavit, hujusque existimationis hoc quoque sit testimonio, quod MAHNIO persuadere posse etiam atque etiam eniteretur, ut cathedram literarum graecarum, in Academiâ Bruxellanâ, si erigendam concederetur, accipere vellet. WYTTENBACHIUS autem aliique ejusmodi consilium capere prorsus dissuadebant. Caeterum res ipsa in oblivionem abiit.

Tempore hoc iniquissimo MAHNIUS attamen, quod pluribus literarum cultoribus vix contigerit, literis saepius vacare potuit. Industriam autem suam probavit edendis variis opusculis, quorum memorare hîc liceat, quod inscribitur, *Epistolae Sodalium Socraticorum Philomathiae*, numquam quae fortasse prodiissent, sine gratissimo illo animo et pietate, quâ MAHNIUS erat erga WYTTENBACHIUM, alterum velut parentem quem colebat ac venerabatur, defendere quem, proque ejus nominis famâ propugnare, prorsus suum esse existimabat [2]).

Rerum publicarum mutatio, omnibus patriae et libertatis amantibus gratissima, MAHNIO prospera erat. Etenim cum anno 1816 novi Regni Neerlandiae primus Rex GUILIELMUS *Gandavi* Academiam condidisset, MAHNIUS dignissimus habebatur, qui inter primos novae universitatis Professores honorificum locum obtineret. Hoc munere professorio alacriter fungi incepit [3]), illudque, bene docendo multumque in literarum recte colendi studii emolumentum conferendo, per 13 annos laudabiliter gessit. Sic v. c. ejus curâ et operâ factum est, ut literarum cum latinarum tum vero imprimis graecarum studium, quod in *Belgio* fere jacuerat, brevi quidem erigeretur, paucisque post Academiam Gandavensem conditam annis, jam nonnulli literarum candidati, literarum disciplinam subtilius et felici successu colentes, ad munera scholastica obeunda vocarentur. Et quovis quidem modo studiosae juventuti prodesse omni ope enitebatur, nec umquam laborem subterfugiebat, quo Academiae commodis serviret. Omnes ea propter, disciplui pariter ac collegae, magni faciebant virum probum, candore ac simplicitate haud minus quam bonitate et humanitate maximopere

---

[1]) Vid. *Annotatio* X.
[2]) Vid. *Annotatio* XI.
[3]) Vid. *Annotatio* XII.

se commendantem; idque omnes quidem nostrum, antea qui Gandavi eum visitaverunt, uno ore testabuntur, grati ejus benivolentiam summumque officium recordantes.

Quantum temporis ei vacabat a munere obeundo, tantum studiis literisque colendis impendebat. Diligentiae autem et industriae suae praeclara habemus testimonia in scriptis, quae subinde edidit, cum ut in literarum disciplinae emolumentum maxime conferret, tum vero etiam ut pietatis officio satisfaceret. Extincto namque, ineunte anno 1820, praeceptore suo celeberrimo, id a se postulari arbitrabatur, ut literis mandaret, quaecunque ad suam notitiam pervenerint de vitâ et studiis summi Viri, ingenio et doctrinae praestantiâ qui adeo praecelluit, perque 50 annos tantum praestitit.

Primum igitur WYTTENBACHII vitam explicavit, magnâ quidem omnium eruditorum approbatione, tantâque commendatione, ut eodem anno, quo opus prodierat, altera editio posceretur, et biennio post in Germaniâ repetita sit. Deinde aliud opusculum apparuit, *quinque* WYTTENBACHII *acroases*, in Amstelodamensibus scholis olim recitatas, continens, et quod MAHNIUS, tanquam additamentum ad ea, quae de WYTTENBACHII vitâ exposuerat, brevi se editurum promiserat. Tum ea edenda cogitavit, quae ex defuncti manuscriptis et annotatis itemque ex multis epistolis digna viderentur, quae ad publicam notitiam pervenirent. Igitur a WYTTENBACHII epistolis selectis edendis ordiendum esse putavit, tum vero ad RUHNKENII cum WYTTENBACHIO aliisque epistolarum commercium esse attendendum. Tardior autem cum jam in primâ hujus pensi propositi parte absolvendâ fuisset, et WYTTENBACHII *epistolarum selectarum fasciculos* anno demum 1830 edidisset, ecce, quominus incepta continuare posset et brevi eadem peragerеt, impediebatur et prohibebatur, republicâ quippe, improbo populi belgici motu seu tumultu ac perfido seditionis desiderio, subito perturbatâ. Quo quidem, ut novimus, factum est, ut Academiae Professores, natione batavi, qui in *Belgio* docendi munera gerebant, de stationibus discedere coacti, veteribus Academiis batavis adjungerentur. Et MAHNIO gaudere sibique gratulari licuit, quod in hâc Palladis sede, quam summus Praeceptor quondam ornaverat, discentium studia moderari ac juvare, literisque colendis operam dare posset. Simulatque autem aptam nactus erat oppor-

tunitatem, studia, aliquamdiu intermissa, revocavit, et alacriter ad incepta peragenda aggressus est. Et vota solvit, et, sicut commemorare incepi, ad rogum fere usque maximas in eo praesertim curas collocare studuit, ut exacte investigaret et colligeret traderetque, quidquid literarum cultoribus, ad WYTTENBACHII merita plenius cognoscenda justiusve aestimanda, gratum esse posset et exoptatum [1]).

Sic igitur MAHNIUS de literis bene meritus habeatur, literarumque cultores et fautores Viri Clarissimi memoriam pie colant, quibusque rebus peragendis vitae magnam partem utilissime transegerit, grati recordentur [2]).

Restat ut BERNARDUM memorem. Hic namque Vir Clarissimus, cui dies 16 Junii anni praeteriti vitae fuit supremus, Professorum Ordini erat adscriptus, salvis quandoquidem honore omnibusque juribus Professoris de provinciâ discesserat, quam, ab anno inde 1818 ad annum usque 1824, in nostrâ Academiâ administraverat.

Natus erat JOSEPHUS CHRYSOSTOMUS BERNARDUS BERNARD *Harlemi*, die 25 Aprilis anno 1774, eratque filius unicus viri doctissimi et eruditissimi HENRICI FREDERICI BERNARD, Medicinae Doctoris expertissimi et honoratissimi. Magna parentum spes de carissimo filio, bonâ indole et praestanti ingenio se commendante, haud eos fefellit. Summâ namque curâ honeste educatus largiterque et liberaliter instructus, cum Medicinam aliquando in urbe natali factitare posse ardenter cuperet, anno 1789 Academiae Lugduno-batavae civis factus est. In artis salutiferae studia eâdem ingenitâ illâ diligentiâ, eodemque singulari illo sciendi discendique amore incubuit, quibus Gymnasii Harlemensis egregius primusque semper inter pares fuerat discipulus. Quin etiam, quum percelebrium Medicinae Professorum BRUGMANSII, PARADYSII, SANDIFORTII et OOSTERDYKII egregiâ institutione, per septem fere annos, usus erat, *Harlemum* rediret, summis non modo ornatus honoribus, verum etiam omnium Praeceptorum laude

---

[1]) Vid. *Annotatio* XIII.
[2]) Vid. *Annotatio* XIV.

etiam atque etiam commendatus. Hi namque, egregii si spectabant discipuli cum ingenium eximium perque politum, tum optimam ejus studiorum rationem, tum vero etiam mores integerrimos et honestissimos, profecto habebant, quo sperarent et exspectarent, fore ut talem se praestaret, qualem futurum augurabantur. Justam autem fuisse hanc existimationem, quisque doctus facile quidem concedet, qui propius attenderit rationem speciminis academici [1]), quod BERNARDUS, ad summos in Medicinâ honores capessendos, praebuit publiceque omnium examini submisit, ad diem 6 Aprilis, anno 1796.

Exspectationi autem BERNARDUS plane satisfecit. Summopere namque id operam dedit, ut in praxi medicâ doctrinae principiis probatis duceretur. Hisce igitur artis praecepta esse superstruenda, consilioque porro prudenti esse agendum, persuasum sibi habebat, probe etiam judicans, bonum Medicum cautum imprimis, immo timidum potius quam audacem, esse oportere. Hanc normam sibi sequendam praescripsit; hanc tenuit, ab eâque non decedens, in eâdem adhibendâ excelluit. Hâc namque duce aegrotantium saluti optime et felicissime consuluit, neque alios latuit quam sibi vellet in medendo cautelam et prudentiam, praecipuam Medici dotem. Brevi igitur omnes ei confidebant, nominisque fama crevit, ita ut in urbe natali non modo, verum etiam alibi, aegrotantibus opitularetur, et aliunde quamplures eum adirent, auxilium aut consulta petentes; quin etiam a LUDOVICO NAPOLEONTE, Hollandiae tunc Rege, designaretur ut sibi foret Medicus a consultis. Ob cognitam insuper spectatamque probitatem rerumque prudentiam, ob id, quod bonum honestumque maxime esse expetendum suo ipse exemplo comprobabat, omnes eum magni faciebant, fiebatque ut saepius ad munera vel officia publica obeunda rogaretur et vocaretur. Sic per decennium fuit Praeses collegii, cui, in Provinciâ Hollandiae Septentrionalis, rerum, ad Medicinam factitandam pertinentium, moderandarum et tuendarum cura erat mandata. Sic, quo tempore NAPOLEON, Gallorum Imperator, dominabatur, urbis Harlemi Magistratui fuit Adjunctus, itemque postea inter Civitatis Harlemensis Senatores adlectus.

---

[1]) *Specimen inaugurale, sistens Quaestiones medici argumenti.*

Honore igitur ac dignitate cum floreret, splendidiora non optabat, nec ullam provinciam suscipere cogitabat, ad quam administrandam urbi natali foret valedicendum. Scilicet sic optavit; aliter autem evenit. Doctrinae etenim et eruditionis praestantiâ haud minus quam cognoscendi et investigandi industriâ praecelluit. Ergo et pluribus artium doctrinarumque Societatibus, quas vocant, erat adscriptus, et doctorum virorum, qui in disciplinas exornandas omnem operam conferebant, socius erat strenuus, dignissimum quem habebant aliquando qui munus professorium obiret. Rogatus autem, suscipere recusaverat; iterumque fecerat, conditâ Academiâ Gandavensi, nec aliam fere mentem voluntatemque habuit, quum cathedra in nostrâ Academiâ ei offerebatur; neque hanc accepisset, nisi et amici et celeberrimorum praeceptorum unus BRUGMANSIUS superstes, etiam atque etiam admonuissent et suasissent, ut sententiâ desisteret. Itaque cessit et obtemperavit, et Medicinae imprimis practicae professionem ordinariam solenniter auspicatus est ad diem 7 Martii anno 1818, habitâ oratione *de ratione hippocraticâ, nostrâ non minus quam* Boerhavii *aetate commendandâ.* Hâc quidem oratione, brevi admodum illâ at minime tenui, ex intimâ rerum cognitione, quam contemplatione ac meditatione longoque usu sibi comparaverat, argumenti veritatem docte et ornato sermone probavit, futurisque discipulis artem salutiferam rectissime colendam egregie commendavit. Ipse autem merito praeclarum hippocratici et boerhaviani medici exemplar fuisse dicitur, artisque insignem praestantiam suo exemplo comprobasse censetur. At vero etiam, in munere gerendo, Academiae famae et discentium commodis plurimum eum profuisse, uno ore omnes, qui supersunt, disciplui testantur. Laudant namque praeceptoris cum acuti ingenii praestantiam tum accuratam doctrinam, saluberrimis veterum Medicorum praeceptis imbutam, magnam porro in expiscandis morborum causis sagacitatem, simplicemque denique et concinnam medendi methodum, sed abhorrentem maxime ab administrandis medicamentis novis, usu nondum probatis. Ac veluti hâc ratione, in exercitio practico, praecipuam medici dotem existimabat prudentiam, sic in theoreticis, quae vocantur, scholis, simplicem et accuratam doctrinam longe pluris faciendam esse, quam opinionum commenta et ingenii illecebras, arbitrabatur. In explicandis vero Gaubianae et Stollianae doctrinae monumentis sic versatus

fuisse dicitur, ut facundiâ non minus, quam sermonis perspicuitate et elegantiâ, juvenum discentium animos maxime alliceret.

Hunc igitur praeclarum doctorem academicum abiturum dolebant fere omnes, cum, anno 1824, Rex GUILIELMUS PRIMUS, Bernardi merita maximi faciens, rebus eum, ad sanitatem navalis et terrestris militiae pertinentibus, praefecerit. Regis voluntati resistere non potuit; itaque, aegre quamvis, de statione academicâ discessit, ejus attamen voti compos et gaudens, quo ipse Professoris honorem juraque omnia perpetuo obtineret, et quo doctissimum HOEVENIUM, expertissimum et eruditissimum Medicinae Doctorem Roterodamensem, dignissimum nancisceretur successorem.

Meum non est referre, quid BERNARDUS, in novo gravissimoque munere gerendo, praeclarum fecerit praestiteritque. Attamen si, quâ fuerit probitate et prudentiâ spectatâ, attendimus, tum vero, quae ejus in arte medicâ erat longa et varia experientia, si consideramus, ecquid dubitaremus quin, quod moderandum et administrandum susceperit, optime saluberrimeque gesserit? Sed probant hoc quoque multa pulchraque benevolentiae documenta summaque Regis approbationis testimonia, abunde et identidem quae ei cesserint, tum vero etiam honores, quibus ornatus, et dignitatis gradus, quos adeptus est.

BERNARDO autem, ab anno inde 1841 honorificentissimâ quiete fruenti, tantorum pro magnis meritis beneficiorum gratissimo animo recordari posse, per undecim annorum spatium contigit. Et nisi acerbissimo affectus dolore, quem acceperat ex obitu carissimae uxoris, matronae ingenii cultu ornatissimae animique virtute spectatissimae, senectus otiosa profecto ei fuisset felicissima.

Vitae totum cursum respiciens, bonaque ei concessa et largiter data animo reputans, pro multitudine et magnitudine beneficiorum gratias persolvendi officium religiosissimum habebat. Honores autem sibi tributos, aut nobilissimorum et dignitate summorum virorum, sive civium sive exterorum, vel etiam Regum et Principum, cum laudes tum approbationis documenta et significationes, quas acceperat, considerans, etsi tantae existimationis et famae memoriam gratus recordaretur; tamen, quidquid doctrinâ et experientiae fructu proficere studuerat, hoc reminisci, et perpendere quoad bene fecerat, longe plurimum placebat. Utque omnium honorum,

quibus ornatus fuerat, Professoris illo nullus alius ei gratior, sic, quod docendi munus, in hâc Palladis sede, quondam obierat, hujus rei recordatio quâvis quidem aliâ erat jucundior, omniumque, ad supremum usque diem, jucundissima.

Nos A. A. H. H.! profiteamur, BERNARDUM Academiae nostrae quondam ornamento fuisse, ejusque memoriam pie esse recolendam et conservandam.

Sic quidem A. A. S. S.! memoravi, quae, me Rectore, Academiae, nobisque adeo omnibus, maxime lugenda acciderunt. Quodsi et de iis, quae privatim nos adtinent, esset dicendum, casus profecto acerbissimos reminisci et recordari oporteret. At cur adeo dolores renovarem, quibus nonnulli nostrum, capitum carissimorum jacturâ, luctuve domestico, anno praeterlapso, graviter sunt afflicti? Sunt namque e Professorum Ordine, qui aviam spectatissimam, — qui uxorem carissimam, liberis orbatis matrem diligentissimam, — optimam qui uxoris dilectissimae sororem, afflicto marito moestisque parentibus repente ereptam, — qui desideratissimae uxoris fratrem conjunctissimum, — qui neptem dulcissimam, — qui infantem natum, — qui consanguineos amicissimos lugent.

Sed insuper, quasi vero fatale quoddam anno Magistratûs mei impenderet, quo luctûs dolorisve aut timoris causa nulli ordini deesset, et vestram coronam, Optimi Adolescentes! ab omni clade non fuisse immunem, mihi est commemorandum. Etenim nec vestrae coronae pepercit atra mors, in omnes, senio sive confectos, viribus seu validissimis vigentes, aetatis sive flore laetantes, sive etiam in vitam vix ingressos, grassari gaudens! O utinam parentes, optime qui sperabant de filiis, e vestro commilitio ereptis [1]), habeant, e quo solatium hauriant, totoque animo in Summi Numinis consiliis sapientibus aequiescant! Amici utinam amicos, vitâ egressos, fortiter desiderent! Vos autem juvenes! Commilitonum mortem lugeatis, et, qualescunque in vitâ fuerint, sed bonum, quo se commendabant, spectantes, eorum memoriam pie conservetis.

---

[1]) Vid. *Annotatio* XV.

In faustis laetisque, quae Academiae acciderunt, maximam Deo gratiam habendi causa nobis exsistit, quod Professores emeritos superstites, nonnullorum etsi grandiorem aetatem attendamus, salvos et sanos esse omnes valde gaudeamus, immo esse inter illos, animo et mente non tantum, at vel corporis viribus adeo vigentes, ut nihil aetas provectior onerosi, nihil quidquam molesti iis afferre videatur. Quidni de vobis, Viri Clarissimi! HENGELI et TYDEMANNE! Senes Venerabiles! hoc dicere nobis liceat, vigentes quos adspicimus et alacres, studiis qui operam datis, et a muneribus plane vacare vix potestis? Quo nomine, utinam diu, Viri, animi ingeniique praestantiâ clari et doctrinae famâ celeberrimi! Deo Omnipotenti gratias agendi officium nobis sit impositum, pro summâ benignitate, quâ, vobis servandis, nobis propitius sit!

Sed in faustis etiam reminiscendum est, Cl. TYDEMANNE! quod, anno praeterito, ingentes gratias agendi causa tibi exstiterit. Etenim, quod duobus Collegis celeberrimis, SIEGENBEEKIO et REINWARDTO, felicissime contigerat, ut illius diei memoriam repeterent, a quo, per longum quinquaginta annorum spatium, munus professorium obiissent, eadem singularis et felicissima sors Tibi concessa est. Et vere felicissimus tibi fuit, anno praecedenti, dies tertius mensis Junii, quo quidem tertium te ex illo numero esse laetari potuisti. Tecum autem laetati sumus, ex voto quamvis tibi non acciderit, diem illum silentio non transire. Tum vero recusare noluisti, quominus studiosi Juvenes, beneficii magnitudinem recte intelligentes, tot virorum doctissimorum et praestantissimorum Praeceptori celeberrimo, sano et vegeto, tibi gratularentur, — neque vitare potuisti, quin ego, Rector, te adirem, votaque ex intimo pectore facerem, precesque sinceras, et Senatûs nomine, funderem! Sic, te invito, nobis satisfecimus, idque palam hîc posse profiteri impense gratulor.

At et Tibi, Cl. HENGELI! de decem lustrorum vitae spatio, laudatissime et religiose decurso, gratulari possum. Nuperrime etenim memoriam repetere posse tibi contigit temporis illius, ex quo verborum divinorum in-

terpretandorum Ministerio fungi coepisti, et sic etiam temporis memoriam, per quinque decennia praeterlapsi, cogitatione repetivisti. Tu autem silentio etiam illum diem saecularem, tibi tuisque felicissimum, celebrasti. Saltem ego gaudeo laetorque, Vir optime nobisque omnibus carissime! quod de tuâ hujus felicitatis recordatione, ex hoc suggestu, referre possim. Nam si, — quod opto, quodque Deum precor, — diu etiam atque etiam diei celebrati memoriam annuam tibi concedat Divina Providentia, hoc si, coram omnibus, hîc praesentibus, dico, omnes idem mecum sincere oraturos et precaturos esse scio.

Maximam gratiam debemus eamque habemus Tibi, Vir Clarissime, summopere Venerande SCHOLTEN! cum, mortuo clarissimo Theologiae Professore VAN OORDT, operam omnem et laborem conferre volueris, ut defuncti discipulorum studia juvares. Sed hîc quoque, tertiâque adeo vice, te compellem liceat, Cl. VAN HENGEL! qui partem suscipiendam tibi quasi poposcisti. Duplex igitur Academiae gratulor negotium, hâc ipsâ solennitate mihi datum, alterum gratulandi tibi, gratias agendi hoc alterum. Ergo, nisi abunde constaret, aut si opus esset testimoniis, certissimum mihi esset argumentum, quo probarem, quod modo dixi, nempe vegetam tibi esse senectutem, adeo ut a muneribus plane vacare vix possis, immo ab iis vacare nolis.

Sic igitur Theologorum Ordinis Professores optime prospiciunt et consulunt, ne magna, quam Academia fecit, jactura, mortuo Cl. VAN OORDT, defuncti discipulorum studiis maximo sit detrimento. Sed est insuper, quo erigamur in spem, fore ut bene et feliciter illato Academiae vulneri medicina fiat. Vacanti namque cathedrae jam jam esse prospectum, laetissime gaudemus. Neque minus habemus, de quo nobis gratulemur, cum Regi Augustissimo Curatorum Amplissimorum voluntati obtemperare placuerit, successorem qui optarunt Virum doctissimum ANTONIUM NIER-

MEYER, Euangelii Nuncium venerandum, verborum divinorum Interpretem prudentissimum, praeclarumque Concionatorem. Academiae Leidensis quondam fuit discipulus eximius, ingenii animique dotibus conspicuus, Theologiae disciplinae qui deinde utiliter et laudabiliter adeo serviit, ut Senatus Academicus, quanti ejus doctrinae praestantiam et eruditionem faceret, palam significaverit et praeclare ostenderit, cum, rogante Nobilissimo Theologorum Ordine, dignissimum eum habuerit, quem summis in Theologiâ honoribus ornaret, ideoque Doctoris gradu eum donaret. Brevi utinam vir venerandus, valens et vigens, cathedram acceptam conscendat, diuque eam ornet!

Sed, quam dixi, honoris illa significatio parcius quidem et rarius fit, at eo praeclarius exsistit magnae existimationis documentum. Quapropter ne talibus laudibus ornentur, nisi qui doctrinâ et eruditione praestant, ingeniive acumine, pulchre ac subtiliter adhibito, excellunt, aut singulari industriâ qui magna effecerunt magisve ardua superarunt. In horum igitur numero esse virum doctissimum et venerandum NIERMEYER recte intellexit Senatus academicus. Sic vero etiam de te esse existimandum, doctissime KUENEN! magna ob tua merita, probe hisce diebus judicavit [1]). Quod si tibi impense gratulamur, at nobis summopere gaudemus. Sed alia accedit gaudii causa. Etenim si Academiae feliciter cesserit, in locum viri clarissimi, cujus pie colimus memoriam, venturum esse doctorem, Academiae dignissimum, insuper qui deerat, haud diutius defuturum, valde laetamur, quartae scilicet in Theologorum Ordine cathedrae cum etiam prospectum sit. Hanc quidem majorem munificentiam et liberalitatem, quâ Rex Augustissimus Illustrium Curatorum voluntati ac suffragio indulgere voluerit, Academiae laeti gratulamur. Te autem vocatum esse, hanc cathedram qui conscendes et ornabis, quid gratius quidve hôc acceptius nobis esse potuit? Tu namque, doctissime KUENEN, nobis omnibus es aestimatus et gratus et carus. Te laudare tua praesentia vetat et modestia. Hoc dicam liceat: confidere nos, talem te futurum, qualem semper te bonum candidumque et praestantem cognovimus. Sic namque gravissimam tibi mandatam provinciam optime administrabis, sic ad Academiae famam

---

[1]) Vid. *Annotatio* XVI.

tuendam et augendam utiliter conferes, omniumque profecto magnae spei et exspectationi omnino satisfacies.

Academiae dignitati et incolumitati bene consultum esse iis probatur, quae de novis Professoribus, nuper creatis, memoravi. At Academiae status bonaque conditio, aut ejus gloria et fama haud minus integrae sunt, immo auctis opibus doctrinaeque et utilitatis fructibus floret Academia. Et habemus profecto, Auditores! si argumenta postuletis et testimonia. Ac primum quidem, si ad institutionem academicam attendimus, nonne id agi et fieri apparet, ut haec eadem perpetuo sit latior atque perfectior? Testes sint cum lectionum numerus, indicato quidem major, tum earumdem bonitas, auditorum numero et assiduâ frequentiâ haud dubia, tum etiam laudabile studium, quo literarum et disciplinarum nonnullae partes, in nostrâ Academiâ prae reliquis, coluntur. Vos porro rogare possem, ut ad doctrinae fontes uberrimos, e quibus Exteri, huc venientes, avide hauriunt, animos attenderetis. Sed id imprimis moneam aut referam liceat, quod Medicorum Ordinis Professores omnes gaudent et laetantur de auctis et perfectis nec minus amplificatis omnibus iis, cum quae ad subsidia praesidiaque, tum quae ad locorum meliorem rationem et opportunitatem pertinent. His namque de artis saluberrimae institutione multo latiore, cum quoad scholas theoreticas, tum imprimis quoad exercitia practica, optima quaeque et praeclarissima sperare licet [1]).

Si vero cujusvis generis studiorum rerumque investigandarum praesidia et subsidia spectamus, Bibliothecas, Musea, Theatra, ceteraque ejusmodi loca si perlustramus, auctam rerum multitudinem, aptum earum ordinem, integritatem, curam in adparando exponendo describendo et conservando, nitorem et splendorem, quibus oculi alliciuntur, admiramur; — studium porro et diligentiam, immo industriam et laborem eorum, qui his administrandis praepositi sunt, maxime laudamus, — multoque adeo majorem omnis multorum speciminum subsidiorum et supellectilium generis copiam

---

[1]) Vid. *Annotatio* XVII.

et varietatem gaudemus, deque magno usu, cum in ampliori et meliori institutione, tum in disciplinarum bonarumque vel etiam elegantiorum artium recte colendarum emolumentum bene speramus.

Alia argumenta praebere mihi videntur multa Professorum scripta, anno praeterito edita, quibus apparet, quantâ diligentiâ disciplinas colant, quâve industriâ, aut ad eas amplificandas et illustrandas, aut ad cognitionis humanae limites dilatandos, conferre studeant [1]).

Denique, si Academiae splendorem aut famam pulchre confirmatam dicimus, nonne etiam cogitare possumus praemia oblata et honores tributos, aliaque plura hujusmodi illustria documenta praeclarave testimonia, quibus, anno praecedenti, nonnullorum Professorum studia subtiliora et lucubrationum fructus, aut eorum magna, in disciplinis, in quibus habitant, merita, apud externos, longe extra Patriae fines, justo pretio sunt aestimata? [2])

Postremo, qui de Vobis tacere possem, Cives academici!? Quid Academia, sine civibus? Vos autem, si boni cives esse vultis, imprimis ad famam gloriamque Academiae adque ejus salutem multum conferre debetis. Et potestis, meoque anno fecistis. Studiis vestris moribusque certa habemus testimonia. Jamque vestram laudavi, in Praeceptorum lectionibus audiendis, diligentiam et assiduitatem studiorumque bonam rationem. Haec ipsa virtus, per spem vestram, per vestram perque Academiae salutem, Vos oro et obtestor! etiam atque etiam vobis curae cordique sit. Sic ipsi vigiletis et prohibeatis, quominus plena illa libertas, quâ academicam civitatem, indocti pariter ac recte edocti, postulare possunt, nec multis vestrum nec Academiae famae maxime noceat, neve plus, quam jam jam nocuisse eam dolemus, sit nocitura.

De studiis vestris in genere si bene dixerim, at mores etiam maximam partem sunt laudandi. Et saepius quidem bonae mentis praeclara documenta dedistis, quibus Rectoris munus placidissimum mihi contigit. Sed

[1]) Vid. *Annotatio* XVIII.
[2]) Vid. *Annotatio* XIX.

plus semel id imprimis animadvertere potuisse gratum mihi fuit perque jucundum, non vobis probari fere omnibus, immo vehementer detestari, quae incondita sunt aut indecora ac reprehendenda, aut a bono et honesto plane abhorrentia. Neve horum lues in mentes inque mores vestros irrepat, Vos summâ ope niti decet!

O Juvenes lectissimi! ita qui sentitis ac cogitatis, hunc sensum, hanc mentem, hanc animi virtutem etiam atque etiam conservare velitis, — quaeque a vero studioso absint oportet, magis magisque a vobis repellere, ut hoc ipso haud minus, quam studiorum sedulitate, vosmet ipsos maxime commendetis. Sic si recte facitis, optimi Adolescentes! atque in ea studia, in quibus estis, strenue incumbere pergitis, et Vobis honori, Parentibus gaudio, Academiae decori, Amicis Civibusque utilitati, et Patriae ornamento esse poteritis.

Jamque Rectoris munus depono, et gratulari mihi posse maximopere gaudeo, quod Tibi, Cl. Juynboll!, quem Rex Augustissimus successorem mihi futurum decrevit, Academiam tradam florentem. Salve, Vir Magnifice! Tu munere honorifico fungere felicissime! Molesta tibi sint pauca, grata jucundaque multa! Floreat, tuo Magistratu, haec, quam nostram vocamus, Academia! Hanc tueatur Summum Numen, hanc servet nobis Musarum Sedem! Quae ut perstet, quae stabilis permaneat Patriae carissimae Lumen atque Ornamentum, faxit Deus Optimus Maximus!

ADDITAMENTUM I. ORATIONI RECTORIS.

ANNOTATIONES.

Annotatio I, pag. 11. Significare volui Virum Amplissimum et Nobilissimum *Equitem* VAN DER HEIM VAN DUIVENDIJKE, anno 1845, mense Novembri, Regis decreto, in locum Viri Amplissimi *Baronis* COLLOT D'ESCURY VAN HEYNENOORD, eodem anno, mense Majo, mortui, Academiae Curatorem suffectum.

Annotatio II, pag. 12. Si quis forte miretur, Cl. VAN OORDT, per longum adeo octo annorum spatium, studiis academicis navasse, consideret velim aut sciat, haec studia anno 1815 plane intermissa fuisse. Illo etenim anno, cum NAPOLEON, Gallorum Imperator, bellum denuo commovisset, permultique cives, Patriam defensum, voluntarii militarent in exercitu, quem Brittanniae et Neerlandiae Reges compararant, Academiarum quoque Cives, verissimo laudatissimoque Patriae amore incensi et incitati, pacis studia etsi intermitterentur, arma esse capiunda censuerunt. Neque VAN OORDT non modo non commilitavit, sed etiam in cohorte civium Academiae Ultrajectinae munere militari fuit insignis, illo nempe, quo locum tenebat, Subcenturionum ordini proximum.

Annotatio III, pag. 13. In decennio, quod Cl. VAN OORDT, Groningae, docendi provinciam administravit, semel quoque Rectoris Magnifici munus gessit, anno nempe 1833—1834. Quo Magistratu quum abiret (die 9 Octobris a. 1834) orationem habuit *de Religione Christianâ, in Patriâ nostrâ, vi suâ salutari numquam destitutâ.* Hoc igitur anno studiis vacare vix potuit. Sed etiam anno 1831 studia intermiserat. Etenim

cum Neerlandiae Rex, GUILIELMUS PRIMUS, Belgarum improbissima et foedissima seditione, ad auctoritatem suam tuendam et patrios fines defendendos coactus, omnes Batavos, eximiâ fide ei parentes, *ad arma* vocaverat, Academiarum cives quamplures, etsi id facere non debebant, attamen huic voci obedire non tardarunt, et militiam capessiverunt. Divisi sunt in tres cohortes, quarum cujusque milites ejusdem Academiae erant cives. Ardorem et virtutem laudabant omnes boni. Tanta autem universe erat alacritas, Regis Patriaeque amore et Belgarum ingratissimorum flagitii summâ indignatione aucta et incitata, ut et plures Viri, muneris genere ac ratione, aut aetate et dignitate, ceteroquin immunes, praeirent et arma caperent. Sic civium academicorum cohorti Groninganae se adjungi cum duo Professores Academiae Groninganae petivissent, hi cohortis Subcenturiones constituti sunt. Alter erat Vir Clarissimus GUILIELMUS VROLIK, in Ordine Medicorum Professor, alter Vir Clarissimus JOANNES FREDERICUS VAN OORDT. Hic quidem, temporis fortasse illius, se cive academico, memor, ardore plenus, animoque, ad Patriam ab injuriis defendendam propenso, impulsus, voluntati non resistendum at cedendum et, velut officii voci, parendum esse existimavit. Expeditione autem gloriose factâ, Patriaeque honore splendide vindicato, civibus academicis, ut studia repeterent, pace etsi nondum compositâ, commeatum concessum est. Dicti autem Professores, optime meriti, Ordinis Guilielmei Militaris insignibus equestribus decorati sunt.

Annotatio IV, pag. 15. Alius exstat sermo academicus, *de perfectâ Institutoris specie, in Jesu Christo conspicuâ*, quem habuit Cl. VAN OORDT, die 8 Februarii a. 1842, quum Rectoris Magnifici munus, die 8 Februarii a. 1841 ei mandatum, expleverat. Magistratûs sui annus satis properus fuit, et laetissimo imprimis die notandus, quo nempe Regi Augustissimo, omnibusque carissimo, GUILIELMO SECUNDO, Leidam visitare, Urbem, Musea, omniaque instituta academica, visere, in senaculo morari, ibique salutandi eum et alloquendi opportunitatem gratissimam Rectori et Professoribus praebere, placuerit.

Annotatio V, pag. 15. Die 15 Decembris a. 1852 defunctus Cl. VAN OORDT funere elatus est. Juvenes quatuordecim, defuncti praeceptoris discipuli lectissimi, funus extulerunt. Tum primum Vir Cl. N. C. KIST, in Acad. Lugd.-Bat. Theol. Professor, defuncti aequalis studiorumque socius et collega conjunctissimus, deinde Vir doctissimus plurimumque venerandus A. RUTGERS VAN DER LOEFF, Theol. Doctor, Ecclesiae reformatae Leidensis V. D. Minister, quondam in Academiâ Groninganâ defuncti discipulus eximius, ad sepulcrum stantes, verba solennia fecerunt, quibus amicorum omnium luctum et moerorem significaverunt, omnesque multos, praesentes qui adfuerunt, in defuncti indolis praestantis meritorumque memoriam sincere et religiose revocaverunt.

Paucis post diebus Cl. KIST edidit, quae pronunciavit, sub titulo: *Woorden bij het graf van* JOAN FREDERIK VAN OORDT J.W.z. Te *Leiden*, bij C. C. VAN DER HOEK, 1852.

In Cl. defuncti memoriam scripsit quoque Vir Cl. L. G. PAREAU, in Acad. Groninganâ Theologiae Professor, *„een woord over* J. F. VAN OORDT J.W.z." Invenitur autem in opere, quod inscribitur, *Waarheid in Liefde, een Godgeleerd Tijdschrift voor beschaafde Christenen. Jaargang* 1853; *Eerste Stuk.*

Annotatio VI, pag. 15. Speciminis academici et Orationum academicarum argumenta laudavi. De reliquis scriptis Cl. VAN OORDT haec imprimis sunt notanda.

De geestgesteldheid van SIMEON *die van den stervenden Christen.* Leerrede over *Luc.* II. *vs.* 29 en 30, gehouden weinige dagen na het overlijden van den Hoogwelgeboren Heer B. C. *Baron* VAN LYNDEN VAN LUNENBURG, *Utrecht*, 1822.

Een werkdadig en weldadig leven in verband met den dood. Leerrede over *Hand.* IX. *vs.* 36 en 37, gehouden na het overlijden van de KONINGIN *der Nederlanden. Groningen*, 1837.

Het Kruis van Christus. Achttal Leerredenen. *Leiden*, 1843.

Plures porro commentationes, multaque annotata inveniuntur in voluminibus annalibus operis, cui titulus: *Waarheid in Liefde, een Godgeleerd Tijdschrift voor beschaafde Christenen*, quod, una cum aliis Theologis clarissimis, scripsit aut redegit et edidit. Praecipua citasse sufficiat.

1. In operis laudati volumine, a°. 1837 edito (jaargang 1837), inveniuntur, praeter librorum censuras, brevesque varii argumenti annotationes, duae commentationes, nempe:
   a. *Over het verband tusschen vergeving van zonden en de heiliging der menschen.*
   b. *In hoeverre is, volgens* PAULUS, *hetgeen in vóór-christelijke tijden ook bij de Heidenen bestond en zich ontwikkeld heeft, te beschouwen als eene voorbereiding voor de verlossing, die door* JESUS CHRISTUS *gekomen is?*
2. In o. l. volum. a. 1838.
   a. *Wat is de openbaring van* GOD *in* JESUS CHRISTUS, *volgens de evangelische schriften?*
   b. *De Thugs of geheime moordenaars in Indië.*
3. In o. l. vol. 1839.
   a. *Het Evangelie dat tot zondaren komt, gegrond in de natuur van* GOD, *en overeenkomende met de natuur des menschen.* Gedachten over I *Joh.* I. vs. 9.
   b. *Iets over de Zedeleer en haar waar beginsel.*
   c. *Wat is de leer van* JESUS *en de Apostelen, in betrekking tot de openbaring in* CHRISTUS *gegeven?*
4. In o. l. vol. 1840.
   a. *Onderzoek, hoe en door welke middelen* GOD, *volgens de voorstelling van* PAULUS, *de verlossing door* CHRISTUS *in den mensch werkt.*
   b. *Onderzoek naar de overeenkomst en het verschil tusschen* PAULUS *en* JOHANNES, *in het begrip van het christelijk leven, niet naar de wet, maar uit het geloof.*

5. In o. l. vol. 1841.
De denkbeelden van PAULUS *over dood, opstanding en gerigt.*
6. In o. l. vol. 1842.
Over STEPHANUS, *als voorlooper van* PAULUS.
7. In o. l. vol. 1844.
Onderzoek naar de bronnen, waaruit PAULUS *voor zich zelven het Christendom heeft leeren kennen.*
8. In o. l. vol. 1845.
De voortdurende werking des Heiligen Geestes, naar de leer van JESUS *en de Apostelen, en wel in betrekking tot de werking, zoo van Gods woord, als van 's menschen zedelijke vrijheid.* Verslag der bij het Haagsche Genootschap bekroonde verhandelingen van W. G. STEMLER en S. K. THODEN VAN VELZEN.
9. In o. l. vol. 1846.
a. Iets met betrekking tot de Duitsch-catholieke beweging.
b. Een woord over verzoening der zonden, volgens het Oude Testament.
10. In o. l. vol. 1848.
PAULUS *in betrekking tot de andere Apostelen, voorafgegaan van aanmerkingen omtrent de Tubinger School.*
11. In o. l. vol. 1850.
Redevoering over het ware communisme.
12. In o. l. vol. 1851.
Cathechisatie uit den ouden tijd.

Scripsit quoque in aliis ephemeridibus theologicis, v. c. in *christelijk Album*, in *Evangelie-Spiegel*, in *Leerredenen ter bevordering van Evangelische kennis*, in *Kerkelijke Courant*, caet.

Annotatio VII, pag. 17. Haud multo postquam MACQUELINUS artem medicam factitare inceperat, ad tractandam quaestionem, a regiâ Medicinae Academiâ, quae *Madriti* erat, omnibus omnino artis peritis et cultoribus propositam, animum appulit, neque tardus in studiorum et meditationum fructibus praebendis, omnium judicum consensu praemium expositum reportavit. Quaerebatur commentatio *de lentâ et difficili dentitione*, praemiumque expositum erat summa 640 nummorum, *reales* vel *regales argentei*, qui dicuntur, quae summa valebat circiter pro 80 florenis (vid. *Algem. Konst- en Letterbode* anni 1798, N⁰. 247).

Studiorum industria in eo quoque erat conspicua, quod, quo plures ex iis atque e praxi medicâ utilitatis fructus in se et in alios redundarent, et quo uberior sibi esset, de quâ cogitaret, quamque meditaretur, materies, una cum expertissimis doctrinaeque famâ celebribus Medicinae Doctoribus A. VAN STIPRIAAN LUÏSCIUS, O. G. ONTIJD et J. VAN HEEKEREN, ephemeridem, de argumentis, ad Medicinam et ad rem medicam pertinentibus, ediderit.

Huic ephemeridi titulus erat *Geneeskundig Magazijn*, in quâ inter alia, quae scripsit, has duas edidit commentationes.

1. In Volumine I, *Delft* 1801. *Beschrijving van eene wanstaltige menschelijke vrucht van zeven maanden dragts, veroorzaakt door eene gedeeltelijke zamengroeijing van twee vruchten.*
2. In Volumine V, *Leiden* 1815. *Twee waarnemingen van genezene longtering, beide van zeer verschillende soort, door middel van de loodsuiker.*

Annotatio VIII, pag. 18. Commentationum, quas MACQUELINUS scripsit, tres sunt editae, nempe:

Proeve ter beantwoording der Vraag: hoedanig behoort, in den tegenwoordigen staat der Geneeskunde en van hare zuster-wetenschappen, de omvang van het onderwijs in de leer der geneesmiddelen te zijn? Invenitur haec commentatio in *Tijdschrift voor genees-, heel-, verlos- en scheikundige wetenschappen, uitgegeven door het Genootschap* Vis unita fortior *te Hoorn*, II *Deel*, *Amst.* 1828.

Beschrijving der drie voorname Tijdperken van de geschiedenis der Geneeskunde; in ejusdem ephemeridis eodem volumine.

Korte schets der verdiensten van wijlen A. VAN STIPRIAAN LUÏSCIUS *als Geneesheer.* Vid. *Geneeskundige Bijdragen*, *door* C. PRUYS VAN DER HOEVEN, III *Deel. Rotterdam*, 1830.

Annotatio IX, pag. 18. Hoc quoque nomine MACQUELINO erat faustus Magistratûs academici annus, quod civium academicorum nomina numero 191 in Album academicum referre ei contigerit. Totidem inscripserat, triennio ante, Vir Clarissimus LUCAS SURINGAR, Theologiae Professor. Numerum majorem autem haud reperimus in eodem Albo, quod est, inde ab Academiâ conditâ, Catalogus duodecimus, anno 1816 inchoatus.

Annotatio X, pag. 22. HULTHEMIO monente et invitante MAHNIUS commentationem scripsit *de utilitate cognitionis linguae latinae*, quâ responderet ad quaestionem, anno 1812 programmate publice propositam. Quae autem evenit subinde rerum mutatio impedivit, quominus commentationem ederet. Anno autem 1816 edendam curavit formâ *Dialogi de literarum, imprimis latinarum, studio recte colendo.* Et nisi illa rerum mutatio evenisset, praemio donatus fuisset, quod tamen praemium postea ei dedit HULTHEMIUS vir integerrimus, qui suis sumtibus id fieri curaverat et victori servaverat.

Annotatio XI, pag. 22. Hanc sinceram et alacrem mentem MAHNIUS ostendit edendis epistolis et commentariis discipulorum et amicorum WYTTENBACHII, *Sodales Socraticos* qui se, ficto nomine, appellabant. Hisce epistolis hoc sibi voluerunt, ut defenderent WYTTENBACHIUM adversus iniquas HEMERTI (WYTTENBACHII quondam auditoris, qui Antistitis Kantianae Philosophiae personam inter nostrates susceperat) reprehensiones et censuras. Cum vero, temporum commutatione, aliisque de causis, in epistolarum subinde edendarum proposito essent retardati, tandem edendi negotium MAHNIO mandarunt, qui hoc suscepit, at anno demum 1813 effecit, si quidem prius non tempestivum fuisset. Fuere qui MAHNII alacritatem et fidem omnino probarent; — alii minus prudenter nec satis caute egisse eum censebant; — alii, a vetere lite movendâ eum se abtinuisse, quam, ejusmodi partibus explendis, rebus suis maxime obesse, maluerant. Et vere; — nam, sicut antea contentio illa causa exstitisse videbatur, cur MAHNIO, in honorificentiore loco obtinendo, non cesserit fortuna secunda, ita et postea, renovatâ quasi contumeliae memoriâ, admodum eam nocuisse, vix est quod dubitemus. Sed quo erat candore animoque nimis fortasse aperto, odium non pertimescebat nec simultatem, ubi veritatis causam sibi agendam esse existimabat.

Annotatio XII, pag. 22. Primi novae universitatis Professores docendi munera absque ullâ solennitate auspicati sunt, praestito attamen solenni jurejurando. Orationes inaugurales non habuerunt. Academiae autem Curatoribus omnino convenire ac decere visum est, ut scholae academicae solenniter aperirentur, hujusque rei provinciam MAHNIO mandarunt. MAHNIUS igitur, haud alienum a solennitate ducens quaedam verba facere, ad cohortandum et incitandum accommodata, mandatum honorificum digne peregit, habitâ oratione *de Academiarum scholis et docendi discendique in illis munere ac studio.*

Annotatio XIII, pag. 24. Quae subinde edidit scripta Vir Clar. G. L. MAHNE haec sunt.

1. *Diatribe de* Aristoxeno, *Philosopho peripatetico. Amstelodami*, 1793.
2. *Epicrisis censurarum Bibliothecae criticae voluminis* III *partis* 3. *Trajecti ad Rhenum*, 1808.
3. *Epistolae sodalium socraticorum philomathiae, cum praefatione et appendicibus. Ziericzeae*, 1813.
4. Crito, *sive Dialogus de literarum, imprimis latinarum, studio recte colendo. Ziericzeae*, 1816.
5. Christophori Cellarii *compendium Antiquitatum Romanarum. Ziericzeae*, 1817.
6. *Protrepticus, publice dictus* a. d. 3 *Nov.* 1817, quum, in curiâ Gandavensis Civitatis, Academicarum scholarum rite initiandarum solenne celebraretur. In *Annal. Acad. Gand.* 1817—1818.
7. *Vita* Danielis Wyttenbachii. *Gandavi et Lugduni-bat.*, 1823.

8. Danielis Wyttenbachii *lectiones quinque, nunc primum editae, atque praefatione et annotatione auctae. Gandavi et Lugduni-bat.*, 1824.
9. Danielis Wyttenbachii *brevis descriptio Institutionum Metaphysicarum. Gandavi* 1826.
10. Danielis Wyttenbachii *epistolarum selectarum fasciculi tres. Gandavi* 1826—1830.
11. *Oratio, habita in Academiâ Lugduno-batavâ, antequam scholas suas de Historiâ literarum Graecarum et Latinarum aperiret. Vlissingae*, 1831.
12. *Epistolae mutuae Duumvirorum Clarissimorum* Davidis Ruhnkenii *et* Ludovici Caspari Valckenaerii, *nunc primum ex autographis editae. Vlissingae*, 1832.
13. *Epistolae Viri Clar.* Dav. Ruhnkenii *ad* Dan. Wyttenbachium, *nunc primum ex autographis editae. Ibid.* 1832.
14. *Epistolae* Ruhnkenii *ad diversos, caet. Partes tres. Ibid.* 1834.
15. *Scholae de Antiquitatibus Romanis. Lugd.-bat.* 1844.
16. *Miscellanea Latinitatis. Lugd.-bat.* 1844. Hujus opusculi *Pars altera* post Auctoris mortem prodiit a°. 1852.
17. *Supplementa ad Epistolas* Ruhnkenii *et* Wyttenbachii, *itemque alia aliorum eruditorum anecdota, annotationibus illustrata. Lugd.-bat.* 1847.
18. M. Tullii Ciceronis, *quae vulgo feruntur, synonyma, cum praefatione et annotationibus. Lugd.-bat.* 1850 et 1851.

De Mahnii scriptis conf. quae annotavit Vir Doctissimus J. T. Bergman, Lit. hum. et Theol. Doct., in *Algemeene Konst- en Letterbode* 1848, N°. 28 *et* 1851, N°. 45 et 46. Item quae, in *Actis et commentariis Societatis Literarum Neerlandicarum, quae Leidae est*, breviter explicavit de Mahnii vitâ doctâ, sub titulo: *Levensberigt van* Willem Leonard Mahne.

Et suam Mahnius *Autobiographiam* dedit, quam inspiciendam mihi concessit Clarissimi defuncti Filius E. H. Mahne, Medicinae Doctor Amstelodamensis, quamque, si recte audiverim, edendam curare in animum induxit.

Annotatio XIV, pag. 24. Ita de Mahnio esse judicandum, praeclare et aperte significavisse et declaravisse mihi videntur Ordinis Phil. theor. et Lit. hum. Professores Mahnii funeris exsequiarum die, cum a publicis officiis obeundis se abstinerent, utpote qui diem illum luctuosum esse vellent, defuncti memoriae pie recolendae totum dicandum.

Annotatio XV, pag. 28. Tres obierunt Academiae Alumni, jurisprudentiae Studiosi, nempe: Walravenius Henricus Elias van Balveren, — Gerlovinus Jacobus van der Kemp, — Ambrosius Arnoldus Guilielmus Hubrecht.

Annotatio XVI, pag. 31. Die 2 Februarii 1853 Senatus academicus summos in *Philosophiâ theoreticâ* et *Literis humanioribus* honores, remissis examinibus, honoris causâ contulit in Viros Doctissimos ABRAHAMUM KUENEN, *Theologiae Doctorem*, *Legati Warneriani Interpretis Adjutorem*, et GUILIELMUM WRIGHT, natione Scotum, qui, ut accurate cognosceret, quaenam Academiae Lugduno-Batavae Bibliotheca Literarum orientalium studiosis et cultoribus subsidia praebet praeclarissima et pretiosissima, praesertim vero ut ex hoc, in studiorum suorum emolumentum, plurimos caperet fructus, per annum Leidae commoratus est, magnaeque doctrinae et singularis industriae egregium dedit documentum, cum, suadente Viro Cl. DOZY, librum, anglico sermone conscriptum, ediderit ex codd. orient. M. S. N°. 320(1) *legati Warneriani*. Liber inscribitur *The travels of* IBN JUBAIR. *Edited by* WILLIAM WRIGHT. *Leyden*, E. J. BRILL, 1852. Ipsum codicem descripsit Cl. DOZY, in *Catal. Codd. orient. Bibl. Lugd.-Batav.* Vol. II. 135, sub N°. DCCXXXVI.

Annotatio XVII, pag. 32. Quae ad Anatomen in genere, et ad Anatomiam pathologicam speciatim, majori fructu docendam et colendam necessaria sunt specimina et exemplaria aut praeparata, ut vocantur, numero et varietate admodum sunt aucta, maximaque perpetuo cura adhibetur de eo, quo nulla desiderentur, eaque, quae novitate et utilitate sunt praestabilia, continuo adsint. Hoc igitur nomine Theatrum anatomicum etiam atque etiam locupletatur. Novis vero scholis, quas, suadente Viro clarissimo Anatomiae Professore, magno utilitatis fructu habet Vir doctissimus J. A. BOOGAARD, Med. Doctor et in Theatro anat. Prosector, ipsam Anatomiae disciplinam latius tradi pleniusque exponi gaudere possumus.

Sic vero etiam Artis obstetriciae institutionem latiorem et perfectiorem laudare licet, ob Policlinicum obstetricium, ab artis obstetriciae Professore, Viro clarissimo et expertissimo, felici successu constitutum, quo quidem optima, quae desiderabatur, datur opportunitas, quâ quotidie et varie se exerceant futuri medicinae et artis obstetriciae Doctores.

Est denique quod valde laetamur de meliori diuque optatâ, quae nuper concessa est, opportunitate, quâ quidem, Academiae et Urbis Nosocomiis conjungendis, artis medicae institutioni fructuosissimae amplissimus dabitur locus.

Annotatio XVIII, pag. 33. Referre liceat, quae ad meam notitiam pervenerunt, de Academiae Lugduno-Batavae Professorum scriptis, anno academico 1852—1853 editis. Nempe edita sunt quae inscribuntur:

Handboek der Dierkunde, door J. VAN DER HOEVEN. Tweede uitgave, II Deel.

Over Vogels zonder vleugels van Nieuw Zeeland, door J. VAN DER HOEVEN. Invenitur in opere *Album der Natuur*, 1853, in parte, quae edita est mense Dec. 1852.

J. A. UILKENS, *de volmaaktheden van den Schepper*, enz., III *Deel*, door J. VAN DER HOEVEN.

Prof. J. VAN DER HOEVEN, *Handbuch der Zoölogie, nach der zweiten holländischen Ausgabe*, 2er Bd. 1e hälfte. *Leipzig.*

Populair Sterrekundig Jaarboek voor het jaar 1853, door F. KAISER.

De Sterrenhemel, door F. KAISER. Tweede Deel, Tweede druk.

Monographie des Marattiacées, d'apres les collections du Musée Imperial de Vienne, de Paris, de Sir William Hooker, *etc.* par W. H. DE VRIESE *et* P. HARTING, *avec un Atlas de* IX *Planches. Leide et Dusseldorff.*

Plantae Jungkuhnianae. Enumeratio plantarum, quas in Insulis Javâ et Sumatrâ detexit F. Junghuhn. *Edidit* G. H. DE VRIESE, *conjunctâ operâ* MIQUELLII, DOZYI, MOLKENBOERII, *Fascic.* II.

Goodenovicae. Ad auctoritatem Musei Imperialis Vindobonensis, Parisiensis, caet. proposuit GUIL. HENR. DE VRIESE. *Additae sunt tabulae* 42. *Scriptio oblata Societati Disciplinarum Harlemensi, festum diem secularem celebranti, anno* 1852, *die* 21 *Maji.*

Nederlandsch kruidkundig Archief, III *Deel*, door W. H. DE VRIESE, *onder mede-redactie van* D^r. J. H. MOLKENBOER en D^r. F. DOZY.

Scholica Hypomnemata. Tom. IV. Edidit J. BAKE.

De waarheid van het Christendom, betoogd uit de bekeering van den Apostel Paulus, door George Lord Lyttleton, *Lid van het Britsche Parlement;* op nieuw uitgegeven door J. M. SCHRANT.

Abû'l-Mahâsin *ibn* Tagri Bardii *Annales. Tomi* I *partem priorem* ediderunt T. G. J. JUYNBOLL, *in Acad. Lugd.-bat. Lit. orient. Prof., Legati Warneriani Interpres, et* B. F. MATTHES, *Lit. hum. Doctor.*

Lexicon Geographicum. Quartum Fasciculum, exhibentem literas Dâl-Zâ, *item quintum Fasciculum* (Tomi secundi *partem priorem*), *exhibentem literas* Sîn-Tâ, edidit T. G. J. JUYNBOLL.

Commentatio de sinceritate Graeci Sermonis, in Graecorum scriptis post Aristotelem *graviter depravatâ;* scripsit C. G. COBET; *lecta in Instituti Regii Belgici Classe Tertiâ*, die XIII m. *Maji*, a. MDCCCL, *edita* a°. 1852.

Commentatio de auctoritate et usu Grammaticorum Veterum, in explicandis scriptoribus graecis; scripsit C. G. COBET; *lecta in Inst. Reg. Belg. Classe Tertiâ*, d. XIV. m. *Aprilis*, a. MDCCCLI, edita a°. 1852.

Scriptorum Arabum loci de Abbadidis, *nunc primum editi ab* R. P. A. DOZY; *volumen alterum.*

Verslag der verloskundige Kliniek enz., gedurende den cursus 1850—1851, door A. E. SIMON THOMAS. Exhibitum est in Ephemeride medicâ, quae inscribitur: *Het Nederlandsch Lancet*, 3e *Serie*, 1e *Jaarg*. N°. 8.

Proeve van Grondslagen voor eene nieuwe Nederduitsche vertaling van het Nieuwe Testament, naar den leiddraad der vertaling van den Staten-Bijbel, en volgens den gewonen griekschen tekst, uitgegeven door W. A. VAN HENGEL, nadat zij, op uitnoodiging van de Algemeene Synodale Commissie der Nederlandsche Hervormde Kerk vervaardigd, aan deze Commissie was ingeleverd.

De betrekking van het gevoel tot het uitleggen van den Bijbel, inzonderheid van de schriften des Nieuwen Testaments; door W. A. VAN HENGEL.

Nieuw Archief voor Kerkelijke Geschiedenis. I *Deel;* door N. C. KIST en H. J. ROYAARDS.

N. C. KIST *Orationes, quae Ecclesiae Reique Christianae spectant Historiam, quatuor.*

De Leer der Hervormde Kerk, door J. H. SCHOLTEN; tweede uitgaaf.

J. H. SCHOLTEN, *Leerrede of Toespraak op den Gedenkdag van Leidens Ontzet*, gehouden 3 Oct. 1852.

Annotatio XIX, pag. 33. Anno 1852 honore adfecti sunt Viri Clarissimi J. VAN DER HOEVEN, A. H. VAN DER BOON MESCH, G. H. DE VRIESE et P. O. VAN DER CHIJS. Nempe Cl. VAN DER HOEVEN adscriptus est Societati Neerlando-Indicae rerum Naturae investigandarum. — Academia Brittannica artium et doctrinarum, quae ab Industriâ vocantur, socium honoris causâ renunciavit Cl. VAN DER BOON MESCH. — Societas Londinensis, quae a hortis colendis (*Horticultural Society*) dicitur, unum e viginti sociis exteris dixit virum Cl. DE VRIESE. — Potentissimus Austriae Imperator et Wirtembergiae Rex Augustissimus praemiis aureis ornarunt virum Cl. VAN DER CHIJS, Musei Nummarii Praefectum, hujusque nomen laudibus honorifice praedicavit Academia Gallo-Francica Inscriptionum, ob summam doctrinae praestantiam et maximam industriam, quam egregie probavit docto opere, a se edito, quod inscribitur: *De munten der voormalige Hertogdommen Brabant en Limburg, enz.*

ADDITAMENTUM II. ORATIONI RECTORIS.

GIDEONIS JANI VERDAM

ORATIO

DE

JUSTA PERTRACTANDI ET VERI INVESTIGANDI RATIONE SYSTEMATICA, A MATHEMATICIS TEMERIUS NEGLECTA, DILIGENTISSIMO STUDIO DISCIPLINAS MATHEMATICAS PERFICIENTIBUS, EARUMQUE AMBITUM AMPLIFICANTIBUS.

AUDITORES SPECTATISSIMI, EXOPTATISSIMI!

Tanta et tam eximia omnium, hâc aetate, imprimis vero disciplinarum mathematicarum et physicarum, sunt incrementa, ut nulli non appareant, omnesque, docti et indocti pariter, earundem progressus admirabiles uno ore celebrent. Ad hunc consensum si attendimus, congruere et concordare videntur, quae discrepantia censebantur, — aut fere omnes appetere, quod plures repudiabant, — et judicare videntur permulti, qui tantâ de re ne cogitare quidem posse existimabantur. Itaque cuncti fere ad bonum optimumque contendunt, — nonnulli tantummodo tardiores, et quasi obcaecati, haud accedunt, — paucissimi denique, et rari etiam, tantâque in frequentiâ facile cernendi, recedunt, aut viam veram illam, jam jam apertam et munitam, ingredi recusant.

Quae si fortasse verbis nimis ornata aut per jocum potius quam serio dicta videantur, attamen verissimum profecto, quod summa omnes tenet admiratio, qui vastam necdum emensam disciplinarum mathematicarum et physicarum aream perlustrant.

Etenim, quocunque circumspiciunt, vix ullum spatium cernunt incultum; nec iter impervium, aut angulum aliquem nondum conspectum. Fertilia ubique apparent, sterilia nusquam. Plena et occupata sunt omnia, totaque regio, conspectui aperta, viriditate gaudet floribusque micat, aut segetibus densissimis abundat, quibus quidem demessis, ipsa arva, quiete non indigentia, nova continuo excipiunt semina, brevi revirescunt, novosque, reflorescentes, ferunt fructus. Ipsi autem hujus felicissimae regionis incolae opus gnaviter perficiunt. Plerique arantes, seminantes, colentes, metentes,

fructusve colligentes, non retrospicientes, immo vix quiescentes. Alii, nova ubique quaerentes, 'et loca latiora detegere cupientes, festinanter properant ac impatienter, semperque progrediuntur, ut tandem inveniant videantque, quid ultra limites, quibus totum spatium circumscriptum videtur, appareat oculisve objiciatur. Igitur nusquam consistunt, ubi aliorum opus relictum utiliter suscipere possent ac retractare. Immo, quod praeclare factum praestitumque sit a multis, qui antecesserunt, vix animadvertunt, aut cognoscere prope negligunt, celerantes tantummodo ut omnium, qui ad eandem metam contendunt, priores hanc ipsam adtingant. At alii etiam sunt, deviis remotisque in locis qui versantur; de hisce non discedunt, totique in se retracti diligenter perscrutantur, nova si forte adsint aut adhuc abscondita, neque explorare et vertere et usque penetrare desinunt, donec, quod detegere cupiebant, reperierint; — tum vero, quasi ad se revocati, circumspiciunt, alium locum quaerentes, haud raro se colligendi causâ, ut rerum novitate animos distrahant et vires restaurent, iterumque in pristinam stationem reversi, indagata denuo contemplentur, penitiusque perspiciant.

Sic quidem omnium concursu, labore, nec intermisso conamine, totius campi limites in dies dilatantur, et fructus ingenti copiâ coacervantur, et crescit pariter ac incredibiliter, ad nova excolenda pluraque exploranda, praesidiorum adjumentorumque numerus, quin etiam abundare omnia, deesse ac postulari nulla videantur.

Verum enimvero, quemadmodum in vitâ communi paucissimi civium utilitati servire societatisque saluti consulere student, et hoc ipsum ad gravissima officiorum momenta sincere referunt, — plurimi autem, emolumenti vel lucri aut laudis gloriaeque avidissimi, tot tantaque perficiunt, quibus praestare adeo maximeque excellere videntur, — sic etiam, nec aliter, in illâ, quam fingimus, disciplinarum civitate. Sunt namque viri, candore et integritate conspicui, quibus hoc unice curae est cordique, ut disciplinas colant propter ipsas, veroque studii et cognitionis amore ducti et incitati, in eo praesertim elaborent, ut nostra rerum cognitio non modo fiat amplior latiorque, verum etiam perfectior et scientiae nomine dignior. At aliorum magna industria e fonte minus puro emanare apparet, si quidem, quemadmodum cupiditate animique perturbatione in vitae rebus

agitantur et sollicitantur, ita pariter in disciplinarum cultu afficiuntur et impelluntur, uniceque famae et gloriae serviunt, aut summâ ope enituntur et consectantur, ut ex omni operâ et labore, aliis quamquam haud inutili, per se etsi praestabili, plurima maximaque tamen sibi veniant aut ad se redundent. Omnes itaque vires colligunt, nec oneri suscepto cedunt, dummodo laudibus et honoribus ornentur et peritissimi, immo praestantissimi et praeclarissimi, habeantur. Nec mirum, si reputamus, facile plerosque laudis studio nimis indulgere, cum ad cognitionis et scientiae cupiditatem trahamur et ducamur, in quâ excellere pulchrum putamus.

Quodsi tantorum incrementorum causas quaerimus, plures facile invenimus. Etenim ubi tot viri doctissimi et ingenio praestantissimi maximâ operâ et industriâ investigant, pertractant, excogitant, conformant et exaedificant, quid mirum, quin disciplinarum limites vel maxime dilatentur? Neque praetervidendum, quid diuturnae paci, doctrinarum fautrici, quid multorum otio, quid honori, artium altrici, debeatur, quantaque ex hisce aliisque affinibus causis bona redundarint praeclaraque inventa exstiterint. Hinc etiam cultorum statorumque numerus insigniter auctus, ipsaque, ex meliori et pleniori cognitione, pertractandi et investigandi ratio magis perfecta. Hinc studia subtiliora; — hinc docendi ingeniumque exercendi et conformandi norma emendatior aut aptior et exactior; hinc etiam, — et propter materiem, ubique quasi expositam et cumulate distributam, — percipiendi arripiendique et inveniendi facilitas celeritasque multo majores, accessusque ad disciplinarum penetralia liberior et patentior. Adde et ipsam necessitatem, quâ discere, cognoscere et scire, in tantâ rerum multitudine et varietate, tantoque concursu et certamine, in dies magis magisque cogimur. Quibus quidem omnibus, aliisque pluribus ejusmodi de causis, viam ad progrediendum vel maxime munitam, ipsamque progressionem insignem minus miramur. Et vere; sic namque a principiis ad consequentias citius pervenitur; sic continuo a consequentiis, veluti a totidem novis principiis, ad alias, ad novas innumeras; sic omnium cujuscunque generis subsidiorum et adjumentorum largissima copia adparatur, quibus asperrima superari, altissima attingi, maximeque recondita detegi possunt.

Haec omnia qui consideret, hujusque aevi ampliorem et perfectiorem cognitionem, imprimis in disciplinis mathematicis, cum Veterum notitiâ comparet, causam ipsam, quâ longe adeo maximeque illis antecellimus, unice fortasse quaerendam existimabit, in idearum notionumve magis exactâ ratione, praesertim autem in earundem largiori copiâ, quandoquidem, ob ipsarum defectum et paupertatem ac inopiam, humilis tantopere pristinus fuit disciplinarum status, plurimaque deerant, quibus erigeretur aut ornaretur. Incredibiliter autem etsi adaucta cogitandi cognoscendique materies, eadem undique etsi adlata et ubique jam quodammodo comparata offeratur, attamen cogitandi forma ratioque non mutatae sunt. Etenim nec percipit aliter animi mens, nec aliter cognoscit judicatque, et ab errore nondum tuta est. Cogitandi principia, ut naturae leges, ab omni inde tempore eadem fuerunt, nec perfectiora existunt; haec haud melius sequimur, nec cognoscendi sciendique praeceptis melius pleniusque utimur, sed contra in hoc ipso, nisi peccare interdum magis quam Veteres, at certe minus quam illi, minusque quam decet, ad illud ipsum attendere videmur.

Etsi igitur tantam operam et industriam, tantos conatus, tot tantosque eventus mirari debemus, tamen in multis multorum pervestigationibus aliquid minus bene factum, non satis observatum, nisi potius neglectum esse videtur. Subit namque cogitatio, de magno illo rerum thesauro, quo quidem largiter sumus locupletati, recte prudenterque utendo; et quaestio oritur, num ipsa pervestigandi inveniendique, aut pertractandi et amplificandi ratio sit justa firmaque et stabilis, neque diversa ab illâ methodo certâ, quâ utendum, quaeque, in vero indagando, perpetuo adhibenda est? Nullane igitur vitia lateant, partesve nullae infirmae debilesque, nisi aegrae, celentur sub pulchrâ illâ speciosissimâque, quam spectavimus, disciplinarum mathematicarum formâ? Igitur num veram viam sequantur recteque procedant, qui cognitionem emendare, perficere et amplificare student, id est, si ad rationis normam examinent, pertractent et efficiant, quid pervestigare, componere, exacuere, et, quousque potest, absolvere sibi proposuerint? Tum vero multos, vel acutissimos quidem, progredientes videmus, pluraque pervestigantes, et nova invenientes, at veram viam haud raro relinquentes, cum ad ipsam cognoscendi rationem,

quae sola dux esse et passus regere potest, attendere paene negligant. Humani ingenii praestantiam admirantur et laudibus efferunt, quidque mentis facultatibus magnum et praeclarum praestatur aut efficitur, quantumque rerum intelligentiâ magis magisque valemus in disciplinarum materie melius pertractandâ, et in cognitionis ambitu dilatando, palam et abunde praedicant. Sed quaenam sint illae facultates et vires, — quomodo agant, quid efficiant, — quid sit recte cognoscere, et absolute cognoscere, — quid illud, quod systematicâ et mathematicâ ratione cognoscere dicatur, — quid in vero indagando sit observandum, cavendum et vitandum, — juxta quaenam porro praecepta, stricte sequenda, ad cognitionem solidiorem perfectiorem et ampliorem perveniatur, — caeteraque ejusmodi, — nec animadvertere, nec cogitare, minimeque quaerere, aut vix curare et planè praetervidere videntur. Quae si ita essent, tantum quidem abesse posset, ut disciplinarum, imprimis mathematicarum, rationem optimam maximeque perfectam et absolutam, ipsumque earundem ambitum amplissimum admiraremur, ut potius quamplures partes accuratius pertractatas et conformatas, aptius dispositas arctiusque connexas, itemque magis amplificatas, optaremus et desideraremus. Vel etiam, si festinanter adeo et temere, nec omni consilio et cautione, et absque justo moderamine seu gubernaculo sit progrediendum, ista quidem ratio proficere parum, nisi plus nocere quam prodesse, posset. Tum vero, ut huic vitio mederetur, malumque illud vel labes ac macula extraheretur, multa essent retractanda, reficienda, restauranda, omnisque opera et industria in hoc ipso gravissimo negotio perficiendo essent collocandae, et ipsa progressio aliquantulum impedienda, aut paullisper retinenda, nisi forte quodammodo interdicenda.

Mihi, haec reputanti saepiusque animo et cogitatione volventi, haud temere nec inconsiderate existimare videbar, si *justam veramque pertractandi et investigandi rationem systematicam, in disciplinarum mathematicarum perficiendarum et amplificandarum studio, nimis esse neglectam* judicarem. Idem autem si hîc pronuntiem, nisi probavero aut ostendero, at certe decet ut declarem et quodammodo explicem, quae tandem illa sint, quibus in illam opinionem adducar.

Quapropter, cum ex Majorum instituto, hâc ipsâ solennitate, verba

faciundi necessitas quaedam mihi imposita esset, hasce partes implere me posse sperabam, si illud ipsum, quod enunciavi, mihi dicendi sumerem argumentum, deque hoc fusius quaedam exponerem meamque qualemcunque sententiam aperirem. At pace vestrâ, A. A. H. H! vestrâque fretus indulgentiâ et audiendi facilitate. Etenim, si facunde et ornate immo plus quam mediocriter dicere aeque postularetur, profecto hunc suggestum conscendendi animus plane mihi defuisset.

Quodsi de hujus aevi plerorumque Mathematicorum studiis et pervestigationibus ita existimem, ut ad normam illam, quam ratio nostra postulat, quaeque ad evidentem certamque et absolutam rerum causarumque cognitionem ducit, minus attendere videantur, attamen hoc minime ita intellectum velim, quasi vero summum illud adtingere non optarent, aut prorsus sibi non proponerent. Ipsos autem veram illam Methodum, ad rationis principia cogitandive et cognoscendi leges exactam, non recte sequi, minusque quam oportet adhibere et plerumque negligere, opinari licet. Saepius igitur desideratur certus ille justusque et constans pertractandi et investigandi modus optimus ordoque rectissimus, systematicum quem vocant, sed naturalis ille et necessarius, contemplandi indagandique methodus logica existens, quâ quidem ad disciplinarum partium, omniumque eorum quae partibus insunt, veram indolem conditionemque, numerum porro, collocationem, cognationem propriamque continuationem et vinculum, denique ad similitudinis et connexionis perceptionem assidue ita attendatur, ut semper eam ducem habeamus eique obediamus, cum vestigia regere valeat, et singulas et omnes monstret vias, quibus ea, quae detegi possint et explorari, certo inveniantur cognoscantur penitusque perspiciantur.

At sunt fortasse qui dicant, tantam quidem esse ingenii humani imbecillitatem et infirmitatem, ut ab omni errore tutum esse nequeat; — eandem esse, quae semper fuit, mentis animique ad errores propensionem; — eadem namque intelligentiae impedimenta, eosdem quippe errorum fontes. Ergo minorem non esse cognoscendi recteque investigandi negligentiam, quâ a rationis legibus praeceptisque observandis perpetuo avoca-

mur et aberramus, ingenii angustia si eadem est eademque si judicii praecipitantia. Quapropter minime mirandum, mathematicarum haud minus ac reliquarum disciplinarum progressus esse posse retardatos, partiumque singularium investigationes minus acute esse pertractatas neque ea, qua par est ratione, absolutas, — imperfectam ideo et in hisce esse scientiam nostram semperque futuram.

Haec autem, etsi in genere ita sint, tamen propterea non desperandum, si sint remedia, fore ut quamplures partes aegrae sanentur aut redintegrentur, quasi vero, quae vitiosa sunt, acui non possent et aliquo modo corrigi! Et vere; etenim praeter omnes, quae esse possunt, imperfectioris cognitionis causas, si unam illam notandam velim, quam formalem vocant, cujusque fons, unde emanat, praesertim in studio investigandique modo et ordine systematico nimis neglecto situs est, profecto vitiis, exinde natis, mederi poterimus, neve in iis versemur cavere, validum dummodo praesidium apte et firmiter adhibeamus. Igitur non est quod negem, in hoc ipso negotio, ex intelligentiae impedimentis, aut e cognoscendi facultate infirmiori, non posse errari, sed velim ad dictam mentis cogitantis normam, in cognoscendâ itemque in pertractandâ et investigandâ disciplinarum mathematicarum materie, magis magisque attendamus, eamque numquam non sequi sit lex et praescriptum, cui assidue obedire omnibus viribus est enitendum, studio acriori saltem si plus et melius cognoscere adpetimus.

Et alii profecto erunt, existimari vix posse qui dicant, disciplinas mathematicas, prouti latius patuerunt et amplificatae sunt, non omni absolutione, neque ad normam perfectam esse pertractatas, cum tamen pertractandi ratio, mathematicam rationem quam vocant, omnium semper optima sit habita, meritoque accuratissima existat in veri indagatione et disquisitione. Insuper, quod perhibeo, vix admitti posse iidem dicunt, quasi nullus multorum praestantissimorum hujus aevi mathematicorum hanc rei indolem non perspexerit, formamque simul cum materie cognoscere studens, hanc veram faciem non viderit et conspexerit. Et tamen repeto et contendo, et probare posse opinor, praestantissimorum mathematicorum bene multos, ordinem illum normamque et rationem, quam laudant, unicamque omnium optimam habent, quamque dimittere se posse vix arbi-

trantur, saepius non recte aut omnino non secutos esse, vel tamen ejusdem omnem, quam oportuerit, rationem non habuisse. Praesidiis itaque, quibus muniti, certissime et tutissime procedere possent, aut subsidiis, quibus adjuti, omissa quaerere et recte explorare, ordine meliori omnia disponere, aut totum in justas partes tribuere, vel etiam vitiosa corrigere, obscura explanare, vacua complere, ambigua cernere, vera et falsa dijudicare possent, hisce dico adjumentis et adminiculis vix usi aut minus bene usi sunt, tanquam si tantulum negotium adtendere aut curare minimi foret momenti! Et quamvis illud concedendum beneque tenendum, *veri investigationem rem esse magnae difficultatis, late in diversis disciplinis patentem, arduamque esse in quâvis disciplinâ*, attamen ejusmodi sunt disciplinarum mathematicarum indoles et ratio, ut in iis, prae caeteris, cogitandi et cognoscendi legibus parendi easque uniformiter observandi planissimus et amplissimus detur locus.

Quam ob rem inter causas, quibus earundem disciplinarum quamplures partes minus perfectae existant nec latiores sint nec pleniores, illa praecipue notanda videtur, quae originem ducit ex eo, quod norma systematica minus recte adhibita saepiusque dimissa sit. Idque si verum est, eo magis quidem hujus aevi Mathematici ob hunc neglectum reprehendendi sunt, cum antiqui Geometrae sequi illam laudatam rationem vel maxime studuerint, tum vero etiam constanter et perpetuo eâdem utendum esse stricte praeceperint ac paene jusserint. Sed de hâc antiquâ viâ paullatim decessum est. Alii antiqua illa praecepta obsoleta, inelegantiora, et quasi superflua judicarunt; — alii, abusum, — at revera perversum usum, — unice spectantes, inepta eadem parumque proficere nec expedire censuerunt, notionumve et materiei copiâ luxuriantes, liberius agere menti concedendum esse putarunt, ne arctis ejusmodi vinculis, quibus ingenium studio illo systematico constrictum videtur, impediretur. Veram igitur normam ac rationem non servarunt, sequi eam destiterunt, ejusque obliti, cujus perpetuo memores esse debuissent, simul etiam certissimi moderaminis auxilio uti fere in desuetudinem abiit.

Temere autem nisi injuste agere mihi viderer, si omnes, de disciplinis mathematicis optime meritos, pariter ejusdem negligentiae accusarem, quam in multis tantopere reprehendendam censeo. Fuere namque ingenio

acutissimi nominisque famâ celeberrimi viri, qui, quamvis suam de justâ viâ systematicâ, stricte constanterque sequendâ, sententiam verbis expressis haud declararunt, attamen quae elaborarant, invenerant meliusve conformarant, ita quidem pertractarunt et explicarunt, ut neminem fugere potuerit, eos simul etiam justam optimamque pertractandi et investigandi normam systematicam velle docere in animo habuisse. Et multum quidem et plurimum hâc in re praestiterunt; at vero id nimis operam dedisse mihi videntur, ut exemplis praesertim, nisi unice ac de industriâ, et exemplis potius quam praeceptis, docerent, si quidem de justis praeceptis tacuerint, ideoque dare haec praecepta ac tradere, quâ oportuerit ratione, id est enunciare eadem, explicare porro et demonstrare, denique exemplis apte et varie illustrare, eorumque usum docere, plane omiserint.

Alii contra recentiores Mathematici fuere, qui ad hunc defectum, seu ad hoc vitium, attendisse videntur, illudque sublatum iri, ni fallor, opinati sunt, si justam traderent methodum, e dialectices principiis et contemplationibus haustam, deque hujus ipsius partibus fuse et plenissime praeciperent. Praecepta autem tractarunt absque exemplis, nisi ista velitis, quibus, ad sensum explicandum, adque rei rationem declarandam, in scholis utimur. Sed tota argumenta, sed integras partes, juxta praecepta tradita pertractare debuissent, ita ut normae systematicae usus recte cognosceretur, quantique et quam uberrimi fructus ex hoc ipso percipi possunt, penitus intelligeretur ac perspiceretur. Quod autem emendare et perficere studebant, eo quidem minus bene ex laudatissimo consilio et proposito cecidisse videtur, quandoquidem meditata et commentata, psychologicis contemplationibus commixta, in formam doctrinae redegerant, et huic ipsae, methodologiam complectenti, splendidum *Matheseos Philosophiae* nomen dederant, quod tamen nomen multos offendit, aliique, paene deterriti, ita quidem censuerunt, ut argumenti ratio leviter tantummodo foret notanda, vel etiam ut non cognoscere, quam in rei obscurae et, sicut videbatur, a Matheseos studio alienae meditatione, aliquantum temporis consumere, praestaret.

Verum enim vero ne, quod in genere huc usque spectavi, particulariter tantum valere videatur, neve, quam reprehendi negligentiam, tantummodo paucorum praecipiti studio ac incuriae tribuendam esse existimetur, de quibusdam praecipuis praeceptis nimis neglectis, aut de nonnullis locis insignioribus, permulti quos saepius non observarunt aut interdum praeterierunt, breviter dicam aut commemorem oportet. Aut potius, hanc mihi detis veniam, A. A. H. H! ut eorum quaedam breviter tangam, deque hisce pauca fusius quodammodo explicem. Jure namque ac merito quaeri posset, quaenam proprie sint illa rationis principia, quae sequi nimis neglexerint multi Mathematici, aut quam quidem normam systematicam, in disciplinarum mathematicarum argumentis considerandis inque materie tractandâ, saepius dimiserint ac reliquerint, ita ut, si ejusdem perpetuo et diligenter rationem habuissent, has ipsas disciplinas melius constitutas fuisse multoque latius patefactas verisimile sit.

Igitur, quandoquidem a principiis sit ordiendum, haec imprimis firma sint stabiliaque oportet. Notiones rerum itaque sint accuratae, verae ac necessariae earundem notae. Deinde omnium, quae, per notas, similitudinem aliquam habent et cognationem, exacta fiat distributio, ut acute discernatur quae paria sunt quaeque subjecta, aut quibus subjecta et quomodo disponenda. Denique, quae e principiis emanant et efflorescunt, tum etiam quae, ex similitudinis ratione congruenter elici possunt, recte et certo dijudicentur, et singula rite digerantur. Praesertim in his omnibus ad praecepta de veri notis universalibus cognoscendis et distinguendis est attendendum, magnâque curâ et diligentiâ omnis hic locus est considerandus et perpendendus, siquidem totius disciplinae non modo cardo exsistit, verum etiam constituendi magnam saepe habet difficultatem. Quapropter minime mirandum, hanc ipsam difficultatem multorum errorum fuisse et esse posse causam et fontem; sed plures, iique graviores, ex rei incuriâ praeceptorumque neglectu prodierunt.

Etenim, in notionibus constituendis vel definiendis saepissime peccatum esse et erratum, animadvertere possumus, quod ad notarum veritatem et numerum, cum norma illa, — quae definiendi legibus continetur, et in his ipsis clare agnoscitur, — aut minus accurate, aut vix, ac ne vix quidem, adhiberetur, saltem non assidue, utpote praeceptum, constanter

sequendum, consideraretur. Notarum veritati leviter saepius assensum, deque justâ disjunctione interdum paene non cogitatum videtur. Hinc illud vitium frequentissimum, quo, essetne aliqua nota vera aut esse posset, non prius ac non semper inquireretur aut necessario probaretur, quam ad definiendum procederetur. Hinc alterum illud, quo, existeretne notarum absolutio, non satis exploraretur, immo interdum non quaereretur. Ita quidem haud raro necessaria cum fortuitis commixta reperimus, vel etiam fortuita admissa, necessaria exclusa; quod huc propemodum redit, quo falsa pro veris sunt habita.

Et illi errores etiam sunt notandi, in quibus quamplures versatos esse animadvertimus, — alter nimirum, quo definitorum conditiones pro ipsis notis adsumserunt, ideoque illas ab his non distinxerunt, — alter, quo, in definiendis notionibus rerum consimilium aut congruentium, quaeque eidem generi sunt subjectae aut subjici possunt, ad notarum similitudinem aut analogiam prorsus non adtenderunt. Primum vitium est maximum. Re namque definitâ, aliam esse eandem, neque ab hâc differre judicamus, si easdem omnino esse notas necessarias reperimus. Hoc idem autem plerumque est demonstrandum. Si demonstratur est consequentia. At nulla consequentia sine principio, sine eo, quod vocant conditionem. Ergo causam habet pro effectu, qui conditiones in notarum loco ponit, quo quidem nil aptius ad res, prorsus diversas, confundendas. Alterum vitium tam magni momenti non est, attamen defecti nomine notandum opinor. Modus etenim ordoque uniformes sint oportet, quibus, in disciplinae parte magis universali minusve simplici, rerum argumentorumve definitiones prorsus congruant atque concordent cum illis, quibus rerum, in parte speciali aut simpliciori consimilium, notiones declarantur, ita ut hae ipsae prorsus et evidenter illis sint subjectae, uti formae generibus. Qui aliter faciunt, sibi non constant, et disciplinarum melius pertractandarum et amplificandarum negotio male pessimeque consulunt, tum vero etiam studii facilitati et progressui systematico officiunt vel maxime, impediuntque quominus disciplinarum ratio ad veram normam magis magisque accedat. Ita namque paria disjungunt, aut disjuncta retinent quae conjungere oportuerat, quasi vero justum rerum nexum cognoscere aut commonstrare vitant, et ceu recedere volunt aliosque procul remotos tenere

ab illâ optatâ unitatis cognitione, quae a verâ perfectâque cognitione minus minusque distat, quamque ut mente complectamur et habeamus omni ope niti debemus.

Quodsi exemplis comprobare, quae significavi, postularetur, multa quidem in promptu forent, sive adtendimus ad rationem, quâ praecipuae disciplinarum mathematicarum partes pertractatae sunt, sive ad earundem progressuum historiam confugimus. Quae cum consideramus, procul dubio existimare possumus, dictam hujus loci minus exactam aut pravam constitutionem partim quidem non nocuisse, majorem partem autem gravissimorum errorum fontem exstitisse; — ex omnibus item evidentissime patere, normâ systematicâ assidue ac uniformiter utendi negligentiam primariam omnium vitiorum errorumque causam esse habendam. Et mirari profecto debemus, quod illa vitia, de quibus primum monui, tam facile irrepserint, tamque diu quasi invisa et occulta manserint, cum tamen abdite non latuerint. De aliis magis reconditis, et subtiliori ingenii acumine paene cernendis, pariter censeri non potest. Ad haec viri docti, in doctrinae mathematicae studio celeberrimi, animum interdum attenderunt; — de his igitur dubitatum est, — multaque diutius in controversiam adducta sunt, hoc quidem saepius optatissimo eventu, ut, re ipsâ exacte perpensâ, cum verum prosilierit, protinus et aliae cognatae disciplinarum partes emendarentur et clariore luce circumdarentur, quin etiam ex eo latius patefactae et insigniter dilatatae sint. Ergo ex errato verum prodiit, simulque recta investigandi via apparuit. Vel etiam, quoties sic ad verum perveniebatur, toties de justiori pertractandi et pervestigandi ratione, deque praeceptis perpetuo tenendis et observandis, quasi monebatur. Optima attamen Magistra frustra saepenumero docuit.

Ad argumenti partem, quam fusius explicavi, illud etiam pertinet, quod spectat ad principia, id est ad fundamenta doctrinarum, quae disciplinarum mathematicarum partes constituunt, discernenda eligenda et stabilienda. Est haec res summi momenti, at ardua et haud raro difficultatum plena, in quâ bene tractandâ et recte constituendâ multum operae et studii consumserunt doctissimi quique et perspicacitate celeberrimi, eademque vel sagacissimis saepius exstitit palaestra, in quâ ingenii vires exercerent et periclitarentur. Quapropter neque illud est mirandum, multa,

in hâc parte difficillimâ, non modo nondum esse composita aut adaequata, verum etiam multa ambigua incertaque remanere, pluraque, de quibus dissentitur, in controversiâ versari, quae iterum iterumque in certamen adducuntur. Sed testis sit Historia, quid quantumque, hujusmodi nobili certamine, effici possit atque proferri, ita ut permulti inde, nisi plerique illi exoriantur humani ingenii progressus insigniores, in disciplinarum verâ indole ratione et amplitudine perfectius pleniusque cognoscendis, qui, quovis aevo, sunt fontes, prae reliquis conspicui, e quibus lumen quaquaversus splendidissime vergit et longissime emittitur. Et quamvis hâc eâdem in re haud absque errore investigatum, plusque semel de rationis viâ aliquantulum digressum deque normâ deflexum sit, tantum attamen abest ut causam unice in methodi systematicae adhibendae neglectu ponerem, ut potius, quae facta sunt et praestita, eadem comprobanda maximique pretii aestimanda esse contendere deberem.

Est autem aliud quid, ad principia vel ad horum usum respiciens, quod improbandum nisi vituperandum censeo, utpote prorsus ex normae systematicae neglectu originem trahens. Plura nimirum, quam oportuerit, principia, in disciplinarum mathematicarum partium pertractatione et expositione, saepenumero adsumta esse reperimus. Consequentias igitur inter principia positas, aut illas satis acute ab his non esse sejunctas, — fundamenta dicta esse et adhibita, quae ipsa fundamento indigebant, — principiorumque, si plura essent, aptum ordinem non observatum nec servatum esse, immo nonnumquam conturbatum, — de fundamentis denique verbis dilucidis non locutum neque expressum esse aut definitum, quod indicari oportuerat et necessario enunciari. Ne quis autem dicat, vix suspicari posse de doctissimis eruditissimisque viris, quod in istiusmodi vitia incucurrerint, cum haec ita se habere videantur, quae facile vitentur. Etenim etsi alia appareant, alia tam occulta non sint, tamen et multa alia sunt, quae nos offendunt, de quibus non, nisi diligentiori inspectione et consideratione, judicatur recteque discernitur. Insuper, quae irrepserint, aut quibus lapsum est, magnam quamvis partem facile quidem vitari potuissent aut corrigi, at difficilius absque illa normâ systematicâ, id est absque certo illo ordine modoque, quem sequimur si, in pertractando et investigando, ejus numquam immemores simus, ut ad cogitandi leges

cognoscendique praecepta caute et circumspecte attendamus. Quodsi eâ semper duce et adjutrice progressi essent viri docti, sine dubio etiam de principiorum indole ac ratione rectius judicassent. Sic non esse diversa ac disjuncta, quae talia habebantur, — sic multa ad pauciora esse colligenda et componenda, — quin etiam saepius e pluribus, falso distractis et separatis, unum tantummodo esse certum ac necessarium, aut latissimum omniumque firmissimum fundamentum, apparuisset. Hâc ipsâ namque paucitate ac brevitate, ubi fiere potest, constitutâ, magnopere disciplinarum ratio emendatur, percipiendi et totum universumque conspiciendi facilitas insigniter augetur, investigandique via multo latius aperitur ac recluditur. Quapropter dictam illam normam, veluti disciplinam praescriptam, constanter sequi inter officia necessaria referatur, eâdemque igitur, sicut lege aut moderamine, adstricti simus in investigandis aeque ac in pertractandis et tradendis disciplinarum mathematicarum argumentis. Et ab eâ si saepius disceditur, quis est qui non intelligat concedatque, veram rerum indolem haud cognosci, aut cognoscendi rationem maxime impediri posse, justumque progressum etiam atque etiam retardari.

Locus de divisione et de partitione cum illo de definitione ac de principiorum constitutione tam arcte cohaeret, ut sejungi ab hoc vix possit. Ille namque hujus adminiculum necessarium est, et hunc prorsus defendit. Quam ob rem in illo minus erratum fuisse, aut veram viam sequi rarius fuisse neglectum, cum id ipsum in hoc saepe incautius locum habuerit, maximopere foret mirandum. Ex justâ namque notionum divisione argumentorumque in numeros partitione, infirmae cognoscendi facultati illa firmissima adjumenta adferri validissimaque praesidia suppeditari debent, quibus cogitata et contemplata apte disponuntur exacteque digeruntur, quibusve eorum nexus perspicitur partesque obscurae collustrantur, aut vitiosa corriguntur et vacua complentur, — denique, quibus, ex omnium verâ cognitione affinitate et absolutione melius intellectâ penitiusque perspectâ; praecipuae partes ita inter sese connectuntur, ut inde et vera unitas, exoptataque plenitudo et universitas, una cum maximâ totius simplicitate, coöriantur. Primum igitur, juxta dividendi et partiendi praecepta, earum rerum, quae disciplinae parte quâdam continentur, exactam et distributam expositionem accipere studeamus oportet, quâ ejusdem partis

argumenta aperiamus. Deinde ad paucitatem et absolutionem constituendam imprimis attendamus. Et in hisce omnibus magna et insignis est rationis systematicae vis et efficacia.

Attamen non negandum, hoc ipsum perquam difficile esse posse, praesertim si agitur de argumentis argumentorumque partibus, paene inchoatis, aut leviter tantummodo contactis et pertractatis, eoque magis de novis aut nondum contemplatis. Haud raro namque rerum notae latent; et formas ex individuis et ordines et genera e formis componere, aut vicissim has ex illis cognoscere acuteque distinguere, — alia, quae desunt, adjungere, — nondumque reperta invenire, — aut ordinem perversum et turbatum animadvertere aptiusque disponendo corrigere, — caeteraque hujusmodi, arduum saepenumero est, nec absque multo labore et tempore comsumto, meditationibusque novatis ac iteratis, aut non sine conjunctis multorum conaminibus, adauctâ interim rerum cognitione, tandem obtinetur. Sed hanc eandem nec aliam esse viam, in quâvis disciplinâ emendandâ perficiendâ et amplificandâ, quis ignorat? Quapropter eo magis persuasum habeamus oportet, ne umquam ad cognoscendi praecepta attendere cessemus, assidueque illâ, quam laudare velim, normâ systematicâ nosmet ipsos adstringamus. Etenim hâc ipsâ exacte constanterque, non ab uno, sed, omnium consensu, a quovis docto adhibitâ, de doctrinarum magis perfectâ ratione et amplificatione multo melius erit sperandum. Et hâc in re si mathematici magis et semper vigilassent, profecto suis disciplinis prudentius consuluissent, nec adeo tractandi justae methodo studioque rectissimo offecissent. Hoc idem exemplis probare perfacile foret. Quae si, ut alia praeteream, e Geometriae argumentorum pertractatione et investigatione, ex Analyseos, sublimioris quam vocant, partium expositione et explicatione, aut e Mechanices doctrinae praecipuis contemplationibus depromerem aut mutuarer, passim et evidenter apparere posset, ipsas emendandi et expoliendi difficultates, tum vero eas, quae in digerendo et conformando, in aperiundo et exaedificando obviae sunt, vel absque ampliori et perfectiori cognitione, tantas numquam fuisse, si de dividendi et partiendi praeceptis accuratius et magis de industriâ observandis assidue cogitatum fuisset. Sed etiam ejusmodi negligentia vehementer nos offendit in nonnullorum mathematicorum libris, ad docendum conscriptis. Justae

namque divisionis partitionisque curam vix ullam interdum egerunt, ita ut separanda aut male aut ne sejunxerint quidem, dissolvenda aut concluserint aut non explicaverint, distrahenda congesserint, individua aut non segreganda dispertiverint et disjunxerint, diffusa et dissipata ad genera non coëgerint, coërcenda aut ad paucissima, nisi ad unum, colligenda disposuerint, aut ultra justos terminos digesserint, itemque loca vacua, haud difficile reperiunda, non commonstraverint nec compleverint, denique nondum plena tanquam clausa et absoluta considerarint. Quod quantum disciplinarum rectissimo studio nocet, ideoque obstat quominus perficiantur et amplificentur, quis est qui dubitet? Sed hoc ipsum eo magis maximeque est dolendum, quandoquidem hujusmodi vitia, systematicae pertractandi et tradendi rationi neglectae potius, quam rerum cognitioni minus adaequatae, tribuenda esse videntur.

Huc usque eorum quaedam consideravi, in quibus offenderunt et erraverunt Mathematici, neglectâ systematicâ pertractandi et investigandi ratione. Sed alia sunt hujus methodi praecepta, ad quae recte eodemque semper modo et assidue attendere nimis neglexerunt, aut quae spectare plurimum non cogitarunt. Et hîc quidem praesertim Inductionem et Analogiam cogitetis velim A. A. H. H! e quarum justo et systematico usu, quot quantaque praeclara, et in disciplinis amplificandis utilissima, prosilire possunt ac hauriri, mecum, quaeso, paullisper reputetis, aut vos in hujus gravissimae rei memoriam revocem concedere velitis. Jamque magna est Inductionis et Analogiae vis in ipsâ, de quâ locutus sum, divisione et partitione constituendâ, sed in disciplinarum partibus perficiendis et absolvendis fontes praebent uberrimos, in spatia, latissime patentia, fructuosissimos redundantes, e quibus tamen caute et omni circumspectione est hauriendum. Temere namque si inductione et analogiâ utimur, — etiamsi non absit cognitum et probabile fundamentum, — magnus metus est ne speciem pro vero adsumamus, itaque ab opinione descendamus ad conjecturas infirmas, et in harum labyrinthis oberremus. At vero si omni, quâ oportet, cautione adhibentur, — si de veri falsique notis, de simili,

de affini deque disparato, — de apparente de probabili deque necessario, — de conjungendi ac de connectendi modis, qui esse aut existere possunt, — de hypothesium justis legibus, — de reliquis, si quae sunt, — recte acuteque judicetur, ex ipsis habemus ea, quibus vires augentur validaque subsidia aut adjumenta suppeditantur ad verum inveniendum, ad novas res novasque partes, ex similitudine et proportione et affinitate, — id est e specie comparabili aut ex conferendâ atque adsimilandâ indole vel materie, — detegendas, — ad intervalla complenda, — ad conjungenda, quae disparia videbantur, — ad recte absolvenda, quae plena nondum erant nec tota, sive ad fastigia usque nondum exaedificata.

Et quamvis Inductionis et Analogiae usus praesertim ad argumentandi rationem probabilem pertinere videatur, tamen in necessariâ argumentatione etiam valet. Sed imprimis notanda sunt, quot quantaque, ex Analogiae usu cauto ac prudenti, in disciplinas mathematicas redundare possunt. Inservit namque egregie, interdum unice, cum ad res causasque recludendas, tum ad incognita et quaesita invenienda, tum ad formas ex individuis componendas generaque e formis, aut potius ad partes singulares, quae a se invicem distare dissimilesque et absque vinculo exsistere videbantur, colligendas, et unâ eâdemque latiori contemplatione comprehendendas, itaque, quod maximi est momenti, ad universalia e particularibus constituenda e conjectatâ vereque repertâ similitudine; — porro etiam ad novas prorsus notiones, alioquin incognitas et reconditas nec suspicatas, quasi e plenissimis fontibus hauriendas; — denique ad res illasque partes, quae adhuc abesse totoque deesse videbantur, sponte quasi vel facile suppeditandas. Et ex hoc ipso, quod postremo loco dixi, animadvertere liceat, per analogiam, ubi adhiberi potest, saepissime offerri ac praeberi invenienda, — docere eam igitur, et quasi cogere, ut inveniamus, aut cognitorum modum rationemque perficiamus, aut inchoata omnibus numeris compleamus et absolvamus, itaque ut e partibus dispersis et distractis, discordantes quae apparebant, totum conficiamus, concinne pulchreque modulatum.

An igitur Mathematici ad Inductionis et Analogiae usum, — perfectae nimirum si sint, dumque incertum non sit quatenus valere possunt ac admitti, — an igitur ad harum usum insignem non attenderunt, illumve

repudiarunt, aut omnino neglexerunt, cum tamen omnes per inductionem atque ex analogiâ saepissime judicemus non modo, at potius cum neminem quidem doctum latere possit, quanta sit earum in vero indagando utilitas? Ne hoc quidem contendo, nec unquam contendere possem, A. A. H. H! Sed usum systematicum prorsus propemodum neglectum esse reprehendo. Etenim non interdum hoc investigandi auxilio est utendum, nec passim, nec ullo praecepto cogente, ubi sponte offertur, sed haud interrupte, sed assidue ad illud attendamus oportet, tanquam ad disciplinae praescriptae partem necessariam, quam observare, legis instar cuique obedire debemus. Tum vero, per ejusmodi methodi usum haud mutatum et continuatum, illam demum, in disciplinarum partibus, rationis conformationisque unitatem agnoscere poterimus, quam saepius jam laudavi, et quâ omnis nostra cognitio propius proximeque ad veram scientiam adpropinquat acceditque. Idque, quod ad ea, quae per analogiam prodire et inveniri possunt, haud difficile foret exemplis probare, e celeberrimorum mathematicorum investigationibus praeclarissimis. Iis profecto luculenter appareret, quamplures disciplinae mathematicae partes, exiguas primum et exiles, mox, ex justâ similitudinis et affinitatis consideratione, insigniter esse accretas et amplificatas, subitoque fere et numero et materiè, ambituque et absolutione, reclusas esse et latissime patefactas, unde universales illae contemplandi rationes originem duxerunt, maxima quibus disciplinae ipsae cepere nova incrementa, et quae celerioris motûs progressionisque causae exstiterunt celeberrimae, prae omnibus aliis imprimis notandae.

Sufficiant, quae dicta sunt, ut persuasum habeamus, viam vagam tandem esse relinquendam, unicamque veram et certam, systematicâ prorsus ratione, ingrediendam esse et sequendam. Sed quaeri potest de causis, cur Mathematicorum celebrium permulti hanc veram et antiquam naturalemque rationem magnam partem omiserint, aut ejusdem praecepta assidue observare minus curarint? Etenim nonnullas etsi jam supra indicavi negligentiae causas, tamen de aliis quibusdam monendum restat, una autem inter quas praecipua mihi videtur.

Et primum quidem illud non praetervideamus, principum in disciplinarum studio et cultu virorum auctoritate fretos, in eorundem quoque erroribus nos versari et perseverare. Sed cur tandem ipsi illi viri principes tam negligentes fuerunt, tantoque officio cessarunt? Alios, de rationis systematicae stricte assidueque adhibendae utilitate persuasos, et usum laudare ac docere diligentissime persequentes, ipsas negligentiae causas percepisse supra jam monui, cum aut exempla praebuerint absque praeceptis, aut praeceperint, nec tamen praeceptorum usum monstrarint aut declararint. Sed alii fuere, qui omni curâ laudatam rationem sequi et adhibere studebant, eâdem autem omnino abusi sunt, cum ultra justos terminos progrederentur. Ex ejusmodi nimiâ curâ multos errores, saltem haud raro obscuriora multa et confusa prodiisse, facile intelligitur. Eruditiores igitur nonnulli et sagaciores, tenebris potius circumvelari opinantes quam luce clariori illustrari, quae, normâ systematicâ adjutrice, tradebantur aut tractabantur, simulque libero ingeniorum motu et citius et certius ad veritatem se pervenire reperientes, hoc ipsum quam vinculis istis cohiberi atque constringi maluerunt, ideoque normam praescriptam deserendam putarunt.

Porro praecipuam causam agnoscere mihi videor in ipsarum, quas a doctissimis et in disciplinâ mathematicâ peritissimis habemus, universalium investigandi et contemplandi rationum vel methodorum nimio usu. Hic ipse usus, magnam partem etsi insignioris progressionis causa exstiterit, maximeque propterea laudandus et commendandus, tamen si nimis illi indulgetur, metus est, ne justam normam adhibere desuescamus aut negligamus, praetereundo nimirum minus universalia, inque singulis considerandis non satis diu ac paene non morando. Re quidem verâ universalium cognitio maxime et praeprimis est expetenda et adsequenda, at vero particularium et singularium pervestigatio studiumque minime negligendum. Pertinet namque horum notitia ad cognitionem absolvendam, ad illam universaliorem perficiendam, immo haud raro ad eam constituendam et stabiliendam. Moderanda tamen etiam, in hoc ipso negotio, nimia industria, ne plus quam par est imitando consectemur veteres Mathematicos, in individuorum indolem potissimum inquirentes. Effingamus et sumamus potius quae Cartesio, novum quondam lumen admoventi,

debemus, nec minus Leibnitzio, in omni fere doctrinae genere superiori et praecellenti, itemque sagacissimo Hugenio nostro, summoque Newtoni, aut unico Eulero illo, aliisque multis viris celeberrimis, qui quidem et in eo magni erant, quod non modo inveniendi vias multifariam latiores et loca patentiora monstrabant, universalesque contemplandi et pervestigandi modos detegebant, et ex altiori statione speculari vel conspicere docebant, verum etiam pristinam veteremque semitam calcare et ire non spernebant, et nequaquam deserere eam jubebant.

Praesertim autem, ne, quod prius enunciavi, quodammodo declarare omittam, normam systematicam non assidue tum vero negligenter aut male adhibitam et denique paene relictam esse censeo, propter usum frequentissimum illius investigandi et tradendi aut exponendi rationis, Analyseos nomine conspicuae, et ab illâ Methodo, quam in Dialecticâ analyticam vocant, omnino distinguendae. Praebet illa ratio optima inveniendi subsidia, indagandi praesidia validissima, et creandi eximia adjumenta, quibus quamplurium notionum judiciorumque nexus et vinculum brevi compendio aptissime repraesentatur, ita ut eorum indoles ac ratio accuratissime percipiantur, aliaque multa et nova, e perceptis allata et adfluxa, absque magnâ animi contentione, deducantur et inveniantur. Et quamvis in hoc cursu difficillima quaeque obvia esse possunt, maximeque progressum impedire, eademque ut dimoveantur quamvis subtili interdum arte opus sit magnâque solertiâ, tamen et saepius viam stratam ingredimur. Sed percipiendi illa celeritas, conspiciendi et perspiciendi facilitas, investigandique commoditas, sed eadem notionum judiciorumque copia largissima, abunde affluens et praeter modum redundans, quâ obruimur et luxuriamur, causae existunt aut esse possunt, cur in rerum aequâ contemplatione et revocatâ meditatione non satis diu moremur, at temere potius pergere festinemus. Ita autem cum inventa et detecta seorsim spectare et considerare, eademque magis aperire, expolire et absolvere abstinemus, aut conferre eadem inter sese, connectere apteque disponere et complere non curamus, simul etiam de normâ systematicâ decedimus, assidue eam adhibere desuescimus, eâdemque recte uti tandem negligimus. Profecto, quae tali modo praetereuntur nec conspiciuntur, jacere adeo et inexplorata aut inelaborata manere non passi essent praeteriti aevi Mathematici, qui,

tam validis auxiliis non adjuti, nec tantis adminiculis subnixi, minori rerum abundantiâ diligentiores fortasse et circumspectiores erant, propter-eaque meditando diu, remque saepius et crebre vertendo, longius interdum morari ac haerere propiusque intueri, et ad normam assidue magis exigere, consuetissimi.

Quam ob rem, hoc idem persequi non modo, verum normae systematicae bene et assidue adhibendae omnem operam dare studeant hujus aevi docti. Quod tamen ita intelligi nolim, quasi vincula et liberioris motûs impedimenta vellem, quibus ingeniorum cursus retardaretur. Et qui posset quidem, id vincire velle et cohibere, quod in disciplinarum studio libere omnino et quaquaversus et celerrime movere se posse tendit adpetitque? Sed viâ ac ratione magis fiat velim, sed justo moderamine uti magis adtendatur, sed facultatis illius inventricis cursus ac progressus juxta rationis principia ac praecepta de industriâ magis regatur, ipsaque inventa educta et patefacta aut confecta et elaborata, eâdem illa normâ, ad instar aurificis staterae adhibitâ, accuratius cautiusque examinentur, fiatque plus quam solet, fiatque assidue et constanter. *Ne igitur nimis duras leges imponere videar, verum ad id, quod consequi optamus, adipiscendum, profecto necessarias.* Etenim inter illa ipsa, quae praecellentissimorum ingeniorum summi viri, quos quodvis fert aevum, praestiterint et effecerint, si multa reperimus, quae per anfractum, tentando saepius, diuque et longe obeundo et quaerendo, invenerunt et absolverunt, quae autem citius indagassent, meliusque constituissent et aptius conformassent, si in normâ systematicâ assidue adhibendâ omnem curam collocassent, quanto magis hoc ipsum universe vel maxime commendandum est iis omnibus, quos omni ope niti decet, ut mediocris ingenii facultatibus quantum fieri possit valeant ac proficiant? Insuper, cum consideramus, disciplinarum varias partes quam late patent, ita ut singulas obire eas et peragrare perquam difficile sit, temporique etiam atque etiam esse parcendum, quaestio oritur, quibus tandem firmioribus subsidiis et adminiculis adjuvari et suffulciri possimus, ut certius progrediamur citiusque remotiora adtingamus, eâ quidem spe, ut in aetatis flore, viribus integerrimis cum vigemus, et ingenii acumine

cum plurimum valemus, disciplinarum studio et perfectioni et amplificationi maximam operam navare queamus? Et ejusmodi auxilium si petimus, quid quidem moderatrice ac duce certâ fidâque nobis optabilius? At talem ducem sola praebet animi mens suâ cogitandi et investigandi justâ ratione; quâ si bene prudenterque semper utimur, ejusdemque praecepta si tenemus stricteque semper et severe sequimur, nullis quidem vinculis constringimur, nec velut aliquo carcere includimur, ex quo egredi impedimur, sed verâ munitâque ducimur viâ, quâ, normâ certâ, omnia systematice examinare, et quasi ad disciplinae praecepta perpendere docemur et adsuefimus. Et hâc ipsâ duce uti ne optemus non modo, verum etiam ab eâ numquam decedamus; adsit perpetuo diligentissime curemus; — consulere eam assidue et interrogare numquam obliviscamur. Tum vero, si omnes conjunctim similiterque efficere et operam impendere student, nullo modo erit dubitandum, posse nos facere, quod debet oportetque, ad summum illud adipiscendum, videlicet ut cognitio nostra fiat et firmior et amplior et perfectior. Tantum etenim abest ut disciplinarum campum illum fertilem, quem felicissime coluere praeteritorum saeculorum Mathematici, et ex quo tanti fructus uberrimi redundarunt, exaratum et paene exhaustum opinaremur, ut fructus non modo novos ferre possit in longum aevum, sed potius ut nunc demum instructi simus et parati iis omnibus subsidiis adjumentisque, quae postulari possunt ad novos fontes detegendos et aperiundos, ad occulta abditaque indaganda et patefacienda, ad subtiliora animadvertenda, verbo, ad id agendum elaborandum et efficiendum, quo de sedulo nostro labore, de curis perpetuis, deque laudabili, si bene moderere, disciplinarum perficiendarum et amplificandarum studio, optima quaeque sperari possint vereque exspectari.

ACTA IN SENATU

ACADEMIAE LUGDUNO-BATAVAE.

A. 1852.

Die 10 Maji. Senatus luget obitum Viri Clarissimi M. J. Macquelyn, in Fac. Med. Professoris emeriti.

Die 14 Junii. Senatus luget obitum Viri Clarissimi G. L. Mahne, Professoris in Fac. Phil. theor. et Lit. hum. emeriti.

Die 12 Novembris. Senatus luget obitum Viri Clarissimi J. C. B. Bernard, Medicinae Professoris quondam in Acad. Lugd.-Bat. ordinarii.

A. 1853.

Die 10 Januarii. Senatus luget obitum Viri Clarissimi plurimumque Venerandi J. F. van Oordt, J. G. Fil., in Fac. Theol. Professoris ordinarii.

Senatus designavit quatuor Professores, quorum nomina ad Regem deferantur, ut inde in proximum annum academicum eligat Rectorem Magnificum, Viros Clarissimos:

T. G. J. Juynboll,
F. G. Krieger,
S. Vissering,
J. H. Scholten.

Candidati, e quibus Actuarius creatur, designati sunt Viri Clarissimi

G. J. Verdam,
T. G. J. Juynboll,
J. de Wal,
A. E. Simon Thomas.

Die 2 Februarii. Lectae sunt literae Curatorum, quibus Senatui nunciant luctuosissimum obitum Viri Nobilissimi et Amplissimi H. J. Baronis van Doorn van Westkapelle.

Aliae recitantur literae Curatorum, adferentes Decretum regium d. 30 Decembris a. 1852, quo Vir Doctissimus et plurimum Venerandus Antonius Niermeyer, Theologiae Doctor et Ecclesiae reformatae Pastor, Professor creatur in Fac. Theol. Ordinarius, munus vero Professoris Extraordinarii, in eâdem Facultate, confertur in Virum Doctissimum Abrahamum Kuenen, Theologiae Doctorem et Interpretis Legati Warneriani Adjutorem.

Recitatur Regis decretum diei 26 m. Januarii a. 1853, quo Academiae Rector Magnificus in proximum annum creatur Vir Clarissimus Theodorus Guilielmus Joannes Juynboll.

Rectori futuro Assessores constituuntur Viri Clarissimi

H. Halbertsma, Just. Fil.,
H. Cock,
N. C. Kist,
F. Kaiser.

Senatus honoris causâ summos in Phil. theor. et Lit. hum. honores contulit in Viros Doctissimos ABRAHAMUM KUENEN, Theologiae Doctorem et Interpretis Legati Warneriani Adjutorem, et GUILIELMUM WRIGHT, e Civitate *St. Andrews* Scotum.

Die 8 Februarii. Rector ad Senatum refert, in conventu Curatorum cum Rectore et Assessoribus e Candidatis designatis Actuarium creatum esse V. Cl. G. J. VERDAM.

Rector Magnificus cum Senatu ceterisque Professoribus in Auditorium majus descendit. Actuarius recitat pro concione Regis decretum de Rectore in annum sequentem creato, Assessores novo Rectori additos, et Senatûs academici Actuarium commemorat.

Rector, adscendâ cathedrâ, *quae, anno praeterlapso, Academiae prospera evenerunt tristiaque et lugenda acciderunt,* commemoravit. Deinde solennibus verbis deposito Magistratu, e cathedrâ descendit en in subsellia redit.

Novum Rectorem Magnificum Professores in Senaculum deduxerunt et salutaverunt.

SERIES LECTIONUM,

IN

ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

HABENDARUM, POST FERIAS AESTIVAS ANNI 1852.

FACULTAS DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

G. J. VERDAM Elementa Geometriae planae et Trigonometriam planam tradet, die Jovis, ... horâ X.
et die Veneris, ... IX et X.
Stereometriam et Trigonometriam sphaericam docebit, diebus Mercurii et Veneris, ... VIII.
Scholas Paedagogicas habebit, die Martis aut Jovis, horâ commodâ.
Lectiones de Calculo Integrali, itemque de Mechanicâ, continuabit, datâ opportunitate.

C. G. C. REINWARDT Civium academicorum studia, quantum aetas et vires sinent, juvare paratus est.

J. VAN DER HOEVEN Zoölogiam et Anatomen comparatam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, ... XI.
Entomologiam docebit, die Veneris, ... XI.
Mineralogiae et Geologiae Elementa exponet, diebus Lunae et Mercurii, ... II.
Historiam naturalem popularem vernaculo sermone docebit, diebus Martis et Jovis, ... I.

A. H. VAN DER BOON MESCH Chymiam corporum organicorum exponet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, ... IX.
Chymiam, quae anorganica vocatur, docebit iisdem diebus, XI.
Artem pharmaceuticam theoreticam et experimentalem exponet, diebus Lunae et Mercurii, ... XII.

Oeconomiam ruralem tradet, diebus Martis et Jovis, . . . horâ XII.
Experimenta instituendi artem docebit, et Exercitia practica in Laboratorio moderabitur quotidie.
Cum studiosis provectioribus de Physiologiâ chymicâ colloquetur, die Veneris, horâ vespertinâ . . . . V—VIII.

F. KAISER Astronomiam theoreticam tradet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, ... IX.
Astronomiam practicam, iisdem diebus, ... X.
Astronomiam, quam popularem vocant, tradet, diebus Lunae et Jovis, horâ vespertinâ . . . . V.
Post ferias paschales autem horâ quadam matutinâ, auditoribus commodâ.
Theoriam motus corporum coelestium, et disquisitiones selectas de perturbationibus, quas motus corporum coelestium patiuntur, aptis horis commentabitur.
Arithmeticam universalem, sive Algebram, tradet, diebus Martis, Jovis et Veneris, ... II.
Singulos suos auditores, ad coelum, tubi optici ope, perlustrandum, aptis temporibus evocabit.
Artis observandi exercitiis quotidie praeërit.

G. H. DE VRIESE, Phytographiae fundamenta tradet autumnali tempore, singulis diebus, ... I.
Plantarum indigenarum et medicâ virtute praeditarum historiam illustrabit, verno et aestivo tempore, diebus iisdem, ... VII.
Physiologiam plantarum exponet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, ... I.
Selectas demonstrabit familias naturales, iisdem diebus, . . II.
Excursionibus botanicis praeërit, die Saturni, aptâ tempestate.
Historiam plantarum, medicâ virtute praeditarum, et pharmacognosin regni vegetabilis et animalis, duce Pharmacopoeâ Neerlandicâ, futuris pharmaceutis tradet, horis commodis.

P. L. Rijke, Prof. extraord., Physicam experimentalem docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, ... horâ XII.

De Physices capitibus selectis latius et fusius disseret, diebus Lunae et Martis, ... X.

Physicam Mathematicam tradet, diebus Lunae et Veneris, VIII.

FACULTAS PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

M. Siegenbeek, propter aetatem septuagenariam rude donatus, quantum per vires licebit, studiosae juventuti prodesse conabitur.

J. Bake interpretabitur Livii lib. XXXIV et XXXV; item Ciceronis *Orat. Pro Murena*, et dijudicabit Virorum doctorum controversiam de *Catilinariis*, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... IX.

Ex *Antiquitatibus Atticis* selecta capita tractabit, die Lunae, I et II.

Scholas Paedagogicas habebit, die Mercurii, ... I et II.

J. M. Schrant Historiam Patriae enarrabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... II.

Praecipuas styli sive Eloquentiae regulas, a se editas, interpretabitur, probatis auctoribus, imprimis Hooftio, illustrandas, et exercitiis applicandas, Eloquentiae exterioris praeceptis atque exercitationibus adjectis, diebus Jovis et Veneris, ... II.

et die Saturni, ... X.

E Scriptoribus Neêrl. mediae aetatis selectos locos, a se editos, explicare perget, die Saturni, ... XI.

Taciti *Germaniam* interpretabitur, diebus Lunae et Martis, III.

Sacrae Eloquentiae historiam criticam tradet, diebus Mercurii et Jovis, ... III.

A. Rutgers Michae *Vaticinia* et *Psalmos* selectos interpretabitur, diebus Lunae et Martis, ... IX.

et die Mercurii, ... VIII.

Primum Regum Librum cursoriâ lectione tractare perget, die Martis, ...	horâ I.
et die Jovis, ...	XII.
Antiquitates Israëlitarum explicabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ...	XII.
Grammaticam Sanskritam docebit et Anthologiam Sanskritam, a Cl. LASSENO editam, explicare perget, diebus Lunae et Jovis, ...	I—II.
T. G. J. JUYNBOLL Sermonis Hebraei elementa tradet, cum Grammaticâ explicandâ, tum analyticis exercitiis moderandis, diebus Lunae, Martis et Mercurii	VIII.
Literarum Arabicarum, Chaldaïcarum et Syriacarum initia docebit (duce Cl. ROORDA, WINERO, UHLEMANNO), diebus Jovis, Veneris et Saturni, ...	VIII.
Cum provectioribus leget Al-Bayāno'l-Mogrib, ex ed. Cl. DOZYI, die Martis, ...	II.
Et Hamāsae Carmina cum TIBRĪZĪI Commentario, die Veneris,	XII—I.
Coranum, additâ lectione Commentarii Baidhāwiani, die Jovis,	V—VII.
Chronicon Syriacum Bar-Hebraei, die Jovis, ...	II.
J. H. STUFFKEN Logicam tradet, diebus Jovis et Saturni, . . .	IX.
et die Veneris, ...	XI.
Metaphysicam docebit, die Martis et Mercurii, ...	X.
Historiam Philosophiae explicabit, diebus Lunae et Jovis,	II.
Paedagogicam exponet, diebus et horis auditoribus commodis.	
C. G. COBET Interpretabitur HERODOTUM, THUCYDIDEM et XENOPHONTEM, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ...	X.
Antiquitates Romanas tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ...	XII.
Locos Selectos ex Scriptoribus Graecis et Latinis, antiquitatem Romanam illustrantes, interpretabitur, die Jovis,	XII.
Scholas Paedagogicas habebit, diebus Martis et Jovis, . .	II.
Elementa Artis Metricae docebit, diebus Jovis et Veneris,	I.
Initia Palaeographiae Graecae provectioribus explicabit, diebus Veneris et Saturni, ...	IX—XI.

Disputandi exercitia publica moderabitur, die Jovis, ... horâ XI.
R. P. A. Dozy, Prof. Extr., Historiam Universalem explicabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... XI.
Locos historicos difficiliores et varia historiae literariae capita tractabit, diebus Jovis et Veneris, ... XII.

FACULTAS MEDICA.

C. Pruys van der Hoeven Pathologiam docebit, diebus Lunae, Mercurii et Veneris, ... I.
Medicinam practicam cum exercitatione in Nosocomio Academico, quotidie, ... XI.
Historiam Medicinae tradet, diebus Martis et Jovis, ... I.
G. C. B. Suringar Therapiam generalem docebit, diebus Martis et Jovis, ... XII.
et die Saturni, ... IX.
Pharmacognosin et naturalem remediorum Historiam, diebus Lunae, Mercurii et Veneris, ... XII.
Therapeuticum remediorum usum indicabit, diebus Mercurii et Veneris, ... IX.
Doctrinam morborum singularium tradet, diebus Lunae, Martis et Jovis, ... IX.
Praxin medicam, ad lectulos aegrotantium, moderabitur, diebus singulis, ... X.
F. W. Krieger Theoriam disciplinae Chirurgicae exponet, diebus Lunae, Mercurii et Veneris, ... VIII.
Exercitationibus Clinicis, in Nosocomio Academico habendis, vacabit, diebus Lunae, Mercurii, Jovis et Saturni, . . . XII.
Collegio casuali, diebus Martis et Veneris, ... XII—III.
Operationes Chirurgicas, tum etiam Vincturarum et Fasciarum doctrinam, demonstrabit, horis dein indicandis.
Doctrinam de morbis oculorum exponet, die Saturni, . . . X—XII.
Medicinam Forensem, diebus Lunae et Jovis, ... I.
Anthropologiam medico-forensem docebit, die Veneris, . . IX.

A. E. SIMON THOMAS, Prof. Extraord., Theoriam Artis Obstetriciae exponet, diebus Martis, Jovis et Saturni, ... horâ VIII.
Exercitationibus clinicis, in Nosocomio Academico habendis, vacabit quotidie, ... IX.
Doctrinam operationum tradet, et operationibus obstetriciis, tum in pelvi factitiâ, tum in cadavere instituendis, praeërit, die Mercurii, ... I.
Gynaecologiae et gynaecopathologiae capita selecta tradet, die Veneris, ... I.
Praxin Obstetriciam, tum in Nosocomio Academico, tum in Policlinico Obstetricio, quoties necesse erit, moderabitur.

H. HALBERTSMA, JUST. FIL., Prof. Extraord., Anatomiam specialem et practicam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, ... X.
Physiologiam, experimentis et observationibus microscopicis illustratam, iisdem diebus, ... IX.
Methodum secandi cadavera, quotidie, hiberno tempore, . XI—III.

F. W. KRIEGER et H. HALBERTSMA disputandi exercitiis publicis praeërunt, die Martis . . . . II.

FACULTAS JURIDICA.

H. G. TYDEMAN, Emeritatum nactus et cessans a praelectionibus, non tamen cessabit in studiorum suorum fructu lubenter communicando.

C. J. VAN ASSEN interpretabitur Digestorum locos selectos, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... X.
JUSTINIANI Institutionum Libros IV cum THEOPHILI paraphrasi, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... IX.
Jus Civile Hodiernum, secundum compendium a se editum, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... XI.
Ordinem judiciorum et rem judiciariam privatam, die Jovis, IX—XI.
et die Veneris, cum exercitationibus forensibus, . . . X.

H. COCK tradet Jus Criminale, diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ IX.
et die Jovis, ... XI.
Jus Publicum et Gentium, diebus Lunae, Martis et Mercurii, X.
Jus Naturale, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... XI.
Ordinem Judiciorum Criminalium, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... XII.

J. DE WAL explicabit Encyclopaediam et Methodologiam Juris, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... XII.
Historiam Juris Romani enarrabit, iisdem diebus, ... I.
Jus Mercatorium exponet, die Jovis, ... XII.
et die Veneris, ... XI et XII.

S. VISSERING Statisticam patriae explicabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... I.
Historiam Europae diplomaticam, iisdem diebus, ... II.
Oeconomiam politicam, die Jovis, ... I et II.
et die Veneris, ... I et II.

FACULTAS THEOLOGICA.

W. A. VAN HENGEL, provectae aetatis causâ rude donatus, quantum per vires licebit, Academiae alumnis prodesse conabitur.
Cum Theologiae studiosis provectioribus de variis rebus gravioris argumenti familiariter colloquetur, die Veneris, VI sqq.

N. C. KIST Historiam Ecclesiasticam docebit imprimis recentiorem, diebus Lunae, Martis et Mercurii, ... XII.
Christianae Morum Disciplinae partem exponet historicam et theoreticam, diebus Lunae, Mercurii et Veneris, . . XI.
Doctrinae et Dogmatum Christianorum Historiam tradet, diebus Jovis et Veneris, ... XII.
Historiae Ecclesiasticae Veteris monumenta exponet, die Martis, ... XI.
Exercitia disputandi moderabitur, die Saturni, ... II.
Orationibus Sacris praeërit, die Martis, ... II.

J. F. VAN OORDT, J. G. FIL., Theologiam Christianam theoreticam tractabit, diebus Mercurii, Jovis et Veneris, ... horâ IX.

Epistolam ad Hebraeos interpretabitur, diebus Lunae et Veneris, ... X.

Institutionem Oratoris S. tradet, diebus Martis et Mercurii, X.

Encyclopaediam theologicam exponet, die Jovis, ... X.

et alia horâ auditoribus commodâ.

J. H. SCHOLTEN Euangelium JOHANNIS et PAULI epistolam ad Corinthios priorem interpretabitur, diebus Martis et Jovis, . XI.

et die Mercurii, ... I.

Theologiae naturalis sive Philosophiae de Deo historiam recentiorem enarrabit, diebus Jovis et Veneris, ... I.

Librorum N. F. historiam tradet, diebus Lunae et Martis, I.

Orationibus Sacris praeërit, die Mercurii, ... II.

Publice disputandi exercitationibus praeërunt, alternis hebdomadibus, die Jovis, horâ II, alternatim J. F. VAN OORDT, J. G. FIL. et J. H. SCHOLTEN.

*** Vacanti quartae in Theologicâ Facultate cathedrae ubi prospectum erit, ad valvas Academiae indicabitur, cuinam professio sit delata, et quas novus Professor scholas habiturus sit.

P. O. VAN DER CHIJS, titulo Prof. extraord. ornatus, Numismaticam universalem docebit, diebus et horis, quae Auditoribus convenient.

J. A. BOOGAARD, M. Doct., Prosector, Anatomiam pathologicam tradet, die Jovis, ... II—IV.

Anatomiam generalem exponet, et aptum Microscopii in ea colendâ usum indicabit, die Veneris, ... II—IV.

C. A. X. G. F. SICHERER, Literarum Germanicarum Lector, selecta principum poetarum Germanicorum carmina interpretari paratus est, simul id acturus, ut his ipsis exemplis varia poeseos genera explicet auditoribus.

Si qui sint, qui, linguae Germanicae minus periti, Grammaticam doceri cupiunt, iis quoque lubentissime vacabit.

C. G. LOKKERS, Academicus Artis gladiatoriae Magister, aptum et elegantem gladii usum quotidie docebit.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

DIE 31 DECEMBRIS 1852.

E FACULTATE DISC. MATH. ET PHYS.	E FACULTATE PHIL. THEOR. ET LIT. HUM.	E FACULTATE MEDICA.	E FACULTATE JURIDICA.	E FACULTATE THEOLOGICA.	CUNCTUS NUMERUS.
14	23	82	204	115	438

Praeterea in Album academicum nomina studiosorum, in diversis Athenaeis studiis operam navantium, relata sunt, eo tantum consilio, ut hîc examinentur et Doctores creari possint, quorum:

in Facultate		Phil. theor. et Lit. hum.	13.
〃	〃	Medicâ	32.
〃	〃	Juridicâ	49.
〃	〃	Theologicâ	38.
			132.

DOCTORES CREATI

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA,

A DIE 9 M. FEBRUARII 1852 AD DIEM 8 M. FEBRUARII 1853.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

d. 19 Junii. LEONARDUS ALEXANDER JOANNES BURGERSDYK, e pago Alphen Batavus, *publice* defenso Specimine, continente *Annotationes de quibusdam crustaceis indigenis*, Matheseos Magister et Philosophiae naturalis Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 26 Junii. PETRUS GISBERTUS VAN ANROOY, Zaltboemeliensis, defensâ Dissertatione chymicâ, *de Incrustatione in Lacu Rakaniensi*, Matheseos Magister et Philosophiae naturalis Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 2 Oct. JOANNES ABRAHAMUS CHRISTIANUS OUDEMANS, Amstelodamensis, *publice* defensâ Dissertatione, exhibente *Observationes, ope instrumenti transitorii portabilis institutas*, Matheseos Magister et Philosophiae naturalis Doctor, *magnâ cum laude.*

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

d. 11 Junii. JANUS GUILIELMUS GERBRANDUS VAN OORDT, Rheno-Trajectinus, publice defenso Specimine historico, continente *Observationes Chronologicas in* HERODOTI *et* THUCYDIDIS *locos nonnullos*, Philosophiae theoreticae Magister et Literarum humaniorum Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 29 Junii. CHRISTIANUS JANUS DE LUSSANET DE LA SABLONIÈRE, Haganus, defenso Specimine *de* CLEONE *Demagogo*, Philosophiae theoreticae Magister et Literarum humaniorum Doctor, *cum laude.*

IN FACULTATE MEDICA.

d. 28 Februarii. Franciscus Rienderhoff, Enchusanus, defensâ *publice* Dissertatione *de Venesectionis utilitate in Pneumoniâ genuinâ*, Medicinae Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 18 Martii. Jacobus Ewaldus Cornelius van Campen, Lugduno-batavus, Med. et Art. Obst. Dr., defensis Thesibus, Chirurgiae Doctor.

d. 30 Martii. Henricus de Jong, Corn. Fil., Goudanus, Med. Dr., defensis Thesibus, Chirurgiae Doctor.

d. 11 Junii. Adrianus Marinus Ballot, Roterodamensis, Med. Dr., defensis Thesibus, Artis Obstetriciae Doctor.

d. 16 Junii. Joannes Zacharias Herman, e Promontorio bonae spei, defensâ Dissertatione *de Carcinomate*, Medicinae Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 18 Junii. Eugenius Wynans, Mosae-Trajectinus, Med. Dr., defensis Thesibus, Chirurgiae Doctor.

d. 21 Junii. Petrus Roverius van Mierlo, Bredanus, defensâ Dissertatione, continente *aliquot Observationes chirurgicas*, Medicinae Doctor, *cum laude.*

d. 23 Junii. Eugenius Wynans, Mosae-Trajectinus, Med. et Chir. Dr., defensis Thesibus, Artis Obstetriciae Doctor.

d. 23 Sept. Martinus Cornelius Klep, Bredanus, defensâ Dissertatione, continente *duas Observationes chirurgicas*, Medicinae Doctor, *cum laude.*

d. 29 Sept. Petrus Roverius van Mierlo, Bredanus, Med. Dr., defensis Thesibus, Artis Obstetriciae Doctor.

d. 4 Nov. Franciscus Rienderhoff, Enchusanus, Med. Dr., defensis Thesibus, Artis Obstetriciae Doctor.

d. 15 Dec. Nicolaus de Keyzer, Lugduno-batavus, defensâ Dissertatione, continente *quaedam de differentiâ in Partûs decursu inter primiparas et multiparas*, Medicinae Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 21 Dec. Guilielmus Josephus Kribs, Sittardiensis, defenso Specimine *de Membranâ, quae dicitur decidua Hunteri*, Medicinae Doctor, *cum laude.*

d. 29 Jan. 1853. ADRIANUS MARINUS BALLOT, Roterodamensis, Med. et Art. Obst. Dr., defensis Thesibus, Chirurgiae Doctor.

d. 31 Jan. ARIUS DE BOER VERVOORN, e pago Herwijnen Gelrus, Med. et Art. Obst. Dr., defensis Thesibus, Chirurgiae Doctor.

d. 31 Jan. BERNARDUS BOKS, e pago Beekbergen Gelrus, *publice* defensâ Dissertatione *de Hydrocephalo chronico*, Medicinae Doctor, *magnâ cum laude*.

d. 1 Febr. PETRUS HARTENROTH, Brielanus, *publice* defensâ Dissertatione *de Dysphagiae causis*, Medicinae Doctor, *cum laude*.

d. 1 Febr. HILLENIUS BRUINS LICH, e pago Oud-Pekelaa Groninganus, *publice* defenso Specimine, continente *Observationes Rheumatismi acuti*, Medicinae Doctor, *cum laude*.

IN FACULTATE JURIDICA.

d. 16 Febr. MATTHIAS ANTONIUS KLUPPEL, Alcmariensis, defensis Thesibus, Juris Romani et Hodierni Doctor.

d. 19 Apr. JOANNES CAROLUS DE JONGE, Haganus, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor, *cum laude*.

d. 14 Maji. ADRIANUS JANUS HOEKWATER, Delphensis, defenso Specimine *de Tutore honorario et de Tutore subrogato*, J. R. et H. Doctor, *cum laude*.

d. 24 Maji. NICOLAUS STEPHANUS THEODORUS ANTONIUS VAN MEURS, Doetinchemensis, defenso Specimine *de Vitae honestae et inhonestae efficacitate in Jure neërlando*, J. R. et H. Doctor, *magnâ cum laude*.

d. 3 Junii. HENRICUS JACOMETTI, Antverpiensis, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor, *cum laude*.

d. 4 Junii. HENRICUS TER KUILE, Almeloënsis, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor, *magnâ cum laude*.

d. 16 Junii. JACOBUS TIELENIUS KRUYTHOFF, Bevervicensis, defensâ Dissertatione *ad Art. XIV Legis, generalia continentis praecepta*, J. R. et H. Doctor, *cum laude*.

d. 18 Junii. EILARDUS ATTEMA, Leovardiensis, defenso Specimine *de interrogationibus in Jure faciundis*, J. R. et H. Doctor, *magnâ cum laude*.

d. 24 Junii. Abrahamus da Costa, Amstelodamensis, *publice* defensâ Dissertatione *de Pace Rysvicensi*, J. R. et H. Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 26 Junii. Rutgerus Veldwyk, e pago Odyk Batavus, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 29 Junii. Henricus Beth, ex Insulâ Javâ, *publice* defenso Specimine, continente *Quaestiones Juridicas*, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 30 Junii. Sol Cohen Henriquez, ex Insulâ Curaçao, *publice* defenso Specimine, exhibente *Quaestionem Juridicam*, J. R. et H. Doctor.

d. 1 Julii. Eduardus van den Bosch, Haganus, defensâ Dissertatione *de Sanctitate Legatorum*, Juris Romani Doctor.

d. 3 Julii. Adrianus Justus Enschedé, Harlemensis, defensâ Dissertatione *de* Proculo *Jurisconsulto*, J. R. et H. Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 3 Julii. Focco Bernardus Coninck Liefsting, e pago Hellendoorn Transisalanus, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor, *magnâ cum laude.*

d. 13 Sept. Samuel Cornelius Janus Guilielmus van Musschenbroek, Haganus, defensâ Dissertatione *de Venditione rerum immobilium*, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 29 Sept. Henricus Abrahamus Cornelius de la Bassecour Caen, Haganus, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 23 Oct. Janus Petrus van Wickevoort Crommelin, Harlemensis, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 26 Oct. Bernardus Hermanus Maria Driessen, e pago Aalten Gelrus, defenso Specimine *de Juris poenalis praeceptis*, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 4 Nov. Petrus Hellenus Muntz de Rouville, Briellanus, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor.

d. 11 Nov. Carolus Henricus Josephus Hubertus Gielen, e pago Heythuysen Limburgensis, *publice* defensâ Dissertatione *de Separatione bonorum*, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 20 Nov. Franciscus Canter Alta, Hulsta-Zeelandus, *publice* defensâ Dissertatione *de Lege nauticâ Roterodamensi*, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 3 Dec. Adrianus den Bandt, Dordracenus, defenso Specimine *de prorogatâ Jurisdictione*, J. R. et H. Doctor, *cum laude.*

d. 17 Dec. MAURITIUS JANUS LUDOVICUS JACOBUS HENRICUS ANTONIUS HELDEWIER, Augustae Taurinensis, *publice* defensâ Dissertatione *de Juribus et officiis Gentium mediarum in bello maritimo*, J. R. et H. Doctor, *magnâ cum laude*.

d. 20 Jan. 1853. JOANNES ANTONIUS TAETS VAN AMERONGEN, Rheno-Trajectinus, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor, *cum laude*.

d. 21 Jan. RIJKLOF VAN GOENS, Hornanus, defensis Thesibus, J. R. et H. Doctor, *cum laude*.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

d. 12 Martii. LUDOVICUS GUILIELMUS ERNESTUS RAUWENHOFF, Amstelodamensis, *publice* defensâ Dissertatione *de loco Paulino, qui est de ΔΙΚΑΙΩΣΕΙ*, Theologiae Doctor, *magnâ cum laude*.

d. 25 Junii. JANUS ANTONIUS SNELLEBRAND, Amstelodamensis, *publice* defenso Specimine *de Precibus, in V. T. obviis*, Theologiae Doctor, *cum laude*.

HONORIS CAUSA.

d. 2 Febr. 1853. Literarum humaniorum Doctores creati sunt ABRAHAMUS KUENEN, Harlemensis, Theologiae Doctor, et GUILIELMUS WRIGHT, ex Civitate St. Andrews Scotus.

ACADEMIA

RHENO-TRAJECTINA.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORUM,

QUI

INDE A D. XXVI M. MARTII MDCCCLII
USQUE AD D. XXVI M. MARTII MDCCCLIII,

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS

F. C. DONDERS.

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS

C, G. OPZOOMER.

PROFESSORES.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

H. BOUMAN.
H. J. ROYAARDS.
H. E. VINKE.

IN FACULTATE JURIDICA.

A. C. HOLTIUS.
J. ACKERSDYCK.
G. W. VREEDE.
B. J. LINTELO DE GEER (Extraord.).
J. VAN HALL.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

A. VAN GOUDOEVER.
J. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD.
L. C. VISSCHER.
S. KARSTEN.
C. G. OPZOOMER (Extraord.).

IN FACULTATE MEDICA.

B. F. SUERMAN.
J. J. WOLTERBEEK (Emeritus).
J. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK.
G. J. LONCQ, CORN. JAN. FIL.
F. C. DONDERS (Extraord.).
L. C. VAN GOUDOEVER (Extraord.).

IN FACULTATE MATHESEOS ET PHILOSOPHIAE NATURALIS.

TH. G. VAN LIDTH DE JEUDE.
R. VAN REES.
C. A. BERGSMA.
P. J. I. DE FREMERY (Extraord.).
G. J. MULDER.
P. HARTING.
C. H. D. BUYS BALLOT (Extraord.).

LECTORES

Antiquarum Litt. G. DORN SEIFFEN.
Linguae Germanicae J. H. HISGEN.
Linguae Anglicae J. VENNING.
Astronomiae A. S. RUEB.

FRANCISCI CORNELII DONDERS

ORATIO

DE

JUSTA NECESSITUDINE SCIENTIAM INTER ET ARTEM MEDICAM
ET DE UTRIUSQUE JURIBUS AC MUTUIS OFFICIIS,

QUAM HABUIT

DIE XXVI M. MARTII A. MDCCCLIII,

QUUM MAGISTRATUM ACADEMICUM DEPONERET.

ACADEMIAE RHENO-TRAJECTINAE CURATORES, VIRI AMPLISSIMI!

QUI CURATORIBUS AB EPISTOLIS ES, VIR CONSULTISSIME!

DISCIPLINARUM PROFESSORES, COLLEGAE HONORATISSIMI, VIRI CLARISSIMI!

ACADEMIAE LECTORES, VIRI ERUDITISSIMI!

QUI MUNERUM AUT HONORUM AMPLITUDINE ESTIS CONSPICUI, VIRI GRAVISSIMI!

SACRORUM ANTISTITES, VIRI VENERABILES!

ARTIUM DOCTRINARUMQUE DOCTORES, VIRI DOCTISSIMI!

STUDIOSAE JUVENTUTIS CORONA, HUJUS ACADEMIAE CIVES, COMMILITONES EXOPTATISSIMI!

QUOTQUOT DENIQUE AD HANC SOLEMNITATEM CONFLUXISTIS AUDITORES HUMANISSIMI!

Jubet lex academica Rectorem, munus depositurum, solenni habenda oratione magistratum successori tradere. Legi obtemperandum: prodeo igitur coram vobis, auditores! orator, legis obsequio, non animi voluntate ad verba facienda adductus. Quid enim ego, a pulchre dicendi facultate prorsus destitutus nec ullius unquam laudis cupidus nisi naturae scrutatoris diligentis, atque officia ipso mihi munere imposita ne negligam, a litterarum, antiquarum maxime, studiis abstinere coactus, latino sermone jam orator esse velim aut possim? Quare aequum sane est, ut humanitate vestra et benevolentia solita, si quem alium, me certe dicentem prosequamini, et quod aequum est, id a vobis, auditores exoptatissimi! me impetraturum certo confido.

Quodsi enim, florente academia et studiis ardente hac civium academicorum corona, regundae provinciae difficultatibus aut molestiis nequaquam gravatum me esse lubens profiteor, orationis argumentum, quod vobis non displiceat, eligere et verbis ornare, id medico physiologo perquam difficile et molestum esse, etiam atque etiam expertus sum. Jure enim postulare videmini, ut ne specialem adgrediar rem, quae a bene multis auditoribus, in aliis praesertim studiis occupatis, probe intelligi nequeat. Neque fortasse sufficiat, ut quaestionem tractem magis generalem; sed ut eadem nostro quo vivimus tempori accommodata videatur, si vobis placitura sit, requiri potest.

Quaerenti itaque, quodnam, si medicinam universam spectamus, phaenomenon nostra aetate maxime nos advertat, imprimis animadvertenda mihi videtur omnium, quae latiori sensu ad medicinam pertinent, disciplinarum progressio constans et perpetua, contra plerarumque praxeos medicae partium anarchia et perturbatio.

Medicinae historiam consulenti omni aevo artem et scientiam medicam conjungendi conspicui sunt conatus. Ad antiquissimas sane artes medicina pertinet. Famem alimentis, sitim potionibus expleri experti, vix aliter potuit, quin adversus alios item ingratos sensus auxilium quaesiverint nec non casu fortuito interdum invenerint primi jam terrarum incolae. Est hoc initium medicinae. Neque diu eo contenti fuerunt, quod utile aliquid esse videretur, etiam causas cognoscere mox studuerunt. Sic post medicinam inventam ratio quaesita est. Perfaciles omni tempore fuerunt medici in conjungenda ratione cum experientia. Quaevis enim theoria sufficere videbatur, quumque felici scientiae progressioni aut experientiae maturiori receptam theoriam subvertere contigisset, nova mox inventa est, observationes practicas explicatura. Neque semper facile dijudicatu est, utrum theoriae effatis praxis, an praxi theoria magis accommodata fuerit. Hoc vero constat, quandocumque hypotheses splendido theoriae nomine ornatae tam firmas egissent radices, ut his tanquam fundamento praxis superstrueretur, maximum inde damnum cepisse praxin medicam. Non enim ad eum perfectionis gradum scientia pervenit, — nedum pervenisset tum, quum theoriae illae reciperentur — ut quid utile sit, quid noxam afferre possit, inde effici queat. Quodsi jam cautos esse oportet in expli-

candis iis quae visa sunt et recte observata, abstinendum omnino a concludendo ad ea quae experientiae tantum ope affirmari aut negari possunt et debent.

Experientia vere fallax dicitur: itaque nihil certi nobis restaret. Fallacem autem non dixerim, quae sane difficilis est et fallere potest. Hoc vero teneamus, eo fallaciorem esse experientiam, quo magis theoria imbuti sumus, eo difficiliorem, quo phaenomenorum complexus major est, quoque plures causae incognitae simul agant, dum unius causae effectus inter diversa symptomata eruendi sunt. Tantus autem causarum et phaenomenorum complexus in homine aegroto se offert, ut experientia difficillima sit, et theoria aliquis imbutus hanc observatione affirmari facile sibi persuadeat. Quo factum est, ut ad hunc usque diem latiora atque firmiora empiriae fundamenta, practicorum consensione approbata, qualia sunt ea quibus physicae disciplinae nituntur, praxis medica nondum adepta sit.

Quid inde? — Scientiae progressu theoriis, quibus fulta erat praxis medica, fere cunctis sensim sensimque subversis, theoriae titulo et praesidio orbatae praxeos regulae per scepticismum dissolutae sunt, nec nisi paucae mere empiricae omnemque theoriam fugientes intactae remanserunt. Quemadmodum suo tempore illustrissimus Baco, magnus ille methodi physicae auctor, ab imis fundamentis instaurandas esse disciplinas physicas praecepit, sic nostro tempore artem medicam bene multi prorsus rejiciendam esse affirmant, nullibi quippe verum a falso dignosci posse contendentes. Et longe lateque diffusus hic scepticismus est, sectatores nactus etiam eximios disciplinarum cultores.

Practici autem, eclectici imprimis, scepticismum vituperant et *fidem* sibi tribui postulare videntur, quod tamen non nostrae aetatis est, quae e *scientia* potius persuasionem haurire studet. Illi, ut rem suam tueantur, inanes esse jactant scepticorum investigationes microscopicas, chemicas, micro-chemicas, anatomico-pathologicas, et quae sunt hujus generis aliae, quae praxi profuturas se pollicitae multorum suffragia tulerant, at nihil aliud effecerunt, nisi ut ad praxin medicam transferrent illud oeconomiae politicae praeceptum, quod Franco-Galli usurpant: *laissez faire*, *laissez passer*.

Sic inter se repugnare videntur scientia et ars medica, et hujus illiusque cultores castra hostilia metantur, litem componere parum curantes.

Triste sane spectaculum! Cujus in causas inquirentibus neglecta necessitudo scientiam inter et artem accusanda videtur. Quare vos, auditores aestumatissimi, haud inopportunum duxeritis, si hac hora dicere instituam: de justa necessitudine scientiam inter et artem medicam, et de utriusque juribus ac mutuis officiis.

Quae ad scientiam medicam pertinent disciplinae, a renatis inde litterarum studiis, suam habent historiam suamque naturalem, ut ita dicam, evolutionem. Non enim, ut doctrinae Baconis methodum negligentes, ad quas artem quoque medicam pro parte saltem referendam esse doleo, alternis agitantur motibus progrado et retrogrado, non tolluntur in altum, ut lapsu graviori ruant, — est constans et perpetua progressio ad perfectionem, lenta quidem illa, sed quiescere aut retrogradi nescia.

De singulis breviter videamus, et primo quidem loco de anatomia.

Veritatis amore ductus, pia mente Christi imaginem suspiciens, quemadmodum anatomiae instauratorem divinitus pinxit illustris Amman, Andraeas Vesalius cadaver humanum secare et explorare aggressus est, in eoque tantum profecit, ut, comparando, Galenum multis nominibus fallacem esse brevi demonstraret. Galeni quidem praecepta tenaciter adeo anatomicorum mentibus infixa haerebant, ut eo plerorumque inimicitias vir summus sibi contraxerit, quin unus eorum palam fassus esse tradatur, malle se cum Galeno errare quam cum recentioribus verum videre. Neque tamen fundamenta ab illo posita unquam subverti potuerunt, sed ipso aere, quo summi viri memoriam nostri aequales consecrarunt, perenniora sunt! Eandem viam secuti, deinceps magis magisque anatomiam corporis humani excoluerunt Vesalii successores (e quibus plures eosque eximios nostra patria sibi vindicat), ac breves plerumque fuerunt errores, siqui erant, iterata quippe investigatione et acri criticorum castigatione mox correcti. Sic nostra aetate eo perventum est, ut inter maxime perfectas disciplinas anatomica corporis humani cognitio, quatenus sectione erui potest, referri mereatur.

Ex anatomia autem diversarum partium sensim alia ortum duxit disciplina, quae initio in partes similes pro characteribus externis conjungendo et ordinando occupata, modesta fuit anatomiae ancilla. Ab Hallero, physiologorum facile principe, vitales diversarum partium proprietates experto, quasi praeparata, anatomia generalis mox suum nacta est conditorem, summum virum Bichatum, qui nec physicas nec chemicas nec vitales proprietates neglexit et, Pinellii exemplo edoctus, aberrationes quoque morbosas ad singularum partium naturam demonstrandam adhibuit. Deerat tantum microscopii usus, quo adhibito, non ut quae curiositatis aut delectationis causa pingui Minerva tractari solent, sed assiduâ contentione mente in scopum defixa, ex animalium partibus formas elementares enucleare valuerunt anatomiae generalis cultores. Haec autem disciplina nostris diebus a clarissimo Schwannio, cellulam tanquam unicam formam primitivam statuente, legesque praecipiente quibus cunctae formentur partes elementares, tantopere aucta est, ut, conjunctis investigationibus de forma, de compositione, de genesi ac vita illarum partium, histologia, quae nunc appellatur, verae disciplinae nomen et formam jure obtinuerit.

Neque physiologia progressione caruit. Initio, sola fere anatomia duce, mancae et incertae fuerunt singularum functionum notiones. Experimenti autem momento perspecto, summus Harveius circulationem, Casparus Asellius absorptionem vasorum lymphaticorum, Carolus Bellius nervorum functiones diversas pulcherrime illustrarunt, et Baehrius, reperto mammalium ovulo, ad generationis arcana declaranda januam aperuit.

Alias nostro praesertim tempore disciplinas in suum commodum physiologia adhibuit: prae caeteris chemiam dico. A Jacobo Berzelio, viro ob crebras indagationes aeque atque ob doctrinam unice nobilitato, praeparatam periodum novam Mulderus noster suis investigationibus stabilivit, qua durante et physiologorum et chemicorum omnes fere eo tendebant conatus, ut materiei mutationes continuae, quales in corpore vivo fiunt, rite noscerentur et intelligerentur. Quorum conjunctis studiis factum est, ut intra paucos annos hodierna chemia ad physiologiam et diaeteticam illustrandum quod conferre posset, fere praestiterit.

Casu fortuito congruit chemica haec periodus cum histologica, fere eodem tempore a Schwannio fundata, e quarum necessaria conjunctione

13

primordia chymismi, partium elementarium phaenomena explicaturi, nata sunt. Magnus fuit multorum ardor in hoc agro elaborando, qni ante haec tria lustra sterilis omnino, nunc caeteris physiologiae partibus par habendus est, neque novos fructus uberiores diligenti investigatori promittit. Hinc denuo physiologorum mentes vertuntur in physicen, quae majoribus in dies progressibus conspicua et nova theoria virium transformationis quasi animata, physiologiae partes, quae cum fructu elaborari possint, patefecit. In introitu periodi physicae, in qua physiologia hoc tempore versari coepit, scholae inprimis Berolinensis alumni nomina sua inscripserunt.

Sic anatomia, histologia, experimenta in animali vivo instituta, chemia, physice et si quae aliae sunt disciplinae, ad physiologiae explicationem suum quaeque contulerunt, eo effectu, ut omnium consensione, haud indignum locum inter disciplinas physicas jam occupet.

Anatomia pathologica inprimis nostra aetas superbit. Postquam anatomiae lux fulgere coepit, medicus causam mortis insecutae cognoscere cupiens, cadaver exploravit, et prima haec initia anatomiae pathologicae supplementum tantummodo fuerunt casus morbi observati. Neque aliter fieri potuit. Quis enim, nisi interiore cognitione anatomiae pathologicae jam praeditus, perspicere posset, quam firma inde auxilia ad pathogeniam essent redundatura. Magnum jam fuit cadaver explorare, quo morbi sedes et causae internae paterent. Neque est quod miremur, praecipue res curiosas et obscuras priscorum medicorum animos ad se vertisse. Vera enim disciplina, qualis nostris diebus anatomia pathologica habetur, ante uberiorem rerum experientiam, evadere illa non potuit. Testis sit Morgagnius, vir rari in observando acuminis, qui epistolas scripsit de *sedibus* et *causis* morborum; neque alio sensu Franco-galli ab initio inde hujus saeculi anatomiam pathologicam coluerunt.

Nostra demum aetas, morborum essentiam negans, rite perspexisse videtur, quae in cadavere praeter normam reperiuntur, nequaquam morbi *effectus* esse, sed ipsius conditionis morbosae imaginem ostendere. Quae cum non raro in eodem corpore sub diversis simul formis, quae sibi succedere solent, appareat, hinc, quomodo ea nascatur, crescat, occidat aut evanescat, egregie illustratur. Porro inquisita non tantum ea parte, quae morbosa habebatur, sed singulis universi corporis organis accurate

investigatis, necessitudo inter diversas diversarum partium aberrationes quaesita est et, physiologia duce, explicata. Neque in eo substiterunt anatomi pathologi ut animadverterent ea quae nudo facile oculo conspicienda essent; armato oculo vitam a norma recedentem, qualis in subtilissimis materiei formis et compositione apparet, scrutari et intelligere studuerunt.

Suis igitur propriisque nitentem fundamentis disciplinam factam esse anatomiam pathologicam, nostra aetas gloriatur. Ne autem nimis suis viribus confidat, jam monet historia. Solis enim ipsius fundamentis universam pathogeniam superstrui non posse, schola Viennensis testis est. Sanguinis proprietates physicas a norma recedere et materiem e sanguine effusam diversis formis prodire, observatio docuit; necessitudo etiam inter hanc et illas rite perspecta fuit. Non autem in eo substiterunt illustres Viennenses, sed diversas sanguinis crases, physico modo tantum exploratas, chemicis nominibus insignierunt, statueruntque omnes conditiones morbosas e sola sanguinis mutata compositione ducendas esse. Sic denuo ad limites pathologiae humoralis dictae perventum est, cui sanguinis quoque analyses chemicae, a Franco-gallis jam institutae, licet rem vix tetegissent, favere dicebantur.

Gravi huic errori diu tamen indulgeri non poterat, quum sana physiologia neque pathologiam humoralem neque solidariam audiendam esse praecipiat. Nimirum in actu nutritionis solida et fluida mutuo concursu se invicem temperant, et directa etiam nervorum vis in secretionem et nutritionem cauta Ludwigii observatione est comprobata. Alia igitur praeter anatomiam pathologicam requirebantur ad pathogeniam illustrandam: critica nempe analysis eorum, quae a nervorum actione pendent, sedula investigatio conditionum morbosarum, quales arte effici in animalibus possunt. Illam debemus praesertim illustrissimo Henleo, hanc autem, ante multos annos a Magendio institutam, a Virchowio et aliis feliciter jam excultam videmus.

Accedunt conatus, iique felici cum eventu instituti, ut e signis, durante vita observatis, status morbosus melius intelligatur et accuratius dignoscatur. Nulla observandi aut explorandi via neglecta fuit, et ad cunctas functiones, ad omnia fluida et solida e corpore missa, ad singulas corporis partes, quatenus vivente homine indagationi patent, methodi et physica et chemica et microscopica adhibitae fuerunt.

Inde symptomata, quae objectiva audiunt, magnum incrementum ceperunt et certior firmiorque plurium morborum diagnosis facta est. Percussione nimirum physicam organorum conditionem, auscultatione aberrationes in aëris et sanguinis motu factas comperimus. Uterum, aurem, oculum, quin et urethram, propriis speculis adhibitis, visu exploramus, illorumque aberrationes, non alio modo dignoscendas, patefacimus. Fibrae elasticae in sputis repertae pulmonum tabem, epithelium tubuli forma concretum et adulteratum in urina obvium renis structuram perturbatam indicant, sanguinis moleculae haemorrhagiam, filamenta spermatica fluidi ad quod pertinent jacturam.

Sic in dies crescit notitia eorum quae ad diagnosin et naturam morborum pertinent, ad quam cognitionem e singulis disciplinis tum physicis, tum anatomicis, tum physiologicis maximos fructus redundasse, quisque facile agnoscat.

Restat alia disciplinarum pars, quae non ipsum hominem, sed rerum extranearum actionem in corpus vivum spectat. Quemadmodum medicamentorum vires ad sanitatem restituendam per ipsam praxin medicam eruendae sunt, ita medicamentorum naturam, compositionem, vim quam in corpus sanum exerceant, explorare ad chemicorum et physiologorum provinciam pertinet. Neque officio suo defuerunt. Illi nimirum docuerunt e diversis plantarum partibus principia compositione definita et propterea vi certa semperque eadem praedita extrahere; hi autem, qua vi ea polleant ad mutandas functiones animalium et ipsius hominis, experiri studuerunt. Est hoc studium sane difficillimum. Exemplar sit examen de narcoticorum vi in cordis actionem, a viris doctissimis Lichtenfels et Fröhlich summa industria institutum, quorum methodum accuratissimam si bene multi persequantur, effectus, quos in homine sano diversa habeant agentia, sine dubio melius innotescent. Multum sane restat operae multumque restabit. Id vero constat, hanc etiam disciplinam assidue ad perfectionem tendere et quavis nova investigatione ad scopum quodammodo appropinquare.

Quis est, haec reputans, Auditores Humanissimi! qui non omnium disciplinarum, quibus scientia medica continetur, constantem et perpetuam progressionem jam agnoscat et agnitam admiretur!

Praxis autem medica quid valeat, vos ex me jam rogantes audio.

Apage illos, qui, infelici scepticismo indulgentes, artis salutiferae egregia et ampla praesidia prorsus spernant et naturae relinquendos omnes morbos clamitare non dubitent. Adeant illi aegros hernia incarcerata laborantes, qui a solo chirurgi scalpello salutem exspectant, aneurysmaticos, quibus Damoclis gladius assidue impendit, sola operatione chirurgica auferendus. Videant ossa fracta, arte ita disposita ut absque formae mutatione consolidata sint. Visitent illos, qui nasum, palpebras aut labia chirurgo, tanquam alteri Prometheo, recepta se debere profitentur, aut quibus, cataracta sublata, visus et cum visu vitae deliciae et utilitas redonatae fuerunt. Naturae laudatores nimios ad puerperae lectum arcesso, ubi haud raro obstetricatori contingit hanc sibi habere dulcem persuasionem: favente Deo, mihi debent salutem et mater et infans.

Neque medicina interna, licet saepius dubiis et obscuris prematur, excipienda est. Etiam haec sua habet quae certa sunt remedia, et jure ars salutifera audit. Ecce tibi aeger, febris apoplecticae impetu correptus. Sollicite et anxie febris intermissionem medicus speculatur, et chinino administrato, alterum impetum, eumque mortalem futurum, tuto avertit. Alius venenum hausit, quod medicus arcessitus nisi emetico ejiciendum curet, propinato antidoto innoxium reddit. Alius ob violatam pudicitiam foedo morbo afficitur, et malum, etiam in prolem serpturum, cura tempestiva exciditur. Sic inter remedia plura dantur, quae in certis conditionibus, communi peritorum judicio, ad sanitatem tuendam et restituendam conferre valent.

Saeculum fere praeterlapsum est, quum celeberrimus Petrus Camper, ordinariam medicinae professionem in illustri Amstelodamensium Athenaeo auspicaturus, de *certo in medicina* publice dixit. Symptomatum causarumque indicavit certas notiones eorumque pondus. De ipsis artis praesidiis agens, hydrargyrum, ferrum, corticem peruvianum, anthelminthica, opium et pauca alia laudat tanquam medicamina certis in casibus probatae fidei. Sunt haec eadem, Auditores! de quorum pretio in similibus conditionibus nostra aetate periti consentiunt. Praesidia sunt, qualia sola experientia praebet, non ratio, quorum actio cognita, nequaquam intellecta est. Perenniora sunt theoriis, utpote a theoria libera. Illorum vim salutiferam qui negare audeant, ipsam evidentiam negare videantur.

Ab hujusmodi praesidiorum augmento, quae specifica fere habentur, medicinae salutem proximo aevo esse expectandam, summus inter Anglos observator Sydenhamus perspexit. Spes autem fefellit. Paucissima sunt eorumque numerus vix augetur. Experientia enim difficilis, qua sola inveniuntur. Hodie haec, cras illa laudantur, sed brevi oblivioni sunt reddita. Deëst probata fides, aut desunt definitae conditiones, sub quibus prodesse valeant. Neque est quod miremur. Videntur enim practici theoriis indulgere iisque praxeos regulas superstruere plerumque maluisse, quam, quod difficilius est, cauta observatione virtutes remediorum experiri. Docente Brownio (ne rei historiam altius repetam) asthenias habuerunt plerosque morbos et praeter corticem peruvianum larga manu administrarunt valerianam, muscum, castoreum, aetherea, alcoholica et hujus generis irritantia alia. Reactio secuta est eaque vehementissima. Hujus auctor Broussavius quemlibet in cadavere semper fere hic illic in intestinis obvium ruborem pro irritatione aut inflammatione habuit, et quamlibet inflammationem sanguinis detractione debellandam praecepit. Ipsum sua doctrina ad majorem sanguinis effusionem ansam dedisse quam praelia cuncta ab Imperatore cujus agmen sequebatur Napoleone gesta, contendere non dubito.

Ita medicinae historiam consulentes pro variis theoriis varia artis praesidia principatum tenere cernimus, eadem recepta rursus rejici et denuo communi praeconio panchresti instar laudari. Genius epidemicus tanquam praedictis theoriis favens accusatur, qui tamen vix culpandus videtur, nisi ipsas medicorum mentes hoc genio quasi occaecatos statuamus.

Paroxysmum jam excipit remissio. Eclecticorum facile princeps, Hufelandus, systematum jam satis interiisse, ut in posterum medicinae salus a nullo systemate exspectanda sit, enunciavit. Hunc sequuntur nostra aetate, quae eclecticorum generi favet, complures. Systema, universa medicinae fundamenta amplexum, perhorrescunt; in theoriis autem sunt faciles, quin adeo faciles (excipio qui excipiendi sunt), ut ad quamvis conditionem morbosam, modo ad eam explicandam requiri videatur, propriam rationem adhibeant, parum curantes, utrum haec ceteris, quibus utuntur, dogmatibus respondeat necne.

Inter ceteros, ab hisce eclecticis longe diversos, omnem nimirum theo-

riam rejicientes, nisi qui in suum propriumque usum theoriam construere malint, alii in omni morbo ad aquas frigidas, quovis modo adhibendas, confugere suadent, hydropathici jure dicti; alii, quos e symbolo *ὅμοια ὁμοίοις* agnoscatis, a scepticis, qui in plerisque morbis prorsus abstinendum praecipiunt, se longe distare gloriantur, nec tamen distant in praxi, quum medicamina tam exigua dosi praebeant, ut sensum plane fugiant; alii, denique, Paracelsum, ut ipsi ajunt, in vitam revocantes, non alio modo nisi medicaminum effectu morborum naturam explorari posse perhibent, parum curantes, quid scientia docuerit, dummodo sciant, cujusnam plantae aut metalli genius epidemicus, suo qui viget tempore, appetens sit. Itaque effectus ingestorum, quorum tam imperfectam notionem habemus, systematis nosologici fundamentum habetur, et pro medicina, qua sanantur, morbos distinguunt Rademacherus et quos hic bene multos jam habet asseclas. Florent hi omnes, invitis eclecticis. Florent ipsi agyrtae. Etenim

»*fingunt se cuncti medicos*, *idiota*, *sacerdos*,
»*nasutus*, *nutrix*, *histrio*, *rasor*, *anus*."

Nec tantum se esse fingunt, sed habentur a multis.

Quantum igitur a disciplinis physicis, constante ac perpetua progressione gaudentibus, distat praxis medica, quae anarchia dissolvitur, cujusque historia labyrinthi imaginem refert, in quo vera et falsa, certa et dubia promiscue oriuntur, evanescunt, iterumque resurgunt!

Justam utriusque necessitudinem neglectam accusavi. Quod jam mihi probandum est.

Sua habent jura atque mutua officia et scientia et ars medica, quibus rite intellectis, justa necessitudo sponte elucet. Videamus de singulis.

Quod summum jus sibi vindicant cunctae disciplinae physicae, ne illis quidem exceptis, quae ad medicinam referuntur, est libertas plena, immunis nec cuiquam obnoxia. Sibimetipsis consulunt, non aliis. Nullum enim scopum persequuntur, nisi verum capescendi. Utilitatis studium omnino fugiunt. Ad naturae arcana intelligenda, jungenda ea et complectenda veri physicarum disciplinarum cultores cunctas, quibus polleant, vires intendunt, neque gloriam sibi expetunt ex emolumentis, quae attulerint.

Quid vero? Num jure dixit olim Poeta, stultam esse gloriam, nisi utile sit, quod facimus? Nonne ergo inanes cunctae disciplinae, nisi utilitatem afferant?

Qui ita loquitur, non perspexisse se fatetur, quantopere perspectae naturae leges mentem extollant, quantumque conferant ad vinculum hominem inter et divinum creatorem declarandum. Sed objicienti hoc respondere malo, eo majorem demum fore utilitatem, quominus de ea comparanda solliciti fuerimus. Praecedit scientia; sequitur utilitas, scientiae umbra. Qui huic inservire studet, raro illi consulit, et nulla foret utilitas, nisi scientiae lux praefulgeret. Haec autem physicis debetur lux, non utilitatis studio sed veri amore ductis; eaque tam clare fulget tamque utilia peperit commoda, quia scientiam ipsam solum habuerunt finem quo tenderent. Hanc itaque lucem assidue augere germani naturae scrutatoris officium est, eaque clarescente, utilia, quae inde sequantur, facile in oculos incurrent. Qui autem scientiae lumen utilitatis gratia adhibent, lumen non augent neque eo augendo meliora et utiliora praeparant. Ad nullam vero unquam interiorem phaenomenorum et legum naturae intelligentiam sedula duxit investigatio, quin serius ocius commoda nec quaesita nec exspectata inde aliquando emerserint. Idcirco ab utilitatis studio disciplinarum physicarum summi cultores oculos avertere solent, nec quidquam ipsius scientiae progressione antiquius habent. Et jure. Quemadmodum enim sors, addita usura, assidue augetur eoque uberiores suo tempore fructus reddit, sic majora emolumenta pollicetur scientia, si ipsius cultores parum solliciti de usura in usum vertenda, sortem ipsam, scientiam dico, quae stabilis est et temporibus vel maxime remotis salutifera, continenter augere studeant.

Hoc summum jus interdici nequit disciplinarum quae ad medicinam pertinent cultoribus, et summopere adeo laudandi sunt, qui solam scientiam medicam quacunque ex parte promovere studeant. Quod tamen jus a bene multis practicis quasi labefactatur. „Quid," sic eos jactantes audimus, „praxeos medicae interest, quotidie augeri molem observationum „ab anatomicis, a physiologis, a chemicis institutarum? Inania sunt horum „studia et industria, quippe qui nesciunt, quibus nos practici indigeamus, „et prorsus inutilia quaerunt et docent. Quisquis viros doctos audit,

„male consulit aegris, et verus illum fugit medicinae scopus. Faciant „theoretici, ut morbos sanare possimus huc usque insanabiles, et gratos „nos profitebimur discipulos."

Talia dum jactant, justam necessitudinem scientiam inter et artem practicos non perspicere, palam est. Scientia enim non artem integram et perfectam gignit, sed opportunitates solum praebet, sine quibus ars nulla est. Quid? Vellentne practici, ut ars omnibus absoluta numeris, Minervae instar, ex alieno cerebro nasceretur, ipsisque nihil curandum restaret. Artem efficere et ad hunc finem scientiam etiam adhibere, ipsorum practicorum est. Quae adhibitio sicubi, ut saepius fit, desit, meminerint, fructum non inde a primordiis maturum esse, neque maturo se unquam usuros, nisi ipsi foveant eum aut saltem foveri sinant.

Vos omnes qui in disciplinam physiologicam incumbitis, fructus ad maturitatem perducere pergite, et judicium iniquum contemnite eorum, qui messem intempestivam cupiant!

Alterum jus scientia habet et exercet: repellere praedatores. Nimirum practicorum nonnulli, ii praesertim, qui scientiam et artem conjungere se gloriantur potius quam sedulo student, quodlibet scientiae lucrum, licet nec ortum ejus nec ambitum perspiciant, arripere eoque ad praxeos utilitatem qualicumque modo abuti conantur. Praedatores voco, utpote aliena, non intellecta sibi arrogantes. Et scientiae illi nocent et arti: hanc enim incertis et falsis corrumpunt; illi fidem eripiunt propter frustrationem, quae temerariam et intempestivam adhibitionem saepius insecuta aut mox insecutura est. Quare ut suam dignitatem fidemque scientia tueatur, expelli futiles praedatores jus est. Ne autem practici semi-doctorum ratiociniis pelliciantur, serio monere ac multiplices indicare conditiones, quarum haec illave neglecta facile justae adhibitioni obstat, in ipsius officiis pono.

Alia praeterea habet officia, quibus fungatur scientia: ut empiriam nempe therapeuticam debito honore et fide prosequatur. Suis utique juribus praxis medica gaudet, quae non nisi cum artis damno saepius violantur. Mirum sane videri posset, quum cunctae disciplinae physicae empiria se niti glorientur, empiriam therapeuticam, sine qua therapeia nulla est, a bene multis vilipendi. Causas inquirenti duae in censum

veniunt. Medicos ad theoriam summopere proclives proposui. Quodcumque videant aut experiantur, explicare student et facile explicatu putant. Nihil enim quam medicos rationales se esse et haberi praesertim antiquius habent, vitioque vertunt se empiricorum nomine designari. Et sane, quum plerique medici empiriam adeo parvi habeant, ut empiricorum titulo designati ira excandescant, a disciplinarum cultoribus quid aliud exspectari poterat? Accedit altera causa, quae jure cautos eos reddit: practicorum nempe observandi et experiundi methodus. Complures nimirum inter practicos veram observandi et inducendi methodum numquam edocti in re fallaci adeo et difficili ut medicina est, ob magnum inprimis causarum et phaenomenorum complexum, ad errores non esse proclives nequeunt; ut omittam eos, quos suo jam tempore celeberrimus Zimmermannus acerbis verbis insectatus est, utpote experientia sua superbientes, licet modum receptum per totam vitam sectati sint nec senes plus sapiant quam juvenes. Hinc a bene multis fide minus digna haberi praxeos medicae effata, non est quod miremur. Quodsi propterea empiria medica in universum parvi habeatur, disciplinarumque ad medicinam spectantium cultores, scepticismo infinito indulgentes, damnare non dubitant ea quorum experientia illos plane deficit, est quod maxime improbemus. Subvertere omnia est sane facillimum! Sed vera a falsis distinguere, ad quod ipsos conferre oportet, hoc opus, hic labor est.

Summum scientiae jus plenam praedicavi libertatem, immunem illam, nec cuiquam obnoxiam. Quod tamen haud ita intelligatur, ac si singulae disciplinae physicae et physiologicae nihil omnino conferre debeant ad artem medicam promovendam. Ecquis practicorum e diversis doctrinis cuncta, quibus utatur, sibi parare possit, neminis auxilio adjutus? Idcirco scientia patefaciat illa, quibus artem promoveri posse perspectum habet. Quo faciendo non arti tantum, sed et sibimetipsi prospexerit. Mutuum enim cernitur inter diversas disciplinas vinculum, quo fit, ut mutua etiam commoda sibi afferant. Adjumenta physiologiae praebent et physica et chemia; utraque haec corporum vivorum phaenomena explicando explicatur ipsa. Sine anatomia nulla est physiologia; haec autem multarum partium naturam anatomicam dubiam saepius

illustravit. Basis pathologiae dici physiologia meretur; haec autem vicissim tot tantaque a pathologia accepit, ut aliquando physiologia nervorum magis pathologicum quam pathologia physiologicum characterem induerit. Simile vinculum disciplinas cunctas inter et artem medicam cernitur, licet hujus disjuncta membra nondum in doctrinae corpus redacta sint. Qua luce illae praxin illustrant, ea pro parte in ipsas rejicitur. Quare sibimetipsis consulent singulae disciplinae, si justam adhibitionem practicis faciliorem et uberiorem reddant.

En, Auditores aestumatissimi, scientiae jura et officia breviter exposita! Ut autem justa vobis necessitudo inter scientiam et artem perspicua sit, praxeos quoque jura, verbo jam tacta, ipsiusque officia enucleanda restant.

Quodsi scientiae cultoribus imponitur officium, praxin quo par est honore ac fide prosequi, praxis illud jus sibi vindicat, ut solis nitatur fundamentis, ab ipsa constitutis. Quandoquidam grato animo disciplinarum opes et auxilia practici sibi adsciscunt, his ea ratione utantur, ut in suo tantum fundo praxeos fundamenta jaciant, iisque artem superstruant. Praeter empiricam nulla datur medicina. Quodvis scientiae indicium, etiam maxime speciosum, empiriae sigillum requirit, antequam inter practica dogmata recipiatur. Quin saepius ipsa empiria utile quid praedicavit, casu fortuito potius quam scientia ducta, huic explicandam relinquens actionem eorum, quae nullo adjuta auxilio utilia esse probaverat. Neque praxeos multum interest, utrum quae vera docuit scientia jam explicare valeat necne. Empiriae requirit effata, ratione carere potest. E sua experientia fide probata, etsi non intellecta, verum medicum hac nostra aetate plura majoraque artis praesidia quam e ratione haurire equidem affirmare nullus dubito.

E praedicto praxeos jure, de quo nulla est controversia, profluunt alia: nimirum ut theoreticos, systematicos et scholasticos expellat neque sinat se alienae disciplinae, quamvis maxime affinis, imperio subjectum esse. Quemadmodum physiologi chemicos physiologiam facere jure dedignantur, sic medicus practicus alienum legislatorem quemcumque abhorreat. Inserviunt ipsi cunctae disciplinae, sed multifariis beneficiis caveat ne suum jus abalienet. Non enim construitur ars medica, sed experientiae fetus est, nec nisi observatione atque inductione juxta lectum aegrotantium nascitur.

Jura praxeos medicae me memorantem audivistis, Auditores optatissimi! utrum autem jura an officia ista dicerem, diu dubius haesi. Videtur enim praxis medica adeo segniter sua tueri, ut quae tanquam jura sibi vindicare debuisset, haec tanquam officia ipsi sint commendanda. Jus est praxi medicae ut suis propriisque fundamentis nitatur; haec autem fundamenta empiria therapeutica constituere ipsa negligit. Jus habet disciplinarum affinium imperium recusandi, quarum jugo malle se submittere videtur. Hac illave, quam sequatur, theoria praxin medicam ut plurimum imbutam fuisse, nos docuit conspectus historiae; neque hac nostra aetate in plenam libertatem se vindicasse exempla demonstrant. Theoria duce, aut saltem annuente, praxis sibi persuasum habuit, plerosque morbos inflammatorios sanguinis detractione curari. Quum vero jam sceptici in pneumonia venae sectionem inutilem, imo saepissime nocivam esse, audacter affirmarent, armis carere visa est, quibus antiquissima praecepta strenue defenderet. Quis medicorum, ubi sanguis, vasis ruptis, cerebrum comprimit idque apoplexiae symptomatis stipatur, hucusque venam secandam non praecepisset? Inter recentiores autem nonnulli, observationibus freti, a sanguinis missione in apoplexia abstinere jubent, neque hos falli pro ea qua indigent firmitate praxeos regulae, ex observatis effici potest. Nimirum pressionem diminui et ulteriori sanguinis effusioni vena secta obsisti, theoria indicare videbatur, quam indicationem praxis secuta est, non satis expertum habens, quis, neglecta venae sectione, tandem sit decursus et exitus. — In typho abdominali alii, enteritidem suspicati, sanguinis emissiones laudarunt, alii, systema nervosum fractum habentes, ad corroborantia, stimulantia, ut ad sulphatem chinini et similia confugiendum suadent; alii denique, sanguinis dissolutionem accusantes, chlorium et acida mineralia prae caeteris commendant, aut hydrargyro bilis secretionem promovendam jactant, ut elementis nocivis sanguis purgetur. Plerisque sic theoriae cuidam inservientibus, paucissimi observationes inter se comparandas evulgarunt, e quibus optima curandi methodus efficiatur, Neque soli sceptici sunt, qui propterea in diro hocce morbo praeceptum sequuntur: *abstine, si modum nescis.*

Perpensis omnibus, tristem illam, in qua major pars praxeos medicae versatur, conditionem non dubito directae praesertim empiriae neglectui

tribuere. Nolim vero, methodi numericae dictae, cujus summus auctor Parisiis floruit, Cl. Louis, laudatorem me haberi: observationes enim non numerandae solum, sed ponderandae, et facile illa methodus ad experimenta adduceret illicita. Hoc unum volo, ab omni theoria liberi sedulo notent, numerent, comparent, perpendant casuum similium decursum, exitum, variis remediis a singulis administratis, variis sub conditionibus. Quivis fere practicus suam curandi methodum habet, ab illa, quam discipulus doctus est, longe saepe diversam. Differt itaque multis nominibus in diversis nosocomiis similes curandi aegros methodus. Unusquisque suam, quam sequitur, methodum optimam habet. Singulas autem singulis non praevalere, in aperto est. Res judicatu difficilis! Sed campus patet, quem empiria aggrediatur.

Hac una via praxeos medicae fundamenta probatae fidei nascuntur, aeque firma ac ea, quibus disciplinae variae gaudent. Rationalis enim therapia empiricam non nisi sequi potest, neque haec ad eam jam perfectionem ducta est, ut illius condendi conatus non intempestivi habeantur. Peccatur itaque in eo quod necessitudo scientiam inter et artem jamjam quaesita sit, ubi vix ullus ipsi datur locus.

Mirantes equidem vos, graves auditores! adspicio, me scientiae magis quam artis cultorem necessitudinem therapiam inter et disciplinas medicas fere repellere et empiriae medicae laudatorem exstare! Quid? An is ego sim, qui disciplinarum physicarum cognitionem medico practico inanem prorsus et supervacaneam habeam, quippe quae hucusque aegros curare non doceant? Non credatis, Auditores! et jure. Qua enim persuasione praxin medicam ex empiria efficiendam contendi, ipsam empiriam, hoc est praxeos basin, nisi scientia suffultam, ullam esse nego. Haec volo ut rite distinguantur: quodnam, data aegri conditione, remedium sit propinandum, scientia ut plurimum deficiente, empiria doceat; sed cuncta observare, quae ad dignoscendam conditionem casusque diversos comparandos requirantur, non nisi physicis disciplinis et methodis imbuti unquam valeamus.

Postulant haec quae dixi, ut naturam observare doctus sit medicus practicus. Est officium sane gravissimum quod, quomodo colatur, in aperto est. Nimirum non nisi observando observatores fimus. Quid vero non sufficit hunc in finem lectis adsidere aegrotantium et quare ad formandum bonum

observatorem disciplinarum physicarum studium requiritur? Res, ni fallor, est in aperto. Ut observando observare doceamur, clare patere oportet, an recte observatum fuerit necne. Quod patebit, quotiescunque, perspectis legibus, cognitis causis et consecutionibus, experimenti instituti effectus praedicimus et confirmatos habemus. Et ita fieri in disciplinis physicis, neminem latet. Vix autem quid verum, quid falsum sit in observando aut concludendo enucleari potest, ubi tantus causarum et symptomatum complexus adest, quantus in homine aegro occurrit, experimento non sejungendus. Sic nobis insciis fallax observatio esse potest, quo fit ut hallucinari potius quam observare doceamur.

Quisquis rerum naturam experiri rem facilem et quasi innatam ducit, eum a recte experiundo et observando procul habete. Et nulla sane observatio difficilior est quam illa, quae circa hominem versatur, praesertim circa hominem a norma aberrantem, quaeque non anatomiam aut physiologiam aut pathologiam, sed universum complectitur hominem. Hoc medicorum est, quorum munus, ut apte et eleganter nuper disputavit maxime venerandus collega Lugduno-Batavus, in anthropologia, latissimo sensu, versatur. Quis autem hominem interpretabitur nisi naturae interpres? Physicis doctrinis nisi imbutus sit, in basi vacillante insistere assuetus, certi et incerti sensum prorsus amittere medicus periclitatur. Illas disciplinas ante oculos habeat, tanquam exemplar, in cujus formam praxin medicam redigere studeat.

Hanc generaliorem disciplinarum physicarum utilitatem praemittendam putavi, utpote rarius suo pretio aestimatam. Sed alia esse, quae medico eas probe tenere praescribunt, vos non fugit. Reputetis vobiscum, Auditores aestumatissimi! quibusnam in rebus observandis versetur aegri conditionem dignoscere et intelligere studens. Suntne phaenomena physica et chemica, physicae proprietates, chemica compositio, suntne anatomica, physiologica, anatomico-pathologica? Inserviuntne observationi eadem instrumenta, eaedem methodi, quibus physici, chemici, physiologi uti solent? Suntne haec instrumenta et hae methodi, quibus certior firmiorque diagnosis, interior conditionis morbosae cognitio, debeatur? Quis enim adeo imbecillus est, ut divino potius afflatu quam sedula investigatione conditionem morbosam intellectam esse suspicetur? Quicumque medicus, sensus

practici laudator, physicas investigandi methodos negligit, in tenebris palpare quam in luce cernere malle videtur.

Aegri jam conditione perspecta, incipit curatio. Ut quavis curatione ars etiam promoveatur, disciplinarum iterum auxilia requiruntur, quibus adhibitis artem rursus scientiae copulaverit medicus. Comparatis remediis, quae priores adhibere solebant, cum iis e quibus eligere recentioribus contingit, magnum datur discrimen. Inter illa bene multa occurrunt, quorum proprietates, compositio, nedum vis quam in corpus exerceant, constantes esse nequeunt, ita ut eodem remedio praescripto revera idem administrari neutiquam constet. Quo facto empiriae magnopere noceri palam est. Pharmacia, qualis nostra aetate chemia fulta exstat, remedia parare et dignoscere docuit, de quorum constante similitudine dubium moveri nequit. Haec longe ceteris praeferenda esse, nemo est qui non perspiciat. Quicumque autem ab incertis et complicatis practicos omnino abstinere putet, is valde errat. Formulae nimirum, quarum nescio utrum magis improbem miram complicationem an misturam incongruam, a non paucis receptae valent, licet omni auctoritate destitutae et horae momento ex arbitrio natae. In ipsius artis damnum agi, nisi talia penitus proscribantur, perspicuum est. Simplex enim, ut est veri sigillum, ita verae empiriae fulcrum creditote!

Praecipua tum jura tum mutua officia et scientiae et artis medicae breviter, utinam ne longius, vestro judicio, disputasse jam mihi videor. Illa pro parte labefactata aut segniter defensa, haec parum culta vidimus, quo factum ut non raro necessitudo, ubi nulla est, quaesita, ubi adest, neglecta sit.

Quid mirum, dum floret scientia, quae sua jura tuetur, languere artem, quae e scientia, neglectis necessariis, nimia haurire voluerit? Nostro autem tempore eo pervenisse videtur artis incuria, ut conversionem jam prope esse, pro rerum natura, ominari liceat.

Viam, qua ars medica stabilius firmetur, pro viribus indicare conatus sum. Utinam praeclara haec ars, jus suum magis vindicans et officiis fungens, brevi eo perveniat, ut velut disjecta membra in justam disciplinae formam redigantur et in dies magis magisque muneri suo satisfaciat, ad generis humani salutem promovendam!

Commemorandum restat, qualia, me Rectore, fuerint Academiae fata.

In universum prospera est Academiae conditio. De studiis et moribus civium academicorum probabile datur testimonium. In albo academico nunquam, ni fallor, ullo alio anno tantus numerus sua nomina inscripserunt. Estne quod insigni illo incremento laetemur? Sane quod prae caeteris academiis studiosorum numero increscit haec nostra clare demonstrat succos eam ex universo patriae fonte uberrimos haurire, vitamque ominatur alacrem, diuturnam. Ne autem comparatio instituatur cum annis praeteritis, quum examen severum solum januam aperiret. Jam cuique ad Minervae templum patet aditus et cuique eum patere non improbamus. Hoc unum improbandum videtur, nullum dari discrimen profanos inter et initiatos, exotericos inter et esotericos; civem academicum sibi non conscium esse, quid praestet, quid sua doctrina valeat, quid doctoralis aliquando gradus capescendi cuidus aut sperandum habeat aut metuendum. Sed avertere malum e nimia liberalitate oriturum penes vos est, studiosa Juventus! Crescat vestra industria et cuique vestrum cordi sit praeceptum illud Apollinis templo inscriptum: *γνῶθι σεαυτόν*.

Quotannis Rector memorare solet quae ad praesidia, quibus utitur Academia, pertinent. Mutationes autem exiguae esse solent ac propterea brevia plerumque responsa, ad Rectorem missa ab iis, quibus singulorum praesidiorum cura aut usus mandata sunt. Verbo pleraque tetigisse sufficiat. Laboratorium chemicum, qua nostra superbit Academia, supellex instrumentorum physicorum, Physices Professoris usui destinata, hortus botanicus tum diversis plantis exoticis, tum seminibus aliunde missis, tum etiam viri nobilissimi Beaufortii liberalitate insigniter locupletatus, singula haec studiis rite prospicere valent prospiciuntque. Crescit assidue museum anatomicum, florent observatorium microscopicum, laboratorium physiologicum. De bibliotheca, qui huic praefectus est Collega, haecce mecum communicavit:

Bibliotheca anno praeterito a plurimis tam Academiae civibus quam aliis frequentata, quam multis magno usui fuit. Numerus librorum insigniter auctus est, imprimis iis, qui ex amplissimo dono, cujus superiori anno mentio facta, empti sunt; quibus accesserunt bene multi, partim dono oblati, partim pecunia ex aerario publico et liberalitate Curatorum attributa, acquisiti, qui omnes, pro diverso argumento, per classes distribuendi fuerunt, singulis nota proprietatis apponenda locusque annotandus, ubi in Bibliotheca facile inveniri possint.

Quocirca non mirandum, catalogum librorum in artem redactum eodem fere statu mansisse, quo proximo anno fuerat. Cujus morae alia etiam caussa afferri debet. Hoc enim anno Curatorum auctoritate novum supplementum catalogi, quatuor fere millia librorum continens, quibus Bibliotheca inde ab anno millesimo octingentesimo quadragesimo quinto usque ad finem anni millesimi octingentesimi quinquagesimi secundi locupletata est, singulorum ordinum sive Facultatum discrimine observato, confectum et typis jam describi coeptum est. Index autem loca indicans, quibus libri in pluteis collocati sunt, eum in finem profligatus est, ut omnium librorum ad historiam tum universam, tum singularum gentium, ad opera geographica, itineraria, numismatica, porro ad litteras orientales. graecas, latinas, recentiores pertinentium loca accurate annotata et descripta facilem aditum consulentibus praebeant.

Praeterea monendum, Academiae Curatoribus hoc anno placuisse, capsam in Bibliotheca collocari, in qua numi asservantur, cusi praesertim ad res Academicas celebrandas. — Hoc ipso tempore numerus collectorum numorum nondum magnus est; speramus autem fore, ut liberalitate atque accommodatione eorum, qui nostris rebus faveant et laudabile Curatorum consilium adjuvare possint, sensim paullatimque eum in modum augeatur, ut nostra theca numaria insigne Bibliothecae ornamentum dici mereatur.

A. VAN GOUDOEVER.

De reliquis tacere maluissem. Specula enim astronomica adeo labascit, ut diversa instrumenta, ne quid detrimenti caperent, ad suppellectilem instrumentorum physicorum transferri debuerint, quod factum est. Sane

dolendum per annum et quod excurrit omnem siderum motus observandi opportunitatem defuturam. Novae autem qua nostra Academia ornetur speculae astronomicae, a Curatoribus jam designatae, brevi a Principe probationem exspectari addere juvat. Utinam de nosocomii Academici ab imis fundamentis instaurandi decretum jam aeque maturum esset. Dicere verum, quid vetat? Nosocomii academici tristem, in quo versatur, statum, frustra repetitis identidem querelis, immutatum manere in perniciem aegrotorum, in damnum institutionis, in taedium et docentium et discentium, in academiae denique dedecus, Professores clinici testantur. Interim numerus eorum, qui auxilium inprimis chirurgicum imploraruut, auctum est et armamentarium chirurgicum locupletatum.

„Annus in nostro amplissimo Senatu, Academiae Curatores atque Professores! sine clade fuit. Nullum lugemus. Senibus etiam dira mors pepercit." Haec superioris anni Rectoris verba, grates Deo agimus, jam licet repetere. Quis nostrum, Curatores, Professores! senem maxime venerabilem, cujus licet visus obcoecatus sit, mens vegeta et integra manet, Rectori designato gratulantem atque Academiae fausta omnia precantem audivit, absque laeto gratoque erga Deum animo! Quis non pia obtulit vota Deo optimo maximo, ut in senatu amplissimo praesidis sedem tenere iterum iterumque viro dignissimo contingat?

Ad te me vertens, Clarissime Hartinge! Quem ob adversam valetudinem superiori anno solenni huic ritui non interesse dolebamus, jam in sanitatem restitutum, alacrem, collegis, discipulis, scientiae, quam singulari colis assiduitate, te redditum esse gaudeo tibique gratulor.

Gratulor denique tibi, Vir Consultissime, qui Curatorum collegio ab actis summa industria Academiae commodis prospicere soles, gratulor tibi, cui filium nurui amantissimae connubio junctum videre nuper contigit. Tibi tuisque e dulci hoc vinculo prospera omnia profluant!

Non omnia tamen laeta sunt, quae referenda habeo. Ante paucos dies nobilissimo viro Baroni van Goltstein, Curatori nostrae Academiae spectatissimo, subito, eheu! erepta fuit conjux, matrona nobilissima, cui tristi fato

ipsius, quem quotannis festo hocce die interesse gaudebamus, tribuenda est absentia. Alacrem autem virum, magna, quam fecit, jactura neutiquam labefactatum, patriae decori et academiae saluti diu servet Deus incolumem!

Collegarum ordinem conspiciens, intimo pectore etiam commoveri me sentio. Luget enim sororem dilectissimam Collega, quem diligimus et observamus omnes, Clarissimus Karsten, luget Ruebius noster socerum, virum celeberrimum Numannum, tum doctrinae copia, tum animi dotibus maxime conspicuum. Quem, licet nullo titulo nostrae Academiae junctum, Academiae Professores suo circulo collegam assidue interesse cuncti gaudebant et gloriabantur. Det Deus, ut e carissimis vestris pignoribus per longum annorum spatium nullus tristi fato abripiatur!

Quid autem tibi dicam, Clarissime Schroeder van der Kolk! quem nescio utrum carissimi praeceptoris an collegae conjunctissimi nomine malim alloqui. Graves, iterum graves sunt, quas fecisti, jacturae. Cum uxore, quam amabas, pia mente obitum luxisti socrus, matronae honestissimae; et brevi post, eheu! ipsa conjuge, quam virtutis domesticae exemplar omnes venerabantur, dilectissima orbatus, cum liberis altius enim animo moeruisti! Necdum finis erat malorum. Filiolae enim, quam diligebas, lepidissimae, praematuram tandem cum filiis deflevisti mortem. Haud tibi defuerunt collacrimantes amici, collegae, discipuli. — Multis sane orbatus es, sed multa tibi supersunt. Firmus enim es et pietate et fiducia in Deo optimo maximo reposita, cujus voluntati te submittere mature didicisti. Firmus es, et affulget tibi vitae scopus, quum liberos, quibus summum te donavit Numen, pie te colentes adspicis, et omni ope eniteris ut curae maternae iis denegatae desiderium paterna cura quantum possit compensetur. Per longam et vegetam senectutem tuae sint deliciae, matrisque quasi tibi reviviscentis caram imaginem magis magisque referant, queis te beavit, liberi!

Inter cives academicos nonnulli juvenili aetate diem obierunt supremum. Eorum funera deflevistis, sodales. Nomina, Cives Academici! meministis. Sunt:

Henricus Didericus Focquin, Jur. Cand.

Alfridus Raymundus van Nispen, Jur. Cand.

Franciscus Constantinus Josephus de Quertemont, Theol. Studiosus.

Sic nulli aetati parcit atra mors. Quum viris et senibus vitae finis quotidie fere ob oculos versetur, raro ultra vitae terrestris spem adolescentes ac juvenes prospicere solent. Ut vita vestra sit honesta et justo pretio a vobis aestimetur, Juvenes! respicite finem. Amici, quos luxistis, quorumque feretram subiistis, vitae finem instare interdum moneant, et sic defuncti, quorum memoriam colitis, favente Deo, etiam viventibus prosint!

Inter grata, quae hodie mihi contingunt, primum locum illud obtinet, ut juvenibus, qui in certamine litterario palmam tulerunt, ex Regis munificentia et summa auctoritate, virtutis offeram atque doctrinae praemia. Non singulis singulorum ordinum quaestionibus respondit studiosa juventus. Sed eo major fuit contentio. Omnes igitur, qui de victoria concertarunt, licet strenue vires intenderint, palmam aemulis praeripere non potuerunt. Hoc autem judicium Ordines ferre non dubitarunt, tanta esse merita etiam illorum, qui victoribus cedere debuerunt, ut, si soli per se spectarentur, aureus ipsis non denegandus fuisset nummus.

Quod ut Regi Augnstissimo nuntiatum est, sua liberalitate secundos quoque praemio ornare statuit, ut ante paucas horas mihi nunciatum est, et quot aureos tot argenteos adsignavit nummos.

Singulorum ordinum de perlatis ad ipsos commentationibus judicia praelegam, vosque rogo, juvenes praestantissimi, quibus praemia sunt adjudicata, ut recitato nomine vestro, singuli ad hanc cathedram accedatis.

Theologorum ordinis judicium.

Theologorum Ordo Academiarum atque Athenaeorum civibus hanc posuerat quaestionem:

„*Potiores, quibus Epistolae orationem illustrat* Jacobus, *imagines comparationesque grammatice explicentur atque aesthetice judicentur.*"

Ad quam explicandam quaestionem tres allatae sunt commentationes, quarum nulla non aliquâ, quamvis diversâ, laude digna esse videretur. Quamquam in postremis, quae attingenda erant, Apostoli dictis tractandis, deficiente forsitan tempore, festinantius omnes versatae esse deprehendebantur.

Ut de singulis videamus, *prima disputatio* Heusdii dicto insignita erat: „*Lente, o bone! inquit, festinandum est nobis*" caet. — Industriâ sane cernebatur haec diatribe, studiumque prodebat, quae ad locorum *Jacobi* intelligentiam aperiendam pertinere putabat auctor, non temere negligendi. Verum sic aliorum, recentissimorum imprimis *Grammaticorum*, dicta, ne e *Germanicis* quidem *Latine* conversa, reponit, ut hos potius compilâsse, quam suo Marte interpretatus esse dicendus sit. In aesthetico autem Epistolae de *imaginibus* judicio, si non omnino nulla bonae frugis monita traduntur, at saepius acer pulcri sensus desideratur. Atque universe laudabilis industria si comitem habuisset judicii sanitatem atque acumen, meliore successu ad praemium obtinendum adspirare potuisset auctor.

Primae, de quâ diximus, commentationi, Theologorum de judicio, longe antecellit *altera*, quam Boilavii dictum distinguebat: „*Rien n'est beau que le vrai*" etc. Ad industriae enim laudem, quam cum *illâ* communem habebat, alia bona accedunt ac virtutes minime contemnendae. Nam criticis atque exegeticis in disquisitionibus accuratius versatus auctor, atque iis etiam, quae vulgo negliguntur, in usum conversis artis subsidiis, subtilem doctumque, ut juvenis, sese demonstrat Sacrarum Litterarum interpretem. Neque enim aliorum in judiciis referendis acquiescens, solerter ut plurimum atque acute eas commendat probatquè locorum interpretationes, quae Hermeneutices in praeceptis legibusque certum habent aut probabile praesidium. Unde spes est fore ut, si eodem, quem ingressus est, studiorum tramite constanter perrexerit, ejus ex operâ bonos aliquando fructus sacra capiat Exegesis. Quo magis ejusdem laudis in societatem nequaquam admitti posse dolendum est, quas ad *imaginum Jacobi comparationumque* pulcritudinem explicandam attulit, animadversiones, et vero recte dictorum laudem frequentissimis obscurari Latinitatis vitiis sordibusque.

Sicuti vero *primae alteram*, ita utrique *tertiam* praeferendam esse Theologi censuerunt disputationem, quae tesseram habebat Jacobi dictum: *εἰ ταῦτα οἴδατε κ. τ. λ.* Quippe qnae disputatio nullo facile laudis genere prioribus illis inferior esse judicaretur, et *suis* commendari sibique privis praestantiae dotibus. Universe enim concinnius atque elegantius disposita apparet et ordinata. Nec parvam a Latinitatis probitate commendationem habet. Tum in locorum, quorum crisis requirebatur atque enarratio,

subtiliorem interioremque rationêm, bono plerumque exitu, sese insinuandum curavit auctor; cujus ingenium doctrinae lumen illustrabat ac judicii solertia regebat. *Imaginum* tandem *comparationumque*, quibus sanctissima haec elucet Epistola, elegantem se demonstravit arbitrum judicemque.

Quae igitur cum ita essent, litterato hoc in certamine victorem declaravit Ordo *tertiae* hujus commentationis auctorem. Quem, apertâ scidulâ justâque institutâ probatione, esse apparuit

GERARDUM VAN LEEUWEN,
Theologiae Rheno-Trajectina in Academia Candidatum.

Nec vero suo defraudandum honore Theologi censuerunt illius, quam *altero loco* recensuimus, disputationis auctorem, BOILAVII dicto usum illum: *Rien n'est beau que le vrai* etc. Quem etiam ipsum tam egregia prodidisse industriae doctrinaeque documenta visum est, ut honorifico laudis testimonio publice ornandus esset. Quocirca, posteaquam sui ipse nominis copiam fecerat auctor, resignatâ commentationis scidula (ac legitimâ institutâ disquisitione) hunc esse apparuit

HENRICUM WORST,
Theologiae Lugduno-Batava in Academia Studiosum.

Praestantissime VAN LEEUWEN! Ex regis auctoritate lubens tibi trado virtutis atque doctrinae praemium. Te ob industriam tuam et egregiam animi indolem jam dudum magni aestimarunt atque dilexerunt Praeceptores, Commilitones. Publice laudo hanc tuam industriam tuamque pietatem, augurorque fore, ut matris optimae carissimae, quae tali filio jure gloriatur, gaudia cumulare pergas et ad majora contendas industriae atque virtutis praemia.

Ornatissime HENRICE VOORST! Testante ordine theologorum, egregia prodidisti industriae doctrinaeque documenta et dignum te judicavit Ordo, qui honorifico laudis testimonio publice ornareris. Meliora autem tibi praeparavit munificentissimus Rex, e cujus summa auctoritate hunc tibi lubens trado argenteum nummum.

Judicium facultatis Juridicae.

Facultas juridica duas proposuit quaestiones:

I.

„De crimine ambitus et de sodalitiis apud Romanos, tam libera republica, quam sub Caesaribus, historica instituatur disquisitio."

II.

„Inquiratur, quale olim intercesserit inter rempublicam Belgii foederati ejusque colonias in India Orientali juris vinculum, quaeqne colonorum fuerit juris cum publici tum privati conditio. In quo juris loco illustrando, praeter alios fontes, etiam adhibeantur quae nuper Mijer, vir amplissimus, edidit documenta."

Ad priorem sex accepimus commentationes, quarum duae continuo una lance trutinandae videntur, cum dotibus et naevis iisdem prope cognoscantur. Altera lemmate designata est:

„Qui studuit optatam cursu contingere metam.
Multum fecit tulitque puer, sudavit et alsit."

HORATIUS.

Altera epigramma habet:

„Virtute ambire oportet, non fautoribus."

PLAUTUS.

Scriptores testimonia Veterum, ex quibus rerum notitia redit, pleraque sane non indiligenter composuerunt; deficiunt tamen cum ubertate, tum accurato studio, cum nec universum locum in sua amplitudine tractarint, nec singula momenta, qualia sunt judicia et posterioris aevi historia, studiose pervestigarint. Latinitatis tamen et orationis modo, ut et recentiorum auctorum usu, posterior praestat. Neutram praemio ornandam censuimus.

Tertia quaedam commentatio cum Liviano titulo: *„Labente deinde paulatim disciplina velut dissidentes,"* caetera, nobis allata est, quae quidem superiores tam copia praestat, quam diligentia, displicet vero inconcinna rerum dispositione, eaque molesta prolixitate, quae auctorem argumenti ubertate oppressum magis, quam ei illustrando explicandoque parem, declarat.

Quarta commentatio est verbis inscripta: *„Je propose des fantaisies informes et irrésolues,"* caetera. Animadvertitur in ea laudabile auctoris studium demonstrandi, quam arcte leges de ambitu latae causaeque ex iis

dictae cohaereant cum ipsa factionum historia, quae Rempublicam Romanam agitarunt, cumque morum corruptela, quae deinde ingravescebât. Qua in re licet nonnumquam incerta certis admiscuisse videatur, tamen ita versatus est, ut ingenii laudem omnino meruerit. Caeterum universe argumentum ita tractavit, ut non tantum collegerit et exposuerit praegnantia quaeque veterum loca, sed ut ex iis quoque historiam revera ambitûs conficere conatus sit, ejusque, recentioribus etiam exemplis interpositis, quasi adumbrare imaginem. Quae res ut nobis in primis placuit, ita ab altera parte quaedam inconsiderate et festinanter tractata, alia prorsus omissa, effecerunt utique, ut commentationi, quae sexto loco commemoranda erit, postponeretur.

Ne tamen sua laus auctori deesset, eum honorifice proclamandum esse judicavimus. Nomen tamen suum nobis non indicavit, publice evocatus.

Quinta commentatio verba inscripta habet CICERONIS: „*Quod si quem aut natura sua aut praestantis ingenii vis*," caetera. Auctor sedulo collegit et sagaciter exposuit, quae de ambitu veteres tradunt usque ad tempora AUGUSTI, sed in iis, quae ad posteriorem aetatem pertinent, exponendis brevior est quam oportuit. Inprimis accurate de temporum rationibus et singularum legum auctoribus disputavit, sed in his abreptus est saepe *αὐθαδείᾳ* quadam nimiaque doctissimos quosque viros redarguendi temeritate. Omisit igitur quaedam necessaria, addidit vero alia a loco aliena, nec semper clarus fuit in sua sententia explicanda. Ingenii quidem acumen prodidit non vulgare et criticae artis studium, sed non etiam historiae; itaque singularibus inhaerens ad universum animum non satis advertit. Necessitudinem, quae inter ambitus pravitates et temporum corruptelam intercedit, omnino neglexit. Quae cum ita sint, hujus commentationis auctorem etiam honorifice commemorandum censuimus, qui publice evocatus se prodidit

SIMKE HEERTS RINKES,
in Academia Lugduno-Batava Litterarum humaniorum Candidatum.

Ultima denique commentatio symbolum habebat:

„*Virtute ambire oportet, non fautoribus.*
„*Sat habet fautorum semper, qui recte facit.*"
PLAUTUS.

Ejus auctor magna diligentia veterum recentiorumque scripta excussit, omniaque loca, quae argumentum illustrare possent, compilavit, quaeque invenit probabili sermone, et per temporum seriem concinno ordine exposuit. Quod in eo fortasse hic illic desideratur ingenii acumen, diligentia et labore compensavit, nec tantum antiquiora tempora, sed quoque ambitum Caesarum tempore accurate descripsit, ita ut universam quaestionem pari industria tractarit.

Hunc igitur auctorem praemio regio condecorandum censuimus, atque, aperta scidula, nomen prodiit

ISAACI TELTING,

in Academia Groningana juris Candidati,

qui, instituto examine, se auctorem nobis probavit.

Praestantissime TELTING! Praemio regio te condecorandum censuit ordo Jurisconsultorum, quod gratulabundus tibi trado: contigit enim tibi strenue contendentibus aemulis doctrinae palmam praeripere. Fac ut doctrina aeque ac honestate magis magisque eluceas, ut qui nunc es Academiae decus aliquando Patriae evadas ornamentum.

Ornatissime RINKES! Aureum tibi tradere nummum non licet, sed ex Regis munificentia argenteo te donari, qui in certamine difficili inter eximios aemulos laudem victoriae proximam reportasti, admodum laetor. Perge eo, quem ingressus es, tramite, ut aliquando summam ferre palmam tibi contingat.

Judicium ordinis philosophiae theoreticae et litterarum humaniorum.

Ad quaestionem ex historia patriae:

„Balthasaris Bekkeri vita et merita ex ipsis fontibus Belgico sermone ita exponantur, ut narratio commendetur tum accurata relatione tum elegantiori oratione:"

Ordo duas commentationes accepit, quarum una SCHILLERI verbis: *„Wenn die Könige bau'n, haben die Kärrner zu thun;"* altera GÖTHII verbis: *„So wirkt mit Macht der edle Mann" etc.*, erat ornata.

Harum commentationem scriptores argumentum exposuerunt docte et magna cum diligentia, atque ex optimis hauserunt fontibus, ita ut uterque liber plura et meliora de BEKKERO contineat, quam ulla hujus

16

viri vita hucusque in lucem edita. De diversis etiam Bekkeri scriptis theologicis et philosophicis eorumque nexu cum theologorum illius aevi disceptationibus egregie disseruerunt, ita ut in hisce referendis, exponendis et dijudicandis palmam omnibus praeripuerint, qui de Bekkero scripserunt.

In utroque libro dicendi genus, etsi non ea se commendet puritate et elegantia quam ordo optaverat, haud multum tamen recedit ab ea oratione, qua nostrates in hujusmodi scriptis uti solent.

Quodsi igitur Ordo de harum commentationum alterutra, sola per se considerata, sententiam ferre debuisset, non minus huic quam illi aureum praemium adjudicasset. At vero scriptor libri, qui Schilleri verbis insignitus est, interius in argumentum penetravit, plura omnino doctrinae ac judicii documenta dedit, Bekkeri merita et vitam luculentius exposuit. Hunc igitur,

Folkert Schaaff,

in Academia Groningana litterarum Candidatum et Theologiae Studiosum,
nummo aureo dignum judicaverunt; alterum autem,

Gerardum Janum Bernardum Henny,

in Academia Lugduno-Batava litterarum Candidatum,
argenteo praemio ornandum censuerunt judices.

Audivistis, Juvenes nobilissimi! ordinis Philosophiae theoreticae et litterarum humaniorum judicium, quo tibi, praestantissime Folkert Schaaff! aureum praemium, tibi autem, ornatissime Henny, simul argenteum jam adsignatur, ac si Regis hanc majorem etiam liberalitatem, quae ante paucas horas mihi nuntiata est, jam praesensisset ordo. Strenue de victoria concertastis. Gratulabundus utrique vestrûm virtutis et doctrinae proemium offero. Pergite eadem industria patriae historiam excolere, in patriae salutem et gloriam.

Alterum Judicium Ordinis Philosophiae theoreticae et litterarum humaniorum hoc est:

Ad quaestionem ex historia antiqua:

„Exhibeatur disputatio de gente Fabia ejusque vi et auctoritate in civitate Romana per tempora liberae reipublicae. Qua disputatione tam ipsius gentis antiquitas, ratio, instituta exponantur, quam principum ex ea

virorum, qui vel in republica vel artium et litterarum studiis inclaruerunt, acta commemorentur, cum notatione monumentorum tam privatorum quam publicorum, quibus res illae testatae et proditae fuerint:"

acceptae sunt duae commentationes, una insignita his versiculis:

ὅρα, πόνου τοι χωρὶς οὐδὲν εὐτυχεῖ κτλ.

Scriptor hujus commentationis, praemissa disputatione de gentis Fabiae ratione et antiquitate, deinceps singulorum Fabiorum, principum maxime, res secundum temporum ordinem accurate concinneque exposuit. Rerum fontes, tam scripta veterum historicorum, quam antiquitatis monumenta insigniora, diligenter consuluit, nec recentiorum disquisitiones neglexit. In diversis testimoniis et indiciis comparandis et examinandis rectum prodit veri falsique judicium. Expositione usus est dilucida, oratione pura et limata. Sed ut his laudibus scriptio se commendat, ita desideres in ea tum eam compositionis artem, quam historica commentatio poscit, tum eam doctrinae maturitatem, quam assidua exercitatio parit. Haec tamen non impedivissent, quominus, si una haec commentatio ordini fuisset oblata, e communi judicum sententia aureo praemio digna esset judicata.

Verum et altera in certamen venit, insignita hac sententia:

μὴ μόνον τοῦ νικᾶν ἔννοιαν ἔχειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ σφαλῆναι.

Haec ut accurata tam veterum quam recentiorum scriptorum inquisitione priori nequaquam cedit, ita eruditionis copia et judicandi acumine illam superat. Quaecumque in antiquitate de Fabiis exstant monumenta, inscriptiones, numismata, scriptor studiose conquisivit diligenterque examinavit; errores tam veterum quam recentiorum, vel in rebus vel in temporibus notandis admissos, enucleate patefecit, reliquias etiam e Fabiorum scriptis superstites addidit et explicuit. Ita et Fabiae gentis stemma multo plenius quam hucusque factum erat exhibuit et multas historiae et antiquitatis partes illustravit; denique quaestionem propositam ita pertractavit, ut plus dederit quam Ordo postulaverat. Enarratio, quamquam non vacans mendis et saepe justo prolixior, est perspicua, jucunda, facilis, plus etiam laudis habitura, si scriptor et in aliis redarguendis a facetiis abstinuisset, et in suis expromendis jactationem evitasset. Sed haec vitia, ut a juvenili

studio et ardore facilem habent excusationem, ita abunde compensantur ingenii et doctrinae laudibus, quibus commentatio est insignis. Quamobrem ordo huic quidem libro, cujus scriptorem esse apparuit

GUILIELMUM NICOLAUM DU RIEU,
in Academia Lugduno Batava litterarum Candidatum,

palmam decernendam, alterius autem scriptori,

ABRAHAMO GUILIELMO DE KLERCK,
in Academia Rheno-Trajectina litterarum Candidato,

secundos honores tribuendos censuit.

Pergratum mihi accidit, quod te, praestantissime DU RIEU! virtutis atque doctrinae praemio, ex Regis augustissimi summa auctoritate, possim condecorare. Ita enim rem pertractasti, ut multas historiae et antiquitatis partes illustrando, plus dederis quam Ordo postulaverat. Perge Academiae Lugduno-Batavae, ad quam victor redis, esse decus et ornamentum, atque fac ut ex industria tua fructus litterae capiant uberrimos!

Ornatissime DE KLERCK! strenue vires intendisti, nec dedecori est, tali victori te non praeripuisse palmam. Communi enim judicum sententia aureo praemio tua etiam digna fuit judicata commentatio. Quum vero singulis quaestionibus unicum aureum adsignatum sit, argenteo saltem, ex Regis Augustissimi munificentia te ornatum videre gratum ac jucundum est. Iterum in arenam descendas et primos te laturum honores confido.

Ordines Medicorum et disciplinarum Mathematicarum et Physicarum ad quaestiones propositas nullas acceperunt commentationes.

Quae mihi Rectori ultima eaque gratissima absolvenda erant, peregi.

Hoc unum superest, ut te GERARDUM JOHANNEM MULDER, in proximum annum academiae Rheno-trajectinae Rectorem a Rege designatum proclamem. Sedem tibi destinatam occupa. Salve, Magnifice Rector, iterumque salve! Florente Academia regundi provinciam suscepi. Florente Academia hoc tibi trado munus. Crescat, te Rectore, haec alma Musarum sedes!

ACTA IN SENATU

A°. 1852—1853,

RECTORE CORNELIO FRANCISCO DONDERS,
SENATUS SCRIBA CORNELIO GUILIELMO OPZOOMER.

Die 26 m. Martii. Rector Magnificus CORNELIUS GUILIELMUS OPZOOMER ab amplissimo Senatu in cathedram ductus, dicta oratione *de philosophiae natura*, datum sibi successorem proclamat et salutat v. cl. F. C. DONDERS.

SERIES LECTIONUM,

IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA

INDE A FERIIS AESTIVIS ANNI CIↃIↃCCCLII, USQUE AD FERIAS AESTIVAS ANNI CIↃIↃCCCLIII,

A PROFESSORIBUS ET LECTORIBUS HABENDARUM,

RECTORE

FRANCISCO CORNELIO DONDERS.

IN FACULTATE MEDICA.

Anatomen docebit I. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK, quater per dierum hebdomadem, horâ IV.

Dissectionibus cadaverum anatomicis, opportuno anni tempore instituendis, praeerit quotidie I. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK.

Anatomen generalem docebit et *Organorum fabricam subtiliorem normalem et morbosam* demonstrabit P. HARTING, diebus mercurii et veneris, horâ I.

Physiologiam I. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK, diebus lunae, martis et iovis, horâ VIII matutinâ, die mercurii, horâ IX.

Experimentis et *indagationibus physiologicis* in laboratorio physiologico quotidie praeerit F. C. DONDERS.

Biologiam generalem exponet F. C. DONDERS, die mercurii, horâ XI, die iovis, horâ X.

Anthropologiam docebit F. C. DONDERS, inde a die XV mensis Octobris ad diem usque XV mensis Februarii, quotidie, horâ V et dimidiâ.

Pathologiam exponet B. F. SUERMAN, quater per dierum hebdomadem, horâ IX.

Anatomen pathologicam, his per dierum hebdomadem, I. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK, horâ auditoribus commodâ.

Sectionibus cadaverum, in usum tum anatomico-pathologicum, tum medico-forensem, datâ occasione, praeerit quotidie F. C. Donders, horâ XII et dimidia.

Materiem medicam et praecipua *therapiae generalis* capita exponet G. I. Loncq, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ II.

Pharmacologiam et *Historiam plantarum medicinalium* tradet P. Harting, die iovis, horâ XI et veneris, horâ XII.

Pharmaciam G. I. Mulder, die veneris, horâ X—XII.

Nosologiam et therapiam specialem G. I. Loncq, diebus martis, iovis et saturni, horâ IX.

Exercitationes clinicas in arte medica quotidie moderabitur G. I. Loncq, horâ XI, in Ncsocomio Academico.

Historiam Chirurgiae exponet B. F. Suerman, diebus et horis dein indicandis.

Theoriam artis Chirurgicae tradet B. F. Suerman, quater per dierum hebdomadem, horâ VIII.

Ophthalmologiam docebit F. C. Donders, diebus mercurii et saturni, horâ I.

Exercitationibus clinicis in arte chirurgica et ophthalmiatricis, diebus lunae, mercurii et veneris horâ IX—XI, caeteris diebus horâ X praeerit L. C. van Goudoever.

Operationibus chirurgicis in cadavere instituendis qualibet oblata occasione praeerunt B. F. Suerman et L. C. van Goudoever.

Deligandi exercitationes moderabitur L. C. van Goudoever, die lunae horâ V—VII post meridiem.

Collocutionibus de *argumentis chirurgicis* cum commilitonibus habendis vacabit L. C. van Goudoever, die saturni horâ VI—VIII post meridiem.

Artis obstetriciae theoriam, morbos puerperarum et neonatorum exponet L. C. van Goudoever, diebus martis, mercurii et iovis, horâ XII et dimidia.

Exercitationibus obstetriciis practicis praeeriti L. C. van Goudoever, diebus lnnae et veneris, horâ XII—II et ad parturientium lectulos qualibet oblata occasione.

Medicinam forensem exponet F. C. Donders, inde a die III m. Septembris usque ad d. XV m. Februarii, diebus mercurii, iovis et veneris, horâ II.

Politiam medicam, inde a die XV m. Februarii usque ad ferias aestivas, diebus mercurii, iovis, veneris et saturni, horâ II, F. C. Donders.

I. I. Wolterbeek, quamvis munere suo defunctus sit, civibus tamen Academicis officia humanitatis praestare, praesertim Medicinae studiosis qualibet opportunitate prodesse, haud recusabit.

IN FACULTATE MATHESEOS ET PHILOSOPHIAE NATURALIS.

Physicam experimentalem exponet R. van Rees, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et veneris, horâ I.

Mechanicam analyticam R. van Rees, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ XI.

Physicae mathematicae capita selecta R. van Rees, diebus martis et iovis, horâ XI.

Chemiam theoreticam G. I. Mulder, die lunae, horâ X.

Chemiam generalem et applicatam, tam organicam quam anorganicam, tradet G. I. Mulder, diebus lunae, martis, mercurii et iovis, horâ IX.

Chemiam pathologicam G. I. Mulder, die veneris, horâ IX.

Chemiam analyticam G. I. Mulder, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et veneris, horâ XII.

Chemiam practicam G. I. Mulder, quotidie in Laboratorio chemico.

Botanices et Physiologiae plantarum elementa exponet C. A. Bergsma, diebus lunae, martis et mercurii, horâ XI.

Botanicam Historiam plantarum medicinalium C. A. Bergsma, diebus lunae et martis, horâ XII.

Anatomiam plantarum C. A. Bergsma, diebus et horis auditoribus commodis.

Oeconomiam ruralem C. A. Bergsma, diebus mercurii et saturni, horâ XII, duce compendio suo: *Handboek voor de Vaderlandsche Landhuishoudkunde*, ed. Trai. ad Rhen. 1842.

Excursionibus Botanicis singulis hebdomadibus praeerit C. A. Bergsma.

Zoölogiam docebit Th. G. van Lidth de Jeude, diebus lunae et martis, horâ X.

Anatomiam comparatam Th. G. van Lidth de Jeude, die mercurii, horâ X.

Anatomen et *Physiologiam plantarum* docebit P. Harting, diebus lunae et iovis, horâ pomeridianâ II.

Exercitationibus in usu microscopii studiis zootomicis, phytotomicis et chemicis applicato quotidie praeerit P. Harting.

Astronomiam theoreticam et practicam quater per dierum hebdomadem tradet A. S. Rueb, Astronomiae Lector, diebus et horis auditoribus commodis.

Astronomiam popularem, bis per dierum hebdomadem, A. S. Rueb, diebus et horis auditoribus commodis.

Elementa matheseos docebit C. H. D. Buys Ballot, ante ferias hiemales quotidie, horâ VIII.

Stereometriam, *trigonometriam sphaericam* et *algebram* ante ferias hiemales quotidie, horâ X.

Geometriam descriptivam tradet C. H. D. Buys Ballot, post ferias hiemales diebus lunae, martis et mercurii, horâ XII.

Calculum integralem exponet C. H. D. Buys Ballot, quinquies per dierum hebdomadem, horâ XI.

Oryctognosiam exponet P. J. J. de Fremery, diebus lunae et martis, horâ II.

Geologiam tradet P. J. J. de Fremery, diebus mercurii, iovis et veneris, horâ II.

Geographiam physicam docebit P. J. J. de Fremery bis per dierum hebdomadem, horâ auditoribus commodâ.

Exercitationibus mineralogicis praeërit P. J. J. de Fremery die saturni, I: III.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

Philosophiae de Deo, sive *Theologiae Naturalis*, *historiam recentiorem* narrabit H. Bouman, diebus iovis et veneris, horâ IX.

Critices ac *Criseos sacrae* leges et exempla tradet H. Bouman, diebus lunae, horâ IX.

Hermeneuticâ sacrâ tradendâ perget H. Bouman, diebus martis, horâ IX.

Jeremiae Vaticinia selecta atque alia *Hebraeorum Carmina* sacra interpretabitur H. Bouman, diebus iovis et veneris, horâ X.

Priorem Paulli ad Corinthios explicabit H. Bouman, diebus lunae et martis, horâ X.

Historiam Ecclesiae Christianae recentiorem, duce *Compendio* suo *Hist. Eccl.* Vol. II. enarrabit H. I. Royaards, diebus lunae et martis, horâ XII, et mercurii, horâ II.

Jus Ecclesiasticum Nederlandicum, imprimis hoc nostro tempore, tradet H. I. Royaards, diebus iovis, horâ XII.

Theologiam dogmaticam tradet H. E. Vinke, diebus lunae, martis et iovis, horâ XI.

Collocutionibus *de Theologia populari*, cum commilitonibus habendis, vacabit H. E. Vinke, diebus iovis et veneris, horâ II.

Ethicam Christianam docebit H. I. Royaards, diebus lunae, martis et mercurii, horâ I.

Repetitorio s. de Historia Ecclesiastica s. de Ethica Christiana, cum Theologiae Candidatis instituendo, vacabit H. I. Royaards, diebus iovis, horâ I.

Theologiam pastoralem tradet H. E. Vinke, diebus martis, iovis et veneris, horâ VIII.

Puerorum doctrinae Christianae initiis *erudiendorum* exercitationem instituet H. E. Vinke, die veneris, horâ XI.

Commilitonibus, *orationes sacras* habentibus, praesides aderunt H. Bouman, H. I. Royaards et H. E. Vinke, diebus et horis, tum sibi, tum commilitonibus maxime commodis.

Publicis *disputandi* exercitationibus praeerunt alternatim, horâ commilitonibus commoda, H. Bouman, H. I. Royaards et H. E. Vinke.

IN FACULTATE IURIDICA.

Doctrinam Pandectarum Mühlenbruchianam e voll. I et II enarrabit A. C. Holtius, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, horâ XII.

Locum *de legatis et fideicommissis* idem horâ singulari, die saturni, horâ XII.

Institutiones Iustiniani interpretabitur B. J. L. de Geer, diebus lunae, martis, mercurii, iovis, veneris et saturni, horâ VIII.

Historiam Iuris Romani tradet B. J. L. de Geer, diebus lunae, horâ XII, iovis, horâ X, et saturni, horâ XII.

Encyclopaediam Iuris exponet B. J. L. de Geer, diebus martis, mercurii et veneris, horâ I.

Ius civile Nederlandicum docebit J. van Hall, die lunae, horâ XII, diebus martis, mercurii et iovis, horâ I.

Ius mercatorium et maritimum exponet J. van Hall, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ IX.

Rem iudiciariam et rationem procedendi in causis civilibus explicabit J. van Hall, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ X.

Exercitiis practicis, a provectioribus instituendis, praeerit J. van Hall, diebus lunae, horâ I.

Historiam iuris patrii Civilis exponere perget J. van Hall, die iovis, horâ IX.

Historiam gentium recentiorum politicam tradet I. Ackersdyck, diebus martis, iovis et saturni, horâ IX.

Statisticam I. Ackersdyck, iisdem diebus, horâ XI.

Historiam nostri temporis exponet I. Ackersdyck, die lunae, horâ II.

Oeconomiam politicam docebit I. Ackersdyck, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ XI.

Disciplinae Iuris naturalis fata et praecipua placita exponet G. G. Vreede, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ IX.

Ius publicum Batavum tradet G. G. Vreede, diebus lunae et martis, horâ VIII.

Iuris publici patrii historiam adumbrabit G. G. Vreede, die saturni, horâ VIII.

Ius gentium Europaeum G. G. Vreede, diebus martis et saturni, horâ X.

Ius criminale, tam *Batavum* quam *commune*, docebit G. G. Vreede, diebus mercurii, iovis et veneris, horâ VIII.

Codicem Quaestionum criminalium explicabit G. G. Vreede, diebus veneris et saturni, horâ I, die iovis, horâ X.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

Logica docebit C. G. Opzoomer, diebus iovis, veneris et saturni, horâ II.

Metaphysica C. G. Opzoomer, diebus iovis, veneris et saturni, horâ I.

Shakespearii tragoediam *Macbeth* atque Göthii *carmina dramaticolyrica* et alteram *Elegiarum* partem interpretabitur C. G. OPZOOMER bis per dierum hebdomadem.

Dicendi exercitia moderabitur et selecta *litterarum recentiorum* capita explicabit C. G. OPZOOMER semel per dierum hebdomadem.

Historiam philosophiae veteris enarrabit S. KARSTEN, diebus lunae et iovis, horâ II, aliâve commodiore.

Litteras Latinas A. VAN GOUDOEVER docebit, diebus martis, iovis, veneris, horâ XI, interpretando Sallustii Bellum Jugurthinum et Virgilii l. IX. Aeneidos.

Antiquitatem Romanam A. VAN GOUDOEVER, diebus martis, iovis, veneris, horâ X.

Litteras Graecas docebit S. KARSTEN, diebus lunae, martis, iovis et veneris, horâ XII, interpretando selectas *Iliados* rhapsodias, Sophoclis *Oedipum in Colono*, Lysiae Oratt. *in Eratosthenem* et *in Agoratum*.

Antiquitatem Graecam S. KARSTEN, diebus mercurii et veneris, horâ IX.

Litteras Hebraicas tradet I. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD, cum exponenda *Grammaticâ*, tum *huius* ut et *Syntaxeos* usu in legendis quibusdam V. F. capitibus historicis monstrando, diebus lunae, horâ I. martis, horâ II, mercurii, horâ X et II.

Litteras cum *Aramaeas*, tum *Arabicas*, I. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD, die martis, horâ XI, et die mercurii, horâ XII.

Antiquitatem Hebraicam I. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD, diebus lunae, martis, mercurii et iovis, horâ IX.

Ceterum provectiorum commilitonum desideriis, quoad poterit, satisfaciet libentissime I. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD.

Litteras Belgicas et litterarum Belgicarum Historiam exponet L. G. VISSCHER, diebus lunae, martis, veneris et saturni, horâ X.

Praecepta Stili bene Belgici L. G. VISSCHER, diebus martis, iovis et saturni, horâ II.

Historiam gentium antiquarum, praecipue *labentis Romanorum imperii*, enarrabit S. KARSTEN, die martis, horâ I, mercurii, horâ XII, iovis, horâ I.

Historiam medii aevi et recentiorum temporum I. ACKERSDYCK, diebus mercurii et veneris, horâ I.

Historiam Patriae L. G. Visscher, diebus lunae et martis, horâ XI, iovis, horâ X, saturni, horâ XI.

Institutiones Paedagogicas habebit S. Karsten, die saturni, horâ IX et X, partim *grammatica Graeca* explicanda, partim moderandis scribendi et interpretandi exercitiis.

Disputandi exercitationibus, alternis hebdomadibus die saturni habendis, praeerunt A. van Goudoever et S. Karsten.

G. Dorn Seiffen, Litt. Hum. Lector, praecipua tam antiquarum quam recentiorum gentium historiae facta enarrabit, gentesque, quod ad culturae progressus, inter se comparabit, diebus mercurii et saturni, horâ XI aliâve, commilitonibus magis commodâ.

J. H. Hisgen, litterarum Germanicarum Lector, diebus et horis auditoribus commodis, *Litteras Germanicas et Litterarum Germanicarum historiam, inde a sec. XVIII*, exponet.

J. Venning, litterarum Anglicarum Lector, *Litteras Anglicas* docebit, horâ auditoribus commodâ.

L. de France, Academicus Gladiatoriae artis Magister, quotidie aptum et elegantem gladii usum docebit.

Bibliotheca Academica diebus lunae, martis, mercurii, iovis et saturni, ab horá XII in IV, feriarum autem tempore singulis diebus iovis, ab horá I ad III, unicuique patebit. Museum Zoölogicum quotidie patebit.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

DIE 31 M. DECEMBRIS A. 1852.

In	Facultate	Theologica	205.
"	"	Juridica	187.
"	"	Medica	55.
"	"	Disc. Math. et Phys.	16.
"	"	Phil. Theor. et Litt. Hum. . . .	6.
			469.

Praeterea in album academicum nomina studiosorum, in diversis Athenaeis studiis operam navantium, relata sunt, eo tantum consilio, ut hîc examinentur et Doctores creëntur, quorum:

in	Facultate	Theologica	11.
"	"	Juridica	43.
"	"	Medica	30.
"	"	Disc. Math. et Phys.	0.
"	"	Phil. Theor. et Litt. Hum. . . .	7.
			91.

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

A. 1852—1853

DOCTORES CREATI SUNT:

IN THEOLOGIA.

d. 25 m. Junii. FREDERICUS GUILIELMUS MERENS, Rheno-Trajectinus, publice defenso Specimine apologetico-theologico *de ultimorum Christi sermonum, quos refert Johannes Euangelista, authentia.*

d. 2 m. Julii. JANUS JACOBUS STRONCK, Dordracenus, publice defenso Specimine *de Matthia in Apostolorum ordinem sorte coöptato.*

IN JURISPRUDENTIA.

d. 24 m. Aprilis. CONRADUS ANNEUS MOORREES, Nykerko-Gelrus, Quaestionibus argumenti Juridici privatim defensis.

d. 1 m. Maji. HENRICUS GUILIELMUS GERARDUS RAS, Rheno-Trajectinus, Quaestionibus argumenti Juridici privatim defensis.

d. 4 m. Junii. JOHANNES FRANCISCUS D'AUMERIE, e pago Boxmeer, Quaestionibus argumenti Juridici privatim defensis.

d. 5 m. Junii CORNELIUS FOCK, Amstelodamus, privatim defenso Specimine *de polizza assecuratoria, Amstelodami in causis maritimis adhiberi solita.*

d. 17 m. Junii. GERARDUS HESHUYZEN, Amstelodamus, publice defenso Specimine *de quaestione, an is qui gaz contrectat furtum committat.*

d. 25 m. Junii. GUILIELMUS LUDOVICUS JOOST SPOOR, e pago Stratum, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 25 m. Junii. HERMANUS CHRISTIANUS JURIANUS WILLINK, e pago Winterswijk, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 26 m. Junii. OSCARUS EMILIUS VAN NISPEN, e pago 's Heerenberg, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 7 m. Octobris. Bernardus Joannes Hermanus van Blaricum, Rheno-Trajectinus, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 7 m. Octobris. Alfredus Alphonsus Rohling, Guestphalus, e pago Neuenkirchen, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 11 m. Octobris. Guilielmus Johannes Lubbertus Umbgrove, Amstelodamus, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 27 m. Octobris. Eduard Huydecoper van Nigterecht, Rheno-Trajectinus, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 29 m. Octobris. Scipio Henricus Vernede, Rheno-Trajectinus, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 30 m. Octobris. Egbertus Arnoldus Antonius Yssel de Schepper, Arnhemiensis, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 3 m. Novembris. Benjamin de Groot, ex urbe Sneek, publice tuitus Dissertationem *de circumscripta probatione per testes in causis civilibus.*

d. 9 m. Decembris. Hermanus Royaards, Rheno-Trajectinus, publice defenso Specimine *de placito: libera navi libera merx.*

d. 14 m. Decembris. Ludovicus Guilielmus Alexander Besier, Marasariensis, privatim defenso Specimine *de Sociis delinquendi.*

d. 18 m. Decembris. Albertus van Naamen van Eemnes, Zwollanus, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 21 m. Decembris. Bernhard Egbert Sjuch van Welderen Rengers, e pago Ysbrechtum, Quaestionibus e Jure Romano privatim defensis.

d. 17 m. Januarii. Janus Gustavus Rochussen, Amstelodamus, publice defenso Specimine *de causis, cur in nonnullis capitibus praecipuis differat Codex civilis Indo-Neerlandicus a Codice civili nostro.*

d. 12 m. Februarii. Bernardus Johannes van Dyk, Rheno-Trajectinus, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

d. 15 m. Martii. Jacobus Petrus Ploos van Amstel, Amstelodamus, publice defenso Specimine *de aestimatione rerum, quarum nomine in avariam communem contribuitur.*

d. 18 m. Martii. Isaacus Jacobus Rochussen, Roterodamus, Quaestionibus Juridicis privatim defensis.

IN DISCIPLINIS MEDICIS.

d. 3 m. Aprilis. Henricus Christianus Sandbrink, privatim defenso Specimine *de Susurro uterino.*

d. 28 m. Junii. Petrus Joannes van Thienen, Groninganus, privatim defenso Specimine exhibenti *Casum insignis capitis vulneris, cum notabili cerebri substantiae jactura, insecuta sanatione.*

d. 30 m. Octobris. Henricus Christianus Sandbrink, Quaestionibus Obstetricii argumenti privatim defensis.

d. 20 m. Januarii. Everardus Henricus Ekker, Rheno-Trajectinus, privatim tuitus Specimen *de cerebri et medullae spinalis systemate vasorum capillari in statu sano et morboso.*

d. 20 m. Januarii. Henricus Fabius, Amstelodamus, privatim defenso Specimine *de spirometro ejusque usu, observationibus cum aliorum, tum propriis illustrato.*

d. 21 m. Januarii. Henricus Guilielmus Cramer, Amstelodamus, publice tuitus Specimen, continens *nonnullos casus morbi Brightii, in nosocomio Amstelodamo observatos.*

d. 28 m. Januarii. Johannes Hubertus van der Meer Mohr, Goesanus, Dissertatione exhibenti *Casus morborum cerebri*, privatim defensa.

d. 11 m. Februarii. Jodocus Donkersloot, e pago Almkerken, Specimen *de Epitheliomate*, privatim tuitus.

d. 29 m. Martii. Leonardus Johannes de Roock, privatim tuitus Theses Obstetricias.

ACADEMIA

GRONINGANA.

18*

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORIS,

QUI,

INDE A DIE XIV OCTOBRIS MDCCCLII AD XIII OCTOBRIS MDCCCLIII,

IN ACADEMIA GRONINGANA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS

PETRUS HOFSTEDE DE GROOT.

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS

JACOBUS ADOLPHUS CAROLUS ROVERS.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

P. HOFSTEDE DE GROOT.
L. G. PAREAU.
GUIL. MUURLING.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

F. C. DE GREUVE.
J. A. C. ROVERS.
J. J. PH. VALETON.
J. A. C. VAN HEUSDE.
M. DE VRIES.

IN FACULTATE JURIDICA.

H. NIENHUIS.
J. H. PHILIPSE.
C. STAR NUMAN.

IN FACULTATE MEDICA.

A. A. SEBASTIAN (Emeritus).
J. BAART DE LA FAILLE.
F. Z. ERMERINS.
J. HISSINK JANSEN.
I. VAN DEEN.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

H. C. VAN HALL.
J. GUIL. ERMERINS.
NICOL. MULDER.
GUIL. A. ENSCHEDÉ.
P. J. VAN KERCKHOFF.

LECTOR PAEDAGOGICES.

W. HECKER.

ORATIO

DE

THEOLOGIA FUTURA, EUANGELICO-CATHOLICA,

QUAM HABUIT

PETRUS HOFSTEDE DE GROOT,

QUUM RECTORIS ACADEMIAE GRONINGANAE
MAGNIFICI MUNUS DEPONERET,

DIE XIII M. OCTOBRIS A. MDCCCLIII.

VIRI AMPLISSIMI, CLARISSIMI, CONSULTISSIMI, PLURIMUM VENERANDI, DOCTISSIMI! CIVES, HOSPITES!

JUVENES ORNATISSIMI, COMMILITONES!

QUOTQUOT ADESTIS, AUDITORES EXOPTATISSIMI!

Quodcunque aliorum sit aliud de temporibus, quae vivimus, judicium, hoc omnibus est idem ac commune, esse hanc magis, quam multas alias, aetatem, cum nobis tum posteris, ponderis gravissimi. Sive enim reliquas respicimus terrarum orbis partes, sive Europam, vix una est regio, quin maximis concitetur turbis et periculis; iisque non ex fortuita diei vel anni unius cura aut commutatione ortis. Sunt talia tempora, quando vel gravior terrae motus, vel pestilentia atrox, vel improvisa regis potentissimi mors, omnium ad se trahit oculos, movet animum, metum excitat, horrorem, stuporem. Quos vero subito excitarunt talia tempora animi motus, hi brevi etiam rursus componi solent. At hujus nostrae aetatis turbae nascuntur, pericula minantur, increscunt tempestates e fonte et causa, quae jam diu per nostram ingravescebant vitam, exstabant per patrum et majorum nostrorum aetatem, quin omnibus, quotquot affuit genus humanum, saeculis; quamquam non nisi rarius sic moverunt regionum plerarumque conditionem, gentium civitatem, societatem hominum, hominum animos, animos virorum, mulierum, puerorum, cultorum, incultorum, inquietorum, placidorum, uti nunc movent turbantque. Fontem vero et causam eam aut fallor aut agnosco hanc, quod in vitae periculum adducta ipsis videatur, quae tandem in omnes dominatur literarias et civiles et humanas quaestiones regina invicta — *Religio.*

Dubitatisne, A. A.? Igitur oculos in Americam conjicite, in Australiam, in Africam, ut reperiatis latibulum, ubi non quaerant incolae solliciti et incerti, num ergo Ethnicorum regnare perrectura sint vel Mohammedanorum Sacra, an regni initium captura sit Christianorum Religio; ac si horum, num ergo Romano-Catholicorum an Euangelicorum. In Asia eadem haec quaestio intus movet Sinam, ubi armis eam etiam dirimere conantur indigenae, Imperatorem vel defendentes vel aggredientes, Religionis potissimum nomine. Quaestio eadem conturbat Indiam, ubi de Religione victa lamentante Braminica triumphum in dies splendidiorem agit Christiana; item Javam et insulas Nederlandiae subjectas reliquas, Christo et litora pandentes et animum. Si Europam mente percurritis: en Turcas et Russos, ad bellum gerendum paratos, inter populos hosce e Religionis potissimum cura ortum; en Graeco-Catholicos et Romano-Catholicos multis locis acriter inter se pugnantes; en Germaniam, Italiam, Franciam, Britanniam civilibus quidem studiis et factionibus, sed magis etiam sacris distractas; en patriam nostram, ubi nescio, utra altiorem nunc edat vocem, Civitas an Ecclesia: hoc scio, Religionis longe interius et vehementius esse studium, quam Civitatis Patriaeque ipsius.

Laudare haec nolo omnia, minus etiam vituperare; modo citare volebam, ut hoc tolleretur dubium, an revera sit Religio, quae, uti semper hominum implet animos, sic nunc civitatium fundamenta concutiat; an Religio magis, quam ulla alia causa.

Quae quum sit temporum nostrorum conditio, eaque per longam annorum seriem nondum ad quietem perduci possit, pudeat Religionis interpretem et theologiae doctorem, eam non contemplari, in hoc intentum, an forte nisi aequalibus, saltem posteris morbi gravissimi medicina inveniri possit salubris.

Nec tamen eâ putetis me laborare arrogantiâ, ut hanc medicinam invenisse ipse mihi videar. Neque eam reperi ipse, neque aliquo opus est viro sagaci, qui eam quaerat et detegat. Adest enim, omnibus harum rerum peritis nota. At omnibus, peritis imperitisque, eam commendare, ostendere, explicare omnino adhuc est opus; quod ego etiam agere tantopere studebam, ut nihil magis optarem, quam hac de re a multis attente audiri dicentem et juste judicari.

Ergo his solennibus verba facturo aptum mihi videbatur et utile, si de temporum nostrorum agerem salute, facile comparanda, modo occasione uti velint homines. Neque tamen omnia complecti potui, quae huc pertinent. Nam de iis dicere, quae magistratum aut plebem hisce diebus deceant, ab hac opportunitate alienum putavi. Doctos modo adspecturus viros juvenesque eruditioni operam dantes, agere constitui *de Theologia futura, Euangelico-Catholica*, morbi praesentis medicina.

Hoc argumentum sic exponere conabor, ut primum explicem, quid haec ipsa sit Theologia futura, Euangelico-Catholica; deinde, num haec vere sit exspectanda; denique, quid nobis sit faciendum, ut citius appropinquet.

Vos autem, A. A. honoratissimi! rem expositu mihi difficilem, sed vestra meditatione dignissimam, explicanti auribus linguisque favete!

I.

De Theologia futura, Euangelico-Catholica, dicturus, primum quaero, *quid haec ipsa sit*, sive, quale orationis meae argumentum.

Non loquor de *Ecclesia* futura. Sane haec etiam erit aliquando una *Catholica*, ubivis omnes complectens homines, quia erit *Euangelica*, ad Euangelii composita normam. Verum ut talis nascatur Ecclesia, opem afferre insignem possit ejusmodi *Theologia*, de qua sola nunc agere constitui.

Theologiam tamen unam eandemque non exspecto hoc sensu, ut unquam uniformis et unimoda oriatur de Religione sententia et doctrina, sed ut haec fiat tandem unanima, uno eodemque spiritu vere divino animata, spiritu autem eo, cujus dona, verba, ministeria sunt multa ac multiformia.

De qua Theologia loquor *futura*. Praesens enim nondum adest, quamquam non tanto distat spatio, ut cerni non possint ejus praesagia et indicia levia. Ego vero non vatem ago, qui tale quid etiam affore proclamat, quod vulgus profanum latet oculosque etiam doctorum acutos fugit: speculator sum, qui turri escensa, quid appropinquet, cernit ac distinguit, antequam id videre possint, qui in altum non escenderint, et sum praeco, qui quod cernit, reliquis annunciat, ut ipsi quoque cernant et re laetissima appropinquante gaudeant, advenientem excipiant grati, praesentem in reipublicae salutem communicent aliis.

Hoc igitur sensu de Theologia dicturus sum futura: de ea vero *Euangelico-Catholica.*

Catholicum a Christianis fere dicitur, quod aut jam complectitur, aut saltem aliquando complectetur omnes, qui in terris sunt, populos hominesque. Neque ego strictiori, sed latiori etiam intelligo hanc vocem sensu. Catholicam innuo Theologiam, quae una omnes inter se conjunget Protestantes, ita ut Reformatorum, Lutheranorum, Teleiobaptistarum evanescant nomina. Porro his adjunget, qui se nunc jam dicunt Catholicos, at non adjecto epitheto, quo ego utor, Euangelico, verum Romano- et Graeco-Catholicos se appellant, quod nomen sic emendandum est, ut hi cum reliquis illis sese simul dicant Euangelico-Catholicos. Neque tamen hîc subsistet haec Theologia. His Christianis conjunctis addet Mohammedanos, qui Prophetae suo laudabili anteponent unum perfectum Dei Filium Jesum Christum. Addet Judaeos, Mosem honorare pergentes, verum sic ut Mosi praeferant, cui hic viam praeparavit, Messiam verum. Addet Gentiles omnes, qui idolorum loco ligneorum et lapideorum, quae Dei O. M. speciem aliquam et umbram ipsis referre videntur, vivam venerabuntur Dei Patris coelestis imaginem perfectam.

Neque tantum externa hac amplitudine Theologia futura erit Catholica: erit etiam vi sua et praestantia interna. Vera enim illa, quam auguramur, Theologia non doctrinae modo inserviet ornandae scholaeve amplificandae, sed vitae omni humanae purgandae viriumque humanarum omnium conspirationi excitandae et promovendae. Rationi inserviet, ita ut haec in illa acquiescat sana ac pura notione et idea Dei, hominis, hominisque cum Deo conjunctionis, quas exhibet Theologia ea. Inserviet sic animo, ut hic nihil potius quaerat, quam cum eo conjungi Deo, quem in Jesu Christo Patrem coelestem novit cuique se liberorum gratissimorum affectu tradere et consecrare studet bonus quisque. Voluntati inserviet totique vivendi rationi, quae, hac Theologia duce, eo tendet, ut Dei in dies similior fieri cupiat ac conetur homo, Patris coelestis filius. — Hanc vero hujus Theologiae praestantiam et efficacitatem persentient non modo culti, docti, nobiles; sentient etiam et in se experientur rudiores, viri feminae, pueruli senes, divites pauperes. Divina enim in hominibus servandis gratia per

eam patefiet tam luculenter et simpliciter, ut hanc nemo non possit intelligere et in usus suos convertere velit.

Video vultus subridentes; audio hominum sapientum dubia. „Fabulam narras," inquiunt; „quam fabulam esse, aut ipse jam novisti, aut brevi experieris, ob credulitatem tuam mox misere querulus."

Fabula non est, quam narro, A. A. Quod dico verum est et certum; quamvis neque nos, neque liberi nostri, sed posteri modo, procul adhuc remoti, rerum harum eventum atque veritatem cernere et experiri poterint omnes. Etenim Theologia, de qua verba facio, est *Euangelico*-Catholica, i. e. ex Euangelio petita et spiritu Euangelii imbuta. Non dico eam Biblicam; nam etsi e Bibliis ducitur sacris, tamen non ex omnibus pariter Bibliorum libris petitur, verum ex praecipuo Bibliorum argumento, Euangelio, Patriarchis promisso, Israëlitis ostenso, Christianis dato. Hoc vero Euangelium non est legislatio quaedam civilis, diversis temporum conditionibus semper accommodanda; non est doctrina moralis, gentibus hominibusque aliis aliter tradenda; non est dogmatum sacrorum corpus, e philosophiae progressibus pendens; non est philosophia, cum generis humani cultu sensim majori ulterius semper explicanda. Est aliquid longe sublimius, amplius, efficacius. Est bene intelligendi, sentiendi, vivendi stimulus ac principium; est novae coelestisque in terris vitae agendae pabulum opimum; est aër et afflatus e coelis in terras spirans; est institutio generis humani divina, ut divinum fiat ipsum; est vis e Deo profecta ad salutem comparandam destinata unicuique, qui id cupide audit, grate excipit, fideliter amplectitur. Etenim hoc Euangelium nuncius est de Dei Filio, Dei imagine, hominis typo, generis humani amico, e peccatis servatore, ad coelos duce, adhuc vivo et regnante, tam simplex, verus, gratus, jucundus, laetus, ut ad omnes perlatum tandem eum audire debeant et velint omnes omnino homines, etiam qui nunc adhuc aut sunt tardi, hebetes et surdi, aut, aliis negotiis, gravioribus, ut putant, intenti, se Euangelio illo, plebi forte non sine causa commendando, carere posse opinantur, quippe docti et sapientes atque eruditionis sublimioris participes. His etiam ipsis Euangelium sese ostendet magis magisque quod est, donum, quo nullum melius Pater coelestis, ad omnium salutem, est largitus, donum, quo usi

omnes feliciter res suas agant, vivant bene, beate moriantur, in coelis semper degant beati. Cui Euangelio sempiterno quae innititur Theologia, citius tardius certo orietur.

Haec est Theologiae futurae Euangelico-Catholicae, de qua dicere jam incepi, adumbratio, lineis paucis efficta, ut qua de re agam, rite intelligatis, A. A.

II.

Jam vero ad alteram orationis partem pergo, qua inquiram, *num haec vere sit exspectanda.*

Quod ut mecum agatis, oculos, si placet, conjicite, A. A., in hominum omnium ingenium ac destinationem, in aequalium nostrorum multorum studia ac vota, in Dei O. M. consilium et regimen.

Ingenium nostrum et naturae nostrae destinationem si intuemur, hoc inprimis statim sese conspiciendum offert, suâ non vivere homines sorte hac terrenâ contentos. Nempe pasci, dormire, pullos procreare, mori, animantium ipsis videtur esse reliquorum; aliud quid postulare facultates viresque hominibus concessas, aliud quid istis rebus vilibus longe superius; imo sempiterni, perfecti, divini quid; nempe hoc, Dei esse similes, Dei in dies similiores, cum Deo intime conjunctos.

Neque hoc est paucorum studium, scilicet cultissimorum; est omnium, qui homines se esse sentire incipiunt. Ubique enim reperis Religionem, utut impuram, tamen Religionem, i. e. sese cum Deo conjungendi studium et conamen. Sunt gentes adhuc tam parum cultae, ut agriculturam non noverint, nec legislationem, neque civitatem bene constitutam, ut cibo utantur, a brutorum pastu parum discrepante, vestes sibi vix fabricentur, speluncas et casas potius habitent quam domos. At ne vel sic quidem iis deesse Religionem, cernitis. Aedificia reliquis vetustiora ubique videtis — Deorum templa; solennia antiquissima ubique — Deorum sacra; dona omnium prima — sacrificia in aris Deorum oblata. Ubi autem Religio vel paululum explicatior adest, ibi quoque in ea prodit studium similitudinis cum Deo sensim majoris comparandae. Reperitis hoc studium apud

Graecos Romanosque et Israëlitas, sed etiam apud Aegyptios, Indos, Sinenses. Eam voluit similitudinem divinus ille Plato, philosophus primarius, voluit etiam Zoroaster, Religionis phantasiâ superstructae auctor, voluit quoque Confucius, doctrinae moralis ejusque civilis conditor.

Major vero quum sit res et gravior, quam quae istis comparetur mediis, quibus solis frui poterant illi, hanc, quam desideriis, suspiriis, votis, ideis prosequebantur omnes illi Antiqui, assecutus est eorum nemo. Quare tandem humani generis, rite a se praeparati, cupidini satisfecit Pater coelestis, in terras mittendo Jesum Christum, qui expleret, quod toti deerat antiquitati, suamque ipse perfectionem divinam communicaret cum omnibus, qui ipsi se tradere vellent. In communione igitur cum Dei Filio ineunda jam mentis sitim exstinguere possunt omnes et animi explere desideria ac vota; quin et in ea reperire sibique comparare plura, quam vel audacissimâ sibi fingere et optare potuerant poësi et philosophia.

At audio, quod objicis: ab hoc Dei Filio, qualem Euangelium nobis exhibet, salutis supremae auctore, descivisse Christianos omnes; antiquas ab his repetitas esse sordes; alios in lege, Mosaicae non dissimili; alios in hierarchia Aegyptiaca quadam nova; in operibus, quae bona dicebant, Indorum cruciatus referentibus, alios; alios in orthodoxia, i. e. in placitorum auctoritate constitutorum assensione, Religionis Christianae posuisse consilium et vim praecipuam; quin etiam nunc inter hos, qui illa omnia alto rejiciant supercilio, paucos modo esse, qui dogmaticam non adament solam, sic agentes, ac si ideo vixisset, docuisset, mortem esset passus Dei ille Filius, ut, loco mythologiae et philosophiae antiquae, nunc dogmatica regnaret, illis paulisper purior.

Non negabo, verum esse quod innuis, nempe ab his omnibus obscurari et pene sepeliri vere coelestem et divinam religionis Christianae vim, hominum ingenio ac destinationi satisfacere cupientem et conantem, sed in conatu generoso exsequendo misere impeditam peccato, errore, arrogantia humana. Attamen idem manet ingenium illud humanum, ad similitudinem cum Deo comparandam destinatum; manet semper idem, semper postulans, ut desideriis et votis suis aliquando satisfiat. Ergo tandem videbit genus humanum, aliud esse Euangelium, alium diversissimum hunc modium, quo homines ejus lucem obtegere sunt soliti; alium esse Jesum Christum,

verum et simplicem Dei Filium prorsus humanum, aliud dogmatum de eo in Ecclesia ventilatorum, saepe absurdorum, corpus; tandem homines Euangelium intelligent videbuntque, in eo ab ipsa benigna Patris coelestis manu exhibitam esse omnium animi humani morborum medelam, expletionem desideriorum, destinationis humanae consummationem.

Nimirum, quod olim fiet, ejus jam adsunt vaticinia et praesagia. Aequalium modo nostrorum multorum respiciatis studia ac vota. Stultitiam intelligunt et pravitatem illorum conaminum, quibus ingenium humanum contegere et opprimere atque Euangelium hominibus celare et eripere student haud pauci. Taedet eos et pudet, de sancta illa religione profanis disputari studiis, nec deesse vel nunc, qui a se dissentientes, ac si criminis gravissimi sint rei, vel corporeis puniri velint suppliciis, vel calumniis et injuriis petant turpibus. Nolunt jam diu libellos de Ecclesiae conditione et litibus theologicis editos legere, quin et saepe conventus Christianorum frequentare negligunt atque Euangelium ipsum inquirere omittunt, quia illarum disputationum sunt pertaesi. Qua in re nimium hoc minime laudo, sed vehementer improbo; attamen in his etiam hominibus, quatenus hi nempe Religionem omnem non contemnant vel impii vel superbi vel tardi, hoc equidem observo, esse aequales nostros multos eo usque progressos, ut in iis Religionis involucris et impedimentis Religionem agnoscere merito amplius nolint.

Quos hactenus laudans, in recta versari dicerem via, si jam ex involucris et impedimentis humanis rem ipsam divinam in lucem traherent, ex lege, ex hierarchia, ex operibus externis, ex orthodoxia, ex dogmatica subtili — *Euangelium.*

Hi vero si quidem hucusque procedere negligunt, sunt tamen alii, qui, sibi constantes, ingenue, fortiter, sagaciter Euangelium sibi sumant inquirendum. Quod enim nunc in omnibus cernitur disciplinis et artibus tractandis studium, ut ad sua revocentur principia, unde profectae sint: idem in Religione Christiana jam quoque vigere incipit. Vultisne documentum? Nulla pene ex omnibus societatibus beneficis, quibus abundat aetas nostra, tot tantisque gaudet hominum laudibus et auxiliis, quam quae inservit Bibliis parvo vel nullo pretio spargendis, commendandis, explicandis; nec modo inter nos Europaeos, verum inter omnes terrarum

orbis gentes, ita ut etiam in eas reddantur linguas, in quas numquam sunt versa neque ullus saepe adhuc liber est editus. Qua in re duo animadvertatis, A. A.; alterum, adesse ergo Religionis Christianae propagandae fervorem tantum, quantus numquam hucusque inter Christianos affuit; alterum, Christianos in hac Religione propaganda nunc nullis potius uti armis telisque, quam Bibliis spargendis, reddendis, interpretandis. Igitur duo constant: vidisse Christianos multos nulla aetate in Religione sua tam consummatum salutis humanae remedium, quam hac nostra; nulla etiam aetate hujus Religionis fontem unum purum tanto rivulis omnibus praeposuisse honore, quam nostra hac.

Jam vero hoc Bibliorum omnibus hominibus exhibendorum studium non poterit florere, quin etiam crescat haec omnibus persuasio, Euangelium, quod in his libris adest divinum, nullis commaculandum esse inventis et figmentis, ex arte humana natis; idemque hoc Euangelium non esse datum, de quo disputent et ob quod sese invicem condemnent homines, sed datum, ut secundum id vivant, ut, qui in eo oculis nostris exhibetur conspiciendus, Jesus Christus, vivat in hominibus omnibus, per hunc Dei Filium peccato liberandis et ad similitudinem cum Deo adducendis.

Profecto, A. A., haec jam sunt aequalium multorum studia ac vota; haec in dies fient plurium; haec tandem aliquando hominum omnium.

At multi vestrûm me jam iterum non habent nuncium et praeconem rerum praesentium vel jamjam futurarum; sed vatem, eumque vanum, quippe res numquam futuras praedicentem. Ipse vero me neque vatem scio esse, neque vanum rerum nuncium. Etenim nec sola innitor hominum indole et destinatione, neque huic respondente aequalium nostrorum studio et desiderio, verum etiam Dei O. M. consilio et regimine.

Qui in lucem edidit Pater, is etiam olim genus humanum curavit, nunc curat, curabit semper, ut, quo consilio hoc genus nostrum, ipsius simile, condidit, eidem quoque in dies magis respondeat. Consilium vero hoc nullum potest esse aliud, nisi ut similitudinem cum Deo, quam facultate et vi habemus inde a natalibus, potentia et actu quoque nobis comparemus magis magisque. Quod ut fieri possit fiatque revera, perfectum

illum nobis dedit hominem, Filium suum, qui nos, peccati culpa miseros, Dei gratia largienda, consoletur; peccati contagio aegrotos, sua sanitate communicanda, restituat; errori et illecebris mundi facile succumbentes, virtute et sanctitate sua sustentet; rerum terrenarum amore captos, amore suo Divino ad se et Deum revocet: verbo, qui nos filios apertis reddat Patris brachiis, ut, in sempiternum cum Patre conjuncti, sanctam et beatam vivamus vitam, jam in terris coelestem.

Neque paucis haec hominibus promit et ostendit bona summa, verum omnibus; quaeque a paucis huc usque laete accipiuntur, haec omnibus olim placebunt et grato fovebuntur animo. Nam, aut fallax est qui semper vera loquitur, aut olim ad se attrahet omnes, omnes nunc peccato, errore, stultitia ab ipso remotos; qui omnes sub ipso, Pastore bono, aliquando unum constituent gregem, omnes intime juncti cum ipso et per ipsum inter se ac cum Patre coelesti. Quae futura gentis humanae totius harmonia et unio nunc quidem longe abest, ut jam adsit; tamen futura est, aderitque olim certo. Nam qui hanc vult, Deus est omnipotens. Cui te semper resistere posse, quid tandem tibi fingis, homuncio debilis? Nunc forte putas, te vel rei familiari augendae, vel civitati bene curandae, vel artibus pulcris colendis, vel doctrinarum copiae conquirendae vitam impendere posse totam? At animus tibi inditus est irrequietus, donec requiescat in Deo. Cujus vocem et desiderium si tu ignorare velis, ecce Deus est, cui adversaris. Nunc conquisitam tibi eripiet pecuniam, nunc castigabit te morbo, nunc sepulcro injiciet amicos, liberos, uxorem, nunc mundi te sinet experiri odia et calumniam, ut te hîc esse hospitem et coelorum civem persentias. Sic bonorum terrenorum loco et tu et tandem omnes quaerent Religionem, intimam cum Deo conjunctionem. Ergo fient religiosi. At Religionem experientur nullam esse puram, nisi ubi perfectus ille Dei Filius nos Deo conjungit totos. Ergo Christiani fient. At immaculatam hanc Religionem videbunt esse in Euangelio solo. Ergo Euangelici fient Christiani, ut per Jesum Christum, qualem ipsius vitae et personae imaginem exhibent documenta antiqua germana, similitudinem sibi comparent cum Deo veram, in qua sola est quies ac salus in terris coelisque.

Quod igitur ingenium nostrum ac destinatio, quod aequalium multorum

studia ac vota, quod ipsius Dei consilium et regimen postulant, id certo futurum exspectamus: omnes homines tandem venturos esse ad Euangelium, sapientiae, virtutis, religionis, vitae fontem perennem; missuros esse aquas illas impuras, quibus nunc animi sitim explere conantur multi; Religionis doctrinam sive Theologiam ergo tandem fore omnibus communem sive Catholicam, quae ex Euangelio petitur, id est, *futuram esse Theologiam, Euangelico-Catholicam.*

III.

Utinam vero jam adesset! Adesset Dei illa Filia, quae procul adhuc abest!..... Quamdiu aberit etiam nunc? Deusne dabit, ut, si hanc nostris non cernamus nos diebus, saltem posteri nostri videant suis?

Quid Deus acturus sit, latet, A. A. Latet ideo inprimis, quia nescimus, quatenus cum Deo operam daturi sint homines, ut sublime illud, cui destinati sunt, consilium assequantur. Quaecunque vero aliorum vel praesens vel futura sit culpa, ne sit nostra. Videamus, *quid nobis agendum, ut appropinquet* magis magisque *Theologia illa futura, Euangelico-Catholica.*

Primum igitur videtur hoc faciendum, ut Theologiam hanc esse futuram, certo speremus, firmiter confidamus, alte pronunciemus. Sperare in rebus dubiis et incertis, magni est animi; confidere, ubi animi constantiam et quietem amittunt multi, decet hos, qui Deum noverunt Patrem; pronunciare, quod vulgi opinionem superat, sed verum tamen est certumque, horum est, qui reliquis hominibus exempla et duces esse debent. Atqui vos, Viri eruditissimi Juvenesque, doctrinae excolendae addicti! magno decet esse animo, vos, Deum nosse Patrem, vos in cultûs et humanitatis propagatione antecessores esse et magistros. Sitis, quales esse debetis; pulcro, vero, bono promovendo vires impendatis vitamque; omnium maxime huic, quae est omnis pulcri, veri, boni fastigium, vos detis, *Religioni;* cernatis, Religionem esse nullam omnino veram et hominibus prorsus salutiferam, nisi Christianam, nullamque, quae hanc interpretetur, Theologiam puram, nisi Euangelicam. Sic omnibus hominibus magis magisque nascetur haec eadem opinio, sententia, persuasio. Sic regnare incipiet Theologia Euangelica.

Alterum, quod ab omnibus videtur agendum, hoc est, ut neminem ob sententiam, quam de rebus religiosis habet, damnent, quod omnino est anti-Catholicum. Quod vero vos rogans, hoc nolo, ut quisque, me judice, sibi vivere possit, sive verae, sive falsae addictus Religioni, sive nulli. Imo, qui homo homines amat, hoc ferre nequit, vel unum minus esse felicem, quam esse possit. Omnium igitur salutem promoventes, quatenus et quomodocunque hoc agere valeamus, id velim, ut nullam Ecclesiam ac Theologiam Ecclesiae alicujus nullam, earum quae adsint, habeamus perfectam, nullamque ergo proponamus ac laudemus, quam sequantur omnes. Fragilitatis, vitii, erroris nostri nobis conscii, hoc unum quaerere debemus ac praedicare et commendare omnibus, ut viribus conjunctis semper melius quaeramus dignoscendum, quodcunque verum est, bonum ac divinum. Ineptum ergo sit, ei indulgere aequalium multorum peccato, ut damnando ob sententiam, cui in Religione adhaerent alii, alios hosce a nobis rejiciamus et excludamus, atque impediamus, quominis sese emendent et virtute ac sapientia, quam nobis putamus adesse, et illi crescant.

Hac vero in re agenda alia paulisper sunt aliorum negotia et officia.

Primum alloquor Theologos Christianos. Nos, Collegae, Commilitones, Theologi reliqui! ne metuamus caeterarum doctrinarum progressus, sed hos optemus. Sunt quidem adhuc in aliis regionibus tempora, fueruntque olim hîc quoque, quum oculis malignis et torvis Theologi respicerent Jureconsultos, Medicos, Philosophos, omnium maxime Physicos, quippe doctrinae suae hostes, veri luce castella theologica, intuitu magnifica, sed e chartis modo et foeno exstructa, concrematuros. Nos vero ne doctissimos hos viros, rerum civilium, moralium, physicarum scrutatores, vereamur hostes, sed, ut agimus, amplectamur amicos. Verum quaerunt, prouti nos; ergo nos adjuvant. Etenim verum non est duplex vel triplex; simplex est et unum. Quod veri luce et flammâ concremare possunt, id in aedificiis nostris fragile est et nullius pretii. Neque igitur metuamus, sed gaudeamus, si lumine veri, quod invenerunt, comburant quicquid in castris nostris non est marmoreum, aureum, perenne. Dum perit, quod igni temporique resistere aeternitatemque perferre nequit, stabit inconcussum templum veri,

imo eo lucebit splendidius, quo magis evanuerint septa sordida humana, templum divinum obumbrantia.

Vos vero, reliqui Eruditi! ne negligatis Religionem, quod cum alibi tum et in patria nostra nonnulli solent, nec spernatis cum his Euangelium. Nos, Theologi, vestram honoramus doctrinam, vos, ne sitis injusti, nostram contemnentes. Audacius dicam: ne sitis inepti vobisque hostiles ipsi. Est enim commune omnium doctrinarum vinculum omniumque artium et disciplinarum, quae ad humanitatem faciunt, cognatio et harmonia. Hinc Universitates, omnibus simul docendis et discendis destinatas, condiderunt Proavi sapientes, atque in his primum assignarunt Theologiae locum. Quem, si ulla, meretur disciplina nostra, quatenus est nulla alia, quae ita ad humanitatem omnem explicandam tendit, uti Theologia Christiana. Haec enim unam interpretatur Dei patefactionem perfectam, in Jesu Christo nobis datam, in qua omnium optime cernere potestis, qualis sit natura nostra humana, quibus gaudeat virtutibus divinis, qua via has re et facto nobis comparare possimus singuli, quid vere sit bonum et pulcrum, quo animatus spiritu in sua quisque disciplina et arte longe optimos faciat progressus. Nullae igitur gentes tam egregie excoluerunt, quaecunque ad humanitatem pertinent, artes et doctrinas, quam Christianae, atque in gentibus Christianis eo magis reliquis antecelluerunt nonnullae, quo Euangelium hae noverant purius. Huic Euangelio inprimis Lockius et Leibnitzius suam in philosophia excolenda debuerunt praestantiam; suam Hugo Grotius in jure explicando et condendo virtutem unicam; Boerhavius in medicina, Keplerus in astronomia, Newtonus in physica tractanda et amplificanda industriam, simplicitatem, constantiam, perspicaciam. Hos nempe aliosque innumeros, etiam eos, qui id non agnoverunt vel et negarunt, haec nostra Religio cum liberavit impedimentis in sua quemque doctrina inquirenda et exponenda, in civitate et societate objectis, maximis; tum excitavit, ut studio indefesso in Dei honorem generisque humani salutem vitam vero darent explorando; tum denique illustravit, ut verum discernere ubicunque longe melius valerent. Etenim sol est unus in mundo intelligibili hic Jesus Christus, quem ex Euangelio novimus, sol qui lucet, qui calefacit, qui animum spiritumque nobis indit et excitat,

in civitate, in artibus, in doctrinis, in virtute, in vita vitali omni. Quare vel in ipsarum doctrinarum et artium omnium feliciter excolendarum gratiam hoc spero fore, ut Eruditi omnes luce utantur vere divina, in Euangelio ipsis splendente.

Omnes vero etiam vos, A. A., precor, quatenus Nederlandi estis, ut Theologiam futuram adjuvetis Euangelico-Catholicam. Hoc enim ut agat, ab ipso Deo electa videtur gens nostra, quae tum inprimis officio suo respondebat suasque explicabat vires, quum placide, fortiter, constanter Euangelium et ex Euangelio petitam Theologiam mundo commendaret. Haec placuit Gerhardo Magno, primo inter nos scholarum bonarum conditori, haec Wesselo Gansfortio, aeterno soli Groningani ornamento, haec Angelo Merulae et Huberto Duifhuis, Reformatoribus vere Nederlandicis, haec Erasmo et Hugoni Grotio, quibus doctiores et mitiores et Euangelii studiosiores nec tulit Nederlandia, nec terrarum orbis. Haec Theologia Euangelica in his regionibus originem dedit Teleiobaptistarum et Remonstrantium Ecclesiae familiis, pacis, libertatis, virtutis, pietatis amantissimis. Haec Theologia, per tria saecula a Lutheranis et Calvinistis, zelo et invidia plenis, hîc suppressa et in angulos coarctata, utinam in aetatis nostrae libertate et lumine se expandat et fiat — Catholica!

Denique vos alloquor, quatenus Aequales nos sumus eamque cernimus in orbe omni contentionem, rixam, pugnam, quae ab Ecclesia in Religionem, ab utraque in res civiles et sociales omnes, atque in totam profluit Rempublicam, ibique commovet omnia, et concutit et conturbat ac pene exitium omnibus minatur et interitum. Quae animorum concitatio et conturbatio rerum nunc tanta est, ut perito cuique historiae generis humani scrutatori haec videatur stare sententia certa, duo tantum fuisse genti humanae tempora, nostris similia, aetatem dico Constantini et Lutheri, qua utrâque Religionis quaestio etiam internam movebat Civitatem totam, atque ex ea quaestione agitatâ et diremtâ Civitatis, Societatis, Ecclesiae, Humanitatis, Religionis profecta est conditio nova longe longeque alia. Quamquam etiam discrimen intercessisse omnibus constat, nempe hoc, quod Constantini aetate imperii modo Romani, Lutheri aevo Europae solius

ossa, nervos, medullam haec penetraret de Religione quaestio: nunc generis humani pene totius corpus animumque.

O nos felices, si faciant aliena pericula cautos! Re enim inquisita mecum consentietis, A. A., neutrâ illâ aetate factum esse, quod fieri debuerat. Neque enim ad generis humani salutem suffecisse, historia docet, Civitatem et Ecclesiam a Constantino mixtas et orthodoxiam rituumque copiam introductam; neque sat egisse doctrinam novam a Luthero annunciatam, Civitatis et Ecclesiae separationem, abhinc ortam, atque Ecclesiae divisionem in Romanam et Romanae contrariam. Opus jam tum fuerat *Euangelio*, simplici, vero, divino, omnibus aperto, omnibus commendato, Euangelio uno. Ac si nostra respicimus tempora, Aequales! caveamus, ne Euangelio negligendo Constantini et Lutheri repetamus errorem, mundo letalem. Hoc enim facile constare nobis poterit, neque Ecclesiam Romano-Catholicam nostra et futura aetate in orbe fore victricem, neque Ecclesiam Reformatam aliamve Protestantem; impuras nempe omnes, emendatione et perfectione egentes. Melior ergo orietur Ecclesia, Ecclesia nova Euangelica, quae mala sunt in singulis Ecclesiae familiis rejiciens, bona conservans et ulterius explicans, secundum unum illud Euangelium aeternum divinumque. — Haec Europae turbatae et mundi quassati est medicina, haec una.

Brevi orationis meae sententiam contraham omnem. — Experientia, sapientiae magistra, et doctrinarum artiumque progressio ostendunt, indigere mundum nova Theologia, omnibus communi futura, ex Euangelio petendo. Haec Theologia ergo nascetur et crescet; adjuvabit egregie Religionem, ut, rejectis erroribus et vitiis antiquitatis, pietatem modo colat, virtutem, sapientiam, similitudinem cum Deo. Haec Religio purgabit Ecclesiam, ut servato *ordinis* et modi studio, quo eminet Ecclesia praesens Graeco- et Romano-Catholica, ac servato etiam *libertatis* et progressionis amore, quo excellit Ecclesia praesens Euangelica, tandem hoc solum sibi propositum habeat, homines illustrare, emendare, perficere. Ecclesia denique talis vere Euangelica nihil a Civitate postulabit injusti, neque ei

imperare studebit, sed eam animare, adjuvare, sustentare, amicam et sororem, ejusdem Dei filiam.

Futura est haec rerum conditio; nam mentiri aut vana promittere nequit natura ipsa nostra Deusque illius naturae auctor rerumque omnium gubernator. Sed ab hominibus pendet, Deo aut obsequentibus aut resistentibus, vel quamdiu adhuc sit futura, vel quam prope adsit praesens. A nobis etiam pendet, Viri Juvenesque eruditi, Nederlandi, Aequales! Nos judicabit posteritas, an in hac nostrae aetatis luce et libertate, temporum priorum experientia edocti, nihil effecerimus firmius, certius, rectius, quodque temporum vicissitudines melius perferre possit, quam quod Constantini aetas vel Lutheri nobis reliquit. In dogmatum, in orthodoxiae, in rituum, in hierarchiae studio bis disparuit fulgida diei splendidi aurora, cujus ortum coelicolae gratulabantur laeti. Caveamus, quatenus a nobis pendet, ne tertium accidat idem, ne de nobis majori etiam jure, quam nos de proavis, querantur posteri, de nobis, tardis, languidis, meticulosis, etiam queramur aliquando in vita altera nos ipsi.

Jubet hujus diei ratio, ut de Academiae, me Rectore, fatis aliqua adjiciam. At, quod laeti est augurii, pauca modo habeo. Neque enim, quod rarissime, si unquam, accidit, vel aliud quid luctuosi affuit, vel unum e Curatoribus, Professoribus, Studiosis morte amisimus.

Familiae etiam regiae nullum accidisse malum, impense gaudemus. Viget floretque Rex, eodem, quo anno superiore in hac nostra urbe, nunc exceptus honore et amore in aliis patriae regionibus; quin et eo semper majori, quo magis sese ostendisse habetur stirpe Arausiaca nobili majoribusque inclytis dignus.

Regnet diu adhuc Princeps integer, boni studiosus, literarum artiumque fautor, aureamque illam redire faciat Musarum aetatem, quae, ipsius proavo Frederico Henrico Gubernatore, in his regionibus florebat.

Haec in praesenti regni hujus conditione felici redire poterit; verum ut redeat, alia esse debebit reipublicae civium et rectorum de doctrinis et literis existimatio, quam quae per viginti fere hosce viguit annos. Profecto literarum artiumque, injuria et contemtu tractatarum, ea nunc jam diu in patria fuit conditio, ut pudore oculos dejiceremus, quando extranei de Universitatibus nostris et de publica institutionis Academicae doctrinarumque cura nos interrogarent. Nolo repetere, quae vobis omnibus sunt notissima: Universitatum subsidia angusta etiam imminuta esse, ita ut neque Musea, neque Bibliothecae, neque literarum et institutionis praesidia reliqua sic augeri possent, prouti opus erat, vel etiam contra temporis injuriam defendi; annales Academicos esse suppressos; studiosis omnibus negata esse certaminis literarii praemia; juvenibus pauperibus nunc ademta esse stipendia publica, cujus parcimoniae avarae nunquam, ni fallor, affuerat exemplum per duo et quod excurrit saecula, quibus exstabant Universitates nostrae; omnibus apertas esse Academias, sine examine ullo intrantibus, imperitis, rudibus, puerulis, opificio, quam literarum curriculo, aptioribus. Quam Universitatum sortem literis artibusque omnibus communem esse, docuit Instituti Regii Nederlandici, pecunia necessaria destituti, calumniis onerati, proterve exstincti exitium, his, qui illud attulerunt, turpissimum. Sed aliquatenus emendata est rerum conditio. Primum ipsorum Professorum, tum Regis Augustissimi liberalitas certamen literarium restituit; anno superiore aliqua rursus reddita est pecunia, qua pauperes subleventur juvenes, qui brevi forte Civitatis et Ecclesiae ornamenta sunt futuri; nuper hic suus redditus est Universitatibus honor, ut nemo nunc, nisi examine praevio probatus, graduum Academicorum comparandorum causa, eas adire possit.

Sed longe plura sunt agenda, quae vobis inprimis commendamus, Viri Amplissimi, Academiae Curatores! Sane neque Vobis, neque his, qui antea Collegio vestro erant adscripti, eum tribuimns literarum contemtum, de quo querebar; ducimus eum e terrenis aetatis nostrae studiis. Curatores vero jam diu experti sumus Universitatis nostrae patronos et amicos benevolentissimos. Qualem etiam cognovimus Virum Nobilissimum, van Limburg Stirum, nunc Gelriae Praesidem, institutione docta non

usum, sed rei Academicae augendae studiosissimum. Hunc non sine maximo animi moerore et tristitia vidimus nos relinquentem, eique abeunti eundem optavimus Gelrorum amorem, quo et hîc fruebatur et vero erat dignus.

Dolorem illum lenivit Rex, in illius locum Te Curatorem nominans, Amplissime van Roijen! Nonnulli enim nostrûm Te hîc novimus Academiae civem, qui vita, moribus, discendi ardore omnibus eras exemplum. Plures etiam Te ante hos novem annos audivimus stadii Academici memoriam et gaudia oratione elegantissima celebrantem. Omnes Te nunc cernimus summa hujus regionis cura ornatum. Quidni igitur optima quaevis a Te exspectemus èt has literas cognoscente, èt eas amante, èt jam in eam dignitatem evecto, ut eas promovere possis, longe quam omnes reliqui melius? Neque sane luxûs cujusdam laude eas modo ornabis, cum nonnullis hujus aevi sapientioribus viris existimans, esse quidem cultûs elementa, omnibus civibus communicanda, omnino necessaria, haec vero nostra — studia, an artificia dicam? — esse ornamenta potius Reipublicae splendida eaque valde cara, ferenda quidem, sed quam tenuibus modo fieri possit, subsidiis sustentanda. Quid enim ingenuas didicisse fideliter artes, ad salutem omnium augendam faciat, ipse tuo ostendis exemplo. Atque ut hoc unum afferam: scholas inferiores ego, qui his curandis praefectus sum, florere non posse video, sine Universitatum bene cultarum adjumento; nam has esse quasi radices et stirpes firmas, unde illae, tanquam rami tenuiores, humorem et fertilitatem trahant. Cujus experientiae et persuasionis nunc et Te et omnes statim reddam socios, vobis in memoriam revocans, hunc, qui orbi toti in scholis inferioribus emendandis exemplum et facem praetulerit, Pestallozzium, atque hos, qui idem fecerint in patria nostra, duumviros, van den Ende et van der Palm: igitur hos omnes ideo tantum, quia literarum antiquarum peritia erant exculti, magnum illud opus perficere potuisse.

Qui in Curatorum collegio vacabat locus, jam per aliquot menses, Consule hujus urbis nominato Johanne Slot, est impletus. Vir integerrimus classica institutione se destitutum esse querebatur, quum Senatûs nomine eum salutaremus. Quid autem sine ea in Academiae commodum perficere possit virtus, constantia, religio, ostendit, quem jam laudabam, nobilissimus van Limburg Stirum, ostendat Curator novus.

Si jam de aedificiis et praesidiis Universitatis nostrae quaeritis: nonnulla sunt, de quibus gaudemus. Muri, quo Hortus Medicus a platea separabatur, partem majorem dejiciendam curavit Magistratus urbanus, repositis cancellis ferreis, qui civibus jam liberum, eumque amoenum, in Hortum praebent adspectum. In Horto autem hoc hisce diebus florere rursus Agaven Americanam magnificam, neminem vestrûm latet. Etiam Templi hujus Academici Senaculum bellius reddidit nonnullorum liberalitas, id ornantium imaginibus Professorum eleganter pictis. Longe plures sunt nunc viventium; aliquot etiam seniorum. Quin et Ubbonis Emmii, primi Rectoris Magnifici ac pene hujus Academiae auctoris, imaginem dedit collega conjunctissimus de la Faille; Nicolai Engelhardi hujus nepos, curiae Provincialis in hac urbe socius; Jacobi de Rhoer, avunculi sui majoris, vir consultissimus de Rhoer Ottens, ejusdem curiae socius; collegae nostri Theodori van Swinderen, hujus vidua. Ita Universitati nostrae non amplius deerit ornamentum, quod reliquis in patria nostra Academiis inde a natalibus fere affuit.

Exstructum jam esse suisque usibus inservire Laboratorium, physiologicis experimentis destinatum, itemque Cubiculum microscopicum, monentes, nos vestrae id debere constantiae et magnanimitati, Amplissimi Academiae Curatores! praedicare nunquam negligemus.

Amplificatum quoque est Laboratorium chemicum; accrevit Museum Historiae Naturalis speciminibus multis, ad anatomen comparatam referendis. Bibliotheca parum aucta est, subsidiorum inopia; ei autem adjicietur, sed separatim conservanda, collectio librorum Societatis *pro excolendo jure patrio* institutae, non admodum magna, si amplitudinem spectas, sed delectu librorum exquisita et praestans. Quod hujus Societatis exemplum, cum ipsi tum nobis proficuum, utinam sequantur reliqua, quae sunt ejusmodi inter nos, instituta!

Quum vero pecunia jam diu mediocris, qua Universitates a Reipublicae regimine sustentantur, quovis pene anno et augeri deberet et tamen imminueretur, adeo ut sine hujus Urbis et Regionis subsidiis, atque tributis a juventute Academica solvendis, quoties vel quis Albo inscribitur vel

examen subit, res nostra literaria salva esse non posset, ante paucos annos hoc consilium inierunt hujus Academiae Professores, ut peculium conderent, e quo Universitatis inopiae succurrerent cum aliquatenus jam aequales, tum longe magis posteri. Cujus peculii, adhuc parvi, legem hoc anno sanxerunt novam, qua cavetur, quatenus hominibus id licet, ut ne unquam dilapidetur et vero semper crescat.

E Professorum numero unus est, quîcum saepe luximus clades domesticas multas, nunc gavisi sumus de vitae socia nova, ipso digna. Illam Tibi, Te illi et Academiae nostrae diu servet Deus O. M., amicissime Rovers! Numquam desperasti, Patrem Tibi esse coelestem, qui infortuniis Te afficiebat maximis. Patrem jam experiaris eundem, Tibi rursus blandum et mitem.

E collegis in eo est, ut nos relinquat Matthias de Vries. Vocationem Leidensem Tibi, Collega aestumatissime! ex animo gratulor. Desiderium vero Groningae remanebit Tui, haud facile resarciendum. Tu in illa Musarum sede literas Nederlandicas ita docere perge, ut ibi non minus, quam hîc linguae nostrae et patriae ipsius amantissimos reddas discipulos bene multos.

Morte abreptus est hoc anno, qui olim hujus Academiae erat ornamentum Johannes Fridericus van Oordt, Leidae morbo diuturno oppressus. Cujus viri doctissimi, sagacissimi, optimi, mihi amicissimi obitum quantopere luxerim et lugeam, dicere nequeo. Lugent vero mecum, quotquot sagacem hunc Theologum ac sincerum amicum suo aestimaverunt pretio et honore.

E studiosis nemo quidem morte abiit, sed duo tamen occubuerunt juvenes, qui nondum plane nos reliquerant; alter Regnerus Livius van Welderen Rengers, morbo lento impeditus, quominus Academiam amplius frequentaret, alter Antonius Ewaldus Sichterman, nuper Juris Doctor creatus, sed qui majorem disputationis inauguralis partem adhuc erat scripturus. Juvenes optimos moerent non modo parentes et consanguinei; amici etiam bene multi et magistri.

Caeterum, quod e vobis, Juvenes praestantissimi, hujus Academiae cives! nemo morti succubuerit, non una est causa, cur laetus vos adspiciam. Altera, eaque major, est, quod ii vestri, me Rectore, fuerint mores, ut nullam mihi creaveritis molestiam, nec nisi paucissimos e vobis ob negligentiam aliquam vel alia vitia, pleraque juvenilia, leniter admonere opus habuerim. Quin et multos vestrûm, Theologiae operam non dantes, habui discipulos admodum acceptos, quum interiorem Religionis Christianae cognitionem vobis parare conabar. Denique e vobis laudem sibi, vobis, Universitati acquisiverunt insignem, praemiis in certamine literario Trajectino sibi comparandis aureis. Alter est Folkertus Schaaff, alter Isaacus Telting, uterque Frisius, ille Theologiae, hic Juris candidatus. Quorum virtutem et diligentiam haud pauci jam sequantur in certamine novo, nunc hac in Academia instituto.

Pergite, Juvenes optimi! ut facitis. Literis vos detis bonis, moribus studeatis puris, errantes tardosque, quales, ut in magno numero fieri solet, etiam inter vos sunt, exemplo monitisque corrigatis ipsi; denique in vestram patriaeque salutem Theologiae Religionique nobiscum vos addicatis futurae, Euangelico-Catholicae.

Unum restat hoc, ut magistratum, quo functus sum, tradam successori, quem Regis nomine proclamo anni jam ineuntis *Rectorem Magnificum*

JACOBUM ADOLPHUM CAROLUM ROVERS.

Salve, vir Clarissime, Rector Magnifice! Nihil molestiae, multum gaudii afferat Tibi munus novum. Uti mihi favit, sic Tibi jam faveat Deus O. M., cui sit laus, honos, gloria!

ORDO LECTIONUM,

IN ACADEMIA GRONINGANA,

HABENDARUM

INDE A MENSE SEPT. ANNI CIƆIƆCCCLII AD FERIAS AESTIVAS ANNI CIƆIƆCCCLIII.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

Hermannus Christianus van Hall die Veneris, horis VIII et IX, autumnali et aestivo tempore etiam die Martis, Iovis et Saturni, hora VIII, *elementa Botanices* illustrabit. *Botanices sublimioris* selecta quaedam capita tradet die Veneris, hora XI. Die Mercurii horis IX et X aget de plantis *medicinalibus* aliisque vario respectu *utilibus*, sive de *Botanica applicata*, ordine Familiarum naturalium. Die Saturni autem, horis X et XI, *Oeconomiam ruralem* docebit. — Post ferias *paschales* et mense *Septembri*, alterna hebdomade, die *Mercurii* hora mat. VII *excursionibus botanicis* praeërit.

Ianus Guilielmus Ermerins diebus Iovis, Veneris et Saturni, hora XI, *Arithmetices*, *Algebrae*, *Geometriae* et *Trigonometriae planae* elementa explicabit; *Physicam experimentalem* docebit die mercurii hora I, diebus Iovis, Veneris et Saturni, hora XII. *Physicam theoreticam* universe, aut selecta eius capita, provectioribus discipulis exponet. *De Matheseos elementis disquisitio* habebitur diebus Iovis, Veneris et Saturni, hora pomeridiana III.

Nicolaus Mulder die Lunae hora X, die Martis hora X et XII, *Historiam Animalium vertebratorum naturalem* docebit; diebus Veneris et Saturni, hora XI, *Anatomen animalium comparatam* tradet. *Palaeöntologiam*, maxime soli patrii, exponet diebus horisque auditoribus commodis. *Exercitiis* denique *Zoölogicis* et *Zoötomicis practicis* quotidie praeërit, horis dein indicandis.

Guilielmus Adrianus Enschedé diebus Iovis et Saturni, hora IX, *Stereometriam* et *Trigonometriam sphaericam* docebit. Selectos *Algebrae* locos tractabit diebus Lunae et Martis, hora XI. *Astronomiam popularem* tradet diebus Lunae et Mercurii, hora I. *Geometriam analyticam*, *Calculum differentialem* et *integralem*, *Mechanicam analyticam* et *Astronomiam theoreticam* exponet horis commilitonibus commodis. *Exercitia mathematica* futurorum Praeceptorum moderabitur horis postea indicandis.

Petrus Iohannes van Kerckhoff diebus Lunae et Martis, hora IX, die vero Mercurii, hora XII, *Chemiam anorganicam* docebit. Diebus Mercurii, hora XI, et Saturni, hora X, *Chemiam corporum organicorum* exponet. Diebus Lunae, hora XII, et Iovis, hora X, *Chemiam pharmaceuticam* tradet. *Chemiae technologicae capita* in nsum publicum explicabit diebus Lunae et Martis, hora VI p. m. *Chemiam practicam* docebit, et *Exercitia analytica* in Laboratorio moderabitur quotidie.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

Fredericus Christianus de Greuve diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora XI, *Logicam* docebit; diebus autem Iovis, Veneris et Saturni, hora IX Historiam Philosophiae exponet; hora X *Metaphysicam* tradet. *Encyclopaediam*, *Ethicam*, aliamve *Philosophiae* partem hora auditoribus commoda explicabit.

Iacobus Adolphus Carolus Rovers tradet *Historiam gentium antiquarum*, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora IX; *Antiquitates Romamas*, iisdem diebus, hora X, et, die Iovis, hora VIII; *Antiquitates Graecas*, diebus Iovis et Veneris, hora IX. *Disputandi exercitationibus* praeërit alternis dierum hebdomadibus, die Saturni, hora IX.

Iosua Ioannes Philippus Valeton *elementa grammatices Hebraeae*, additis exercitiis analyticis, tradet diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora VIII. *Grammaticam linguarum Semiticarum comparatam*, additis exercitiis analyticis Arabicis et Aramaeis, exponet diebus Iovis, Veneris et Saturni, hora VIII. *Antiquitatem Hebraeam* explicabit diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora X. *Librum* Deuteronomii interpretabitur diebus Lunae

et Mercurii, hora XI; *Vaticiniorum* Jesaïae capita selecta die Martis, hora XI. Cum provectioribus Kosegartenii *Chrestomathiam* privatim leget die Lunae, hora IV, et *Chrestomathiam Kirschianam a* Bernsteinio *editam* eodem die, hora V.

Ioannes Adolphus Carolus van Heusde diebus Iovis, Veneris et Saturni hora X Ciceronis *de fin.* l. I et II, iisdem diebus hora I Platonis *Symposium*, privatim autem hora XI Aeschyli *Choëphoros* exponet. — *Disputandi exercitationibus* praeërit alternis dierum hebdomadibus, die Saturni hora IX.

Matthias de Vries *Historiam Patriae* tradet, diebus Iovis, Veneris et Saturni, hora XII; *Linguam patriam* explicabit et *Eloquentiae* praecepta tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora XII; *Exercitia practica* moderabitur, die Martis, hora XI; Fabulam, *Roman van Walewein* dictam, a Clar. Jonckbloet editam, interpretabitur, diebus Lunae et Mercurii, hora XI; Selecta Vondelii loca exponet, die Mercurii, hora I. — Si qui sint, qui *Linguae Sanscritae* elementa sibi explicari cupiant, eorum studia lubentissime adiuvabit; *Grammaticam Sanscritam* et *Anthologiam*, a Clar. Westergaard editas, explicabit, die Martis, hora VI—VIII.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

Petrus Hofstede de Groot diebus Lunae, hora VIII, Martis, hora X, et Mercurii hora VIII, *Historiam Ecclesiae Christianae*, secundum *Lineamenta* sua, typis divulgata, enarrabit; diebus Lunae et Mercurii, hora X, *Encyclopaediam Theologi Christiani*, secundum *Compendium* a L. G. Pareau et se editum, exponet; diebus Lunae et Mercurii, hora IX, et Martis, hora XI, *Theologiam Naturalem*, secundum *Compendium* a se editum, tradet; die Veneris, hora X, *Loca Patrum Selecta* cum Commilitonibus leget.

Ludovicus Gerlachus Pareau diebus Mercurii, Iovis et Veneris, hora XI, *Dogmaticam et Apologeticam Christianam*, secundum *Compendium* a P. Hofstede de Groot et se editum, exponet; diebus Martis, Mercurii et Iovis, hora XII, secundum *Compendium* suum typis expressum, *Theologiam Christianam moralem* exponet; diebus Lunae atque Veneris, hora XII, et die Martis, hora I, loca nonnulla *Hermeneutices sacrae*, secundum *Compendium*

suum typis editum, tractabit et quaedam *Carmina Hebraica* cum Commilitonibus interpretabitur.

GUILIELMUS MUURLING die Lunae, hora XI, tractabit *Criticam Novi Testamenti;* diebus Martis et Veneris, hora IX, et die Iovis, hora X, Epistolas PAULI *ad* TIMOTHEUM cum Commilitonibus interpretabitur; diebus Martis et Veneris, hora VIII, et die Iovis, hora IX, *Theologiam Practicam* tradet; die Iovis, hora III, *exercitia Homiletica*, et die Saturni, hora XI, *exercitia* provectiorum *Catechetica*, cum pueris instituenda, moderabitur.

Disputationibus cum publicis tum privatis de *Locis Theologicis*, die Mercurii, hora III, suis vicibus praeërunt Theologiae Professores.

Ut religionis Christianae accuratius et penitius cognoscendae copia fiat omnibus, qui huius rei desiderio tenentur, Academiae alumnis, a Theologiae Professore pars Novi Foederis legetur cum variarum Facultatum Studiosis, diebus et horis, quae Commilitonibus erunt aptissimae.

IN FACULTATE IURIDICA.

HENRICUS NIENHUIS diebus Mercurii, Iovis, Veneris et Saturni, hora XI, *Ius Civile* interpretabitur, iisdemque diebus, excepto die Saturni, hora XII, selecta *Iuris Mercatorii* capita tractabit; diebus Mercurii hora X, et Saturni hora X et XII, maxime secundum ius patrium hodiernum, locum *de fore competente in caussis civilibus*, ipsiusque *Processûs Civilis* cum principia tum praecepta exponet; quibus, post ferias hyemales, adiunget *Exercitationes forenses.*

IACOBUS HERMANNUS PHILIPSE diebus Martis, Mercurii, Iovis et Veneris, hora IX, *Institutionis* IUSTINIANI explicabit; die Lunae, hora XI, diebus Martis, Iovis et Veneris, hora X, mense vero Aprili, Maio, Iunio et Septembri, iisdem diebus, hora matutina VII, selectos *Pandectarum* locos tractabit; die Lunae, hora VIII et IX, die Martis, hora VIII, *Historiam Iuris Romani* enarrabit; die Mercurii, Iovis et Veneris, hora VIII, *Encyclopaediam ac Methodologiam Iuris* tradet.

CORNELIUS STAR NUMAN diebus Lunae, Martis, Mercurii, hora VIII, *principia iuris poenalis* exponet; hora IX, praemissa disputatione *de historia*

iuris publici patrii, *legem de imperio* interpretabitur; diebus Lunae, hora X, Iovis et Veneris, hora VIII, *oeconomiae politicae*, quae dicitur, initia tradet, die Martis, hora X, diebus Iovis et Veneris, hora IX, *ius criminale patrium* docebit; diebus Mercurii, Iovis et Veneris, hora X, *de natura iuris* aget.

Disputationibus publicis et privatis lubenter praeerunt Iuris Professores.

IN FACULTATE MEDICA.

Iacobus Baart de la Faille diebus Mercurii et Iovis, hora VIII, et Saturni, hora IX, — sed post ferias Paschales, diebus Mercurii et Iovis hora VIII, Veneris et Saturni hora VII, — *Artem Obstetriciam Theoreticam et Practicam* exponet; et in Nosocomio Academico, ad parturientium lectos, qualibet oblata occasione, practice instituet. Diebus Lunae et Martis, hora VIII, *morbos infantum* docebit. *Therapiam Specialem* morborum tradet diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora IX, et post ferias Paschales etiam diebus Mercurii et Iovis, hora VII. Diebus Mercurii hora X, et Saturni hora VIII, *Medicinam Forensem* docebit. Diebus Lunae, Iovis et Saturni ab hora X ad XII, diebus Martis, Mercurii et Veneris ab hora XI ad XII, in Nosocomio Academico *Clinicis exercitationibus* vacabit, morbosque ibi tractatos uberius exponet. — Disputationum exercitiis lubens vacabit.

Franciscus Zacharias Ermerins *Pathologiam generalem* docebit diebus Lunae, Martis, Mercurii et Iovis, hora IX. — *Histologiam* iisdem diebus hora XI. — *Anatomiam pathologicam* die Veneris hora VIII et X, et die Saturni hora VIII. — Exercitationibus clinicis in Nosocomio quotidie vacabit hora I.

Ianus Hissink Iansen *Chirurgiam* docebit die Martis hora X, diebus Iovis et Veneris hora IX, et post ferias Paschales etiam die Saturni hora IX; *Doctrinam de morbis oculorum* tradet diebus et horis dein indicandis; *Clinicis exercitationibus* in Nosocomio Academico vacabit quotidie hora XII; *Anatomen corporis humani* exponet diebus Mercurii, Iovis, Veneris et Saturni hora IV; *Dissectionibus cadaverum anatomicis* tempore oportuno instituendis quotidie praeërit.

Isaacus van Deen *Therapiam generalem* et *Diaeteticam* docebit diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora VIII; *Physiologiam* diebus Lunae, Martis, Mercurii, hora X, et die Iovis, hora VIII; *Materiam Medicam* diebus Lunae, Martis, Mercurii et Iovis, hora XII; *experimentis* et *indagationibus physiologicis* praeërit diebus et horis dein indicandis.

Gulielmus Hecker, Paedagogices Lector, diebus Lunae et Martis, hora I, Literarum aliarumque disciplinarum studiosis *Paedagogices* elementa tradet, sive *de discendi docendique methodo* praecepta dabit. Exercitia oratoria moderabitur diebus Lunae et Martis hora pomeridiana VI.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ACADEMIA GRONINGANA,

DIE 31 M. DECEMBRIS 1852.

In	Facultate	Theologica	91.
〃	〃	Phil. Theor. et Litt. Hum.	15.
〃	〃	Juridica	104.
〃	〃	Medica	65.
〃	〃	Disc. Math. et Phys.	6.
			281.

DOCTORES CREATI

IN ACADEMIA GRONINGANA,

INDE A DIE 15 OCTOBRIS 1852 AD 13 OCTOBRIS 1853.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

1852.

d. 17 Nov. BERNARDUS JOHANNES RIEDEL, Euangelii Interpres in pago Stads-Kanaal, publice def. Dissertatione *de Jesu doctrina de Deo, homine et hominis cum Deo conjunctione e rerum natura petita, sive de Jesu Christi Theologia Naturali*, Th. D. *magna cum laude.*

1853.

d. 22 Junii. HENRICUS GERARDUS BRAAM, Groninganus, publice def. Dissertatione Theol. exhibente *Jo. Lodovici Vivis Theclogiam Christianam*, Theol. D. *magna cum laude.*

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

1852.

d. 18 Dec. ANNAEUS JOHANNES VITRINGA, Harderovicenus, publice def. Disquisitione *de Protagorae vita et philosophia*, Ph. Th. M. L. H. D. *magna cum laude.*

d. 22 Dec. ANDEL SYNCO HOITSEMA, Groninganus, priv. def. Disputatione histor. *de P. Thrasea Pacto*, Ph. Th. M. L. H. D. *cum laude.*

IN FACULTATE JURIDICA.

1852.

d. 3 Dec. Guilielmus Gerhardus Henricus Dull, Noordhorma-Benthemiensis, privatim def. Quaest. Jnris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 10 Dec. Guilielmus Carolus Scheidius, Arnhemiensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 20 Dec. Ambrosius Dorhout, Leovardiensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

1853.

d. 14 Jan. Guilielmus Cornelius Verwey Mejan, Haganus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D.

d. 24 Jan. Johannes Casparus Bergsma, ex pago Idaard-Frisius, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 3 Febr. Johannes Linthorst Homan, Assena-Drenthinus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D.

d. 2 Martii. Philippus Abrahamus Bleekrode, Emdanus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 11 Martii. Ludovicus Arentius Helias van Ittersum, Arnhemiensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 14 Martii. Bernhardus Hopperus Buma, Leovardiensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D.

d. 9 Aprilis. Wopke Tadema, ex pago Makkum, privatim def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

Eodem die. Johannes Klasing Schonegevel, Documa-Frisius, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 17 Junii. Johannes Jacobus Bleeker, ex pago Hoogezand-Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

d. 24 Junii. Tjaarda de Cock, ex pago Noordlaren-Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 27 Junii. Antonius Haakman van Royen, ex pago Onderdendam-Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

Eodem die. Philippus van Blom, ex pago Oudega-Frisius, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

d. 29 Junii. ANTONIUS LYPHART, Appingedamensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 2 Julii. ANTONIUS EWALDUS SICHTERMAN VAN DE BRAKE, ex pago Obergum-Groninganus, publice def. Dissertatione exhibente *Nonnullas animadversiones de vestigiis juris antiqui, in codice poenali anni* 1810 *obviis*, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 17 Sept. JOHANNES GALENUS GUILIELMUS HENRICUS VAN SYTZEMA, Leovardiensis, priv. def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *cum laude.*

d. 21 Sept. JULIUS EDUARDUS CONSTANTIUS DE BOER MAZIER, Zwolla-Transisalanus, priv. def. Quaest Juris, J. R. et H. D.

IN FACULTATE MEDICA.

1852.

d. 3 Nov. JOHANNES ADRIANUS VAN DUYL, ex pago Heerde-Gelrus, priv. def. Specimine Med. *de incarceratione spasmodica herniae inguinalis*, Med. D.

d. 13 Nov. HENRICUS CONRADUS BUNING, Schildwolda-Groninganus, Med. D., priv. def. Thes. Obst. A. O. D. *cum laude.*

d. 27 Nov. JANUS HENRICUS SCHÖNFELD, Winschotanus, Med. D., priv. def. Thes. Obst. A. O. D.

d. 13 Dec. PETRUS CORNELIS LINDEBOOM, ex pago Heino Transisalanus, Med. D., priv. def. Thes. Obst. A. O. D. *magna cum laude.*

d. 18 Dec. REGNERUS RINSE BLOEMEN, Sneca-Frisius, Med. D., privatim def. Thes. Obst. A. O. D.

d. 22 Dec. JACOBUS THIEDERICUS DE HAAN, ex pago Smilde-Drenthinus, priv. def. Specimine Med., cont. *Quaedam de angina membranacea infantum*, Med. D.

1853.

d. 20 Aprilis. AMANDUS JOHANNES GULJÉ, ex pago Oirschot in Brabantia-Septentrionali, priv. def. Specimine Med. exhibente *Nonnulla de Collodio usu therapeutico*, Med. D.

d. 23 Aprilis. SIMON PETRUS KROS, Gorcumensis, M. M., Phil. N. A. Med. D., priv. def. Thes· Obst. A. O. D. *magna cum laude.*

d. 15 Junii. Marcus Janus Baart de la Faille, Groninganus, publice def. Dissertatione Med. *de vi causarum, fibrini e sanguine acquirendi quantitatum mutantium*, Med. D. *magnu cnm laude*.

DOCTORES HONORIS CAUSA CREATI.

1852.

d. 3 Dec. Adolphus Hannover, Licentiatus Medicinae Hauniensis et Medicus secundarius Nosocomii Regii Fredericiani, Med. Doct.

ATHENAEUM ILLUSTRE

AMSTELODAMENSE.

23

NOMINA PROFESSORUM,

QUI

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI

INDE A DIE I M. JAN. MDCCCLII AD D. XXXI M. DEC. EJUSDEM ANNI

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

PROFESSORES MEDICINAE.

G. E. VOORHELM SCHNEEVOOGT, Prof. extraord., Clar. Ord. Praeses.
GER. VROLIK.
GUIL. VROLIK.
C. B. TILANUS, Prof. honorarius.
P. H. SURINGAR, Prof. honorarius.
J. VAN GEUNS, Prof. extraordinarius.

THEOLOGIAE.

G. MOLL.

JURISPRUDENTIAE.

C. A. DEN TEX.
M. DES AMORIE VAN DER HOEVEN.
J. DE BOSCH KEMPER (extremo anno).

PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

J. BOSSCHA, Prof. emeritus.
H. BEYERMAN.
P. J. VETH.
J. C. G. BOOT.

DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

F. A. G. MIQUEL.
C. J. MATTHES.
E. H. VON BAUMHAUER.

ACTA ET GESTA

IN CONVENTIBUS CLARISSIMI ORDINIS PROFESSORUM

ATHENAEI ILLUSTRIS AMSTELODAMENSIS,

ANNO MDCCCLII.

Die 22 m. Novembris Clarissimus ordo frequens convenerat rogatu Curatorum, ut novum Iuris Antecessorem reciperet. Nam Vir Clarissimus C. A. DEN TEX, qui per annos duo et triginta Ius Naturae, Gentium et Publicum hic docuerat, propter adversam valetudinem hoc munus abdicaverat et die 6 m. Octobris ab amplissimo Senatu Amstelodamensi honorifice otium impetraverat. Decreto eiusdem diei successor ei creatus erat Vir Cons. HIERONYMUS DE BOSCH KEMPER, Advocatus generalis in Curia Hollandiae Septentrionalis, addito titulo Professoris Iurisprudentiae et disciplinarum politicarum. Is in Clar. Ordinem receptus statim munus publice adiit, habita Oratione Belgica *de disciplina politica ex vita et philosophia construenda et critices ope perficienda* (over de staatswetenschap gegrond op waarneming en wijsbegeerte en voortdurend door kritiek te volmaken).

SERIES LECTIONUM

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI

HABENDARUM INDE A DIE I M. OCT. A. MDCCCLII AD FERIAS AESTIVAS A. MDCCCLIII.

GUSTAVUS EDUARDUS VOORHELM SCHNEEVOOGT

privatim *Neuropathologiam* docebit et ad lectulos aegrotantium exponet, die Saturni hora XI—I.

Elementa psychiatriae exponet hora dein indicanda.

GERARDUS VROLIK

privatim docet *Obstetriciam theoreticam*, diebus Mercurii et Veneris hora II.

GUILIELMUS VROLIK

privatim *demonstrationes anatomicas* habet, tempore hiemali, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora p. m. I;

docet tempore vernali, *Zootomiam*, diebus Jovis, Veneris et Saturni, hora matutina IX;

Osteologiam, tempore autumnali, iisdem diebus et horis;

Physiologiam, iisdem diebus, hora X et XI;

Methodum secandi, tempore hiemali quotidie.

CHRISTIANUS BERNARDUS TILANUS

privatim docebit *Pathologiam* et *Therapiam et Chirurgicam*, ter quavis hebdomade, hora XII;

Artem obstetriciam, tribus reliquis diebus, hora XII;

Examini aegrotantium et *artis exercitio* in Nosocomio Scholae Clinicae praeerit diebus singulis, hora IX;

Enchireses medicas in cadavere demonstrabit, diebus et horis indicandis.

PETRUS HENRICUS SURINGAR

privatim *Pathologiam* et *Therapiam generalem* docebit, diebus Martis, Mercurii et Jovis, hora p. m. II;
Doctrinam morborum singularium interpretabitur, iisdem diebus, hora p. m. I;
Praxin medicam ad lectulos aegrotantium moderabitur, diebus singulis, hora matutina VIII.

JOANNES VAN GEUNS

privatim *Pathologiam generalem* docet diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora X;
Morborum signa indagandi methodum exponit, una cum exercitationibus clinicis, diebus Lunae, Martis, Jovis et Saturni, hora XI;
Medicinam politicam tradit bis quavis hebdomade.

GUILIELMUS MOLL

privatim tradit *Exegesin Novi Foederis*, interpretanda Oratione, quam Jesus in monte habuit, diebus Martis et Mercurii, hora X;
Historiam Religionis et *Ecclesiae Christianae*, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora XI;
Theologiam dogmaticam, iisdem diebus, hora IX;
Exercitationes Homileticas moderatur.

CORNELIUS ANNE DEN TEX

publice varia loca ex *Jure Naturae*, *Publico* et *Gentium* juventuti disceptanda proponit;
privatim tradit *Statisticam patriae*, diebus Martis et Jovis, hora VIII matutina;
Doctrinam judiciorum criminalium, diebus Mercurii et Veneris, eadem hora;
Encyclopaediam Jurisprudentiae, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX;
Jus publicum cum universum tum patrium, iisdem diebus, hora X;
Jus Gentium, diebus Martis et Jovis, hora XI.

MARTINUS DES AMORIE VAN DER HOEVEN

publice disputandi exercitia moderatur;
privatim *Digestorum* selecta capita tractat, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX matutina;
Institutiones Imp. Justiniani interpretatur, iisdem diebus, hora X;
Jus Civile Hollandicum docet, iisdem diebus, hora XII;
Methodum procedendi in causis civilibus tradit, iisdem diebus, hora p. mer. I.

JOANNES BOSSCHA

privatim *Historiam universalem* tradet, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora XI.

HUGO BEYERMAN

privatim *Rhetoricen* sive praecepta stili Belgici, additis belgice scribendi exercitationibus, tradit die Lunae hora X—XII et die Saturni hora XI—I;
Historiam Patriae enarrat, die Lunae hora XII—II et die Saturni hora XI—I;
Pronuntiationis sive *eloquentiae exterioris* exercitia moderatur.

PETRUS JOANNES VETH

privatim docet *Exegesin Veteris Foederis*, interpretandis Psalmis selectis, diebus Martis et Mercurii, hora VIII matutina;
Grammaticae Syriacae elementa, diebus Jovis et Veneris, hora VIII;
Antiquitates Hebraeas, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX;
Grammaticam Hebraeam, adjuncta libri Deuteronomii lectione, iisdem diebus, hora X;
Logicam tradit, diebus Lunae et Saturni, hora VIII, et *Psychologiam*, die Lunae, hora IX;
Cum provectioribus legit *Kosegarteni Chrestom. Arabicam* et *Kirschii Chrestom. Syriacam, a Bernsteinio* denuo editam, alternis vicibus, die Veneris, hora VI—VIII post meridiem.

JOANNES CORNELIUS GERARDUS BOOT

privatim *Antiquitates Romanas* tradere perget diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora XII;

Literas Latinas docebit interpretans *Terentii Adelphos*, *Ciceronis oratt. pro L. Murena* et *pro M. Caelio*, iisdem diebus hora I;

Literas Graecas explicans *Vitam Ciceronis a Plutarcho narratam*, *Euripidis Hecubam*, *Sophoclis Oedipum Tyrannum*, iisdem diebus hora II.

FREDERICUS ANTONIUS GUILIELMUS MIQUEL

privatim tradit *Geologiae et Palaeontologiae fundamenta*, horis deinde indicandis;

Pharmacologiam generalem et specialem, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora XI;

Botanices Elementa, iisdem diebus, hora X;

Stirpium medicinalium. venenatarum et oeconomicarum historiam ter per dierum hebdomadem;

Excursionibus botanicis praeest;

Vegetabilia cryptogamica et *Oeconomiae ruralis elementa* explicare paratus est.

CAROLUS JOANNES MATTHES

privatim docebit *Planimetriam* et *Trigonometriam rectilineam*, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX matutina;

Physicam experimentis illustratam, iisdem diebus, hora XI;

Stereometriam, inclusa *Trigonometria sphaerica*, in commodum Medicinae et Literarum studiosorum, diebus Jovis et Veneris, hora I;

Calculi differentialis et integralis elementa, horis cum auditoribus constituendis.

EDUARDUS HENRICUS VON BAUMHAUER

privatim *Chemiam anorganicam* docebit, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora XII;

Chemiam corporum organicorum, diebus Lunae et Martis, hora IX;

Chemiam Physiologicam, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora I, excepto tempore hiemali;

Chemiam pharmaceuticam, die Lunae, hora II—IV, et die Mercurii, hora IX;

Chemiam analyticam, diebus Martis et Mercurii, hora II—IV;

Chemiam practicam quotidie in Laboratorio Chemico.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI

DIE XXXI DECEMBRIS MDCCCLII.

Theologiae	3.
Jurisprudentiae	6.
Literarum	54.
Medicinae	61.
Philosophiae	18.
	142.

DE STAATSWETENSCHAP,

EENE WETENSCHAP OP WAARNEMING EN WIJSBEGEERTE GEGROND,
EN DOOR VOORTDURENDE KRITIEK TE VOLMAKEN.

INWIJDINGS-REDE,

UITGESPROKEN DOOR

JHR. MR. JO. DE BOSCH KEMPER,

BIJ DE AANVAARDING VAN HET

HOOGLEERAARSAMBT IN DE REGTSGELEERDHEID EN STAATSWETENSCHAPPEN
AAN HET ATHENAEUM ILLUSTRE TE AMSTERDAM,

DEN 22STEN NOVEMBER 1852.

HEEREN BURGEMEESTER, WETHOUDERS EN LEDEN VAN DEN GEMEENTERAAD DER STAD AMSTERDAM,

VERZORGERS VAN AMSTERDAM'S DOORLUCHTIGE SCHOOL,

ACHTBARE MANNEN, BIJ WIE HET TOEZIGT OVER DE INRIGTINGEN VAN ONDERWIJS HIER TER STEDE BERUST,

HOOGLEERAREN VAN HET DOORLUCHTIG ATHENAEUM EN VAN DE ONDERSCHEIDENE GODGELEERDE KWEEKSCHOLEN, HOOGGEACHTE AMBTGENOOTEN,

ZEER ACHTBARE HEEREN, LEDEN DER REGTERLIJKE MAGT,

WEL-EERWAARDE HEEREN, BEDIENAREN DES GODDELIJKEN WOORDS,

VERDEDIGERS VAN HET REGT, LEERAREN VAN LETTEREN EN WIJSBEGEERTE, BEOEFENAARS DER GENEESKUNDE,

VOORTREFFELIJKE JONGELINGEN, DIE IN U EEN EDELE NEIGING GEVOELT, OM U WETENSCHAPPELIJK TE VORMEN,

GIJ ALLEN, WIE GIJ ZIJN MOOGT, DIE DEZE PLEGTIGHEID DOOR UWE TEGENWOORDIGHEID LUISTER BIJZET,

ZEER GEWENSCHTE TOEHOORDERS!

Ofschoon gewoon in het openbaar te spreken, heb ik echter niet dan met zeer groote beschroomdheid dit spreekgestoelte beklommen.

Na bijna twintig jaren in onderscheidene maatschappelijke betrekkingen werkzaam te zijn geweest en daarin vele bewijzen van achting te hebben ontvangen, ben ik thans opgetreden om het Vaderland mijne krachten te wijden in den zoo uitgebreiden werkkring van Hoogleeraar in alle de vakken, die tot het Staatsregt en de Staatswetenschap behooren. Is het wonder, dat al het gewigt dier verandering op dit oogenblik levendig door mij gevoeld wordt? Ik sta daarenboven op een plaats, door kinderlijken eerbied voor algemeen erkende verdiensten tot een altaar der waarheid geheiligd. Is het vreemd, dat ik met aandoening vervuld ben?

Deze redenen zouden mij dringen een verschoonend oordeel te verzoeken, zoo mijne overtuiging mij niet zeide, dat de dienaar der wetenschap niets mag wenschen, wat het regt der kritiek zoude kunnen verkorten.

Maar wat ik vragen mag en met volle vertrouwen inroep, is een gewillig oor voor mijne rede, een onvooringenomen oordeel voor mijne overtuiging en een welwillende verschooning voor de gebreken in de uiterlijke voordragt.

Deze plegtigheid wijst mij van zelve het onderwerp mijner redevoering aan. Waarover anders kan ik spreken dan over de wetenschap tot welker onderwijs ik geroepen word? En de inhoud mijner rede...., gij verwacht geen anderen dan mededeeling van mijne overtuiging omtrent hetgeen ik tot grondige beoefening dier wetenschap noodig oordeel.

Ik wil die overtuiging u reeds dadelijk in het algemeen doen kennen, door den inhoud mijner rede te noemen:

De Staatswetenschap, eene wetenschap op waarneming en wijsbegeerte gegrond, en door voortdurende kritiek te volmaken.

I.

Reeds de naam van Staatswetenschap duidt aan, dat zij eene wetenschap is, op waarneming van den Staat gegrond.

Kennis van den Staat moet rusten op kennis van zijne leden.

De waarnemingen omtrent den physischen aanleg van den mensch, omtrent zijn vermogen om de stoffelijke natuur te beheerschen en omtrent zijne zedelijke eigenschappen vormen de eerste grondslagen, waarop de Staatswetenschap rusten moet.

De physiologie heeft voor de Staatswetenschap een uitgebreid nut. Bij de leer van de toerekenbaarheid der misdaden, bij de wetsbepalingen omtrent de krankzinnigen kan de regtswetenschap de hulp der physiologie niet ontberen. Ja, zelfs bij de beoordeeling der stelsels van strafregt en

strafvordering en in de Staatsgeschiedenis en Staatkunde mag het niet voorbij gezien worden, dat de physiologie, na strenge waarneming van feiten, leert, hoe de zinnelijke verschijnselen der buitenwereld, door zenuwdraad en hersenvezel geleid, gewaarwording veroorzaken, tot beweging aanzetten, op menig orgaan des menschelijken ligchaams terug werken, driften en hartstogten doen ontstaan, en door vrees en hoop dikwijls den wil der menschen en dus ook vaak der volken bepalen.

Het is naar mijne overtuiging eene groote verdienste der natuur-wijsbegeerte, dat zij, tegenover de eenzijdige rigting van het rationalisme en van het idealisme, aan physische anthropologie eene voorname plaats in de biologie der maatschappijen toekent.

Deze verdienste wordt evenwel bij sommigen geheel uitgewischt door de beklagenswaardige bekrompenheid, waarmede door hen op hunne beurt de waarheid wordt miskend, onlangs nog door den beroemdsten schrijver [1]) over de *physique sociale* aangewezen; dat de geschiedenis met onmiskenbare klaarheid de altijd voortgaande zegepraal van den intellectuelen mensch op den physischen verkondigt.

En voorwaar, al wijst de natuurkunde den mensch een plaats aan in de natuur, zij schenkt hem ook een magt boven haar. Dat vermogen, door wetenschappelijke kennis verduizendvoudigd, verheft hem tot bestuurder der natuurkrachten, tot heer der Schepping.

De Staatswetenschap merkt met vreugde op, dat deze uitnemende eigenschap van den mensch in de hedendaagsche zamenleving tot eene vroeger geheel ongekende hoogte ontwikkeld is. Hoe meer de wis- en schei-, dier- en plantenkunde, met hare toegepaste wetenschappen van genees-, werktuig- en landbouwkunde, den vooruitgang van 's menschen vermogen over de stoffelijke natuur openbaren, des te meer leert men, bij de kennis van het volkenleven, volkskrachten waarderen.

Zoo eene bekrompene beschouwing van de zamenleving in de menschen slechts voorwerpen en zaken ziet, uit welke, na eenige voorbereidende trappen, een meer stellige toestand geboren wordt, de geschiedenis van de

---

[1]) A. Quételet, *du Système Social et des Lois qui le régissent.* Paris 1848. p. 241.

laatste eeuw verkondigt met luide stem, dat de Staatswetenschap in elken mensch een vermogen, in elken wetenschappelijken mensch een maatschappelijke kracht te erkennen heeft.

Maar de mensch is nog oneindig meer dan redelijk dier. Hij is niet alleen in graad, in soort, in vermogen boven de dieren des velds verheven, hij is in de aardsche schepping een geheel eenig wezen.

Wanneer de geestelijke roeping van den mensch wordt weggedacht, staat de kennis der menschelijke maatschappij niet veel hooger dan die van het gezellige organisme van een bijenzwerm of mierenhoop.

Het moge voor de Staatswetenschap gewigtig zijn het wezen van den mensch te kennen, zij moet ook de menschen gadeslaan, hoe zij zich vertoonen midden in het leven der maatschappij, met hunne algemeene gelijkheid in aanleg en met hunne oneindige verscheidenheid van karaktervorm en vermogen. Hier onder de heerschappij van hunnen physischen, vaak pathologischen, toestand, dáár met hun zweven in ijdele gedachten, die zij hoogmoedig waanden aan Gods geest te hebben ontleend, maar die inderdaad slechts de vruchten waren eener kranke verbeelding; hier met hunne reuzenkracht, dáár met hunne hulpbehoevende zwakheid; hier met hunne vasthoudendheid aan vooroordeelen, dáár met hunne ongelijkheid aan zich zelven, waar zij beloofden den maatschappelijken vooruitgang te zullen bevorderen.

De miskenning dier verscheidenheid voert tot de dwaling, alsof de Staat slechts een werktuig ware, — eene dwaling, die reeds voor twintig jaren eenen wel toegerusten bestrijder vond in den geërden man [1]), aan wiens zijde ik ben opgetreden, maar die niettemin bij velen, ook in ons Vaderland, is blijven bestaan.

Hoe verscheiden de karakters der menschen ook mogen zijn, naauwkeurige waarneming heeft echter overtuigend geleerd, dat zelfs in de meest buitengewone handelingen eene zekere gelijkheid heerscht.

---

[1]) C. A. den Tex, *Bijdragen tot Regtsgeleerdheid en Wetgeving.* Deel IV, blz. 9.

De statistiek, die deze verschijnselen opspoort en den toestand der maatschappij waarneemt, om daaruit de wetten te ontdekken, die de Voorzienigheid ook in het leven der volken doet heerschen, staat bijna in dezelfde verhouding tot de Staatkunde en Staathuishoudkunde als de physiologie tot de geneeskunde, als de natuurkunde tot de werktuigkunde. Zij is echter daarin van vele natuurkundige wetenschappen onderscheiden, dat de verschijnselen, die zij heeft op te merken, zeer zamengesteld zijn door de zinnelijke en zedelijke oorzaken, waaruit zij voortkwamen, en dat het voorwerp van onderzoek aan gestadige verandering onderworpen is.

Met de meest naauwkeurige statistiek is echter de reeks der waarnemingen, waaruit de Staatswetenschap moet opgebouwd worden, nog niet gesloten.

Eerst de geschiedenis van een volk en van de verhouding, waarin de volken tot elkander vroeger stonden en nu staan, leidt tot volledige kennis der maatschappijen.

De nationale krachten der volken worden niet ontdekt, wanneer men de openbaring daarvan op een enkel tijdstip heeft gadeslagen.

De toekomst der volken blijft voor 's menschen oog in diepe duisternis gehuld, tenzij men acht geve op de rigtingen, die in de geschiedenis zijn op te merken, en die somtijds zoo lijnregt loopen, dat men met volkomene zekerheid zeggen kan: dáár, dáárheen is de weg, — de weg tot volksgeluk en volkswelvaart, dáárheen de weg tot volksellende en volksarmoede.

De natuurkundigen bogen op de zekerheid hunner uitkomsten bij proefnemingen. Wij laten hun dien roem, geve men ons slechts toe, dat die zekerheid altijd eene voorwaardelijke is, zoodat de proefneming wel eens als mislukt wordt beschouwd, wanneer men de voorwaarde niet heeft aangewezen; maar die voorwaardelijke zekerheid vindt men niet alleen in de natuurkunde.

Met onwankelbare gewisheid heeft Burke bij den aanvang der groote Fransche omwenteling hare gevolgen voorspeld.

Een Gijsbert Karel van Hogendorp was zoo zeker overtuigd, dat de Fransche heerschappij over Europa een einde zoude nemen, dat hij zijne *Schets van eene Grondwet voor de Vereenigde Nederlanden* opstelde, toen Napoleon zich de Keizerlijke kroon op het hoofd drukte.

Bij den aanvang der omwentelingen van 1848 hebben zeer velen met niet twijfelachtige overtuiging voorspeld, wat op haar zoude volgen: eerst onrust, eenige jaren lang, en in die onrust finantiële verwarring, kwijning van de welvaart, voortdurende onwettige beweging en aan het einde alleenheersching.

Het moge moeijelijker zijn de gevolgen van vele maatschappelijke gebeurtenissen te voorzien, dan de uitkomst van stoffelijke natuurverschijnselen te berekenen, — waar eenmaal de werking van voorafgaande feiten met juistheid is aangewezen, is de proefondervindelijke natuurkunde niet zooveel zekerder dan de Staatswetenschap, door het licht der geschiedenis beschenen.

Het schijnt vreemd, hoe de hoogst eenvoudige waarheid, dat ook de Staatswetenschap op waarneming van feiten moet gegrond zijn, zoo dikwijls wordt miskend.

Maar ook dat schijnbaar vreemde wordt opgehelderd bij het licht der ervaring.

Leert deze het niet, dat het veel gemakkelijker is zich te laten medeslepen door de zinnelijke indrukken, die de gebeurtenissen des tijds gewoon zijn op zwakke gemoederen uit te oefenen, dan de zelfstandigheid van zijn redelijk vermogen te handhaven in het oogenblik des gevaars?

Door de physiologie voorgelicht, wordt het verschijnsel zeer verklaarbaar, hoe in een naburig rijk, waar de zinnelijkheid gewoon is zeer haar kracht te doen gevoelen, de meerderheid der arbeidende klasse gisteren alles kon wagen voor den triomf der communistische en socialistische denkbeelden, van welke zij ligtgeloovig algemeenen rijkdom verwachtte, en heden met gejuich den alleenheerscher kan begroeten, die de hoop verlevendigt op de herstelling eener geschokte welvaart, en hoe de hoogere standen uit angst bij de omwenteling werkeloos bleven en bij de tegenomwenteling alle vroegere staatkundige beginselen kunnen verloochenen uit vrees voor erger. Bij overheersching van het zinnelijke staat men beurtelings bloot in eene onbezonnene volksbeweging of in eene niet minder dwaze reactie medegesleept te worden.

Verkondigt de geschiedenis op nadrukkelijke wijze het oordeel over den omwentelingsgeest, met niet minder klaarheid spreekt zij het doodvonnis

uit over elke partij, die terug wil keeren tot een vroegeren toestand. Aan een niet mogelijken triomf worden de sterkste krachten verspild. Gestadige vooruitgang is de weg der ontwikkeling, die de Godheid aan de volken gesteld heeft. Die vooruitgang heeft plaats, in weerwil van menschelijke overijling of menschelijken tegenstand. De geschiedenis is een dubbele openbaring, een openbaring van den wezentlijken blijvenden vooruitgang, maar niet minder een oordeel over tijdelijke dwaling en tijdelijk onregt.

II.

Naauwkeurige waarneming van feiten en verschijnselen, dringend noodig voor de kennis van het leven der maatschappijën, is geheel onvoldoende de Staatswetenschap te vormen.

Bij een bloot empirisme kan deze zich nimmer verheffen boven een bekrompen nuttigheidsbeginsel, waarbij men de toekomst vaak opoffert aan de behoefte van den dag van morgen, of boven een dorre wetgeleerdheid, die onze kennis doet verouderen bij de snelle wisseling der wetgevingen.

De Staatswetenschap is wel een wetenschap van waarneming, maar niet minder een wijsgeerige. De waarneming moge betrekkingen doen kennen, de wijsbegeerte toont het regt aan, dat in die betrekkingen gelden moet.

Maar de *wijsbegeerte!* haar naam klinkt velen verdacht in de ooren. Bij dezen is zij bijna hetzelfde als ongeloof; bij genen is zij een droomerij, inzonderheid op Staatsterrein hoogst gevaarlijk. Bij anderen is zij een onnutte wetenschap, die bij de regeling van het hooger onderwijs (die eerlang zal plaats hebben, gelijk sommigen meenen) uit de rij der academische studiën behoort te worden weggeruimd.

Wil ik niet verkeerd begrepen worden, dan ben ik wel genoodzaakt mij duidelijk te verklaren, wat ik versta door wijsbegeerte in betrekking tot de Staatswetenschap.

Ter geruststelling van sommigen, vang ik aan, als mijne overtuiging uit te spreken, dat de ware wijsbegeerte niet te vinden is in het rationa-

lisme, hetwelk, ook bij uitnemende juistheid van redenering in de afleiding van waarheden, het gebrek heeft van geen andere rustpunten te bezitten dan willekeurig aangenomen grondstellingen. De rede is een der vermogens, geschikt om den waren aard der dingen te kunnen ontdekken; uit de rede op zich zelve vloeit geene waarheid voort.

Op meeningen kan slechts een gebouw gesticht worden, dat blijft zoo lang de tijdgeest duurt: en wat is veranderlijker dan deze?

De wijsgeerige grondslagen der Staatswetenschap zoek ik evenmin in die sensualistische begoocheling, waarbij vaak uit een bedorven gevoel het begrip van Regt en van Staat wordt afgeleid.

Nog minder vind ik zekerheid in het geloof aan het leven eener algodheid, waarbij de regtsbegrippen groeijen, alsof zij planten, gevormd worden, alsof zij aardlagen waren.

De wijsbegeerte, die dezen naam wil waardig zijn, vordert een weten met geheel onzen geest; — een weten in overeenstemming met het wezenlijk verband der dingen, — een weten, dat voortdurend zich uitbreidt en voortdurend gezuiverd wordt.

In deze drieledige stelling, die U weldra, gelijk ik hoop, duidelijker zal worden, is ook het wezen van de wijsbegeerte des Regts aangeduid.

De zielkunde leert op haar tegenwoordig standpunt, dat door den mensch geene zekerheid kan verkregen worden door een enkele zijner geestvermogens, maar alleen door de overeenstemming van de waarheid buiten hem met al de erkenningskrachten, die in zijne ziel inwonen.

Alleen langs dezen weg ontvangen wij een volledig bewustzijn.

Op dat redelijk bewustzijn rust ook de kennis van het beginsel des regts, dat onveranderlijk is en blijft, bij de wisseling der wetgeving. Het zal ons blijken, wanneer wij slechts acht geven op de betrekking, waarin de mensch staat tot de wereld die hem omringt.

De mensch is niet geroepen tot een lijdelijk, werktuigelijk bestaan, bestemd om indrukken te ontvangen en alleen bij wijze van terugwerking een handeling te verrigten, — een toestand, die inderdaad een voort-

durende dood zoude mogen genoemd worden. Een stem uit het binnenste onzer ziel zegt, dat in ons aanwezig is een beginsel van waarachtig, dat is van een persoonlijk, leven, waarbij de geest, die zich uit ons openbaart, met zelfbewustheid inwerkt op de schepping buiten ons; en de stem, die dat getuigenis geeft, schenkt ook de zekerheid, dat de mensch een bevoegdheid, een regt heeft om zijn roeping te vervullen, om als persoon te bestaan, te handelen en heerschappij te voeren over de stoffelijke goederen, die hem het naaste toebehooren, en om invloed uit te oefenen op de menschen, die hem omringen.

Dit volkomen bewustzijn dat men regten bezit, is een der schoonste eigenschappen van den mensch. De uitoefening van regt geeft aan zijn persoonlijkheid kracht en zelfstandigheid; daarin verkort, belemmerd of onderdrukt te worden, doet zijn persoonlijk levensbeginsel kwijnen. Eerst door het bestaan van regt op eigen persoon en eigen goed, krijgt de zedelijkheid een gestalte. Zonder regt op persoonlijke vrijheid geen hulpvaardigheid, geen vaderlandsliefde, geen zelfopoffering. Zonder regt op eigen goed geen mededeelzaamheid, geen verstandig gebruik, geen verantwoordelijkheid over het geschonken talent.

Geheel bevredigd wordt men evenwel niet bij het onderzoek wat regt is, wanneer men uitsluitend een door de zielkunde voorgelicht eigen bewustzijn raadpleegt.

Op de vraag naar het wezen van het regt kan geen volkomen antwoord worden gegeven dan door een meer algemeene wijsgeerige beschouwing der menschelijke zamenleving.

De Staatswetenschap verkrijgt eerst den rang van wijsgeerige wetenschap, wanneer zij van de afzonderlijke verschijnselen in de maatschappij tot het wezenlijk verband der dingen tracht op te klimmen.

Zonder vaste rustpunten zinkt zij evenwel bij dit onderzoek tot een laag pantheïsthisch materalisme, of verliest zich in een ijdel idealistisch zweven. Een vaste grond ontbreekt haar echter niet.

Terwijl de materialisten niet hooger kunnen opklimmen, dan tot het begrip, dat de Staat een natuurproduct is in de Schepping; terwijl diepzinniger en edeler wijsgeeren zoeken, welke gedachte van den oneindigen

Geest in den Staat verwezenlijkt wordt, weet de echte wijsbegeerte, die haar vasten steun vindt in geschiedenis en openbaring, dat de Staat is en zijn moet eene beschutting voor de tot volmaking geroepen zamenleving, — dat elke betrekking in de maatschappij zich tot een meer volkomen toestand moet verwezenlijken en dat de verpligtingen en regten der Staatsburgers telkens grooter en belangrijker worden, bij elke nieuwe ontwikkelingsperiode, die de Godheid aan de volken schenkt.

Elke wereldbeschouwing, waarbij het oog niet geheel gesloten wordt voor het licht der waarheid, leidt met logische noodwendigheid tot het besluit, dat alleen langs den weg van het eerbiedig onderzoek van Gods wereldbestuur in het maatschappelijke leven, onveranderlijke waarheid voor de Staatswetenschap te verkrijgen is.

Maar hoe dien weg te betreden zonder moedeloos te worden, wanneer bij elken stap zich de gezigteinder verruimt, en bij elke vermeerdering van kennis de betuiging opregter moet worden, dat ons weten slechts stukwerk is?

De wijsbegeerte in hare eigenlijke beteekenis geeft daarop het antwoord.

Wijsbegeerte is geene wetenschap. Zij is een gemoedstoestand; zij is een behoefte, een verlangen, een begeerte, niet zoo zeer naar kennis, als naar kennis die zich in het leven openbaart.

Toen niet lang geleden, een der grootste geleerden van den tegenwoordigen tijd, wien men den eernaam van „de laatste der kerkvaders" heeft toegekend, ten grave werd gedragen, zeide een zijner lijkredenaars: „De „Godgeleerdheid was hem het weten van een discipel, die den Heer lief „had." [1]) Deze zelfde naauwe vereeniging tusschen wetenschap en levenstoestand kan op de Staatswetenschap overgebragt worden. Zij moet zijn het weten van een Staatsburger, die zijn Vaderland bemint. Ook hier is leven middel van erkenning en het weten levenskracht.

---

[1]) Zie: *Ter nagedachtenis aan* AUGUST NEÄNDER. *Uit het Hoogduitsch met een Voorwoord* van H. J. ROIJAARDS. Utrecht 1850. Blz. 13. De woorden zijn van den Berlijnschen Hoogleeraar Dr. F. STRAUSS.

Die door de liefde tot de maatschappij wordt aangetrokken, zoekt, welke zijne betrekking ook zij, steeds naar meerdere kennis en gevoelt steeds meerdere behoefte, die kennis in woord en daad te openbaren.

De zoogenaamde practische loopbaan verschilt van de wetenschappelijke inderdaad meer in vorm dan in wezen.

Het beginsel, dat den Staatsman aandrijft om aan de waarheid, die in hem leeft, de meest uitgebreide toepassing te geven, uit zich bij den beoefenaar der wetenschap in een voortdurende kritiek van stelsels en gebeurtenissen, opdat het rijk der dwalingen worde ingekort en dat der waarheid uitgebreid. De edelste vrucht der wijsbegeerte is een onpartijdige Kritiek, die de wetenschap volmaakt.

III.

Even weinig als de kennis van op zich zelf staande verschijnselen in de maatschappij de Staatswetenschap vormt, even weinig vermogen dit de algemeene wijsgeerige beginselen omtrent het regt.

Het weten, dat er een algemeen verband aanwezig is, geeft nog geen kennis van den inhoud van dat verband. Eerst uit het klare besef der betrekking tusschen vele verscheidenheden en uit de grondige kennis van de overeenstemming van vele waarheden, ontstaat wetenschap.

En eerst door voortdurend schiften en scheiden van vele bouwstoffen, wordt de rijkdom, het kapitaal der wetenschap gevormd.

Door een Kritiek die de Staatswetenschap volmaakt, versta ik niet die onbarmhartige afscheidstheorie, die de leden van het Staatsligchaam en de magten van het Staatsbestuur volkomen van elkander afsnijdt, — den koning van het volk, de magt der justitie van die der policie, den bloei der letteren van de stoffelijke welvaart, het godsdienstig leven van het leven des Staatsburgers.

De ontleedkunde behoort, gelijk een geestig schrijver over Kerk en Staat opmerkte [1]), liefst alleen op doode ligchamen te worden uitgeoefend.

---

[1]) W. Broes, *Kerk en Staat.* D. IV. Blz. 357.

Alleen bij de erkentenis van het levend verband tusschen alle de deelen der maatschappij, kan aan elk verschijnsel zijn eigene plaats en aan elke waarheid haar eigen regt worden toegekend.

Evenmin geloof ik, dat de wetenschap zeer bevorderd wordt door die ongelukkige gewoonte, ook in ons Vaderland niet vreemd, om een vonnis te vellen van afscheiding, van verwerping, van veroordeeling over elke nieuwe rigting, zonder dat men nog den tijd heeft gehad tot grondig onderzoek. Vele frissche loten zijn door dezen kouden wind op het veld der wetenschap verdord. De kritische voorzigtigheid moge de stem terug houden als de juchtoon gehoord wordt, dat er een nieuw licht aan den Hemel verschenen is, zij behoedt ook voor medepligtigheid aan de verkettering, die dikwijls volgt op eene teleurgestelde verwachting.

De Kritiek, uit echte wijsbegeerte voortgesproten, verheugt zich bij elke schrede, die de waarheid voorwaarts doet, en laat liefst de dwaling in vergetelheid wegzinken.

Ook bij de wetenschap geldt: „Overwin het kwade door het goede."

Die de wetenschap wil verrijken, zoeke onder het veroordeelde het goede, onder het toegejuichte het verkeerde op, niet met huichelaarsgezindheid, om aan de dwaling haar eer te laten en aan den overwinnaar in den strijd tegen onkunde door kleingeestige betweterij den lauwer te ontrukken; maar met de opregte zucht om overal, en wel het meest uit eigene kennis en eigene meening, het kaf van het deugdzame graan af te zonderen.

De opleiding tot deze Kritiek vindt men voornamelijk in de philologische studiën, waardoor het oordeel zoo verfijnd en gescherpt wordt, dat niet zelden de mannen, in de school der oudheid gevormd, de uitstekendste Staatslieden zijn geworden.

En het klimaat, waarin zij alleen haar levenskracht kan ontwikkelen, is vrijheid van stelseldwang, vrijheid van partijzucht.

De stelselvorm moge bij de ontwikkeling der wetenschap tijdelijke beschutting aanbieden voor het doen rijpen van waarheden, alleen onvooringenomen beoordeeling van stelsels en verschijnselen kan de wetenschap doen vooruitgaan.

Bij de Staatswetenschap begint deze kritische behandeling veld te winnen, gedeeltelijk ook ten gevolge van het krachtig oordeel, dat de geschiedenis van Staatsbestuur en regtspleging over sommige eenzijdige rigtingen heeft geveld.

De lange reeks van wijsgeerige theoriën omtrent het regt schijnt gesloten, en zoo zich een stelsel, onder den naam van nieuwe school, op den voorgrond wil dringen, ras blijkt het, dat zij oude waarheden of oude dwalingen in een nieuw kleed hulde.

In plaats van nieuwe theoriën te scheppen, bepaalt men zich thans meer tot een kritische geschiedenis der verschillende stelsels en de voordragt eener eigene overtuiging, gevormd uit hetgeen aannemelijk of verwerpelijk is verklaard.

Zelfs bij hen, die hunne Staatsleer meer uitsluitend of op een gedeelte der Openbaring, of op de rede bouwen, doet deze neiging tot kritisch onderzoek zich gelden.

Friedrich Julius Stahl heeft, hoe eenzijdig zijne rigting ook moge zijn, met veel meer onbekrompenheid dan vroeger zij gewoon waren te te doen, die met hem dezelfde partij zijn toegedaan, in zijne geschiedenis der regtsphilosophie velerlei waarheden erkend bij hen die hij bestrijdt. Staatsgeleerden der rationalistische school in Duitschland hebben, na een wijl medegesleept te zijn geweest in de gebeurtenissen des tijds, de bekentenis afgelegd: kennis aan feiten heeft ons ontbroken.

Nadat in het strafregt vele uitsluitende theoriën om den voorrang hadden gestreden: een theorie van wedervergelding, van voorkoming, van afschrikking, van psychologischen dwang en van zedelijke verbetering, begint men meer en meer uit alle die theoriën de waarheden te verzamelen en tot één te brengen.

Terwijl jaren lang in Duitschland strijd is gevoerd tusschen de voorstanders van een schriftelijke, niet openbare regtspleging en hen die meenden, dat alleen in de Fransche instellingen de tooverstaf van een volkomene regtsbedeeling te vinden was, is men eerst later begonnen kritisch te schiften, welke eigenlijk de voor- en nadeelen van de openbare regtsple-

ging, en deze rigting breidt zich meer en meer uit bij de weinig voldoende vruchten, die de zoo hoog geprezene instelling der gezworenen in Duitschland heeft gedragen.

De Staathuishoudkundige wetenschap is inderdaad slechts een kritisch opbouwen op de grondslagen, door SMITH en SAY gelegd.

Een FRÉDÉRIC BASTIAT moge het licht, voor zijne overtuiging opgegaan, dat de vinger Gods de welvaart der volken zóó bestuurt, dat alle regtmatige belangen in onderlinge harmonie met elkander zijn, in een welsprekend betoog met zulk een frischheid hebben terug gegeven, dat zijne inzigten aan velen geheel nieuw toeschenen; zijne opregte bewonderaars zijn onpartijdig genoeg om te erkennen, dat veel van hetgeen hij als nieuw voordroeg, niet nieuw was voor de wetenschap, en dat hij bij het jagen naar een bevredigende slotsom over een gedeelte der wetenschap een onnaauwkeurig oordeel heeft geveld.

De wetenschap der Statistiek heeft haar kritisch standpunt nog het minst bereikt. Nog heerscht hier in de waarneming der verschijnselen groote oppervlakkigheid. Niet zelden worden cijfers en berigten opeengestapeld, waarvan vele gegeven werden met volkomen bewustheid dat zij onjuist waren, alleen ter voldoening aan de aanschrijvingen uit de bureaux van het centraal bestuur, waarin de vragen werden gedaan op een wijze, die het antwoorden met juistheid onmogelijk maakte, en wanneer men op wetenschappelijke werken de aandacht vestigt, doen zich verschijnselen voor, die doen vreezen, dat men hier het tijdvak van onrijpe theoriën en te spoedig aangenomene wetten nog moet doorworstelen.

Niet alleen stelsels en meeningen, maar ook gebeurtenissen zijn het voorwerp voor de Kritiek der Staatswetenschap.

Ook hier ontwijkt zij partijzucht en stelseldwang. Terwijl zij te velde trekt tegen hen, die de gebeurtenissen dogmatiseren en daardoor niet zelden de geschiedenis van een tweesnijdend zwaard der waarheid tot een wapen voor eigen meening versmeden, tracht zij door naauwgezette waarneming onder de uiterlijke overheersching van dwalingen den bijna verborgen, maar toch zekeren voortgang der waarheid op te sporen.

Al heeft de groote omwenteling in Frankrijk in de voorgaande eeuw

troonen met verdoovend geweld ineen doen storten en Europa met stroomen bloeds geverwd; de zelfzuchtige driften, die toen hebben gewoed, mogen het oog niet doen sluiten voor den grooten vooruitgang, die een liefderijke Voorzienigheid ook toen, te midden der Staatsorkanen, heeft tot stand gebragt.

Hoe ook de ongerijmde stellingen der communisten en de giftappelen, aan den boom van het socialisme gegroeid, tot streng onderzoek naar de bron van zoo verderfelijke dwalingen mogen opwekken; het onderzoek mag evenmin worden nagelaten, of misschien die dwalingen de tijdelijk voorbijgaande, zondige omkleedselen zijn van een waarlijk goed beginsel, dat zich ontwikkelt en eenmaal die bekleedselen zal afwerpen.

Al is het jagen naar politieke eenheid van Duitschland gebleken een ijdele poging te zijn geweest, ontstaan uit politieke inbeelding, alsof men nationale eigenaardigheden uit de volken, en zelfzuchtige Staatskunst uit de hoven kon wegredeneren; de Kritiek onderscheidt tusschen politieke eenheid en eenheid van maatschappelijken toestand, en erkent met vreugd, dat de eenheid in Duitschlands handels- en strafwetgeving sedert 1815 steeds is vooruitgegaan, en hij, die geloof slaat aan de geschiedenis, blijft met volle vertrouwen den vooruitgang van die rigting verbeiden, ook dan, wanneer de voorgaande gebeurtenissen van den dag de zwakgeloovigen aan het wankelen brengen.

Heerscht er een regeringstelsel, dat in vele opzigten gebrekkig toeschijnt, de onpartijdige beoordeelaar weet ook dan onder het verkeerde het goede te waarderen.

Eene onpartijdige, maar toch welwillende Kritiek is de zekerste weg der wetenschap, — het krachtigste wapen tegen de dwaling, — de zuiverste dienst der waarheid.

De ervaring moge leeren dat partijdigheid ter regter-, partijdigheid ter linkerzijde weldadig werken op de overtuiging van hen, wier waarheidsgevoel sterke prikkels noodig heeft; de Kritiek van het tegenwoordige behoedt voor de harde lessen der ondervinding; — de geschiedenis der wetenschap moge het verkondigen, dat uit werking en tegenwerking van

verschillende stelsels ontwikkeling ontstaat; de Kritiek oogst de rijpe vruchten voor de wetenschap in, zonder schuld aan eenzijdigheid en overdrijving; — zij, die door den geest, die in hen leeft, ligt worden voortgedreven, mogen niet alleen in dwaling maar ook dikwijls in waarheid anderen vooruit zijn; de schatten der wetenschap vinden de veiligste bescherming bij hen, die de zelfstandigheid van hun redelijk vermogen handhaven tegenover hun gevoel.

Wanneer zich een verderfelijke leer openbaart, roept het behoud op ter harer verdelging. Maar niet zelden doet de heftigheid van den strijd het gevaar vermeerderen. Zwakke punten worden bekend en door de onbedachtzame verdedigers worden nieuwe wapenen aan den vijand geleverd. Dat men het toch nimmer mogt vergeten: de kracht der dwaling is niet in haar zelve gelegen. De engel der duisternis vermag niets tenzij hij zich als een engel des lichts vertoont. Wanneer de Kritiek volledig erkent het ware dat gewoonlijk de dwaling vergezelt, ontrukt zij haar het wapen en herschept somwijlen een gevaarlijken vijand in een krachtigen bondgenoot.

De waarheid moet worden gediend. Ieder belijdt dat beginsel; het komt er op aan, *hoe* zij gediend wordt. De godinnen der wetenschap zijn naijverig op de hulde, die haar wordt aangeboden. Wanneer in opregtheid de betuiging wordt afgelegd: wij zijn onze leerstellingen met onverdeelde harten toegedaan, omdat zij waarheid zijn — dan is in deze belijdenis, die met de overtuiging overeenstemt, onloochenbaar eenige waarheidsliefde aanwezig, welke aanspraak heeft op onze hoogachting.

Ongeveinsde opregtheid is ook in de Staatswetenschap een edele kracht. Maar een schoon gedeelte is nog niet het volmaakte ideaal. De eenige zuivere dienst der waarheid is deze: dat men haar zoekt, opspoort, najaagt, vasthoudt, niet alsof men haar reeds volkomen gegrepen had, maar alsof men haar eens volkomen grijpen mogt.

Tot zulk een dienen der waarheid in het ambt mij opgedragen, wekt mij menige herinnering krachtig op.

Van deze plaats was het, dat eenmaal de Hoogleeraar Henderik Constantijn Cras zijne lofrede uitsprak op den man, wiens onbekrompen zucht naar waarheid over een reeks van wetenschappen een nieuw licht heeft verspreid en wiens gemoed ook onder de vervolging vrij bleef van partijzucht.

De Hoogleeraar Cras was gewoon, gelijk hij bij zijne intrêerede begonnen was, zijne leerlingen, en onder hen mijn Vader, te wijzen op Huig de Groot, als op een type van een Nederlandschen staatsman en een Nederlandschen regtsgeleerde, en in mijne jongelingsjaren is mij door hem, wien men het liefst als voorbeeld zoekt na te volgen, diep in het hart gedrukt: „Heb de waarheid lief boven alles." Dat woord was het beginsel van zijn godsdienst, het beginsel van zijn wetenschap, het beginsel van zijn staatkundig leven.

En hoe werd dat woord bij mij verlevendigd, toen gij, Hooggeleerde van Assen, mij als promoter op het vaderlijk voorbeeld weest en bij de intrede van mijn maatschappelijke loopbaan, mij tot leidsvrouw mede gaaft de spreuk: *transige nunquam de veritate.* — De vele weldaden, die gij uit vaderlijke vriendschap mij hebt bewezen, inzonderheid de kennis, die gij mij hebt medegedeeld uit den rijken schat van uwe uitstekende geleerdheid, hoop ik steeds te erkennen, door getrouw te zijn aan de mij aanbevolen spreuk.

Ik wordt daartoe thans te meer aangespoord, nu ik hier tegenwoordig zie vele voortreffelijke mannen in het Staatsleven en de Wetenschap uitmuntende, die ik onder mijne vrienden mag tellen, gelijk zij reeds de vrienden mijns Vaders waren of zijne nagedachtenis de innigste hoogachting toedragen.

Het zij mij vergund U daaronder te mogen rangschikken, eerwaardige grijsaard Maurits Cornelis van Hall, — U, Broeders mijner geliefde Moeder, zeer geachte bloedverwanten Abraham en Jeronimo de Vries, — U, Hooggeleerde Gerardus Vrolik, die met U, Hooggeleerde van Lennep, ambtgenooten mijns vaders zijt geweest aan deze Doorluchtige School.

U, Gr. Ed. Achtb. Heer WILLEM DANIEL CRAMER, een zijner geliefste leerlingen, — U, HENDRIK CROOCKEWIT, een zijner getrouwste vrienden, — U, HENDRIK HARMEN KLIJN, die zijne nagedachtenis plegtig hebt helpen vieren, — U, vrienden van lateren leeftijd, die uit belangstelling in mij, van elders herwaarts zijt gekomen: Hooggel. ROIJAARDS, VISSERING, Hoog Ed. Gestr. VERNÈDE; U inzonderheid Hooggeleerde VREEDE, speelmakker mijner kindschheid, vriend van mijne jongelingsjaren, vriend van mijnen mannelijken leeftijd.

U allen zie ik hier tegenwoordig, als een wolke van getuigen, om bij deze plegtige inwijding tot het Hoogleeraarsambt mijne gelofte te hooren: „Ik wil getrouw zijn aan den echt wetenschappelijken geest, die een geest der waarheid is."

Heeren Burgemeester, Wethouders en Leden van den Gemeenteraad dezer aanzienlijke Stad! De bloei van wetenschappelijke inrigtingen is het echte sieraad van eene hoofdstad. Wetenschap en kennis zijn de groote beweegkrachten, die volksgeluk en volkswelvaart bevorderen. Dat is uwe overtuiging, en gij hebt mij, uw vroeger medelid, met eenparigheid van stemmen geroepen om den bloei van Amsterdam daarin te helpen handhaven. Ik stel dat uitstekend bewijs van vertrouwen op hoogen, op zeer hoogen prijs. Mogt ik daaraan beantwoorden en inderdaad tot nut zijn aan de Doorluchtige School, die door U teregt als een der schoonste stedelijke instellingen beschouwd wordt.

Hoogst verdienstelijke Mannen, aan wie het bestuur dier School zoo uitnemend goed is toevertrouwd! Zijn de redenen, die gij gelden deedt, opdat ik het Hoogleeraarsambt mogt aanvaarden. naar mijne overtuiging, niet geheel vrij geweest van een te gunstige verwachting omtrent mij, het zal des te meer mijn ernstig streven zijn, zoo mogelijk, uwe voordragt te regtvaardigen. Met U in regterlijke en administrative betrekkingen werkzaam te zijn geweest, heeft mij een levendig denkbeeld doen verkrijgen van vele uitnemende hoedanigheden, in een maatschappelijke loopbaan van hoog gewigt, waartoe ik hoop anderen te kunnen opleiden.

Hooggeleerde DEN TEX! Vergun mij thans het woord tot U te rigten. Het gesprek, waarin gij mij het eerst te kennen gaaft dat gij verligting in uwen uitgebreiden werkkring wenschtet te ontvangen, waarin gij de hoop uittet, dat gij mij tot het Hoogleeraarsambt mogt inleiden, gelijk het op aanbeveling mijns Vaders was geweest, dat gij aan CRAS waart opgevolgd, waarin gij mij in herinnering bragt, hoe mijn Vader den academischen leerstoel boven aanzienlijke Staatsposten had verkozen en waarin gij als uwe meening voordroegt, dat ik misschien in dit ambt nog meer dan vroeger de gevoelens, die mij lief waren, zou kunnen openbaren, — dat gesprek heeft in mijn hart een onuitwischbaar gedenkteeken uwer vriendschap gesticht. Mogt ik uwe ondersteuning nog een reeks van jaren ondervinden en mogt de Doorluchtige School, tot welker bloei gij zoo veel hebt bijgebragt, nog lang het vruchtgebruik genieten van uwe uitgebreide en veelzijdige geleerdheid.

Hooggeleerde MARTINUS DES AMORIE VAN DER HOEVEN! Hooggeachte ambtgenoot, die met mij geroepen zijt tot de vorming van regtsgeleerden. Het is mij eene bemoedigende gedachte, dat, waar ik te kort mogt schieten in de gave om het hart van den jongeling met liefde tot wetenschap te bezielen, het mij ontbrekende zal worden aangevuld door den overvloed, waarmede gij uwen edelen geest weet uit te storten. Sinds jaren heb ik het voorregt U mijn vriend te noemen. Zoo ik mij niet bedrieg heeft dit zijn oorprong daarin, dat wij in de regtswetenschap niet alleen een voorwerp van kennis, maar ook een levensbeginsel erkennen. Mogt onze vriendschap een nieuw voedsel vinden in onze thans gemeenschappelijke levensroeping.

Hooggeleerde Heeren, waarde Ambtgenooten! die met mij tot het hooger onderwijs binnen Amsterdam zijt geroepen, het verheugt mij nog naauwer aan een kring verbonden te worden, waarin ik reeds vele hooggeschatte vrienden mag tellen.

Al zijn wij in verschillende vakken van wetenschap werkzaam, mijne rede zal, hoop ik, U overtuigd hebben, dat ik den bloei mijner wetenschap naauw verwant beschouw aan de vakken door U beoefend.

Nergens wordt meer de noodzakelijkheid gevoeld van een algemeenen band tusschen alle gedeelten der menschelijke kennis, dan bij de beoefening der Staatswetenschap.

Het beginsel echter dat allen, die de wetenschap lief hebben. met éénen geest bezielt, verkrijgt in onze betrekking tot Amsterdam een nog naauwere bepaling.

Bij de oprigting en uitbreiding der Doorluchtige School is het wel de voornaamste maar niet de eenige bedoeling geweest, dat hier ter stede een gelegenheid zoude zijn voor jongelingen, om hunne studiën te volbrengen.

Indien wij niet slechts aan de formule van onze aanstelling, maar ook aan den geest onzer bediening getrouw willen blijven, dan moeten wij onze wetenschappelijke krachten toewijden aan allen, die in deze stad op kennis prijs stellen.

En wanneer ik mij nu te binnen breng hoe uitnemend door U die eigenaardige betrekking van Hoogleeraren te Amsterdam vervuld wordt, dan kan ik de vrees niet onderdrukken, dat ik daarin zeer te kort zal schieten.

Wilt dan ook mij uwe vriendschap verleenen en, zoo mogelijk, vergeten, dat ik een groot deel van den last op uwe schouders laat drukken om aan alle ingezetenen van Amsterdam het hooge gewigt te doen gevoelen, dat in deze handelsstad een inrigting van hooger onderwijs bestaat.

In de laatste plaats wend ik mij tot U, tot wie mijn hart mij riep in de eerste plaats te spreken. Tot U, edele Jongelingen, Kweekelingen dezer Doorluchtige School, inzonderheid tot U die ik weldra mijne leerlingen, en, zoo ik hoop, mijne vrienden zal mogen noemen.

Amsterdam heeft, niet alleen door de talrijkheid harer inwoners, maar ook door den rang van Hoofdstad des Rijks, aanzienlijke regten uit te oefenen, groote verpligtingen jegens het Vaderland te vervullen. Gij hebt U aan de regtswetenschap toegewijd en gij zult later gekozen worden om in pleitzaal, in gemeenteraad, of in de vertegenwoordiging van de provincie of van het algemeene Vaderland uwe overtuiging op anderen te doen inwerken. Dat is een schoone, een hooge roeping, waardig om het hart van den jongeling warm te doen kloppen.

Ik stel mijne ervaring, mijne kennis, mijne overtuiging, die ik in een twintigjarige maatschappelijke loopbaan, vol van verscheidenheid, verkregen heb, tot uwe dienst. Wilt er ten allen tijde over beschikken, want voortaan behoor ik U.

Op het groote onafzienbare veld der Staatswetenschap zal ik trachten te zijn minder uw leermeester dan uw wetenschappelijke vriend, die U op dwalingen wijst en voor de waarheid uw mannenkracht zoekt te winnen; en gezegend zou ik het besluit noemen, dat mij een eervol regterlijk ambt tegen dat van Hoogleeraar deed verwisselen, mogt ik ooit in lateren tijd ontwaren, door een onpartijdige kritische beoefening der Staatswetenschap voor het Vaderland nuttige burgers te hebben gevormd, bezield door liefde tot waarheid en toegerust met de wapenen van grondige wetenschap, de dwaling ter vernietiging en den wezenlijken vooruitgang tot vasten steun en onweêrstaanbare kracht.

LIJKREDE

OP

D. J. VAN LENNEP,

GEHOUDEN IN DE

GROOTE GEHOORZAAL DER DOORLUCHTIGE SCHOLE

TE

AMSTERDAM

OP MAANDAG DEN 11 APRIL 1853,

DOOR

Mr. H. J. KOENEN,

VOORZITTER VAN HET COLLEGIE VAN CURATOREN DIER INSTELLING.

Het Collegie van Curatoren der Doorluchtige School te Amsterdam, doordrongen van een gevoel van erkentenis voor de groote verdiensten van wijlen den Hoogleeraar VAN LENNEP *jegens de Instelling, aan hunne zorge toevertrouwd, besloot, kort na zijn overlijden, dat eene plechtige Lijkrede ter eere van 's Mans nagedachtenis zoude gehouden worden. Het houden van die Redevoering werd aan den Hoogleeraar* BOSSCHA, *als den Opvolger en een der oudste leerlingen des ontslapenen opgedragen. Toen deze genoodzaakt was zich daarvan te verschoonen, werd de Voorzitter van het Collegie door zijne Ambtgenooten dringend verzocht, de eervolle taak zelf op zich te nemen; eene uitnoodiging, waaraan hij gemeend heeft, zich niet te mogen onttrekken.*

MIJNE HEEREN, LEDEN VAN HET GEMEENTEBESTUUR DEZER STAD [1])!

WAARDE AMBTGENOOT, MEDEBESTUURDER DEZER DOORLUCHTIGE SCHOOL [1])!

GEËERDE HOOGLEERAAREN AAN DEZE EN ANDERE INSTELLINGEN VAN HOOGER ONDERWIJS!

STUDERENDE JONGELINGSCHAP VAN ONS ATHENÉUM!

EN GIJ ALLEN, DIE DOOR UWE TALRIJKE OPKOMST AAN DEZE PLAATS GETUIGT VAN HET BELANG, 'T WELK GIJ STELT IN DEZE PLECHTIGHEID, EN VAN DE RECHTMATIGHEID DER HULDE AAN DE NAGEDACHTENIS VAN HEM, WIEN ZIJ IS TOEGEWIJD!

WEEST GEGROET, VRIENDEN EN VEREERDERS VAN VAN LENNEP: WEEST GEGROET IN DIT ACHTBARE GEBOUW, EN ONTMOET ER, KAN HET ZIJN, WAT UW HART HIER ZOEKT, EN WAT HET MIJNE U ZOO GAARNE ZOU DOEN VINDEN!

Het is eene der treffendste bijzonderheden in onze gewijde evangelieverhalen [2]), wanneer wij lezen, dat de discipelen van Johannes den Dooper, toen hun teêrbeminde en hoogvereerde Meester door het zwaard van een' der lijftrawanten van een onwaardigen Vorst in den kerker onthalsd was, in stilte kwamen en aan het dierbare lijk in 't verborgen de laatste eere bewezen. Aandoenlijk voorbeeld van getrouwheid tot in den dood aan eenen Leermeester, die zijnen leerlingen de wegwijzer was geweest tot de hoogste waarheid: ja tot Hem, die de persoonlijke Waarheid,

---

[1]) De Heer Burgemeester en een der Curatoren werden, door 's Konings gelijktijdige aankomst te Amsterdam, verhinderd deze plechtigheid bij te wonen.

[2]) Matth. XVI: 12.

de Wijsheid en het Leven is! Hoe veel daarvan verschillend zijn de omstandigheden, Mijne Heeren, die ons aan deze plaats vereenigen! Geen lafhartige dwingeland zal, vergramd om de lijkplicht die wij bewijzen, ons leven of onze vrijheid bedreigen. Geen mishandelde Leeraar, wiens bloed, als ware hij een verachtelijke misdadiger, werd uitgestort, verwekt ons beklag of maakt onze verontwaardiging gaande, terwijl wij zijn sterflot met bloedige tranen beschreiën. Wij behoeven geenzins in 't geheim, en als het ware steelswijze, aan het geliefde lijk eene schroomvallige hulde te betoonen. Rustiger en aangenamer, hoe aandoenlijk en weemoedig ook, is de plechtigheid, die ons in deze kweekplaats der Letteren heeft bijeengebracht; maar de verplichting is niet min heilig,. om hem, wien wij allen meer of minder te danken hebben, maar wien vooral zijne vroegere en latere leerlingen eene onmiskenbare schuld van erkentenis wenschen te kwijten, eene laatste eer te bewijzen.

Geen wonder derhalve, dat de Verzorgers dezer Doorluchtige Schole, die niet slechts zelve allen zijne leerlingen geweest zijn, maar die ook de eer hebben aan het hoofd te staan eener instelling, welker kweekelingen het eenmaal waren, bij zijn afsterven aan zijne nagedachtenis een meer dan dagelijksch eerbetoon wenschten te wijden, niet tot eene uitbazuining van zijn lof, die de Overledene niet verlangd zoude hebben, maar ten blijke eener dankbaarheid en liefde, die hij nimmer versmaad heeft. Gelijk dit niemand uwer zal bevreemden, zoo kan het ook eenigzins strekken om de keuze te verklaren van den redenaar, die gewis niet de waardigste noch de meest geschikte is; maar die, gelijk hij voor niemand wil onderdoen in liefde en eerbied voor de nagedachtenis zijns onvergetelijken Leermeesters, het ook geenzins van zich kon verkrijgen, het volbrengen eener lijkplicht, hem door al te toegevende Ambtgenooten opgedragen, af te wijzen, door te weigeren, om de geheiligde schatting van hulde en dankbaarheid te betalen, welke wij aan den Man, die ons ontviel, zoo onbetwistbaar verschuldigd zijn. Indien dus eene bescheidene zelfkennis, eene juiste waardering van onvoldoende talenten, hem het spreken aan deze plaats, en wel bij eene gelegenheid als de tegenwoordige, moest ontraden, dat besef heeft ondergedaan voor het gevoel van eerbied en erkente-

nis, dat hem eene wellicht vermetele poging gebood; en gij zult alzoo, Mijne Hoorders, den zwakken redenaar wel willen vergeten voor den dankbaren leerling. De spreker die voor U optrad moge het dierbare lijkoffer met bevende handen brengen, hij zal, vertrouw ik, verschooning vinden, dewijl eene onmiskenbare roeping hem noopte, om in dit eerwaardig gebouw anderen, meer waardig dan hij, met woord en voorbeeld voor te gaan.

Het tijdvak, waarin zich ons leven beweegt, is doorgaans van beslissenden invloed op de vorming van onzen geest, op de ontwikkeling onzer vermogens, op de richting, die onze werkzaamheid aanneemt naar buiten. Veelbeteekenend was de tijd, waarin VAN LENNEP het levenslicht aanschouwde. Gedurende de achttiende eeuw — eene eeuw, die onze land- en stadgenooten zoo groote rijkdommen zag bijeenbrengen — had de inzameling der schatten van den geest met die des volgewordenen geldbuidels geen gelijken tred gehouden. Een gevoel van pijnlijke teleurstelling grijpt ons aan, wanneer wij hetgeen ten behoeve van den bloei der kunsten en wetenschappen gedaan werd, vergelijken met de zoo overvloedige middelen, die onzen Voorouderen destijds ten dienste stonden. In de eerste helft dier eeuw, toen de Oost-Indische Maatschappij haren hoorn van overvloed zoo rijkelijk over deze Stad uitstortte, was de Doorluchtige School op het punt, om door gebrek aan belangstelling en ondersteuning te bezwijken. Toen er tegen het slot dier eeuw eindelijk eene verwakkering ontstond en herleving, zwaaide, helaas! de Tweedracht haar vurige fakkel in het rond; en de gedachtenisviering aan de stichting der Unie van Utrecht, werd dra gevolgd door schokken, die het bestaan dier Unie bedreigden. Straks verdween, te midden van het blaken der burgertwisten, onze achtbare, onze door zoo veel alouden roem bestraalde Republiek in een donkeren nacht, die door opgewonden heethoofden als een luisterrijke dag werd begroet, en ging ons Vaderland in den gierstroom, door de stormen der Fransche omwenteling aan het wervelen gebracht, op de jammerlijkste wijze te grond. In zoodanige felbewogene, voor het Vaderland noodlottige, maar voor de

ontwikkeling van edele geesten mogelijk niet onvoordeelige dagen, viel de jeugd en jongelingschap van DAVID JACOB VAN LENNEP.

Hij werd geboren te Amsterdam, den 15en Julij 1774, van Mr. CORNELIS VAN LENNEP, een der aanzienlijkste Regenten dezer Stad, en zijne jeugdige echtgenoote, Vrouwe CORNELIA HENRIETTA VAN DE POLL, wier eerstgeboren spruit hij was. Zoo ooit omstandigheden van geslacht en betrekkingen vereenigd zijn gevonden, die gunstig op een jeugdig vernuft konden werken, die omstandigheden waren hier aanwezig. Zijn Vader was een ervaren kenner van oude en nieuwe Letteren, en beoefende de dichtkunst niet zonder lof. Hij telde daarenboven onder zijne bijzondere vrienden mannen als JERONIMO DE BOSCH, PETRUS BURMAN, ZACHARIAS HENDRIK ALEWYN, LUBLINK, OOSTERDIJK, ARNTZENIUS, en anderen van niet minder uitstekende letterkennis. De eerstgenoemde, wiens invloed op VAN LENNEP wel de voornaamste plaats bekleedt, begroette de geboorte van den eersten zoon zijns Vriends met een keurig latijnsch dichtstuk, waarin voorspellend werd aangeduid, dat hij zich eenmaal door het overbrengen van der Vaderen groote daden aan het nageslacht, onderscheiden zou. Die voorspelling werd door de ontkiemende talenten van het veelbelovende kind geenzins weêrsproken. Van zijne geboorte af was het de lieveling zijner Ouders, die van zijne voorspoedige ontwikkeling de schoonste verwachtingen opvatten. Toen de jonge VAN LENNEP naauwelijks zeven jaren oud was, werd de zeeslag op de Doggersbank geleverd, welker niet ongunstige, schoon al te weidsch geroemde uitslag, vooral ook te Amsterdam, bij het langen tijd in sluimering verzonkene volk, eene geestdrift van Vaderlandsliefde deed ontbranden, die tot vernieuwde krachtsinspanning noopte. Uit dien opgewekten vaderlandschen ijver kiemde onder anderen het ontwerp der Kweekschool voor de Zeevaart, van welke de Heer CORNELIS VAN LENNEP een der eerste oprichters was. Geen wonder dus, dat aan 's mans eenigen Zoon, op naauwelijks elfjarigen leeftijd, de eervolle onderscheiding te beurte viel, om, als ware het ten voorspel zijner latere veelvuldige bemoejingen ten goede van het opkomend geslacht, den eersten steen des aanzienlijken gebouws te leggen, voorzien van een schootsvel en een zilveren truweel, op welken de volgende regels gegrift waren:

Terwijl der Vadren deugd der Scheepvaart sticht een Tempel,
Legt hun belovend kroost den hoeksteen aan het Y.
Dus wordt een heldenstoet gekweekt aan dezen drempel,
Zoolang mijn Nederland den eernaam draagt van VRIJ.

Inmiddels werd zijn jeugdige geest en gemoed op eene uitmuntende wijze gekweekt. Nog vóór hij zich op de oude talen begon toe te leggen, leerde hij de beste fransche dichters kennen, en werd zijn geest gevoed door de leerzame werken van den wijzen ROLLIN, en zijn hart gevormd door de kernachtige klinkdichten van den godvruchtigen DRELINCOURT. Deze echt christelijke zededichten zijn hem, gelijk hij zelf mij met nadruk verklaard heeft, in de laatste weken zijns levens wederom tot overvloedigen zegen geweest. Van zóó veel belang is het, met welke leerboeken het ontluikend gemoed van den knaap voor hooger bestemming wordt opgeleid; zóó veel zijn wij aan vrome ouders en leermeesters verschuldigd, die onze zielen voeden met de spijs, welke niet vergaat, maar blijft tot in het eeuwige leven! [1])

Op de Latijnsche School trok zijn ontluikend vernuft weldra de opmerkzaamheid van den toenmaligen Rector RICHEUS VAN OMMEREN, die de latijnsche lier op eene niet ongelukkige wijze hanteerde, en de jongelingen, welke hem op dat voetspoor volgden, met bijzondere welwillendheid plag te bejegenen. Ook de Heer CORNELIS VAN LENNEP stelde veel prijs op 's mans omgang en vriendschap, en heeft onderscheiden latijnsche verzen van den Amsterdamschen Rector op eene keurige wijs in nederduitsche dichtmaat vertolkt. VAN LENNEP verliet de hoogste klasse der School met een voor zijnen leeftijd inderdaad uitmuntend dichtstuk, behelzende, in sierlijke latijnsche poëzij, de troostelooze jammerklacht van den stervenden HERCULES op den berg Oeta: — als moest de jeugdige Dichter met dien hartverscheurenden klaagtoon, zich zelf onbewust en gedeeltelijk tegen zijne eigene bedoeling, den naderenden ondergang des Nederlandschen Staats, aan wien de fransche Dejanira het vergiftigde kleed harer heillooze goddeloosheid en bandeloosheid als bedriegelijk heilmiddel ten geschenke had overgezonden, op eene treffende wijze voorspellen!

---

[1]) Joh. VI: 27.

Onder deze voor den uitstekenden jongeling allervoordeeligste voorteekenen, werd VAN LENNEP te Amsterdam student. De min dichterlijke, meer aan het afgezonderde leven der eenzame studeerkamer gehechte WYTTENBACH trok hem niet sterk aan, ofschoon 's mans grondige kennis van het Grieksch den leergierigen discipel toch veelzins nuttig was. De welwillendheid van VAN SWINDEN daarentegen, die elken ijvervollen student, ook in een ander vak dan het zijne, aanstonds onderscheidde, had op zijn gemoed eene weldadige werking. Maar niemand had op den dichterlijken leerling van VAN OMMEREN een dieper en meer beslissenden invloed dan de fijnbeschaafde en rijkgeletterde JERONIMO DE BOSCH, de trouwe en smaakvolle huisvriend zijns Vaders, wiens voortreffelijke boekerij aan elken jeugdigen beoefenaar van poëzij en letteren onuitputtelijke schatten bood. Ook CRAS, die zooveel invloed op den waardigen KEMPER gehad heeft, was voor VAN LENNEP een zeer gewenschte Leermeester en Voorganger; en toen zijn leerling, na een driejarig verblijf aan onze Doorluchtige School, besloot, ook de Academie te Leiden te bezoeken, wist hij hem te bewegen, te voren nog hier ter stede eene proeve zijner gemaakte vorderingen af te leggen, door het verdedigen eener Verhandeling over het beroemde werk van CICERO *De finibus bonorum et malorum*.

In September des jaars 1793 naar Leiden vertrokken, was het ook daar wederom zijn dichterlijke aanleg, welke hem, schoon verdienden prijs stellende op het onderwijs van RUHNKENIUS en VALCKENAER, vooral met den smaakvollen LAURENTIUS VAN SANTEN in aanraking bracht, die de romeinsche lier met goed gevolg bespeelde, en wiens nagedachtenis VAN LENNEP in lateren leeftijd erkentelijk heeft vereerd, door zijne onafgewerkte uitgave van het merkwaardige latijnsche werk van TERENTIANUS MAURUS over de versmaten der Ouden, te voltooien. Ook liet hij nimmer na, de fransche voorlezingen bij te wonen van den rijkbegaafden Hoogleeraar RAU over de kanselwelsprekendheid, waarbij die uitstekende redenaar zijne toehoorders vergastte op zijne indrukwekkende voordracht van vele der voortreffelijkste stukken van een' BOSSUET, BOURDALOUE, SAURIN.

Ofschoon de kringen, in welke VAN LENNEP zich te Leiden bewoog, meestal vurig gestemd waren voor de zoogenaamde vrijheid van die dagen, de eerlijke en bezadigde geest des Amsterdamschen jongelings was wars

van de buitensporigheden en gruwelen, die destijds in Frankrijk op naam der vrijheid werden gepleegd; en hij, die de Polen toejuichte toen zij zich voor hunne snood vertrapte nationaliteit manmoedig in de bres stelden, en het ontzet van Warschau in gloeiende toonen bezong, verfoeide zoo zeer de fransche vrijheidsdwingelanden, dat hij zijne lier snaarde ter eere van CHARLOTTE CORDAY, toen die rampzalige maagd haar teeder leven prijs gaf, om haar onteerde vaderland van de kluisters der vrijheidshelden te verlossen.

In 1796 verwierf VAN LENNEP den doctoralen hoed; en nog datzelfde jaar verscheen zijne *Rusticatio Manpadica* in het licht, welke toen reeds op zijn nog jeugdig hoofd de burgerkroon eener edele vaderlandsliefde met de lauweren der dichtkunst doorvlechten deed. In die schoone zangen, welke van zijn rijkbegaafden en weligen geest een zoo zuiveren afdruk teruggeven, ligt, als in een ontluikenden bloesemknop, de geheele geurige en smaakvolle bloemenschat en vruchtenoogst van zijn volgend dichterlijk en letterkundig leven opgesloten. Dat zuiver en blijmoedig gevoel voor Hollandsch natuurschoon en landelijk natuurgenot; die levendige belangstelling voor nationale herinneringen en overleveringen; dat warme hart voor de verrukkende tooneelen der lente, voor de zachte stoving van duin en beemd en meir door de koesterende zomerzon; die lustige deelneming aan jacht- en vischvermaak; die dankbare tevredenheid met de frissche opbrengsten van kruidhof en boomgaard; dat geopend oog voor de wisselende kleurschakeringen van het sombere herfstgroen, en voor het schouwspel van den afnemenden ouderdom des jaars; boven alles, die hartelijke voorliefde voor Haarlems lachende omstreken, die teedere gehechtheid aan Manpads statige eiken en beuken, aan zijn breede linden en welige waterwilgen, aan eigen vuurroer en weitasch en vinkennet: zijn zij niet gevoelens en gewaarwordingen, die dezelfde snaar deden trillen, aan welke later de welluidende toonen van den *Hollandschen Duinzang*, en 's Dichters zwanenzang *Aan de boomen van Manpad* ontvloeiden: gevoelens en gewaarwordingen, die hem zijne voortreffelijke Redevoering *Over het belangrijke van onzen grond voor gevoel en verbeelding*, en zijne Verhandelingen *Over de vroegere bewoners van Holland; Over de oude gesteldheid dezer landen*, en *Over het voorheen bestaan hebbende Westfriesche woud* (welke laatste hij bijkans met éénen voet in het graf vervaardigde) hebben in-

gegeven? Ook in dien latijnschen bundel vinden wij reeds die nooit bij VAN LENNEP verflaauwde ingenomenheid met de schilderkunst van VONDEL, bij voorbeeld in de reiën van zijnen *Palamedes;* ook daar reeds staat het echt-klassieke met het zuiver-vaderlandsche element in zulk een innig verband, dat die beide niet bijeengevoegd, maar zaamversmolten, niet verbonden, maar vereenzelvigd schijnen te zijn.

Toen de beroemde DANIËL WYTTENBACH ten jare 1799 zijne standplaats aan de Doorluchtige School alhier met een leerstoel aan de Leidsche Academie verwisselde, zoude hij, naar men verhaalt, gaarne gezien hebben, dat zijn meestgeliefde leerling WILLEM LEONARD MAHNE, die zich door eene Verhandeling over den Peripatetischen Wijsgeer ARISTOXENUS bekend gemaakt had, in zijne plaats aan het Athenéum beroepen wierd. Doch de invloed van JERONIMO DE BOSCH, die de behoeften van eene stad als Amsterdam beter kende dan de Berner geleerde, deed de schaal ten voordeele van onzen VAN LENNEP overslaan. En zoo was dan nu voor den begaafden Dichter en Geleerde op 25jarigen leeftijd eene loopbaan geopend, die voortaan de bestendige en aanhoudende beoefening der Letteren tot de hoofdwerkzaamheid zijns levens zoude maken. Hij was gewoon, dankbaar zijn geluk te roemen, dat hij reeds zoo vroeg een vasten werkkring had gevonden, die hem, zonder onzekerheid omtrent de ware bestemming zijns levens, eene bezigheid, aan zijnen aanleg en zijne gaven geevenredigd, aanwees, waaraan hij zich geheel kon toewijden, en in welke hij, te midden van de ongunst der tijden, zijn troost en zijne sterkte kon zoeken en vinden. Van daar dan ook, in overeenstemming met hetgeen zijn vaderlijke vriend DE BOSCH hem eenmaal had toegezongen [1]), het onderwerp zijner Inwijdingsrede *Over de voortreffelijke*

[1])
Rebus in externis vitae ne commoda quaeras,
At tibi suppeditant haec Heliconis aquae.
Fortunae portans tecum quae tela resistant,
Tranquillo videas pectore quidquid agat.
Fulmina saeva cadant, tonitruque remugiat aether,
Et solis radios obruat atra dies:
Nulla serenatum turbare pericula vultum,
Nulla animum possint exagitare metu.
H. DE BOSCH, *Poemata.*

ondersteuning, die de Letteren haren beoefenaar in tijden van tegenspoed opleveren.

Ook het eerste huwelijk van VAN LENNEP stond in verband met de betrekkingen, die hij in den dichterlijken kring der Amsterdemsche geletterden had aangeknoopt. Jonkvrouwe CORNELIA CHRISTINA VAN ORSOY was de behuwddochter van PIETER VAN WINTER, den begaafden zoon des beroemden dichters van den *Amstelstroom* en de *Jaargetijden*, en zelf verdienstelijk vertaler van HORATIUS, VIRGILIUS en POPE. Dit huwelijk werd gesloten den 30en Sept. 1800, en maakte den trouwhartig minnenden echtgenoot een zestiental jaren recht gelukkig in den huiselijken kring, tot dat hij die waardige gade, hem ter grievende smart, in het beste hares leeftijds verloor. Hij heeft zijn innig leedgevoel over dit aandoenlijk verlies in een recht treffend en hartelijk nederduitsch gedicht, hetwelk later gedrukt is, op eene indrukwekkende wijze bezongen. Een tweetal jaren daarna werd dat verlies vergoed door een tweeden echt met Jonkvrouwe ANNA CATHARINA VAN DE POLL, de achtenswaardige Vrouw, die thans op hare beurt het weduwkleed draagt onder den druk van haar onherstelbaar verlies.

Onze VAN LENNEP achtte zich, gelijk ik reeds aanduidde, door het verkrijgen eener betrekking als het Hoogleeraarsambt, in eene haven aangeland, die, zoo zij voor het onweêr al niet geheel veilig was, toch voor den storm eene gewenschte schuilplaats aanbood. Hoe vele wisselingen zag hij niet van dat gelukkige standpunt aan! Hoe moeielijk was voor elken Staatsdienaar en Regent die tijd, toen onder den bedriegelijken schijn van onafhankelijkheid, onze staatshulk, met een vreemden Vorst aan het hoofd, het groote schip des franschen Keizerrijks in al de wendingen die het nam, gedwee moest volgen! Hoe menige Stuurman werd niet, te midden der verbolgene zee, van het hevig geschokte roer afgeslagen! Hoe jammerlijk waren in zonderheid die dagen, toen de Nederlandsche vlag van den Oceaan, en de uitgeputte Staat uit de rij der volkeren van Europa verdween! In die tijden had hij het geluk, naar den raad van CICERO te kunnen handelen, die in een zijner onsterfelijke werken zegt: „Welke gewichtiger en heilzamer dienst kunnen wij den Staat bewijzen, dan wanneer wij het opkomende geslacht vormen en onderrichten; vooral

in eenen toestand der tijden en der openbare zeden, in welken het door aller vereenigde pogingen dient te worden getoomd en beteugeld. En ofschoon het wel niet te verkrijgen, zelfs niet te vorderen is, dat alle jongelingen zich aan de beoefening dezer wetenschappen toewijden, dit zij nogtans het deel van enkelen, en wel van dezulken, wier invloed zich later over den geheelen Staat uitstrekke" [1]). — En indien wij nu met recht onzen GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP bewonderen, als hij onder de algemeene heerschappij des Keizerlijken scepters, eene grondwet zamenstelde voor ons vernieuwd volksbestaan, dat toen nog in den nacht der toekomst verborgen was; zullen wij dan geene eerbiedige hulde betalen aan den Man, die zich op dienzelfden tijd bezig hield met het vormen van jongelingen, bestemd om eenmaal het herboren Vaderland te steunen en te dienen? Wat zegt toch eene geschrevene rijkswet, wanneer het ontbreekt aan de eerlijke, welsprekende en bekwame staatslieden, die haar moeten uitvoeren? Men zoude, zonder eene ongerijmdheid te zeggen, kunnen beweren, dat het Vaderland beter de eerste dan deze laatsten zoude ontberen. Wat baat het toch, of men aan boord van een vaartuig juiste en naauwkeurige zeekaarten vindt, wanneer de stuurman ontbreekt, die de kiel, door storm en branding henen, eene veilige reê doet bezeilen?

Doch het waren niet alleen de jonge lieden van de meer beschaafde standen der maatschappij, die door VAN LENNEP voor hunne gewichtige roeping werden gevormd: ook de schamele jeugd der minvermogenden was het voorwerp zijner bestendige zorgen. In een eigenhandig geschrift, door hem nagelaten, van hetwelk mij de lezing is vergund geworden, verklaart hij van zich zelven, dat hij reeds in den tijd zijner studiën, „een kindervriend" was. Als zoodanig betoonde hij zich in den volsten zin des woords in zijne betrekking van Curator der Stads-armenscholen, welke hij, nadat hij die in 1804 had aanvaard, bijna gedurende de helft eener eeuw heeft waargenomen. Het heeft mij niet mogen gebeuren, hem bij de jaarlijksche plechtigheid van het Openbaar verslag dier instelling, het woord te hooren voeren en de prijzen te zien uitdeelen. Velen uwer, Mijne Hoorders, zullen daarbij zijn tegenwoordig geweest, en zullen dus

[1]) *De Divin.* II. 2.

kunnen bevestigen hetgeen ik meermalen van oog- en oorgetuigen vernam, dat hij zich bij die gelegenheid een onovertrefbaar voorbeeld betoonde van gulhartige en innemende minzaamheid en vaderlijke goedwilligheid, als gold het zijne eigene kinderen of kweekelingen.

Toen de goedhartige en letterlievende Lodewijk Bonaparte aan het hoofd van het Koninkrijk Holland werd geplaatst, was de fijnbeschaafde en geletterde van Lennep een dergenen, die den Vorst in de hem nog vreemde Nederlandsche taal- en letterkunde zouden onderwijzen. Hij vertoefde zelfs eenigen tijd op het vorstelijk Loo, om aldaar des te rustiger in de nabijheid zijns koninklijken Leerlings te kunnen verblijven; en later ontving hij de vleiëndste blijken der tevredenheid, die de Koning over zijn onderwijs aan den dag legde. Deze welgeslaagde werkzaamheid verschafte hem reeds aanstonds bij de oprichting des Instituuts eene plaats in de Tweede Klasse, die zich met de Vaderlandsche geschiedenis, taal en oudheden bezig hield, terwijl hij in de Derde Klasse, die zich de Oude Letteren tot hoofdvoorwerp harer werkzaamheden zag aangewezen, eerst later, op den 8^{en} Maart 1812, na den dood van zijn hoogvereerden Vriend en Voorganger Jeronimo de Bosch gekozen werd, en in deze dubbele benoeming eene onderscheiding genoot, welke slechts aan vier der uitstekendste leden van het Instituut mocht worden verleend. In die beide Klassen was hij een der ijverigste en werkzaamste leden, zoolang deze geleerde instelling, welker opheffing nu bijna anderhalf jaar geleden hij oprechtelijk betreurde, in stand gebleven is. Aandoenlijk en edel is eene missieve, die ik onder de mij goedgunstig verstrekte handschriften des Overledenen vond; eene missieve, in welke hij den Koning in de bange dagen, toen deze genoodzaakt was afstand te doen van den troon, zijn eerbied en zijne liefde betuigt, en welke over de gehechtheid van van Lennep aan dien zwakken maar edelmoedigen Vorst een zacht en beminnelijk licht verspreidt. Een Vorst te bewierooken in de dagen zijns voorspoeds, zegt inderdaad weinig; maar hem met hulde en troost bij te blijven, wanneer de wereld hem verlaat en den rug toekeert, dat getuigt van een edel gemoed en een welgeplaatst hart. „Uwe Majesteit (wordt in dien brief gezegd:) Uwe Majesteit is van de oprechtheid der gevoelens overtuigd, die mijn hart voor haar koestert, en zij geeft mij daarvan

een treffend blijk. Maar zij heeft die gevoelens nimmer in hun geheelen omvang gekend. Ik was beschroomd — ik erken het — om aan den Koning te doen bemerken, hoe dierbaar hij als mensch mij was. Thans behoef ik mij niet meer in te houden. De stem der eer gebiedt mij, thans aan het gevoel dat mij vervult de teugels te vieren. Dezer stem kan ik geen weêrstand bieden. Ach, Sire, het is niet slechts over mijn Vaderland dat mijne tranen gevloeid hebben; ik heb er meer dan eens over U gestort. Uwe Majesteit had mij vaak vergund, in uw gevoelig, menschlievend en deelnemend hart eenen blik te werpen: een hart, gevormd voor elke teedere en heilige aandoening. Ik heb levendig gevoeld, hoe veel het moest lijden door al de verliezen die het moet ondervinden. Maar — sprak ik tot mij zelven: — het is niet geheel en al ongelukkig. Zijn deugdzaam bestaan blijft hem bij. Sire! Gij hebt het middel gevonden om uw onheil edel, luisterrijk, doorluchtig te maken. Gij hebt 's Lands eer en de uwe bewaard; en Holland heeft zich over zijnen Koning niet behoeven te schamen. En wat er ook gebeuren moge: waar Uwe Majesteit zich moge bevinden, onze liefde en onze beste wenschen zullen haar vergezellen." Hoe zeldzaam gebeurt het, Toehoorders, dat landvluchtige Vorsten de uitdrukking van zoo edelaardige gevoelens tot troost en bemoediging op hun troosteloozen en moedbenemenden tocht met zich voeren! Toen echter later de afwerping van het fransche juk door het herlevend Nederland, bij den gevallen Vorst het denkbeeld deed geboren worden, dat hem wellicht op nieuw eenig uitzicht op den verlaten troon konde geopend zijn, en hij VAN LENNEP over dit teedere vraagstuk herhaaldelijk briefswijze raadpleegde, leide deze, daar het Vaderland luider en duidelijker sprak dan ooit, het stilzwijgen op aan de stem der oude erkentenis en genegenheid, en antwoordde met ondubbelzinnige rondborstigheid, dat Nederland slechts Nederland was, waar de ontbreidelde Leeuw, gelijk toen, de Oranjestandaards plantte; en Hollands voormalige Koning had van zijnen kant de edelmoedigheid, zijn ouden Vriend deze verklaring oprechtelijk ten goede te houden.

Men vindt niet zelden geletterden, die zich in bange tijden in het studeervertrek opsluiten, om zich aan het zwoegen en lijden met het benarde Vaderland te onttrekken. Zoo wordt aan den beroemden Dichter

GÖTHE te last gelegd, dat hij, toen in Duitschland te midden der bangste oorlogsgevaren een edele geestdrift ontwaakte om den onwaardigen hoon en smaad des vernederden Vaderlands te wreken, wel ver van voor de edelmoedige mannen, die door deze zucht werden ontvlamd, zijn leven te wagen, of zelfs maar, zijne lier te snaren, zich bezig hield met de studie van..... het Sineesch! Wie ook door zoodanigen onvaderlandschen geest mogen bezield geweest zijn: zóó verstond VAN LENNEP het onderwerp, met hetwelk hij zijnen leerstoel het eerst beklommen had, in geenen deele! Toen de fransche beambten en garnizoenen deze streken ontvluchtten, maar er nog geheel geene zekerheid bestond dat zij niet zouden keeren, en men dus geacht kon worden zijn leven op den teerling te zetten, was VAN LENNEP onder de eersten die zich lieten benoemen in de nieuwe Vroedschap, gereed om de teugels dezer stad, die aan het gevallen bestuur ontglipten, ter hand te nemen; en hij bekleedde zijnen zetel zoolang de Stad zijner geboorte zijnen bijstand scheen te behoeven. Toen echter het gevaar geweken was, achtte hij zulk eene betrekking minder overeenkomstig met zijne roeping als Hoogleeraar aan de Doorluchtige School, en legde die neder. En als later de naar Elba verbannen fransche Heerscher, zijne wijkplaats verlatende, den zoo noode ontledigden troon durfde heroveren, was VAN LENNEP een dergenen, die het fonds tot aanmoediging der gewapende dienst oprichtten: eene lofwaardige instelling, in welker bestuur hij ook aanstonds als Vicepresident nevens den Heer HUYDECOPER VAN MAARSEVEEN plaats nam, en van welke hij later, na het verscheiden van den eersten Voorzitter, Grave VAN LIMBURG STIRUM, eene reeks van jaren (van 1841 tot op zijnen dood) wakker aan de spitse stond. Straks greep hij ook de vaderlandsche lier aan, die nooit onder zijne vingeren voor NAPOLEON geklonken had, en lokte uit de aangeslagen snaren dien heerlijken lierzang op *Neerlands Rijk hersteld en gehandhaafd*, welke onder de schoonste en edelste gedichten in welke de vaderlandsliefde onzer Zangers zich lucht gaf, eene eerste en eervolle plaatse bekleedt.

Geen wonder, dat toen de Souvereine Vorst, te rade geworden om het Hooger Onderwijs door een besluit te regelen, verlangde door eene Commissie van bevoegde geleerden te dier zake te worden voorgelicht, ook de naam van VAN LENNEP onder de gelastigden tot deze eervolle doch moei-

lijke roeping werd gevonden. Van de beraadslagingen dezer Commissie, benoemd bij Vorstelijk Besluit van 18 Jan. 1814, was de regeling door het Besluit van 2 Aug. 1815 het gevolg. Welken invloed VAN LENNEP op het Verslag dezer Commissie heeft gehad, is mij niet onderscheidentlijk gebleken, en ik durf dus niet verzekeren of het waar is, wat men wel eens heeft verhaald, dat aan hem de oprichting van afzonderlijke leerstoelen voor de Geschiedenis en Taalkunde des Vaderlands is dank te wijten. Indien deze bijzonderheid juist is, dan heeft onze Nederlandsche Letterkunde hem ook daardoor zeer groote verplichting; want ofschoon ik niet zou durven beweren, dat dit onderwijs altoos evenzeer aan eene sterkgespannen verwachting beantwoord heeft, zeker is het toch, dat die leerstoelen zoo vele brandpunten uitmaakten, waar de nationaliteit onzes Volks kon worden ontstoken en versterkt, en de Geschiedenis des Vaderlands, die tot hiertoe slechts een bestanddeel van het lager onderwijs had uitgemaakt, in het Academische stelsel met den rang die haar betaamde werd opgenomen.

Van wien derhalve, van wien anders kon de tweede eeuwfeestviering onzer Doorluchtige School ten jare 1832 vooral haren glans ontleenen, dan van hem, die, benevens zijn uitstekende redenaarstalent, zoo onmiskenbare verdiensten had ten opzichte van het Hooger Onderwijs in Nederland, en die met VAN SWINDEN krachtig had gewerkt tot de instandhouding van deze onze instelling? Er bestond hieromtrent dan ook bij volstrekt niemand eenige twijfel. Ieder beschouwde VAN LENNEP als den Man, die den luister onzer Schole in haar geheelen omvang persoonlijk vertegenwoordigde; en hij was, om zoo te spreken, de held der feestviering, in welke hij zich in de volle kracht zijns rijperen leeftijds vertoonde, en waarbij Amsterdam hem te meer dank verschuldigd was, daar hij, weinige jaren vroeger, de eervolle roeping tot den leerstoel der Oude Letteren aan de eerste Hoogeschool onzes Vaderlands, ten behoeve zijner volstandig beminde moederstad van de hand had gewezen.

Doch het waren niet de fraaie letteren alleen die zijne aandacht boeiden. Ook op de belangen des Vaderlands in eenen ruimeren kring wist hij zijne studiën toepasselijk te maken.

Onder de merkwaardige Verhandelingen die hij na de herstelling onzer

nationale onafhankelijkheid heeft gehouden, behoort ook inzonderheid eene Redevoering, gedaan in de Maatschappij *Felix Meritis: Over de Maatregelen der Ouden omtrent de armoede, en de opmerking die dezelve verdienen in onzen tijd;* een allerbelangrijkst vertoog, waarin hij de stichting van volkplantingen, zoo binnen als buiten 's lands, met warmte en welsprekendheid bepleitte, en vooral ook het oog sloeg op de altoos door hem met zooveel belangstelling aanschouwde duinen, en de woeste gronden van onafzienbare uitgestrektheid, die in Gelderland, Utrecht, Drenthe, Overijssel en Brabant sedert eeuwen onbebouwd lagen; overtuigd, dat ook het dorste zand menschen kan voeden, en dat ook de schraalste duin- en heigronden, onder het wijs opzicht van een goed bestuur, door de nijverheid in vruchtbare beemden kunnen herschapen worden. — Men zal zich hierbij gewisselijk herinneren, dat deze denkbeelden, die toen zelve nog niet of naauwelijks ontgonnen waren, sedert algemeener bearbeid, niet altoos door even voordeelige vruchten zijn bekroond geworden; doch men behoort daarbij niet uit het oog te verliezen, dat het in zich zelf onwraakbare beginsel de verantwoordelijkheid niet mag dragen van feilen en misgrepen, in welke men bij de uitvoering vervallen is, of van omstandigheden, buiten het toenmalige oogbereik gelegen, die soms verwachting en raming hebben doen falen.

Het behoeft waarlijk geenzins te bevreemden, dat een Man, die zich op zoo velerlei wijze voor het algemeene welzijn bezorgd betoonde, bij de eerste verkiezing der Provinciale Staten volgens de Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden, in dat staatslichaam, welks lidmaatschap niet onbestaanbaar was met zijn Hoogleeraarsambt, werd verkozen. En wie ook kon geacht worden waardiger te zijn om Holland en de Hollandsche belangen te vertegenwoordigen, dan hij, die niet alleen wegens zijne betrekkingen en staatkundige richting de lieveling was der invloedrijkste patricische geslachten, maar die zich ook zoo bij uitnemendheid als kenner en liefhebber der Provincie had onderscheiden; en die daarenboven met de landhuishoudkunde zoo zeer vertrouwd was, dat de fransche Regering hem, in de dagen onzer inlijving in het groote rijk, belast had met de beoordeeling en herziening van het fransche Wetboek voor den landelijken stand *(Code rural)*, hetwelk de Keizer, vóór de invoering hier te lande,

naar de plaatselijke behoeften der nederlandsche gewesten wilde wijzigen? VAN LENNEP had voor deze provinciale betrekking zooveel genegenheid, dat toen hij in 1838 zijn Hoogleeraarsambt aan jeugdiger zielsvermogens en lichaamskrachten grootendeels meende te moeten overlaten, hij het zich tot een genoegen en voorrecht rekende, tot lid van de Gedeputeerde Staten te worden benoemd; eene ambtsbediening, die hij tot op drie jaren vóór zijnen dood, met grooten lof van doorzicht, van ijver en werkzaamheid, waargenomen heeft. Hem waren in die betrekking, behalve de polder-aangelegenheden, de vraagstukken ter zake van dienstplichtigheid en schutterij, en de strandvonderij, meer bepaaldelijk de aangelegenheden betreffende het onderwijs, opgedragen. Als Lid van de Gedeputeerde Staten was hij dan ook benoemd tot waarneming van het Voorzitterschap der gewestelijke Commissie van onderwijs in Noord-Holland. In dien werkkring vooral wist hij zich, gelijk trouwens in al zijne maatschappelijke betrekkingen, de achting en toegenegenheid zijner medeleden in hooge mate te verwerven, terwijl zijn minzame omgang bij allen, die hem ook daar van nabij gekend hebben, eene aangename herinnering nalaat.

Het is er echter verre af, dat deze bediening VAN LENNEP zoude hebben bewogen, om zijn letterkundigen werkkring geheel en al vaarwel te zeggen. Veeleer behoorde juist onder de redenen, die hem noopten om het drukke Hoogleeraarsambt aan een jeugdiger opvolger over te laten, de wensch, om zijne uitgave van HESIODUS, reeds zoo lang toegezegd, maar ook zoo lang vertraagd, eindelijk met kracht ter hand te nemen. En inderdaad verscheen vijf jaar na de aanvaarding zijner nieuwe betrekking de *Theogonie;* drie jaren later *de Werken en dagen;* en was, toen de dood aan dit werkzame leven een einde maakte, het derde aan HESIODUS toegeschrevene werk, *het Schild van Hercules*, ter perse gelegd. — Hoe zeer VAN LENNEP op de hoogte wist te blijven ook der jongste ontdekkingen, die op het veld der oudheidkunde werden gedaan, bleek mij onder anderen nu drie jaren geleden, toen hij op het Paleis alhier in mijne tegenwoordigheid aan onze geëerbiedigde Koningin een zoo naauwkeurig en volledig overzicht gaf van de babylonische en assyrische gedenkteekenen en opschriften, in de laatste jaren aan het licht gekomen, dat ik mij gelukkig zoude gerekend hebben, zijne belangrijke mededeelingen op schrift of in druk te

bezitten. Maar vooral bleek zijne onverflaauwde liefde voor de studiën, aan welke zijn leven toegewijd was geweest, toen hij aan deze zelfde plaats, waar ik mij thans bevinde, den vijftigjarigen jubeldag vierde der aanvaarding van zijn Hoogleeraarsambt; eene plechtigheid, die nog te onverzwakt in aller herinnering leeft, dan dat ik u, Mijne Hoorders, den indruk zou beproeven weder te geven, dien 's Mans onvergetelijke woorden op zijn óvertalrijk gehoor maakten, of dat ik u de algemeene instemming en tevredenheid zou behoeven te schetsen, toen de achtbare Bewindsman, aan het hoofd van dit gewest geplaatst, hem in 's Konings naam met het Commandeurskruis der Orde van den Nederlandschen Leeuw versierde. Zoo ooit de verleening van een ordeteeken de toejuiching aller harten heeft verworven, het was deze koninklijke onderscheiding, aan den Amsterdamschen Oud-Hoogleeraar geschonken.

Zoo was, onder de veelsoortigste werkzaamheden ten behoeve van het Vaderland, het gewest en deze stad, het eerwaardig hoofd van VAN LENNEP met eere vergrijsd. Omgeven door een bloeiend en krachtvol kroost; zijnen dichterroem ziende herleven in den oudsten spruit van zijn eersten echt, wiens tegenwoordigheid alhier mij verbiedt om zijne gaven te roemen, was ook de ouderdom hem geen last; veeleer eene gewenschte voorbereiding tot een hooger leven. Binnen en buiten 's lands geëerd en geroemd, bleef hij een voorbeeld van die bescheidenheid en nederigheid, die hem van zijn jeugdigen leeftijd af gekenmerkt hadden: de vraagbaak en raadsman van vroegere leerlingen, oude vrienden en hoogachtende tijdgenooten; en waren hem de zoele luchten, die in de wenkende toppen van Manpads geboomte speelden, de liefelijk lispelende boden eener eeuwigheid, tot welke hij van nu af (zijne laatste dichttoonen hebben het getuigd!) al zijne gedachten en zijn geheele hart verhief. „Ik wandel zoo zachtkens naar het graf", waren de woorden, die hij tot den Spreker die voor u staat richtte, een der laatste malen, dat deze hem ontmoette. Nu juist twee maanden geleden heeft hij dien wandeltocht voleindigd, en liet hij ons, die hem rouwdragend naoogen, de herinnering achter van een leven, dat, gelijk hij meermalen getuigde, van de zegeningen des Heeren óvervloeide, tot het hem bij 't volle genot zijner uitgebreide zielsvermogens en van zijn gelukkig geheugen (ook dit was altoos zijn wensch en zijne

bede geweest!) door een kalm en vredig einde bekroond werd: het leven van een dier groote en goede menschen, welke een zegenend God aan een land en volk nu en dan — ofschoon naar onze schatting te schaars — in zijne onverdiende gunst verleent!

Ik heb u, Mijne Heeren, in het eerste deel mijner rede eene zooveel mogelijk getrouwe levensschets van den Overledene voor oogen gesteld. Ik zou het hierbij gelaten hebben, indien ik mij niet geroepen achtte, uwen blik nog meer bepaald op zijn voorbeeld te vestigen in de verschillende betrekkingen, in welke hij vooral als eene ster van de eerste grootte aan ons letterkundig hemelruim verdient te worden beschouwd. Ik zal VAN LENNEP daartoe in de eerste plaats in aanschouw nemen als Voorganger op het gebied der Oude, der Klassieke Letterkunde: vervolgens zijne beteekenis nagaan op het veld der Vaderlandsche Letteren: om eindelijk nog eenen blik te werpen op zijn karakter als Christen en Christengeleerde. Hier vooral is het te vreezen, dat ik, bij den grooten rijkdom en de uitnemendheid des onderwerps, zal te kort schieten, en moet ik dus, meer nog dan tot hiertoe, uwe toegevendheid met bijzonderen aandrang inroepen.

Reeds in de eeuw der Hervorming werden de Klassieke studiën in de Nederlanden op eene zoo ijverige wijs beoefend door allen die tot de hoogere standen der maatschappij behoorden, dat men zich in geheel het overige Europa uit onze gewesten in dat vak leermeesters verkoos. Zoo werd CHRISTOFFEL LONGOLIUS (DE LONGUEIL) uit Mechelen, die de stichter van de secte der Ciceronianen en de welsprekendste man aan deze zijde der Alpen was, tot opvoeder van den koninklijken Vorst van Hongarije benoemd. Zoo werd ADRIAAN DAMMAN uit Gent in de zestiende eeuw door GEORGE BUCHANAN naar Schotland beroepen, om den jeugdigen adel in de staatswetenschappen te onderwijzen. Die roem bleef ons Vaderland bijzonder eigen, waar de vermaardste Humanisten, een LIPSIUS, de twee HEINSIUSSEN, VOSSIUS, MEURSIUS, en de onsterfelijke DE GROOT

in geleerdheid met hunne Voorgangers, J. C. SCALIGER, MURETUS, CASAUBONUS, wedijveren. De beoefening dezer Letteren strekte den Nederlanderen, gelijk reeds de Hoogleeraar VAN HEUSDE dit heeft betoogd, tot eene zelfstandige vorming van den geest, in stede van menig afgetrokken wijsgeerig stelsel, dat in andere, in naburige landen zich deed gelden. In de achttiende eeuw was de overlevering dier aloude philologische geleerdheid vooral door twee uitstekende mannen, een PERIZONIUS en WESSELING, naderhand door HEMSTERHUIS, RUHNKENIUS en VALCKENAER, in stand gehouden. Doch niet altoos konden deze beroemde mannen, hoe groot hunne verdiensten ook overigens waren, den blaam van eene dorre kamergeleerdheid ontgaan. En deze wel eens eenigzins verdiende berisping, zij is, mijns inziens, hieraan toe te schrijven, dat de ééne, de minnelijke helft van het menschelijk geslacht (de vrouwen), die door haar fijn gevoel en teeder bewustzijn van welvoegelijkheid en welstandigheid, zoo veel tot de ware beschaving bijdragen, door de publieke meening, mogelijk uit vooroordeel, maar toch uit een zeer algemeen veroordeel en in hetwelk zij zelve veelal deelen, van de beoefening der Oude Letteren zijn uitgesloten. Die beoefening moest daardoor soms als van zelve een onbevallig karakter van letterzifterij aannemen, en wel eens beroofd worden van dat bekoorlijke en aanlokkelijke, hetwelk vooral door den invloed der beschaafde vrouwen wordt gekweekt en bevorderd. Op welke wijze nu zal hieraan beter worden te gemoet gekomen, dan door bij de studie der Ouden vooral op het esthetische bestanddeel te letten? Want dit is vooral de onderscheidende eigenschap der Oudheid, dat zij steeds in hare uitgezochte vormen het ideaal der verhevenste schoonheid verwezentlijkt. Zij heeft daarbenevens de verdienste eener juistheid van uitdrukking, die zoo ver gaat, dat de groote schrijvers der Grieken en Romeinen geen woord gebruiken, dan met de meeste naauwkeurigheid. De beroemde Geschiedschrijver en Staatsman VON MÜLLER verhaalt ergens, dat hij reizigers gezien heeft, die in een stormigen nacht en met een onbekwamen stuurman, behouden te Athene zijn aangekomen, omdat zij geheel op de berichten van STRABO waren afgegaan[1]). VAN LENNEP, die een man van

[1]) *Werke*, XXXIX : 59.

van zoo smaakvolle humaniteit en keurige gevoelsgave was als weinig anderen, was diep aandoenlijk voor die uitnemende eigenschappen. Bij hem stond dus de verhevenheid der gedachten en de sierlijkheid der uitdrukking op den voorgrond: en van daar die esthetische behandeling, die zijn dichterlijk gevoel vorderde, en waarin zijn smaak alleen bevrediging vond. Dat onophoudelijke ziften en schiften, dat verdenken en verwerpen van de overblijfsels der Oudheid, waarbij de twijfelzinnige beoefenaar vooral jacht maakt op onechte plaatsen, of zelfs geheele werken als van onzekere afkomst brandmerkt, ook zonder dat eenige stellige getuigenis der Oudheid daartoe recht geeft, kon hem geenzins behagen. Hij moge nu in zijne behoudende gezindheid wel eens een weinig te ver gegaan zijn, en nu en dan kennelijke blijken van verbastering in den wind geslagen hebben: ik begeer dit niet onbepaald te ontkennen, ofschoon het anders toch waarlijk niet in zijne gewoonte lag, eenige beginsel te overdrijven. Onze nieuwheidzoekende eeuw, dus meende hij, was toch reeds zoo gezind om hare jeugdige wijsheid in de plaats te stellen van de beproefde ervaring der eeuwen, dat men haar streven geenzins behoefde te bevorderen door de eerwaardige overblijfselen der Oudheid zonder afdoende gronden in verdenking te brengen; en hij wenschte dus liever de voedzame vrucht te proeven en te genieten, dan lang over den oorsprong en de afkomst dier vrucht te redetwisten. Hij wist ook, dat de twijfelzucht hare krachten soms aan de ongewijde Oudheid beproefde en oefende, om die naderhand tegen de heilige oorkonden onzes geloofs des te werkzamer aantewenden; en dat men van het stormgevaarte, bestemd om den Pentateuchus te rammeiën, wel eens op de Ilias of de Odyssea de proef nam. Het was daarenboven niet slechts de schoonheid van de schriften der Ouden die hem dierbaar was, maar ook hunne waarde ter verkrijging van echte levenswijsheid en grondige wetenschap. Hij haalde niet zelden de woorden van Macrobius aan, die reeds in zijnen tijd zeide: „Wij zijn in vele dingen onwetend, die ons niet onbekend zouden zijn, bijaldien wij gemeenzamer waren met de schriften der Ouden." En inderdaad, wij moeten niet meenen, dat wanneer we in de meesterstukken der Oudheid blijvende modellen van smaak en stijl hebben erkend, wij hierdoor reeds aan hunne verdiensten recht hebben gedaan. „Wij behooren daarin, zoo we billijk wen-

schen te zijn, de onwaardeerbare bijdragen voor de wetenschap niet voorbij te zien; en vooral ook niet te vergeten, dat, zoo Heidensche wijsheid tegenover het Evangelie dwaling en flikkerglans is, de wijsheid echter van menigen Heiden de wijsheid van vele zoogenoemde Christenen beschaamd heeft. Naamchristenen lieten het talent, dat hun toebetrouwd was, ongebruikt, terwijl Heidenen de overblijfselen eener vroegere Openbaring, voor zoover zij onder de dwalingen en gruwelen van bijgeloof en afgoderij niet geheel verloren waren geraakt, op woeker hebben gezet [1])."

Wanneer men daarenboven beweren wilde, dat bij VAN LENNEP de kritiek te zeer op den achtergrond was geschoven, dan behoeft daartegen slechts te worden gewezen, niet enkel op zoo menige proeve van gezonde oordeelkunde, door hem bij de bearbeiding van OVIDIUS en HESIODUS gegeven; maar ook hierop, dat hij de beoefening der latijnsche dichtkunst, in welke hij zelf zoo zeer uitmuntte, aan anderen vooral ook daarom placht aan te bevelen, opdat men in de verbetering van bedorvene plaatsen der oude dichters geene zoo ongelukkige proeven van tekstkritiek mocht geven, als bij voorbeeld aan GRONOVIUS te recht verweten werden [2]). Het is waar, dat deze beweegreden even zoo wel tot oefening in den griekschen als in den latijnschen dichterstijl zoude moeten leiden; maar of zijne aanbeveling zich immer zoo verre heeft uitgestrekt, is mij niet gebleken. Doch zoo veel is zeker, dat hij in deze oefening een gereed middel tot gezonde tekstkritiek aan de hand gaf, waar zij, die zich het ijverigst voor de kritische behandeling der oude Romeinsche dichters in de bres stellen, slechts schaars op bedacht zijn.

Ja, Mijne Hoorders! VAN LENNEP was een volijverig voorstander eener vruchtbare beoefening der Klassieke Literatuur. Reeds toen hij nog jong was, zoude hij hebben kunnen zeggen, gelijk de beroemde VON MÜLLER, toen een laatdunkende Staatsman op hem wegens zijne jeugd meêlijdig neêrzag: „Ja Mijnheer, jong ben ik, maar ik heb de Ouden gelezen." Hoe zuiver VAN LENNEP den geest der fijngeletterde Ouden in zich had opgenomen, bleek het onmiskenbaarst in zijn echtklassiek Latijn, en vooral

---

1) GROEN VAN PRINSTERER.

2) *Feestviering*, bl. 22—24.

in zijne keurige en sierlijke latijnsche poëzij, welke die der Ouden in hare schitterendste eigenaardigheden zoo onbeneveld teruggaf, dat men hem, nu dat talent meer en meer uitsterft en te loor gaat, „den laatsten der nieuwere Latijnsche Dichters" genoemd heeft. Zijne beoefening der Oude Letteren was, naar mijn inzien, de meest geschikte, om het ware en laatste doel van de studie der Klassieke Letterkunde, de bevordering van ware humaniteit en de veredeling van den letterkundigen smaak, op het krachtigste te bevorderen. Wanneer deze toch verloren gaat, dan valt ook het verband dier studiën met de hoogere beschaving van den menschelijken geest, en zinken de Oude Letteren tot den lageren rang eener bloote liefhebberij terug. Velen uwer, Mijne Heeren, zullen zich nog herinneren, hoe hij op het vijftigjarig feest zijner ambtsbediening met al de achtbaarheid eens zoo verdienstelijken grijzaards, het ons allen toeriep: „Gij kweekelingen der Doorluchtige School of der daarmede verbondene Seminariën, die mij aanhoort: gelooft op uwen jeugdiger leeftijd mij, den vergevorderde van jaren: gelooft eenen grijzaard, die bijna zestig jaren lang zich op deze wetenschap der Letteren heeft toegelegd. — — Veel is er, waarin de nieuweren boven de Ouden uitmunten; maar altoos zal men van deze laatsten de voorbeelden van een eenvoudige en onopgesmukte schoonheid, die geen ijdele tooisels, geen blanketsel behoeft, moeten ontleenen. Door dezen is de barbaarschheid uit Europa verdwenen. Door het navolgen van dezen hebben de voortreffelijkste dichters, redenaars, historieschrijvers onder de nieuweren, hun uitstekenden roem verworven. Door dezen gering te schatten, zijn sommigen in buitensporigheid vervallen, en hebben zich, medegesleept door den verkeerden smaak dezer tijden, in de lust verward om het afzichtelijkste en schandelijkste bij voorkeur in hunne werken te schilderen, zoodat zij in het minst niet meer schromen om het gevoel van betamelijkheid en welstand van menschen die een zuiveren smaak bezitten, op het gevoeligst te krenken." — Tegen zulk eene bastaardij was de echte humaniteit van VAN LENNEP een onverbrekelijke slagboom; en zoo lang zijn invloed leeft, zal zulk een wansmaak de overhand niet verkrijgen.

Maar VAN LENNEP was ook (en dit wilde ik in de tweede plaats betoogen:) een ijverig en vruchtbaar beoefenaar der Vaderlandsche Letteren en

een handhaver van den Vaderlandschen roem. Hij was wel verre verwijderd van de betweterij des Leidschen Hoogleeraars PETRUS BURMANNUS, die eene eeuw vroeger, van den Academischen leerstoel der studerende jeugd in zijne Inwijdings-redevoering de beoefening hunner moedertaal ten sterkste afried, terwijl hij haar die van het Latijn met des te grooteren ophef aanprees. Het schijnt, dat VAN LENNEP tot het schrijven van Verhandelingen en Redevoeringen in de moedertaal het eerst aanleiding kreeg bij de uitgave der Bibliotheek van 'Oude Letterkunde door TEN BRINK: een werk, dat zijn ontstaan dankte aan de zucht, die gedurende de regering van Koning LODEWIJK ontwaakte, om de grieksche en romeinsche Letterkunde door vertalingen harer uitnemendste voortbrengselen meer algemeen te doen waarderen. VAN LENNEP leverde voor die verzameling eene Verhandeling, *Over de Echtscheiding bij de Romeinen, beschouwd als eene hoofdbron van het verderf hunner zeden;* alsmede eene *Verdediging van het karakter van Hannibal*, waaruit ontstaan is zijn straks daarop volgende lierzang *De Herder op het slagveld van Cannae;* een dichtstuk, dat zoo veel opgang maakte en zoo algemeen werd bewonderd, dat daardoor zijn roem als Nederduitsch Dichter gevestigd was. Later volgde de *Beschouwing en verdediging van het karakter van Cicero;* de Verhandeling *Over de Wijsbegeerte der Grieken, beschouwd als eene voorbereiding voor het Christendom;* — en die *Over de Tijdvakken, door welke bij een volk de Letteren, kunsten en wetenschappen haar gewonen en natuurlijken loop volbrengen;* — voorts de *Lofrede op den Hoogleeraar* VAN SWINDEN, welke in keurigheid en rijkdom van inhoud voor die van VAN DER PALM op BORGER naauwelijks behoeft te wijken; en die overschoone *Redevoering over het belangrijke van onzen grond voor gevoel en verbeelding*, gevolgd door den *Hollandschen Duinzang*, die op zijne vermaardheid als Nederlandsch Dichter het zegel gedrukt heeft, en die, met het gedicht van PIETER LEONARD VAN DE KASTEELE op *De Zee*, wellicht de meest nationale en eigenaardig Hollandsche gedichten uitmaakt, welke in geheel den omvang onzer Letterkunde gevonden worden. Niet minder voortreffelijk in hare soort was zijne vertolking der *Werken en Dagen* van HESIODUS, welke meer dan eenige andere mij bekende overbrenging eens ouden Dichters, het onderscheidend karakter en de kleur der Oudheid, op eene in het

oog vallende wijze teruggeeft. Zoo vond de toenadering tusschen klassieke keurigheid en beoefening der moedertaal in hem een krachtig voorstander, en hielp hij de scheidsmuur tusschen de doode talen en het levend Hollandsch omver werpen. Zijn Hollandsche stijl was niet weinig van de keurige eigenschappen, waardoor hij uitblonk, aan een verstandig en oordeelkundig gebruik van het voorbeeld der Ouden verschuldigd, en deed mij meer dan eenmaal aan een gezegde van den fijnstbeschaafden der Hoogduitsche dichters en prozaschrijvers, van Wieland, denken, die op de vraag, waaraan hij toch wel den rijkdom en het uitdrukkingsvermogen van zijn duitschen stijl te danken had, zonder aarzeling antwoordde: Aan Cicero!

Als bevorderaar van den vaderlandschen roem heeft van Lennep zich niet minder onderscheiden. Naauwelijks was hij door den dood zijns vaders eigenaar van het Manpad geworden, of hij stichtte op den hoek der Manpadslaan dat eenvoudig maar merkwaardig gedenkteeken van den mannenmoed, door Witte van Haamstede en later door den nog jeugdigen Oldenbarnevelt betoond, hetwelk voor latere nationale monumenten het voorbeeld geworden is. Minder gelukkig was hij in de bereiking van den sedert vele jaren door hem gekoesterden wensch, om aan „Egmonds verlatene steê" op openbaar gezag een gedenkteeken ter nagedachtenis der aloude Graven uit het Hollandsche Huis te zien verrijzen, welker asch daar ter plaatse zonder eenige onderscheiding werd in de aarde geborgen. Hij drukte dat verlangen het eerst uit in den Duinzang:

Zij de grafplaatst dier Vorsten van oneer bevrijd,
Voor verguizing en schennis beveiligd,
En door Vorst en door Volk haar een hulde gewijd,
Die 't ontzag van de dooden weêr heiligt!

Deze wenk werd herhaald in eene lezing, gehouden in het Koninklijk Nederlandsch Instituut, ter gelegenheid van een bezoek van Willem II, den steeds zoo kunstlievenden Vorst, aan dat geleerde lichaam; doch ook deze poging bleef zonder gevolg. Sedert heeft men wel standbeelden opgericht en gedenkteekenen gesticht; maar de gedachtenis der aloude Vorsten van ons eerste nationale Gravenhuis bleef vergeten of verzuimd. 't Is een titel van glorie, dien de roemrijke Willem II aan zijn doorluchtigen Opvolger, onzen geëerbiedigden Koning, te verkrijgen heeft overgelaten!

Maar een nog edeler karakter onzes vereeuwigden Vriends blijft mij ter vermelding over, terwijl ik eenen blik ga werpen op VAN LENNEP als Mensch en Christen. Meent daarbij echter niet, dat ik voornemens ben, den eerwaardigen sluiër te verscheuren, die het huiselijke leven bedekt en voor het Algemeen moet blijven verbergen; of wel, waar het eens overledenen geloofsleven geldt, dat ik, kortzichtig sterveling, in eene vermetele hand de weegschaal zal opheffen, en met een gewicht van eigene keur, of met een maatstaf, door mij zelven geijkt, mijne naasten zal wegen of meten, als ware ik in de plaatse van God, wiens gewicht alleen het rechte gehalte heeft, wiens meetsnoer alleen de onbedriegelijke maat houdt! Neen, Toehoorders! Het oudste volk der wereld moge de gewoonte hebben gehad, om zijne Koningen straks na hun verscheiden te vonnissen: die egyptische wijsheid is de mijne niet. Mijne rede heeft een bescheidener standpunt gekozen: zij beoogt alleen om ter gedachtenis te strekken van hetgeen wij in een waardigen Afgestorvene aanschouwd hebben. Het spannen van de vierschaar moet even vreemd zijn aan deze gelegenheid, als het zwaaien van het wierookvat. En zoo de schrijver eener volledige levensgeschiedenis ook de schaduwzijden van den persoon, wiens geschiedenis hij geeft, moet vermelden of aanduiden, ik acht mij noch geroepen noch bevoegd, om hier ter plaatse het redenaarsgestoelte te verlaten, ten einde den rechterstoel te beklimmen.

Dat VAN LENNEP een eerbiedige en liefhebbende Zoon was, getuigt nog het aandoenlijke lijkdicht op zijn waardigen vader, dat onmiskenbaar uit een warm hart vloeide. Dat hij een teederminnend Echtgenoot en Vader was, daarvoor spreken de diep uit het hart gewelde klaagtoonen, die hij slaakte na het afsterven zijner eerste, de dankbare juichtoonen, die hij ontboezemde bij de zilveren bruiloftsviering met zijne tweede gade; daarvan waren blijken de stille tranen der zijnen, onder welke hij op Heemsteês eenzame grafplaats aan den moederlijken schoot der aarde werd hergeven. Van zijne dankbare erkentenis jegens geëerde voorgangers en begunstigers, spraken zijne lijktoonen op DE BOSCH, op CRAS en VAN SWINDEN. Wat hij voor zijne beminde leerlingen als Leidsman en Voorganger was, daarvan kunnen wij schier allen getuigen; of, wilt gij een uitstekend voorbeeld

onder vele, herinnert u dan, zoo velen gij met mij voor ruim twintig jaren tegenwoordig waart bij de begrafenis van den braven HUËT, aan zijn schoonen brief, bij dat geopende graf op het kerkhof te Diemen door wijlen den achtenswaardigen TEISSÈDRE L'ANGE voorgelezen, waarin een hart sprak, bij welks taal geen gemoed onbewogen, geen oog onbevochtigd kon blijven; en dien ik u, indien ik hem bezat, hier in zijn geheel zou wenschen voor te lezen. Ook een wederom geheel ander blijk van zijn edelmoedigen en kloeken aard mag ik aan deze plaats niet verzwijgen. Toen in het jaar 1844 de Bestuurders der Doorluchtige School, waaronder zich toen nog mijn hooggeschatte Vriend, de grijze MAURITS CORNELIS VAN HALL bevond, in overleg met onzen geleerden BOSSCHA, VAN LENNEPS zeer verdienstelijken opvolger, wiens bezigheden steeds menigvuldiger werden, een van VAN LENNEPS begaafdste letterkundige leerlingen, een man die als Dichter naauwelijks zijns gelijke heeft, aan den al te druk bezetten Hoogleeraar als ambtgenoot wilden toevoegen, en daartoe bereids bij het Stadsbestuur eenen stap gedaan hadden, was er een duisterling, wiens naam gelukkig niet is bekend geworden en wien ik dus niet behoef te sparen, die op dat beslissend oogenblik uit zijn ongezienen schuilhoek op den talentvollen Letterkundige giftige pijlen richtte. Toen dit onedele bedrijf eenigen invloed begon te oefenen, werden ettelijke hoogschatters van den aangevallene te rade, daartegen een stuk te doen uitgaan, even gepast in bewoordingen als klemmend van taal. En wie was de eerste die dit stuk met even trouwhartige bereidvaardigheid als ongeveinsden edelmoed onderteekende? Ik behoef hem u naauwelijks te noemen, Toehoorders! De eerste naam die daarop prijkte, was DAVID JACOB VAN LENNEP. Ofschoon dan ook dit tweede stuk zijn doel niet volkomen heeft mogen bereiken, het strekt niettemin tot eere van hen die het aan 't licht brachten: tot eere van hem, die het, zonder de minste vrees voor zoo gewone misduiding, eer dan iemand anders met zijne handteekening vereerde.

Ik zou, wilde ik van de gewone gemoedsstemming van VAN LENNEP, ook te midden der overstelpendste bezigheden, spreken: eene gemoedsstemming, welker bedaardheid mij zoo vaak het schoone woord van SENECA: „Daar is geene ware grootheid dan met kalmte vereenigd" (*Nihil est magnum nisi quod et placidum*) te binnen bracht; wilde ik zijne bescheidenheid

vermelden, die zoo treffend uitblonk in zijne vijftigjarige Jubelrede, waarin hij elken lof, iederen goeden uitslag, elken roem, door hem verworven, aan gunstige omstandigheden buiten hem toeschreef; wilde ik aan zijne hoffelijke wellevendheid, die bijna tot een spreekwoord was geworden, herinneren; wilde ik, in één woord, alle die kenteekenen, in welke zijne ware humaniteit zich kond deed, beschrijven: ik zou de grenzen van tijd, die ik mij gesteld heb, verre overschrijden. Liever wil ik er ten slotte toe komen, om ook het beeld van VAN LENNEP als Christengeleerde te schetsen, omdat zich in zoodanig karakter, al wat waarachtig, al wat eerlijk, al wat rechtvaardig, al wat rein, al wat liefelijk is, al wat wel luidt, zoo daar eenige lof of zoo daar eenige deugd is, als van zelve vereenigt [1]).

De vakken van zijn onderwijs gaven hem ruime gelegenheid om de geopenbaarde waarheid te bevestigen en voor te staan, gelijk zij hem niet zelden aanleiding hadden kunnen verschaffen, om die te ondermijnen of te verdonkeren. Gelijk het laatste nimmer bij hem opkwam, zoo deed hij altoos gaarne het eerste. Treffend was reeds aanstonds bij den aanvang zijner voorlezingen over de Geschiedenis, de wijze, waarop hij de majesteit van het bijbelsche Scheppingsverhaal tegenover de stelsels der oude wijsgeeren deed uitkomen, die geen van allen eene eigentlijke schepping uit niets hebben gekend. Ik heb mij bij de herdenking aan die indrukmakende voorstelling naderhand meer dan eens de treffende woorden van LUTHER herinnerd, die gewoon was te zeggen, dat het reeds iets groots is, wanneer iemand het eerste artikel onzer Apostolische geloofsbelijdenis met innerlijke waarheid kan uitspreken. Ook zijne ijverige en naauwkeurige nasporingen der egyptische Oudheden, op het voetspoor van CHAMPOLLION, hadden doorgaans de opheldering der Bijbelgeschiedenis ten doel. Ditzelfde was ook het geval met niet weinige zijner Verhandelingen over de oude Geschiedenis, in de Derde Klasse van het Instituut gehouden; bij voorbeeld *Over den vermeenden oorsprong der Joden uit Damascus*, en *Over de op onderscheidene tijden verschillende macht van den Areopagus;* insgelijks zijne schoone reeds eenmaal door mij vermelde Redevoering *Over de Wijsbegeerte der Grieken, als eene voorbereiding voor het Christendom.* En

[1]) Phil. IV: 8.

de laatste maal dat ik onzen vereeuwigden Vriend ontmoette, verklaarde hij mij, dat de uren, die hij met twee andere geachte leden van het Bijbelgenootschap aan de herziening der vertaling des Nieuwen Verbonds en hare toetsing aan de grondtaal had doorgebracht, de gewichtigste en aangenaamste zijns levens waren geweest. Ook de wetenschappelijke briefwisseling, die ik nu en dan met hem mocht voeren, leverde van deze richting zijns gemoeds duidelijke blijken op. Eenige jaren geleden, onder anderen, schreef hij mij, met het oog op de voortgaande ontwikkeling van het raadsbesluit des Allerhoogsten in de Wereldgeschiedenis: „Als ik mijn oog sla op de groote wereldkaart, en voorts met de Geschiedenis raadpleeg, vind ik, dat onderscheidene deelen des aardrijks achtereenvolgens het tooneel geweest zijn of nog zijn der menschelijke ontwikkeling; dat eerst zuid-westelijk Azië en Egypte, voorts Griekenland, Carthago, Italië eene hoofdrol in de Geschiedenis vervuld hebben; dat voorts het overige gedeelte van Europa, het éene volk vroeger, het andere later, aan de beurt gekomen is. Elke landstreek heeft aanleiding gegeven tot bijzondere ontwikkeling; doch met deze bijzondere ontwikkeling der volken is ook die der geheele menschheid vooruitgegaan. Hieruit schijnt duidelijk te worden, hoe het vervullen der aarde als een voorgeschreven bevel in het plan der Godheid lag. Het Woord des Heeren zal eenmaal — ik ben hiervan overtuigd — tot de uiterste einden der aarde doordringen, en Jood en Heiden zich tot Jezus bekeeren. Zeker brengt hetgeen wij thans dagelijks zien gebeuren, veel toe, om in elk vroom gemoed de zucht naar de blijde ons beloofde toekomst van het Koninkrijk Gods meer en meer levendig te maken. *Uw Koninkrijk kome!* is ook mijne dagelijksche en hartelijke bede."

En welken invloed hadden deze ondubbelzinnig uitgedrukte christelijke gevoelens op hoorders en leerlingen? Vergunt mij, om van de levenden te zwijgen, dat ik u dit kenbaar make door de opmerkelijke woorden van een nu reeds zaligen Evangeliedienaar, die ook hier ter stede het Hoogleeraarsambt bekleed heeft, den Eerw. W. Cnoop Koopmans. Deze schreef, nu ongeveer dertig jaar geleden, aan zijn geliefden Leermeester: „Maar ik mag U ook niet verzwijgen 't geen mij na aan het hart ligt. Door den omgang met U, door het hooren van vele uwer lessen, door het hooren en

lezen van vele uwer Voorlezingen en Verhandelingen, ben ik niet weinig gesterkt in zucht tot godsvrucht en deugd. De christelijke toon, die, terwijl velen zich het Evangelium schamen, door U opentlijk wordt gesproken en volgehouden, heeft niet weinig op mij gewerkt. En niet alleen op mij, maar ook op velen. Wanneer mannen zoo als VAN SWINDEN en Gij dezelfde taal spreken, die men gewoon is van leeraars te hooren, zoo moet het bijna meer invloed hebben, dan wanneer wij, die door onzen post daartoe geroepen zijn, datzelfde voordragen. Ik weet, dat uwe Lofrede op VAN SWINDEN velen gesticht heeft." Waarlijk, Mijne Hoorders, zulk eene welgemeende verklaring heeft meer waarde, dan de luide toejuichingingen van tijdgenooten, of de naroem zelfs der verste nakomelingschap!

Ja! zoo mocht ook ik U kennen, onvergetelijke Grijzaard, in zonderheid toen ik een zevental jaren lang in de nabuurschap van het Manpad mijn stille buitenverblijf bewoonde. Nog staat mij uwe achtbare beeldtenis helder voor den geest, zoo als Gij elken zondag morgen in Heemsteês nederige dorpskerk met uw talrijk gezin, van uwen en mijnen waardigen Vriend NICOLAAS BEETS de verborgenheden van het Koninkrijk der hemelen met luisterend oor kwaamt opvangen; of zoo als Gij, die een geheelen leeftijd door, de welsprekendste monden van de keur en kern der menschelijke wijsheid hadt hooren óvervloeien, aan den eenvoudigen disch des Nieuwen Verbonds, de gekruiste Liefde kwaamt aanbidden, en met der daad verklaren, hetgeen Gij in de twee laatste regelen van uwen dichtbundel in 1844 zoo roerend uitdrukte:

Ik wil, 't zij onder heil of kruis,
Ik, Heer, u dienen met mijn huis!

Dáár, in dat nederige en stille heiligdom, kwaamt Gij getuigen, dat, welke wereldgrootheid heeft geblonken, om straks weêr in 't niet te verzinken; welke aardsche machten zijn verrezen of vergaan; wat wijsgeerige stelsels, eenmaal als ónfeilbaar geprezen, weêr zijn ingestort: dit Evangelie onzer belijdenis, die rots onzer hope, schoon in rusteloozen kampstrijd met de wijsheid der wereld, met den spot der ongeloovigen, met de minachting der hoovaardigen, met de onbeteugelde hartstochten der boosheid, de

eenige bron van zielsrust en zielssterkte bevat; omdat er geen heil of hulp, geen hoop of troost is, dan in het kruis van Golgotha!

Mijne Hoorders! ik heb op eene al te flaauwe wijze mijn onvergetelijken Leermeester herdacht. Komt mij, gij allen die hem gekend hebt, met uw getrouwer geheugen te hulp; vult gij aan, wat aan mijne voorstelling ontbrak; en laat ons deze plechtigheid besluiten met de woorden, waarmede ook VAN LENNEP zijne vijftigjarige Jubelrede eindigde:

Soli Deo gloria! Gode alleen zij de heerlijkheid!

IK HEB GEZEGD.

LIJST DER DICHT- EN PROZAWERKEN

VAN DEN

HOOGLEERAAR D. J. VAN LENNEP.

A. Latijnsche Werken.

Carmina juvenilia. Amst. 1790. 8° min. Met silhouette, Voorrede van R. van Ommeren, en gelukwenschingen van H. de Bosch, F. H. Arntzenius en anderen.

Disputatio juris s. ethico-juridica de loco Ciceronis, qui est de finibus bonorum et malorum, quam praes. H. C. Cras ad publicam disceptationem proponit D. J. v. L. ad d. 6 Maji. Amst. 1793. 4°.

Rusticatio Manpadica. Accedunt carmina varii argumenti. L. B. 1796. 8° min.

Specimen juridicum inaugurale, sive Exercitationes juris, quas ex auct. S. J. Brugmans publico examini submittit D. J. v. L. ad d. 3 Dec. 1796. L. B. 1796. 4°.

Oratio [inauguralis] de praeclaris vitae praesidiis contra adversam fortunam, quibus veterum auctorum scripta redundant. Amst. 1800. 4°.

P. Ovidii Nasonis Heroides et A. Sabini Epistolae; e Burmanni maxime recensione editae curâ D. J. v. L., qui et suas animadversiones subjecit. Amst. 1808. 8° min.

——— Ed. altera, priore auctior et emendatior. Amst. 1812. 8° min.

Exercitationes Amstelaedamenses. Spec. I. Proponit P. Bosscha. Amst. 1810. 4 . *Uitgenomen het laatste* (7°) *Hoofdstuk is dit geheel van* D. J. v. L. *In den aanvang vindt men voor het eerst de voorgenomene Uitgave van Hesiodus aangekondigd.*

Disputatio pro Imperatore Gallieno (Comment. tert. Class. Inst. Reg. vol. I. Amst. 1818). 4°.

Comment. super Horatii epistolâ ad Bullatium, libri primi Epistolarum undecimâ. Lecta a. d. 8 Febr. 1813. 4°. (Comm. tert. Cl. Instit. Reg. vol. II. 1820.)

Ad Gulielmum Fredericum Auriaco-Nassovium, Belgarum Foederatorum Principem, cum, comitantibus duobus natis, Institutum invisere dignaretur, pridie Kal. April. 1814. 4°.

Comment. de Judaeorum origine Damascenâ, ad l. Justini lib. XXXVI. c. 2. Lecta d. 6 Jan, 1817. 4°. (Comm. tert. Classis Instit. Reg. vol. II. 1820.)

Memoria Hieronymi de Bosch, Institutii Regii quondam socii, rite celebrata in publico Classis tertiae consessu; et H. Bosscha, carmen de inventae typographiae laude, Kostero Harlemensi potenter tandem assertâ. Amst. 1817. 4°.

Comment. ad marmor literatum Atticum recens effossum. (Comm. tert. Class. Inst. vol. II. Amst. 1820.) 4°.

Commentatio de Daphnide Theocriti et aliorum. (Comment. tert. Class. Inst. vol. II. Amst. 1820.) 4°.

Parentalia in honorem ac memoriam Henrici Constantini Cras, Viri optime de illustr. Amstelodamensium Athenaeo meriti, d. XI Nov. 1820 in Athenaei majore auditorio pio carmine celebrata. Amst. 1820. 4°.

Anthologia Graeca cum versione Latinâ Hugonis Grotii, edita ab Hieronymo de Bosch. Ultraj. 1795—1822. 5 vol. 4°. *Het grootste gedeelte van het 4e en het geheele 5e Deel is van de hand van* D. J. v. L.

Commentatio de Papilione seu Psyche, animae imagine apud veteres, et quibusdam eo pertinentibus veterum auctorum locis. Lecta ad d. 10 Febr. 1823. (Comm. tert. Class. Inst. vol. III. Amst. 1824.) 4°.

Terentianus Maurus, de litteris, syllabis, pedibus et metris; e recensione et cum notis Laurentii Santenii. Opus Santenii morte interruptum absolvit D. J. v. Lennep. Traj. 1825. 4°.

C. A. den Tex, Allocutio, et D. J. van Lennep, Carmen lyricum ad Juvenes e militia reduces. Amst. 1831. 8°.

Dispntatio de rege Bostreno aliisque rebus memoratis in Epistola Ciceronis ad Q. fratrem, lib. II, 12. Lecta in Inst. Regii Belg. Classe III, d. 15 Aug. 1831 (Comm. tert. Classis Instit. Reg. vol. IV. 1833). 4°.

Oratio in altera Illustris Amstel. Athen. Saecularia habita ad d. 10 Jan. 1832. Amst. 1832. 4°.

Memorabilia Illustris Athenaei Amstelod., prodita deinceps Oratione J. P. d'Oville in 100um Athenaei natalem, et D. J. van Lennep in altera Athenaei saecularia. Accedente item Lennepii in utramque Orationem Annotatione. Amst. 1832. 4°.

Comment. de regibus Commagenes et Ciliciae, Seleucidarum posteris. (Comment. tert. Class. Inst. IV. Amst. 1833). 4°.

Disput. de variâ variis temporibus Areopagi potestate, ductoque ad illum Senatum Paulo Apostolo, non autem ab iis iudicibus damnato Socrate: lecta 24 Febr. 1834 (Comm. tert. Classis Instit. Reg. vol. VII. 1836.)

Hesiodi Theogonia. Librorum MSS. et vet. edit. lectionibus commentarioque instruxit D. J. v. L. Amst. 1843. 8°. maj.

——— Opera et dies. Librorum MSS. et vet. edit. lectionibus commentarioque instruxit D. J. v. L. Amst. 1848. 8°. maj.

Het Vijftigjarig Hoogleeraarsambt gevierd te Amsterdam, den 19den November 1849. 8°.; waarin: Oratio ad celebrandum exactum ab eo decimum gesti in Illustri Amst. Athen. numeris lustrum. Amst. 1850. 8°. maj.

Poëmatum Fasciculus. Amst. 1850. 8°. min.

Veris quaedam epitheta apud veteres illustrata, lecta d. 12 Maii 1851 (Comment. tert. Clas. Instit. Reg. vol. VII. Amst. 1853). 4°.

Hesiodi Scutum Herculis. — *Is geheel voor de pers gereed gemaakt als* 3ᵉ *Deel der* Opera Hesiodi; *de druk was reeds aangevangen vóór het overlijden des Uitgevers.*

B. Nederlandsche Werken.

J. W. van Sonsbeek en D. J. van Lennep, ter nagedachtenis van P. Nieuwland. Leyden. 1784. 8°.

Aan de Polen; Mey, 1794, en: Warschau ontzet, in de Dichterl. Handschriften bij Uylenbroek. 10e Schakeering. 1797.

Wenschen; en: Naar Sappho en Catullus, Beide in Dichterl. Handsch. 11e Schakeer. 1798.

Verdediging van het charakter van Hannibal. (In Bibliotheek van Oude Letterkunde. I. bl. 247.)

Verhandeling over de echtscheiding bij de Romeinen, beschouwd als eene hoofdbron van het verderf hunner zeden. In Biblioth., enz. I. 319, enz.

(Deze drie Stukken in de Bibl. van Oude Letterk. 1e Dl. doch zonder naam van D. J. v. L.)

D. J. v. L. en J. Scheltema, Verslag gedaan aan de IIde Kl. van het Kon. Inst., omtrent eene Verh. van den Heer Bilderdijk over de Dea Nehalennia, in betrekking tot de Verh. van Pougens, enz. (1812) 4°.

Beschrijving der onderscheidene tijdperken, door welke de letteren bij een Volk haren gewonen en natuurlijken loop volbrengen, ter nasporing van de algemeene en hoofdoorzaken van derzelver opkomst, bloei en verval. In Kantelaar en Siegenbeek, Euterpe. 2e St. Amst. 1811. bl. 1—46.) 8°.

Beschouwing en verdediging van het karakter van Cicero, voornamelijk naar aanleiding van zijne brieven. In: Siegenbeek, Museum, III, bl. 1. 1814.) Danaë, Dichtstuk; ald., bl. 239. 8°. Zie ook: Handelingen der Maatsch. van Nederl. Letterk. 1809. bl. 15.

Neêrlands Rijk hersteld en gehandhaafd. Amst. P. den Hengst en Zn., 8. 4 bl. Ook achter: Scheltema, Napoleon's laatste Veldtocht. Amst. 1816., en gedrukt in de Gedichten. 1844. 4°.

Verhandeling over de maatregelen der Ouden omtrent de armoede, en de opmerking die dezelve verdienen in onzen tijd. (Vaderl. Letteroef. 1817. Mengelwerk, bl. 49—70).

Lofrede op Jeronimo de Bosch, uit het Latijn vert. door C. W. Westerbaen, met eenige aanteekeningen van Jeronimo de Vries. (In de Mnemosyne VIII. Amst. 1820). Met bijgevoegd Portret. 8°. Ook in afzonderlijke afdrukken.

Verhandeling over de Wijsbegeerte der Grieken als eene voorbereiding voor het Christendom. In Van Kampen's Magazijn. 1823. 2e Dl. bl. 295.

Hesiodus Werken en Dagen, naar het Grieksch in Nederduitsche verzen gevolgd. Amst. 1823. 8°.
—————————— 2e druk. Amst. 1834. kl. 8°.

Lofrede op Jean Henri van Swinden. Redevoering, uitgesproken in Felix Meritis en opgenomen in: Hulde aan de nagedachtenis van J. H. van Swinden. Amst. 1824. 8°.

Uitlegkundig Woordenboek op de Werken van P. C. Hooft. Uitgegeven door de 2e Klasse van het Kon. Instit. Amst. 1825—3. gr. 8⁰. *Hiervan zijn de letters A., O., en R. door Prof. v. L. bewerkt.*

Verhandeling over het belangrijke van Hollands grond en Oudheden, voorgevoel en verbeelding. (In Van Kampen, Magazijn v. Wetensch. VIIe Dl. 1828. bl. 113). 8⁰. *Daarachter*: Hollandsche Duinzang, bl. 143.

Gedachtenisrede op Prof. J. P. van Cappelle, uitgesproken op 16 Dec. 1829. (Van Kampen, Magazijn van Wetensch. X. bl. 85. 1830) en: Voorrede voor v. Cappelle's Nagelaten Geschriften. Haarlem. 1831. 8⁰.

Redevoering over het aanwezen en het nut eener zoogenaamde oppositie, ook in vakken buiten het staatkundige. (v. Kampen, Magazijn van Wetensch. 10e Dl. bl. 143. 1830). 8⁰.

Bedenkingen over hetgeen men thans gewoonlijk geestdrift noemt, voorgedragen in de Maatsch. Felix Meritis op 22 Dec. 1830 (v. Kampen en de Vries, Hollandsch Magazijn. I, 1. bl. 25. Amst. 1831). 8⁰.

Feestrede ter viering van het 50jarig bestaan des genootschaps Doctrina et Amicitia; gehouden te Amst. den 12den Nov. 1838. Amst. 1830.

Over de Slaven, Wilten en Warnen, vroegere bewoners dezer landen (Verh. Kon. Instit. IIe Kl. VI, 2. Amst. 1839). 4⁰.

Verslag omtrent twee Verzamelingen van Romeinsche Penningen, behoorende tot het Penningkabinet des Instituuts. In Het Instit. (Tijdschr.) 1841. N⁰. 4. 8⁰.

De oude gesteldheid en taal dezer landen, toegelicht uit de Charters. In Het Instituut. (Tijdschr.) 1843. N⁰. 4. 8⁰.

Aanspraak bij de ontvangst der Buste van Falck. (In Het Instituut. Tijdschr. 1845. N⁰. 2). 8⁰.

Gedichten. Amst. 1844. gr. 8⁰. *Niet in den handel gebragt.*

Feestrede ter viering van het Honderdjarig bestaan der Hollandsche Maatsch. van Wetenschappen te Haarlem, den 21 Mei 1852. 4⁰. *Ook voorkomende in het IIde Deel der* Historische en Letterkundige Werken van die Maatschappij.

Over het voorheen bestaan hebbende Westfriesche Woud (Verh. der 2de Kl. Kon. Instit. Nieuwe Reeks. II. 101—112. 1852.) 8⁰.

ATHENAEUM

DAVENTRIENSE.

32

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORIS

QUI

A. D. 16 FEBR. 1852 A. D. 16 FEBR. 1853

DOCENDI MUNUS OBIERUNT

IN ILLUSTRI ATHENAEO DAVENTRIENSI.

J. VERBURG, Th. D.
P. BOSSCHA, Ph. Th. M. L. H. et J. U. D.
J. DUYMAER VAN TWIST, J. U. D.
M. J. COP, M. M. Ph. N. D. h. t. R. M.
G. J. A. JONCKBLOET, Ph. Th. M. L. H. D.
V. S. M. VAN DER WILLIGEN, M. M. Ph. N. D.

S. SUSAN, Ling. hod. Lector.

ORDO LECTIONUM

HABENDARUM

IN ILLUSTRI DAVENTRIAE ATHENAEO,

A. D. XVI M. SEPT., A. MDCCCLII, USQUE AD FERIAS AESTIVAS A. MDCCCLIII.

RECTORE MAGN. MARINO JOHANNE COP.

M. J. COP Chemiam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, horâ IX. Botanices elementa tractabit, iisdem diebus horâ X. Chemiam analyticam docebit diebus Martis et Mercurii, horâ XII. Ordines plantarum naturales exponere perget. Exercitiis chemicis quotidie praeërit. Favente anni tempestate, cum auditoribus excursiones botanicas instituet. *Publicas* lectiones habebit postea indicandas.

J. VERBURG diebus Martis, Mercurii et Jovis, horâ X, initia linguae Hebraeae tradet. Die Veneris horâ X, et Martis horâ XI. Arabicae quoque linguae initia. Porro provectioribus discipulis, si qui sint, ad penitiorem monumentorum Hebraeorum cognitionem aditum patefaciet, illustrandis varii styli speciminibus, diebus Mercurii et Veneris, horâ XI. Si quis vero Antiquitati Hebraeae, vel doctrinae Christianae morali operam dare cupiet, illi libenter dux erit, tempore postea statuendo.

P. BOSSCHA Historiam Vet. Univ. ad ductum Compendii sui tractabit, diebus Martis, Mercurii et Veneris, horâ meridianâ. Antiquitates Romanas explicabit, diebus, Lunae, et Jovis horâ XI. De scriptore Graeco et Latino explicando diebus Lunae, Martis, Jovis et Veneris horâ X, consilium cum auditoribus inibit.

J. DUYMAER VAN TWIST Institutiones Justinianeas explicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ IX. Historiam Juris

Romani tradet diebus Lunae, Martis, Jovis et Veneris horâ XII. Encyclopaediam juris docebit, diebus Lunae, Martis et Jovis horâ XI. Gaji Institutionum Commentarios exponet, diebus Lunae et Mercurii horâ X. Iis, qui aliarum juris doctrinae partium studio operam dare velint, dux erit, tempore postea cum auditoribus constituendo.

G. J. A. Jonckbloet Historiam patriae enarrabit diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ IX. Poëseos belgicae historiam tradet diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ XII. Litteras medio-belgicas docebit diebus Martis et Jovis, horâ X. Elementa linguae Gothicae tractabit ad ductum compendii Cll. v. d. Gabelentz et Loebe, diebus et horis cum auditoribus constituendis. Aestheticam docebit diebus Mercurii et Veneris, horâ X. Eloquentia quae dicitur exterioris exercitiis et disputationibus academicis praeërit diebus dein indicandis.

Publicas habebit *lectiones* de Catsio poëta, die postea indicanda.

V. S. M. van der Willigen Elementa Geometriae explicabit, diebus Martis, Mercurii et Jovis, horâ matutinâ VIII. Arithmeticam universalem docebit, diebus Mercurii horâ IX, Jovis horâ IX et Veneris horâ matutinâ VIII. Physicam theoreticam atque experimentalem, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ post meridiem I. Logicam tradet diebus Martis et Veneris, horâ IX. Mechanicam tradet die Martis, horâ III post meridiem. Opticam mathematicam die Veneris, horâ post meridiem III.

Sallius Susan, *Litterarum hodiernarum Lector*; Athenaei civium, qui Litteras Germanicas, Anglicas, Italicas et Gallicas sibi tradi cupient, desiderio lubens satisfaciet. Idem cum auditoribus de comoedia Anglica, *Shakespeare's Tempest* inscripta, ad ductum auctioris editionis suae, nuper emendatae, disseret.
